

1534
4271

ΕΠΙΤΟΜΟΣ
ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ
ΑΣΤΙΚΩΝ · ΣΧΟΛΩΝ
ΑΜΦΟΤΕΡΩΝ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ
ΚΑΙ
ΤΩΝ ΚΑΤΩΤΕΡΩΝ ΤΑΞΕΩΝ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ.

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ε. ΣΕΡΓΙΑΔΟΥ

διδάτορος τῆς Φιλοσοφίας

156

ΕΚΔΟΤΑΙ

· ΑΔΕΛΦ. Σ. ΝΟΤΑΡΗ ·

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ
ΑΔΕΛΦΩΝ Σ. ΝΟΤΑΡΗ

Παλατᾶ, Ὀδὸς Μαχμονδιᾶ, Ἄρ. 19.

1895

АПО

МАКЕДОНСКИ

ИЗДАНИЕ

УЧЕБНИК

УЧЕБНИК

ИЗДАНИЕ

ИЗДАНИЕ

ИЗДАНИЕ

ИЗДАНИЕ

Τῆς ἐπιτομῆς καὶ ἀναγωγῆς τῆς ἱστορίας
α. Ν. Βούλου

ΕΠΙΤΟΜΟΣ

ΣΕΒ
δ. Ἰωάννου
Ἰωάννου

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΑΜΦΟΤΕΡΩΝ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΩΤΕΡΩΝ ΤΑΞΕΩΝ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΥΠΟ

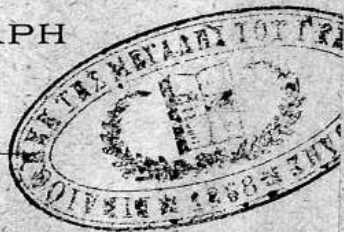
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ε. ΣΕΡΓΙΑΔΟΥ

διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας

ΕΚΔΟΤΑΙ

ΑΔΕΛΦΟΙ Σ. ΝΟΤΑΡΗ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΑΔΕΛΦΩΝ Σ. ΝΟΤΑΡΗ

Γαλατῆ, ὁδὸς Μαχμουδιέ, ἀριθ. 19.

1895.

8934

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν ὑπογραφήν
τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τῶν ἐκδοτῶν
θεωρεῖται κλοπιμαῖον.

Ἄδεια τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως
(ὑπ' ἀριθ. 182, 22 Ζιλαχιτζέ, 1312).

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Ν. Γ. ΚΕΦΑΛΙΔΟΥ
(ὁδὸς Περμπτοπαζάρου, ἀριθ. 1)

ΤΟΙΣ ΕΞΟΧΩΤΑΤΟΙΣ ΙΑΤΡΟΙΣ

ΣΤΕΦΑΝΩ, Δ. ΝΑΡΛΗ,

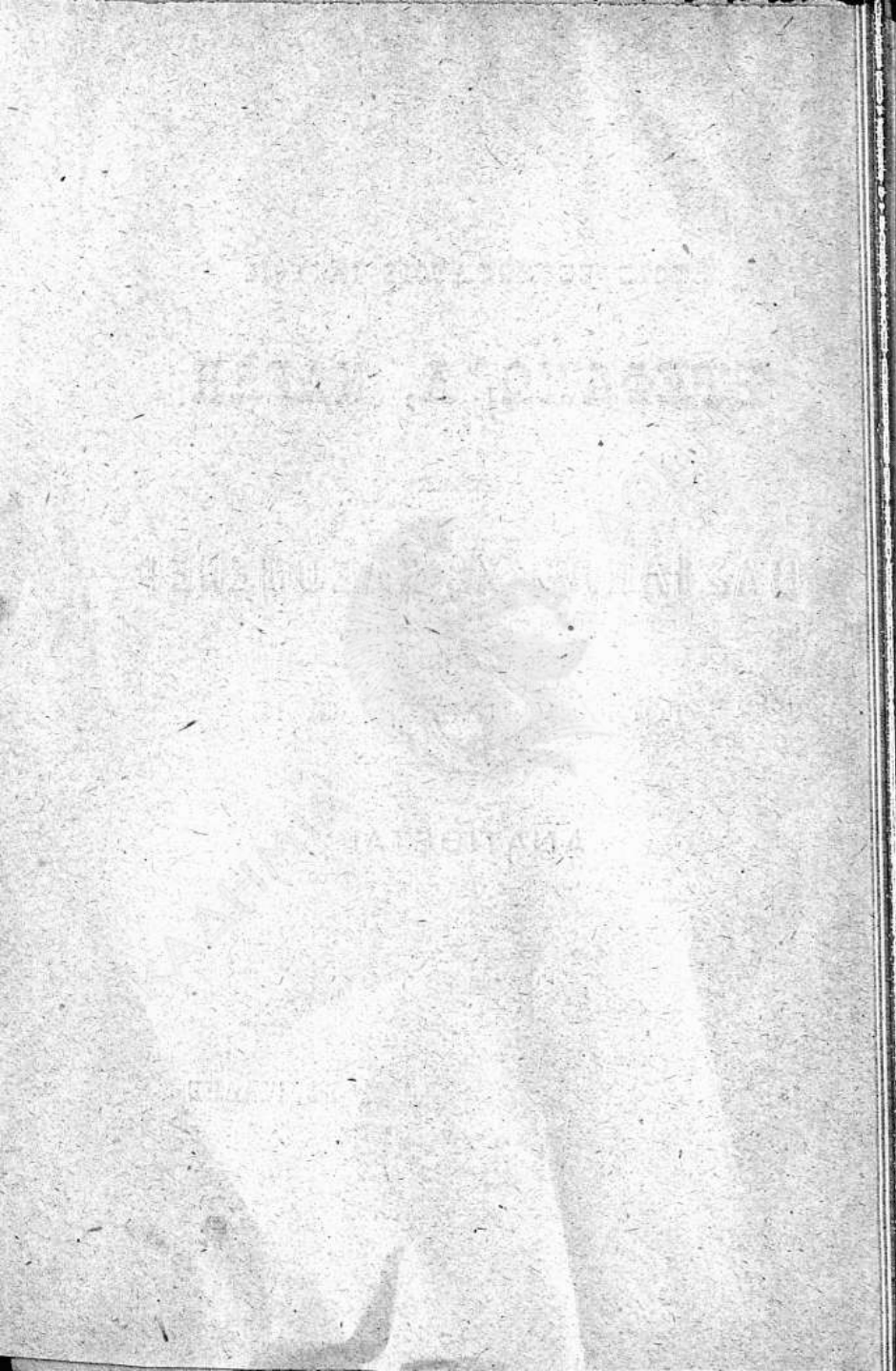
ΚΑΙ

ΒΑΣΙΛΕΙΩ, Χ. ΚΛΕΟΜΕΝΕΙ

ΤΟΙΣ ΕΚ ΠΑΙΔΩΝ ΦΙΛΟΙΣ

ΑΝΑΤΙΘΕΤΑΙ

Γ. Ε. ΣΕΡΓΙΑΔΗΣ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ παιδαγωγικὴ ἀξία καὶ ἡ μορφωτικὴ δύναμις τῆς Ἱστορίας ἐν γένει ἐπὶ τῶν παιδῶν εἶναι ἀναμφισβήτητοι καὶ περὶ τούτων θεωροῦμεν περὶ πάντων λόγον. Ἀλλὰ συμβαίνει πολλάκις, πρὸ πάντων παρ' ἡμῖν τοῖς Ἑλλήσιν, ἀμφοτέρα ταῦτα νὰ μειῶνται ἕνεκεν ἢ ἀνεπαροῦς διδασκαλίας τοῦ σπουδαίου τούτου μαθήματος ἢ ἐλλείψεως καταλλήλων συγγραμμάτων. Καὶ ἐκεῖ μὲν, ἔνθα ἡ ἐλλείψις καταλλήλου συγγράμματος συνοδεύεται καὶ ὑπὸ διδασκαλίας ἀνεπαροῦς, δυνάμεθα νὰ εἰπῶμεν ἀσφαλῆστατα, ὅτι οἱ παῖδες οὐ μόνον ἐλάχιστα μορφοῦνται, ἀλλὰ καὶ τὸ μάθημα ἀπεχθάνονται, τοσοῦτον ἄλλως εὐχάριστον καὶ διεγείρον μέγα ἐνδιαφέρον· ἐκεῖ δὲ, ἔνθα τὸ ἕτερον τούτων ὑπάρχει, τὸ κακὸν ὁπωσδήποτε

περιορίζεται ἐντὸς στενωτέρων ὁρίων, διότι ὅ,τι δὲν κατορθοῖ τὸ ἐν ἀναπληροῖ τὸ ἕτερον.

Τοῦτο ἔχοντες καὶ ἡμεῖς ὑπ' ὄψει καὶ θεωροῦντες ὅτι οἱ παῖδες ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν σχολείοις εὐκολώτερον συστηματοποιοῦσι τὰς γνώσεις αὐτῶν δι' εὐλήπτων καὶ σαφῶν βιβλίων καὶ ἵνα ἀπαλλάξωμεν αὐτοὺς ἀπὸ σημειώσεων καὶ ἀντιγραφῶν, ἐπεχειρήσαμεν τὴν συγγραφὴν **Ἰστορίας Ῥωμαϊκῆς** ὅσον οἶόν τε πλήρους, λεπτομεροῦς καὶ σαφοῦς καὶ τοιαύτης, ὥστε νὰ χρησιμεύσῃ τοῖς τε εἰς τὰς ἀστικὰς σχολὰς φοιτῶσι καὶ τοῖς εἰς τὰ Γυμνάσια καὶ ἀνώτερα Παρθεναγωγεῖα. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐκτίθενται ἐκτενέστερον μὲν πῶς τὰ περὶ πολιτείας τῶν Ῥωμαίων διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν Γυμνασίων, λεπτομερέστερον δὲ οἱ χαρακτῆρες τῶν δρώντων προσώπων, τῶν βασιλέων, ὑπάτων, αὐτοκρατόρων καὶ λοιπῶν. αἱ ἀρεταὶ αὐτῶν καὶ κακίαι δι' αὐτούς τε καὶ διὰ τοὺς εἰς τὰ Παρθεναγωγεῖα καὶ τὰς ἀστικὰς σχολὰς φοιτῶντας. Ἐνεκα δὲ τούτου καὶ ἡ γλῶσσα οὔτε λίαν καθαρεύουσα εἶναι οὔτε ἄγαν ἀρχαίζουσα, ὅπως κάλλιον ἀνταποκριθῶμεν πρὸς τὸν διπλοῦν σκοπόν, ὃν ἡ παρούσα ἱστορία προτίθεται.

Ἐν τῇ συγγραφῇ τῆς παρούσης Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας κύριον σκοπὸν προθέμεθα τὴν σαφῆ τῶν ιστορουμένων ἀντίληψιν διὰ τῆς διεγέρσεως τοῦ ἐνδιαφέροντος, διότι οὕτω καὶ τερπνὴ ἀπο-

βαίνει ἡ ἀνάγνωσις καὶ εὐχερῆς ἡ ἐκμάθησις. Ὅθεν εἰς τὴν διάταξιν τῆς ὕλης προβαίνομεν οὕτως ὥστε ἡ ἱστορία τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῆς κτίσεως αὐτῆς μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους νὰ ἐκτίθεται ὡς ἱστορία ἑνὸς ἀτόμου, ὅπερ διὰ τῆς ἐγκρατείας, τῆς αὐστηρότητος τῶν ἠθῶν, τῆς εὐσεβείας, τῆς ἀκραίφνους πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης καὶ τῆς ἐμμονῆς εἰς τὰ πάτρια ἤκμασεν, ἐμεγαλουργήσῃ, διεφθμίσθη, ἀλλὰ καὶ παρήκμασεν εὐθύς ὡς παρεξέκλινε τῶν ἀρετῶν τούτων, ἐπελάθετο τῆς εὐσεβείας τῶν πατέρων καὶ ἐκυλίσθη εἰς τὸν βόρβορον τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς πολυτελείας. Τοιαύτην δὲ εἰκόνα παριστάνων ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἐν πάσῃ λεπτομερεία πρόκειται λαμπρότατον παράδειγμα τοῖς εἰς τὰ σχολεῖα φοιτῶσι καὶ παντὶ ἑτέρῳ ἀτόμῳ πρὸς μίμησιν· διὰ τοῦτο καὶ προοιμοιᾶζόμενοι εἶπομεν ὅτι ἡ παιδαγωγικὴ ἀξία καὶ ἡ μορφωτικὴ τῆς Ἱστορίας δύναμις ἐπὶ τῶν παιδῶν εἶναι ἀναμφισβήτητοι.

Ἐχομεν, ὅθεν, δι' ἐλπίδος ὅτι ἡ ἡμετέρα ἱστορία ἐν μέσῳ τῆς σπάνεως, μάλιστα δ' ἐν Τουρκίᾳ, τοιαύτης λεπτομεροῦς καὶ σαφοῦς ἱκανὴν θέλει παράσχη ὠφέλειαν τοῖς μαθητευομένοις καὶ ὅτι οἱ ἀξιότιμοι κ. κ. καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι εὐμενῶς κρίνοντες τὸ ἡμέτερον ἔργον θέλουσι παρίδῃ δι' οὗς ἀνωτέρω ἀνέφερον λόγους τὰ πολλαχού τοῦ βιβλίου ἀπαντῶντα γλωσ-

σικά ἁμαρτήματα, παραλείποντες ἅμα καὶ ὅσα κεφάλαια ἤθελον θεωρήσῃ ἀνώτερα τῶν δυνάμεων τῶν μαθητῶν αὐτῶν.

Ἐν Μακροχωρίῳ κατὰ μῆνα Ἰούνιον τοῦ ἔτους 1895.

Γ. Ε. ΣΕΡΓΙΑΔΗΣ δ. φ.

ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πολλοὺς αἰῶνας πρὸ τῆς κτίσεως τῆς Ρώμης διάφοροι λαοὶ κατέκρινον ἐν τῇ ἐπιμήκει ἐκείνῃ χερσονήσῳ, ἣτις κειμένη εἰς τὰ νότια μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ βρεχομένη ἀπ' ἐνὸς μὲν ὑπὸ τοῦ Τυρρηνικοῦ ἀπ' ἐτέρου δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους φέρει τὸ ὄνομα *Ἰταλία*. Οἱ λαοὶ οὗτοι ἀπετέλουν, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, πολιτείας ἀνεξαρτήτους καὶ αὐτονομούς, αἱ δὲ τύχαι αὐτῶν ὑπῆρξαν ἰκανῶς διάφοροι. Δὲ ὅτι ὅσοι ἐξ αὐτῶν ἀπέκτησαν ἐνωρὶς μεγαλειτέραν δύναμιν καὶ ὑπέρτερον πολιτισμὸν κατίσχυσαν τῶν λοιπῶν. Τρία τοιαῦτα διεκρίθησαν ἀξιολογώτατα ἔθνη καταλαβόντα βαθμηδὸν ἅπασαν τὴν χερσονήσον, οἱ *Ετροῦσκοι*, οἱ *Λατίνοι* καὶ οἱ *Σαβίνοι*, οἵτινες βραδύτερον ἀπετέλεσαν τὸν *Ῥωμαϊκὸν* λαόν.

Καὶ οἱ μὲν *Ετροῦσκοι* ἢ *Τουῦσκοι* ἢ *Τυρρηνοὶ* Πελαγονικῆς ὄντες καταγωγῆς ἐλθόντες εἰς Ἰταλίαν ἐξώθεν κατέκριναν τὴν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἄρνου καὶ Τιβέρεως χώραν ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ ἀποτελέσαντες τρεῖς ὁμοσπονδίας ἐκ 12 πόλεων· ὁ ἄρχων ἐκάστης πόλεως ἐκαλεῖτο *Λουκούμων*, ὅστις σημεῖα τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ εἶχε θρόνον ἐλεφάντινον, πορφυρὰν τήβεννον, διάδημα χρυσοῦν, σκῆπτρον

ἐλεφάντινον καὶ ἀκολουθίαν ἐκ 12 ράβδουχων, οἵτινες ἔφερον ἐν χειρὶ δέσμην ράβδων μετὰ πελέκως ἐν τῇ μέσῳ. Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε σφζομένων Ἑτρουσκικῶν ἔργων φαίνεται ὅτι ὁ λαὸς εὖτος πρῶτως ἀνέπτυξε τὴν ζωγραφικὴν, ἀγαλματοποιίαν καὶ ἀρχιτεκτονικὴν· τὸ δὲ πολίτευμα αὐτοῦ ἦτο ἱεροκρατικόν. Οἱ οἰωνοί, οἱ χρησμοὶ καὶ ἐν γένει ἡ μαντικὴ τέχνη ἀπετέλουν τὴν ὑπερτάτην τοῦ ἔθνους ἐπιστήμην, ἄγνωστοι δὲ καὶ ἀπόρητοι ἐφυλάττοντο εἰς τὸν λαὸν αἱ βάσεις τῆς θρησκείας ὑπὸ τῶν Λουκούμων· διὸ καὶ οὐδέποτε παρ' αὐτοῖς προήχθη ἡ ἀληθῆς ἐπιστήμη.

Οἱ δὲ Λατῖνοι προῆλθον ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τῶν ἀρχαιότερον ἐν Λατίῳ ἐποικησάντων *Κάσκων* καὶ τῶν *Πελασγῶν Σικελῶν*. Καὶ εὗτοι, ὡς οἱ Ἑτροῦσκοι, ἀπέτελουν ὁμοσπονδίαν ἐκ 30 πόλεων, ὧν πρῶτατο ἡ κατὰ τὴν δύναμιν, τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀρχαιότητα ἐπιφανεστάτη *Ἄλβα Λόγγα*. Κατῶκουν πρὸς Ν. τοῦ Τιβέρεως ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ ἐν Λατίῳ, ἔνθα καὶ ἄλλοι λαοὶ ὕστερον κατελθόντες ἀπὸ βορρᾶ κατῶκησαν, ὡς οἱ *Αἴκουοι*, οἱ *Ἑρρικοί*, οἱ *Οουλοῦσκοι* καὶ οἱ *Ρούτου.λοι*. Οἱ Λατῖνοι ἐλάτρευον τὸν Ἰανὸν, τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὸν Κρόνον μετὰ τῆς *Ρείας* ὡς θεοὺς τῆς γεωργίας, διότι ἦσαν λαὸς γεωργικὸς καὶ ἡμερος.

Οἱ δὲ *Σαβῖνοι* ἢ *Σαυρίται* ἢ *Σαβέλλοι* κατοικοῦντες παρὰ τὸ Λάτιον ἦσαν ἔθνος ἀκμαῖον, ὄρεινον, ἐνθου ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ δικαίου. Τὸ πολίτευμα αὐτοῦ ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ θρησκευματος καὶ τῆς ἀριστοκρατίας. Ἄπασαι αἱ θρησκευτικαὶ αὐτῶν τελεταὶ καὶ πανηγύρεις

ἦσαν στενωδῶς συνδεδεμένοι μετὰ τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας, ἰδιαιτέρα δὲ τάξεις ἱερέων καλουμένην γεωργικὴν ἀδελφότης εἶχε τὴν ἐπιτήρησιν αὐτῶν καὶ ἐφρόντιζεν ὅπως διεγείρῃ τὸν ἔρωτα πρὸς τὸν ἀγροτικὸν βίον παρὰ τοῖς συμπολίταις. Κατῴκουν κατὰ κώμας, ὡς ἐκτιζον εἰς τὰ δυσπροσιτώτερα μέρη πρὸς εὐκολωτέραν ἄμυναν κατὰ τῶν ἐπερχομένων πολεμίων. Τὸ πλεονάζον τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν ἐξεπέμπετο εἰς ἀποικίας ἅπαξ κατὰ 20 ἔτη διὰ τελετῆς καλουμένης *ιεροῦ ἔαρος* (*ver sacrum*), ὅτε τὰ μὲν πλεονάζοντα κτήνη ἐθυσιάζοντο ἢ ἐξηγοράζοντο, ἢ δὲ νεολαία ἐπέμπετο εἰς ἀποικίας. Αἱ πόλεις τοῦ λαοῦ τούτου καίπερ διεσπασμένοι πρὸς ἀλλήλας ἐπολέμησαν ὁμῶς ἀείποτε κοινῶς κατὰ τῶν ἐξωθεν ἐπιδρομέων. Διεκρίθησαν εἰ Σαβίνοι ἐπὶ χρηστοτητι, δικαιοσύνη καὶ εὐσεβείᾳ, ὑπὸ δὲ τῶν μεταγενεστέρων Ρωμαίων ἐθεωροῦντο τύπος καὶ ὑπογραμμός, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν κατὰ τοῦτο κατέστη παροιμιῶδες.

Ἐν μέσῳ λοιπὸν τῶν τριῶν εἰρημένων ἐθνῶν τῆς ἀρχαίας Ἰταλίας, ἐν τῇ βορειοδυτικῇ ἐσχατιᾷ τῆς Λατινικῆς χώρας, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ καὶ ἐν μικρᾷ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀποστάσει ἐγένετο ἡ ἰδρυσις τῆς **Ῥώμης** πιθανῶς ὑπὸ Λατίνων οἰκιστῶν, οἵτινες ἀπέβλεψαν ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν στρατηγικὴν καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ἐμπορικὴν θέσιν τοῦ τόπου, ὅστις ἐδέσποζε τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς θαλάσσης. Διὰ καὶ **Ῥώμη** ἐκλήθη, ἤτοι πόλις *παριποταμία*. Ἐνεκα δὲ τῆς ἐιδικῆς ταύτης ἐντολῆς, ἣν ἀνέλαβεν ἡ νέα πόλις, ἔμεινεν ὄλως ἀμέτοχος

τῶν Λατινικῶν συμμαχιῶν, συνωμολόγει συνθήκας καὶ ταχέως ἀνεπτύσσετο πολιτικῶς.

Ἄλλὰ λαός, οἷος ὁ Ῥωμαϊκός, ὅστις διὰ τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ κατάρθωσε νὰ γείνη κοσμοκράτωρ, ὤφειλε βεβαίως νὰ ἦναι ὑπερήφανος ἐπὶ τῇ θεμελιώσει τῆς πρωτευούσης αὐτοῦ καὶ νὰ καλύψῃ τὴν ταπεινὴν αὐτῆς ἀρχὴν. Ἐπὶ ταύτης τῆς ἰδρύσεως τῆς Ῥώμης στηρίζονται πᾶσαι αἱ περὶ τῆς θείας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ καταγωγῆς καὶ τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης παραδόσεις καὶ πάντα τὰ μυθικὰ καὶ ἐνίοτε ὑπερφυσικὰ στοιχεῖα, ἅτινα ἐπικρατοῦσιν ἐπὶ τρεῖς περίπου ἑκατονταετηρίδας ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ἕν τε τοῖς πολέμοις κατὰ τῶν γειτόνων λαῶν καὶ ἐν ταῖς νίκαις αὐτῶν. Μετὰ τούτων τῶν παραδόσεων οἱ Ῥωμαῖοι συνέδεσαν τὸ θρησκευμα, τὸν πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν ὄργανισμὸν καὶ τὴν φιλολογίαν αὐτῶν οὕτω στενῶς, ὥστε αὐταὶ ἦσαν δι' αὐτοὺς οὐσιωδέσταται, ὃ δὲ μὴ γινώσκων αὐτὰς δυσκόλως ἐννοεῖ πλείστα σημεῖα τοῦ τε πολιτικοῦ καὶ ἰδιωτικοῦ αὐτῶν βίου.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἱστορίας

Ἐκτιθέντες τὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας τῶν Ῥωμαίων μετὰ τοῦ μυθικοῦ αὐτῶν χαρακτήρος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ κράτους αὐτῶν ἐν τῇ Δύσει διαιροῦμεν αὐτὴν εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους. Καὶ ἡ μὲν Α' καλουμένη ἡ τῆς Βασιλείας περιλαμβάνει διάστημα χρονικὸν δύο καὶ ἡμίσεος αἰῶνων (754 — 509

π. Χ.), ἤτοι ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης μέχρι καταλύσεως τῆς βασιλείας· ἡ δὲ Β'. καλουμένη ἢ τῆς Δημοκρατίας περιλαμβάνει διάστημα χρονικὸν πέντε αἰῶνων (509 — 31 π. Χ.), ἤτοι ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Δημοκρατίας μέχρι τῆς αὐταρχίας τοῦ Αὐγούστου· ἡ δὲ Γ'. καλουμένη ἢ τῆς Αὐτοκρατορίας, περιλαμβάνει καὶ αὕτη πέντε αἰῶνων χρονικὸν διάστημα (31 π. Χ. — 476 μ. Χ.), ἤτοι ἀπὸ τῆς αὐταρχίας τοῦ Αὐγούστου μέχρι καταλύσεως τοῦ Δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α΄.

Ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης μέχρι καταλύσεως τῆς
Βασιλείας (754—509 π. Χ.).

ΒΑΣΙΛΕΙΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης μέχρι θανάτου
τοῦ Ῥωμύλου.

Κατὰ τὴν παράδοσιν *Αἰρείας* ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγχίσου καὶ τῆς Ἀφροδίτης φυγὼν ἐκ Τροίας μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀποβιβάζεται εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Λατίου ἔχων καὶ τὸν υἱὸν Ἀσκάνιον, τοὺς ἐφεστίους θεοὺς τῆς Τροίας καὶ τὸ Παλλάδιον τῆς Ἀθηνᾶς καὶ φιλοξενεῖται ὑπὸ τοῦ βασιλέως *Λατίνου*, ὅστις δίδωσιν αὐτῷ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα *Λαβινίαν*. Ἄλλ' ἐν τινι μάχῃ κατὰ τῶν Ῥουτούλλων φρονεῖται ὁ Αἰρείας, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Ἀσκάνιος ἐξακολουθήσας τὸν πόλεμον καὶ νικήσας αὐτοὺς κτίζει ἐπὶ τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους τὴν πόλιν *Ἀλβαν Λόγγαν*,

ἣς ἐβασίλευσαν διαδοχικῶς 12 βασιλεῖς ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ Αἰνείου. Ὁ τελευταῖος τούτων καλούμενος *Πρόκας* ἀποθνήσκων ἀφίνει εἰς μὲν τὸν ἕνα υἱόν, τὸν *Νουμίτορα*, τὴν βασιλείαν, εἰς δὲ τὸν ἕτερον, τὸν *Ἀμούλιον*, τοὺς θησαυρούς. Ἄλλ' ὁ δεύτερος φιλόδοξος ὢν ἐκθρονίζει διὰ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς δυνάμεώς του τὸν *Νουμίτορα*, φονεύει τὸν υἱὸν ἐκείνου *Λαῦσον*, τὴν δὲ μόνην θυγατέρα αὐτοῦ *Ρέα Σιλβίαν* κατατάσσει εἰς τὰς Ἐστιάδας παρθένους, ὅπως προλάβῃ τὴν γέννησιν τέκνου δυναμένου ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ἐγείρῃ ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου. Διότι αἱ ἱέρειαι αὗται τῆς Ἐστίας καθῆκον ἔχουσαι νὰ διατηρῶσιν ἄσβεστον τὸ πῦρ ὄφειλον νὰ ὦσιν ἄγαμοι καὶ ἀγναὶ ἐπὶ ποινητῇ ἀυστηροτάτῃ τοῦ νὰ θάπτωνται ζῶσαι, ἐὰν ἤθελον παραβῆ τὸν ὅρον τοῦτον. Μετὰ τινα ὅμως χρόνον ἡ *Ρέα* ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Ἄρεως διδύμους υἱούς, ὁ δὲ *Ἀμούλιος* μανιώδης γενόμενος ἐκ τῆς ὀργῆς διατάττει τὴν μὲν μητέρα νὰ θάψῃσι ζῶσαν, τὰ δὲ βρέφη νὰ ρίψῃσιν εἰς τὸν *Τίβεριν*, ἀφοῦ τεθῶσιν ἐντὸς λίχνου πεπισσωμένου. Τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ κατὰ τύχην πλημμυρήσαντα ἀφῆκαν τὸ λίχνον κατὰ τὴν ἀποχώρησιν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀβεντίνου λόφου, εἰς δὲ τὰς κραυγὰς τῶν βρεφῶν λύκαινὰ τις προσέτρεξε καὶ τὰ ἐθήλασεν. Εἰς τῶν ποιμένων τοῦ Ἀμούλιου, ὁ *Φαστύλος*, ἰδὼν τοῦτο παρέλαβε τὰ βρέφη μετὰ τῆς λύκαινης καὶ παρέδωκεν εἰς τὴν σύζυγόν του *Λαυρετίαν* ἢ *Λοῦπαν* (1) πρὸς περίθαλψιν. Τὰ παιδιά ὀνομασθέντα τὸ μὲν *Ρῶμος* τὸ δὲ *Ρωμύλος* ἀνετρέφθησαν καὶ ἡλικιώθησαν ἐν τῷ ποιμενικῷ βίῳ. Ἡμέραν δὲ τινα μετ'

(1) Ἐκ τούτου ἐπλάσθη ὁ περὶ λύκαινης μῦθος (Lupa=λύκαινα)

ἄλλων ὀμηλικῶν συνεπλάκησαν πρὸς τοὺς ποιμένας τοῦ Νουμίτορος, ἐν δὲ τῇ συμπλοκῇ συνελήφθη ὁ Ῥῶμος καὶ ἀπήχθη πρὸς ἐκείνον. Ὁ Νουμίτωρ ἔκ τε τῆς φυσιογνωμίας καὶ τοῦ παραστήματος τοῦ Ῥώμου ἐνόησεν ὅτι οὗτος μετὰ τοῦ Ῥωμύλου ἦσαν τὰ τέκνα τῆς θυγατρὸς τοῦ Ῥέας, ὡς ἐβεβαίωσε τοῦτο ἔπειτα καὶ ὁ Φαυστύλος. Τότε οἱ δύο ἀδελφοὶ μαθόντες τὴν καταγωγὴν αὐτῶν τὸν μὲν Ἀμούλιον ἐξεθρόνισαν, ἐπανήγαγον δὲ εἰς τὸν θρόνον τὸν πάππον των Νουμίτορα, ὅστις εὐγνωμονῶν ἐχάρισεν εἰς αὐτοὺς ἐκτεταμένας γαίας πρὸς ἰδρυσιν πόλεως.

Ἐκ τῶν ἐπτὰ λόφων⁽¹⁾, οἵτινες ἐδεσποζον τῶν γαιῶν τούτων ὁ μὲν Ῥῶμος ἐξέλεξε τὸν Ἀβεντίνον ὁ δὲ Ῥωμύλος τὸν Παλατίνον πρὸς ἰδρυσιν τῆς νέας πόλεως. Ἡ νίκη δὲ ἀπέβη ὑπὲρ τοῦ Ῥωμύλου, ὅστις μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ συμβουλευθεὶς τοὺς χρησμούς πρὸς λύσιν τῆς διαφορᾶς εἶδεν ἵπταμενους 12 γῦπας εὐθὺς μετὰ τὸν Ῥῶμον, ὅστις εἶδεν 6. Ἐκ τοῦ Ῥωμύλου ὠνομάσθη ἡ νέα πόλις Ῥώμη, ἣτις ὁμῶς ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ἰδρύσει ἐμιάνθη διὰ τοῦ ἀδελφικοῦ αἵματος. Διότι ὁ Ῥῶμος ὑπερπηδῶν τὰ τείχη τῆς πόλεως, καταφρονῶν αὐτὰ ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου λέγοντος : *«Οὕτω θὰ ἀποθάνῃ καὶ πᾶς ἄλλος, ὅστις ἠθέλην ὑπερβῆ ἰὸ τείχος τοῦτο»*. Οὕτω λοιπὸν ἰδρύθη ἡ Ῥώμη τῇ 4 Ἀπριλίου 754 π. Χ. τὴν δὲ ἡμέραν ταύτην ἐπανηγύριζον οἱ Ῥωμαῖοι μεγαλοπρεπῶς καθ' ἕκαστον ἔτος.

(1) Τὰ ὀνόματα τῶν ἐπτὰ λόφων, οἵτινες προΐοντος τοῦ χρόνου συμπεριελήφθησαν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ῥώμης ἦσαν : Ἀβεντίνος, Παλατίνος, Καπιτωλῖνος, Ἡσχυλῖνος, Καίλιος, Οὐμίναλιος καὶ Κυρινάλιος.

Κατὰ τὸ Ἑστρουικὸν ἔθος ὁ Ῥωμύλος ζεύξας ταῦρον καὶ δάμαλιν εἰς ἄροτρον ἐχάραξε περὶ τὸν Παλατινὸν λόφον ὄριον, ὅπερ ἀπετέλεσε τὸν ἱερὸν τῆς Ῥώμης περιβολὸν καλούμενον *Πωμήριον* (*promerium*), ὅστις οὐδέποτε κατφκεῖτο ὡς ἱερὸς καὶ ἀπαρabiάστος. Εἶτα δὲ ἤνοιξε τὴν νέαν πόλιν ἄσυλον εἰς πάντας τοὺς φυγάδας, ληστάς, δούλους κλπ. πρὸς οἰκισμὸν· διὰ τοῦτο οἱ περίξ λαοὶ ἐφοβοῦντο νὰ συνάψωσι συγγενείας μετὰ τῶν κατοίκων τῆς νέας πόλεως. Ὅθεν ὁ Ῥωμύλος προκηρύξας ἀγῶνας καὶ ἑορτὰς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἰππέιου Ἀπόλλωνος κατώρθωσεν ἵνα συρρέωσιν εἰς αὐτὰς πλῆθος πολὺ ἐκ τῶν περίξ λαῶν μετὰ τῶν συζύγων καὶ θυγατέρων. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τῶν ἀγῶνων δοθέντος τοῦ συνθήματος ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου ἐπέπεσον οἱ κάτοικοι τῆς Ῥώμης κατὰ τῶν θεατῶν καὶ ἤρπασαν τὰς γυναῖκας, τοὺς δὲ ἄνδρας ἐξέβαλον διὰ τῆς βίας ἐκ τῆς πόλεως.

Ἐκδίκησιν πνέοντες οἱ οὕτω προσβληθέντες ἐπῆλθον κατὰ τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ ταχέως κατεβλήθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μὴ ὄντες συνησπισμένοι. Τελευταῖος δὲ ὁ βασιλεὺς τῶν Κύρεων *Τίτος Τάτιος* ὠδήγησε τοὺς Σαβίνους κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τοὺς Ῥωμαίους. Κατώρθωσε δὲ νὰ γείνη κύριος τοῦ Καπιτωλίνου λόφου, οὗ μίαν τῶν θυρῶν τοῦ φρουρίου ἤνοιξεν αὐτῷ ἡ *Ταρπηία*, ἣτις ἐπεμελεῖτο τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει ἱερῶν, ζητήσασα εἰς ἀμοιβὴν ὅ,τι οἱ στρατιῶται ἔφερον ἐν τῇ ἀριστερᾷ αὐτῶν χειρὶ, ἐννοοῦσα τὰ ψέλλια καὶ τοὺς δακτυλίους των. Οἱ δὲ Σαβίνοι ἅμα καταλαβόντες τὸν λόφον ἐκάλυψαν αὐτὴν διὰ τῶν ἀσπίδων, τὰς ὁποίας ὡσαύτως

ἔφερον ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ⁽¹⁾. Τότε φονικὴ μάχη συνεκροτήθη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου, ἣτις ἀπὸ πρωίας μέχρι δείλης ἦτο ἀμφίρροπος, ὅτε ἐφάνησαν μακρόθεν ἐρχόμεναι αἱ ἀρπαγεῖσαι γυναῖκες ἐν μέσῳ βροχῆς βελῶν καὶ καθικέτευσαν τοὺς πατέρας αὐτῶν καὶ τοὺς προτέρους συζύγους ὅπως καταπαύσωσι τὰς ἐχθροπραξίας καὶ ἀναγνωρίσαντες τὸ γεγονός ὡς τετελεσμένον συνάψωσιν εἰρήνην καὶ συμμαχίαν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Εἰς τὰ δάκρυα καὶ τὰς παρακλήσεις τῶν γυναικῶν ἐνέδωκαν οἱ Σαβῖνοι, καὶ συνάψαντες εἰρήνην καὶ συμμαχίαν ἀπετέλεσαν ἔκτοτε μετὰ τῶν Ῥωμαίων ἓνα λαὸν κατοικήσαντες ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου καὶ τοῦ Καπιτωλίνου λόφου καὶ συμφωνήσαντες ὅπως συμβασιλεύωσιν ὁ τε Ῥωμύλος καὶ Τάτιος. Προσέλαβον δὲ ἤδη οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τῶν *Κυριτωῶν* ἀπὸ τῶν Σαβίνων.

Μετὰ τινα ἔτη φονευθέντος τοῦ Τίτου Τατίου ἔμεινεν ὁ Ῥωμύλος μονοκράτωρ καὶ ἐξηκολούθησε τὸ πρὸ τοῦ πολέμου ἔτι ἀρξάμενον ἔργον τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς διοργανώσεως τῆς Ῥώμης. Κατὰ ταύτην α') διήρесе τοὺς κατοίκους εἰς τρεῖς φυλάς (*tribus*), τοὺς *Ῥάμνητας*, *Ταίειους* καὶ *Λούκερας*. Καὶ οἱ μὲν *Ῥάμνητες* ἀντιπροσωπεύοντες τὴν Λατινικὴν φυλὴν κατώκουν ἐπὶ τοῦ Παλατινοῦ λόφου, οἱ δὲ *Ταίειοι* ἀντιπροσωπεύοντες τὴν Σαβινικὴν ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου καὶ Καπιτωλίνου, οἱ δὲ *Λούκερες* ἀντιπροσωπεύοντες τὴν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους

(1) Ἀπὸ τοῦ λόφου τούτου, ὅστις ἔκτοτε ὠνομάσθη *Ταρτηλία πέτρα*, ἐκρήμιζον οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς κακούργους καὶ προδότας.

προστεθείσαν τῇ Ῥώμῃ Ἐτρουσκικὴν φυλὴν ἐπὶ τοῦ Καίλιου. Ἐκάστην τῶν φυλῶν διήρπασεν εἰς δέκα φράτρας (curias) καὶ ἐκάστην τούτων εἰς δέκα δεκάδας (decurias). β') Συνέστησε τὴν τάξιν τῶν Πατρικίων, ἧτοι τῶν τελείων πολιτῶν, ἧτις περιελάμβανε τὰς ἀνωτέρω φυλάς καὶ εἶχε μόνη αὐτὴ δικαίωμα ψήφου ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἐν τῇ ἀναδειξει τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ βασιλέως· ὑπεστηρίζοντο δὲ οἱ Πατρίκιοι καὶ ἴσχυον διὰ τῶν πελατῶν, ἧτοι ἡμιελευθέρων πτωχῶν πολιτῶν, οἵτινες ἀπετέλουσαν μέρος τῆς οἰκογενείας αὐτῶν καλοῦντες αὐτοὺς πάτρωνας, προστατεύοντες αὐτοὺς, πληρόντες πολλάκις τὰ χρέη αὐτῶν καὶ προικίζοντες τὰς θυγατέρας, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχωσι τὸ δικαίωμα νὰ παρίστανται ἐν δικαστηρίῳ, διότι τὴν ὑπεράσπισιν αὐτῶν ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀνελάμβανον οἱ πάτρωνές των. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς πατρίκίους ἡ πάτρωνας συνέστησε τὴν τάξιν τῶν Πληθείων, ἧτις περιελάμβανε πάντας τοὺς ὑποτασσομένους λαοὺς, οἵτινες δὲν εἶχον, ὡς οἱ πατρίκιοι, δικαίωμα ψήφου· οὐδ' αὐτὴ ἡ ἐπιγαμία μεταξὺ πατρικίων καὶ πληθείων ἐπετρέπετο. γ') Συνέστησε τὴν Σύγκλητον (senatus) περιλαμβάνουσαν 100 βουλευτὰς δέκα ἐξ ἐκάστης φράτρας, εἰς οὓς μετὰ τὴν παραδοχὴν τῆς δευτέρας φυλῆς (τῶν Σαβίνων) προσετέθησαν ἕτεροι 100, μετὰ δὲ τὴν παραδοχὴν τῆς τρίτης (τῶν Ἐτρούσκων) ἕτεροι 100. Προίσταντο δὲ πάντοτε δέκα βουλευταὶ ἐκ τῆς πρώτης φυλῆς (τῶν Ῥωμαίων), ἐξ ὧν ἐξελέγετο ὁ πρόεδρος, καὶ οὗτοι ἐν περιπτώσει θανάτου τοῦ βασιλέως εἶχον τὴν βασιλείαν διαδοχικῶς μέχρι τῆς ἐκλογῆς νέου βασιλέως. δ') Συνέστησε

πεζικόν μὲν στρατὸν ἐκ 3000 μαχητῶν ἱππικὸν δὲ ἐκ 300 ἱππέων πάντων πατρικίων. ε') Συνέστησε τὰς φρατρικὰς ἐκκλησίας (curiatae) ἀποτελουμένας ἐκ πατρικίων καὶ σκοπὸν ἐχούσας νὰ ψηφίζωσι περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, νὰ ἀποδεικνύωσι τὰς ἀρχάς, νὰ ἀποφασίζωσι περὶ ζωῆς καὶ θανάτου τῶν πολιτῶν κλπ.

Ἡ ἐπὶ Ῥωμύλου θρησκεία συνίστατο εἰς τὸ νὰ πιστεύωσι τοὺς χρησμούς καὶ νὰ συμβουλευῶνται τοὺς οἰωνοὺς καὶ μάντις. Συνέταξε δὲ ὁ Ῥωμύλος νόμους αὐστηροτάτους περὶ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης· μόνος πολλάκις ἐδίκαζεν ἐν τῇ ἀγορᾷ συνοδευόμενος ὑπὸ 300 στρατιωτῶν, ὧν οἱ 12 ἦσαν ῥαβδοῦχοι. Εὐσέβεια δὲ καὶ ἀρετὴ διέκρινον τοὺς πολίτας, ἅτινα ἀνεδείκνυον αὐτοὺς καθ' ἐκαστην-νικητάς.

Ὁ Ῥωμύλος θελήσας νὰ παραβιάσῃ ὁ ἴδιος τοὺς νόμους, οὓς ἔθηκε, καὶ νὰ βασιλεύῃ ἄνευ τῆς συμπράξεως τῆς συγκλήτου, δυσηρέστησε τοὺς πατρικίους. Ὅθεν οὗτοι ἐφονεύσαν αὐτὸν καὶ διέδωκαν εἰς τὸν λαὸν, ὅστις μεγάλως τὸν ἐτίμα, ὅτι ἀνηρπάγη εἰς τὸν οὐρανὸν κατὰ τὴν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως ἐπιθεώρησιν τοῦ στρατοῦ. Ὁ λαὸς πιστεύσας ἀπέδωκεν αὐτῷ θείας τιμὰς καὶ ὀνομάσας *Κυρίον* ἀνήγειρε πρὸς τιμὴν ἴδιον ναόν.

Καὶ τοιαῦτα μὲν ἡ παράδοσις λέγει περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ῥώμης, τοῦ οἰκισμοῦ καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς διοργανώσεως. Ὀνομάζοντες δὲ ἑαυτοῦς οἱ Ῥωμαῖοι ἀπογόνους τοῦ Αἰνείου καὶ ἐπομένως τῶν Τρώων καὶ Πελασγῶν μεγαλοποιοῦσι τὴν καταγωγὴν αὐτῶν· δὲν εἶναι δὲ διόλου δύσκολον νὰ πεισθῇ τις ὅτι ἡ Ῥώμη ἐγένετο ἀποικία

Λατινικῶν φύλων, ἅτινα ἐνωθέντα εἶτα μετὰ Σαβινικῶν καὶ Ἑτρουσκικῶν ἀπετέλεσαν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀριστοκρατίαν καὶ πληθὺν (*populus*), τὴν μὲν ἀντιπροσωπεύουσαν τὸν Λατινικόν, τὴν δὲ τὸν Σαβινικόν χαρακτῆρα. Ἐκ τῆς ἀντιθέσεως δὲ τῶν χαρακτήρων τῶν δύο τούτων λαῶν, ὅστις ἦτο ὁ συντηρητικὸς μὲν ἐν τῷ πρώτῳ ὁ τῆς ἀναπτύξεως δὲ ἐν τῷ δευτέρῳ, ἐπήγαγε βραδύτερον ἢ συνεχῆς ἐκείνη ἀνάπτυξις τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας, ἣτις κατεστησεν αὐτὴν τὸ μέγιστον πολιτικὸν δημιούργημα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Οἱ μετὰ τὸν Ῥωμύλον βασιλεύσαντες.

Νουμᾶς Πομπήλιος.—Μετὰ τὸν Ῥωμύλου θάνατον ἐμεσολάβησεν ἐνιαύσιος μεσοβασίλεια, καθ' ἣν τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν εἶχον ἐκ περιτροπῆς οἱ βουλευταί. Παρελθόντος δὲ ἔτους τῇ προτάσει τοῦ δήμου ἢ Βουλῆ ἐξέλεξε τὸν *Νουμᾶν Πομπήλιον* Σαβῖνον τὸ γένος καὶ ἄγοντα τὸ 43ον ἔτος τῆς ἡλικίας του (715 π. Χ.). Ἡ σοφία τοῦ ἀνδρὸς τούτου τοσοῦτον μεγάλη ἦτο, ὥστε ἐπλάσθη ὁ μῦθος ὅτι ἦτο μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου Πυθαγόρου, ὅστις ὁμως μετὰ πολλὰ ἔτη ἦλθεν εἰς Ῥώμην, καὶ ὅτι ἐλάμβανε τοὺς νόμους παρὰ τῶν θεῶν διὰ τῆς νύμφης *Ἡγερίας*.

Ὡς εἰς τὸν Ῥωμύλον ἀπέδωκαν τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥώμης διοργάνωσιν, οὕτως εἰς τὸν Νουμᾶν τὴν θρησκευτικὴν. Καὶ δὴ α') διήρесе τοὺς ἱερεῖς εἰς 8 τάξεις, ὧν

ὑπερτάτη ἦτο ἡ τῶν *Ποντιφίκων*, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ ἀνώτατον ἱερατικὸν συνέδριον προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως (*pontifex maximus*). Αἱ λοιπαὶ τῶν ἱερέων τάξεις ἦσαν ἡ τῶν *Φλαμίνων* (*flamines*), οἵτινες τρεῖς ὄντες ἐτέλουν τὴν λατρείαν τοῦ Διὸς, τοῦ Ἄρεως καὶ τοῦ Κυρίνου. Ἡ τῶν *οἰωνοσκόπων* καὶ *μάντεων*, ἡ τῶν *ἱεροσκόπων*, ἡ τῶν *Φιτιαλέων*, οἵτινες ἐτέλουν τοὺς θρησκευτικὸς τύπους ἐπὶ κηρύξεως πολέμου καὶ συνομολογήσεως εἰρήνης, ἡ τῶν *Σαλλίων*, ἱερέων τοῦ Ἄρεως, οἵτινες ἐφύλαττον καὶ τὴν οὐρανόπεμπτον ἀσπίδα τοῦ θεοῦ τούτου, ἡ τῶν *Ἀρουαλέων*, οἵτινες ἀνέπεμπον κατ' ἔτος εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εὐφορίας τῆς γῆς καὶ ἡ τῶν *Ἐσιάδων* παρθένων τεσσάρων τὸν ἀριθμὸν καὶ βραδύτερον ἕξ, αἵτινες ἐφύλαττον ἄσβεστον τὸ τῆς Ἐστίας πῦρ. β') Διένειμε τὰς πρὸ αὐτοῦ κατακτηθείσας γαίας εἰς τὸν δῆμον καὶ ἴδρυσεν τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ *Τέρμωνος* (= τῶν ὀρίων) πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἰδιοκτησίας ἐκάστου. γ') Διεβρῦθημι τὸ ἡμερολόγιον διαιρέσας τὸ ἔτος εἰς 12 μῆνας ἀντὶ 10, ὡς ἦν ἐπὶ Ῥωμύλου. δ') Ἐκτίσε δίθυρον τὸν ναὸν τοῦ διπροσώπου *Ἰανοῦ* (λατινικῆς θεότητος) εἰσαγαγὼν τὸ ἔθος νὰ μένη πάντοτε ἀνοικτὸς ἐν καιρῷ πολέμου.

Βασιλεύσας ὁ Νουμᾶς 43 ἔτη ἀπέθανεν τὸ 672 π. Χ. ἡ δὲ βασιλεία αὐτοῦ ὑπῆρξεν εἰρηνικωτάτη.

Τύλλος Ὀστίλιος. — Τὸν Νουμᾶν διεδέχθη ὁ *Τύλλος Ὀστίλιος* ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Ῥαμνήτων, τοῦ ὁποίου ἡ βασιλεία παρέσχεν ἄρθρον ὕλην εἰς τὸ ποιητικὸν πνεῦμα τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Το κυριώτερον γεγονός ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ τελεία καταστροφή τῆς

Ἄλβας Λόγγας καὶ ἡ ἔνωσις τῶν Ἀλβανῶν μετὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἡ Ἄλβα ζηλοτυποῦσα διὰ τὴν αὐξησιν τῆς ἀποικίας αὐτῆς ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἡγουμένου τοῦ βασιλέως αὐτῆς *Κλουίλιου*. Τούτου δὲ φρονεθέντος, ἐν τινι συμπλοκῇ ἀνηγορεύθη δικτάτωρ ὁ *Φουφέτιος*. ἀλλὰ τότε ἀπεφασίσθη νὰ λύσωσι τὴν διαφορὰν διὰ μονομαχίας. Ὑπῆρχον παρ' ἑκατέροις τρεῖς ἀδελφοὶ παρὰ μὲν τοῖς Ἀλβανοῖς οἱ *Κουριατίοι* παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις οἱ *Οράτιοι*, οἵτινες ἀπεφάσισαν νὰ μονομαχήσωσιν. Ἐν τῇ συμπλοκῇ αὐτῶν ἡ νίκη ἐκλινεν ὑπὲρ τῶν Κουριατίων, διότι οὗτοι ἐφόνευσαν τοὺς δύο Ὀρατίους, ἔτρεψαν δὲ τὸν τρίτον εἰς φυγὴν. Ἡ φυγὴ ὅμως τοῦ τρίτου ἦτο προσποιητὴ, ὅπως δυνηθῆ οὕτω νὰ διατπάσῃ τοὺς τρεῖς Κουριατίους καὶ νικήσῃ αὐτοὺς εὐκολώτερον ὄντας ἄλλως τε καὶ πληγωμένους. Τὸ στρατήγημα ἐπέτυχε. Στραφεὶς ὀπίσω φρονεῦει τὸν πρῶτον εὐρεθέντα πλησίον του, εἶτα τὸν δεύτερον καὶ τελευταῖον τὸν τρίτον. Τότε κατὰ τὰ συμπεφωνημένα ἡ Ἄλβα ὑπετάγη εἰς τὴν Ῥώμην. Ἐπειδὴ ὅμως βραδύτερον ἡ Ἄλβα παρέσχε βοήθειαν πρὸς τοὺς *Οὐγεταροὺς* καὶ *Φιδηγάτας*, πρὸς οὓς ἐπολέμουν οἱ Ῥωμαῖοι, διετάχθη ἡ κατασκαφὴ τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἡ μετοίκησις τῶν πολιτῶν ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τοῦ *Καιλίου* λόφου. Ὁ νικήσας ἐν τῇ μονομαχίᾳ ἀδελφὸς Ὀράτιος εἰσελθὼν τὴν ἐσπέραν τῆς νικηφόρου ἡμέρας εἰς τὴν οἰκίαν εἶδε τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ κλαίουσαν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ *Καμίλλου*, ἑνὸς τῶν τριῶν Κουριατίων ἀδελφῶν, ὅστις ἦτο μνηστήρ αὐτῆς, καὶ ὀργισθεὶς ἐφόνευσεν αὐτὴν μολύνας τὴν χεῖρα, ἥτις ἔσφρε τὴν πατρίδα, διὰ τοῦ ἀδελφικοῦ αἵματος. Διὰ

τὸν φόνον τοῦτον κατεδικάσθη μὲν ὑπὸ τῶν δικαστῶν, ἠβώθη ὁμως ποιήσας ἔκκλησιν πρὸς τὸν λαόν.

Ὁ Τύλλος Ὀστίλιος καὶ ἄλλους πολέμους εὐτυχεῖς διεξήγαγε καὶ μάλιστα κατὰ τῶν Λατίνων. Ἄλλ' ἀφοσιωθείς εἰς τὰ πολεμικὰ παρημέλησε τὰ τῆς θρησκείας, οἱ δὲ μάντιες προεῖπον αὐτῷ τὴν μῆνιν τῶν θεῶν καὶ θάνατον διὰ τοῦτο βίαιον. Ἀπέθανε τῶντι βιαίως βληθείς ὑπὸ κεραυνοῦ τὸ 640 π. Χ.

Ἄγκος Μάρκιος. — Ὁ ἔγγονος οὗτος τοῦ Νουμᾶ διαδεχθεὶς τὸν Τύλλον Ὀστίλιον κατ' ἀρχὰς μὲν ἀνασυνέστησε τὴν λατρείαν τῶν θεῶν παραμεληθεῖσαν ἐπὶ τοῦ προκατόχου του καὶ ἐπροστάτευσεν τὴν γεωργίαν, εἶτα δὲ ἐπεδόθη εἰς ἐξωτερικοὺς πολέμους ἰδίᾳ κατὰ τῶν Λατίνων καὶ κυριεύσας τὰς πόλεις αὐτῶν μετώκισε τοὺς κατοίκους εἰς Ῥώμην κατοικήσας αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου λόφου. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἀπαντῶσι κατὰ πρῶτον οἱ Πληβεῖοι μετὰ ὑποδεεστέρων μὲν δικαιωμάτων, ὡς εἴπομεν (σελ. 19), ἀλλὰ προωρισμένοι νὰ αὐξήσωσιν αὐτὰ μέχρι ἰσοπολιτείας πρὸς τοὺς πατρικίους. Ἦδη οἱ Ῥωμαῖοι ἐγένοντο κύριοι τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Τιβέρεως, ἐξέτειναν τὰς κτήσεις αὐτῶν μέχρι τῆς θαλάσσης καὶ ἱδρυσαν τὴν Ὀστίαν ὡς ἐπίγειον τῆς Ῥώμης. Πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ τῆς πόλεως κατὰ πάσης ἐπιδρομῆς ὠχύρωσαν τὸ Ἰανικόλον ὄρος καὶ κατεσκεύασαν τὴν πρώτην ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως ξυλίνην γέφυραν *ίεράν* κληθείσαν. Πρῶτος δὲ ὁ Ἄγκος Μάρκιος ὑποδόμησεν εἰρκτὰς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ λόφῳ καὶ ἀπέθανε τὸ 614 π. Χ. διορίσας κηδεμόνα τῶν

ἀνηλίκων τέκνων του τὸν παιδαγωγὸν αὐτῶν *Δεύκιον Ταρκύνιον*.

Δεύκιος Ταρκύνιος ὁ Πρίσκος.—Διὰ τὴν ἀνηλικιότητα τῶν δύο υἱῶν τοῦ Ἄγκου Μαρκίου ἔλαβε τὴν βασιλείαν ὁ Δεύκιος Ταρκύνιος ὁ ἐπικαλούμενος *Πρίσκος* (= πρεσβύτερος). Οὗτος κατήγετο ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Κορινθίου Δημαράτου, ὅστις φεύγων τὴν τυραννίαν τοῦ ἐν Κορίνθῳ τυράννου *Κυψέλου* ἦλθε μετὰ τῶν θησαυρῶν καὶ τῆς οἰκογενείας του εἰς Ἰταλίαν καὶ κατόκησεν ἐν τῇ Ἐτρούσκικῇ πόλει *Ταρκυνία*. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Δεύκιος Ταρκύνιος ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι ὡς ξένος ἀπεκλείετο τῆς ἀρχῆς ἐν *Ταρκυνία*, ἀφ' ἐτέρου δὲ διότι ἡ σύζυγός του *Ταρακύλλα* προεμάντευσε περὶ αὐτοῦ ὅτι θὰ τύχη μεγάλων τιμῶν ἐν Ῥώμῃ, μετόκησεν ἐκεῖ. Αὐτόθι δὲ διὰ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς συνέσεώς του τοσοῦτον ἠὺδοκίμησεν, ὥστε καὶ ὡς παιδαγωγὸς τῶν τέκνων τοῦ Ἄγκου Μαρκίου προσελήφθη. Μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου σφετερισθεὶς τὴν βασιλείαν ἀφωσιώθη εἰς τὴν κοινωνικὴν μεταρρύθμισιν αὐτῆς. Καὶ δὴ καλέσας Ἐτρούσκους ἐργάτας ἀνέθηκεν εἰς αὐτοὺς τὴν κατασκευὴν μεγάλων ὑπονόμων, δι' ὧν ἀπεξήραναν ἐντελῶς τὴν μεταξὺ Ἀβεντινοῦ καὶ Κυριναλίου λόφου κοιλάδα, ἔνθα ᾠκοδόμησε τὸν μέγαν Ἰππόδρομον (circus), ὅπου ἐτελοῦντο οἱ ἐξ Ἐτρούριας εἰσαχθέντες ἀγῶνες τῶν μονομάχων, καὶ καθίδρυσε τὴν Ἀγορὰν (forum), ἣτις ἀπέβη ἡ ψυχὴ τῆς πόλεως βραδύτερον, διότι ἐν αὐτῇ ἐγίνοντο αἱ ἐκκλησίαι, τὰ δημόσια συμπόσια, αἱ πανηγύρεις, οἱ περίπατοι κλπ. Περιέβαλεν ὡσαύτως τὴν πόλιν διὰ μεγάλων καὶ ὀγκωδῶν λίθων, δι' ὧν ὁ διάδο-

χός του περιτείχισε τὴν πόλιν καὶ περιεβαλεν ἐντὸς τοῦ περιβόλου ἐκείνου τὸν Ἀβεντίνον λόφον καὶ μέγα μέρος τοῦ Ἡσκυλίνου, Οὐμίναλιου καὶ Καιλίου μέχρι τοῦ Καπιτωλίνου. Ἐθηκεν ὡσαύτως ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου τὰ θεμέλια τοῦ *Καπιτωλίου*, μεγάλου ναοῦ πρὸς τιμὴν τοῦ Διός, τῆς Ἑρας καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, ὃν ἀπεπεράτωσε Ταρκύνιος ὁ ὑπερήφανος.

Τὸ πρῶτον βῆμα, ὃπερ ὁ Ταρκύνιος ἐποίησε πρὸς τὴν κοινωνικὴν μεταρρύθμισιν, ὑπῆρξε νὰ συμπληρώσῃ τὰ ἐκ τῶν πολέμων κενὰ τῶν φρατρῶν διὰ νέων μελῶν, ἅτινα παρέλαβεν ἐκ τῆς τάξεως τῶν πληθείων. Ἠθέλησε μάλιστα νὰ διαιρέσῃ καὶ τοὺς πληθείους εἰς τρεῖς φυλάς ἐχούσας τὰ αὐτὰ ὡς καὶ οἱ πατρίκιοι δικικιώματα, ἀλλ' εἰς τοῦτο οὐ μόνον οἱ πατρίκιοι ἀλλὰ καὶ ἅπαντα ἡ ἱερατικὴ τάξις ἀντιπροσωπευομένη ὑπὸ τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως Ἀττίου Ναίβιου ἀντέστη πεισματωδῶς προβάλλουσα εἰς τοῦτο τοὺς ἀπαισίους οἰωνούς, οὓς ὁ Ταρκύνιος περιφρονῶν ἠρνεῖτο νὰ συμβουλευθῇ. Ὄθεν ὀργισθεὶς προσκαλεῖ τὸν Ναίβιον καὶ λέγει πρὸς αὐτὸν ὅτι, ἐὰν μαντεύσῃ ὅ,τι εἶχε κατὰ νοῦν νὰ πράξῃ καὶ ἐὰν τοῦτο ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτελεσθῇ, τότε μόνον θὰ συμβουλευθῇ τοὺς οἰωνούς περὶ τῆς μεταβολῆς τῶν καθεστώτων. *Ἄ' Εμάρτευσα*, εἶπεν ὁ Ναίβιος, *ὅ,τι κατὰ νοῦν ἔχεις καὶ εἶναι τοῦτο ἐκτελέοιμον*. «*Κόψον λοιπόν*, λέγει ὁ Ταρκύνιος, *τὴν ἀκόνην ταύτην διὰ ξυραφίου*». Πράγματι δὲ ὁ Ναίβιος ἐξετέλεσε τὸ θαῦμα αὐθωρεῖ. Ἐκτοτε διατάχθησαν πάντες νὰ ἔχωσι πλήρη πίστιν εἰς τοὺς οἰωνούς. Ἦχος τις ἀσυνήθης ἢ αἰφνιδία λύπη ἢ σπινθὴρ φλογός ἢ μυκηθμός ζῶου θυσιαζομένου καὶ ἕτερα

τοιαῦτα ἦσαν ἱκανὰ νὰ παρεμποδίζωσι πᾶσαν τῆς πολιτείας πρᾶξιν ἢ τοῦ ιδιώτου. Οὐχ ἤττον ὁμοῦς ὁ Ταρκύνιος προσέθηκεν 100 ἔτι βουλευτὰς εἰς τὴν βουλὴν, εἰς δὲ τοὺς ἵππεις κατέταξε καὶ ἄλλους 300 ἐκ τῶν νέων γενῶν.

Ὁ Ταρκύνιος μετέφερεν ἐξ Ἐτρουρίας καὶ διαφόρους πομπὰς μεγαλοπρεπεῖς. Αὐτὸς δὲ, ὡς οἱ Ἐτροῦσκοι ἄρχοντες, ἐφόρει ἐσθῆτα πορφυρᾶν, ἐκάθητο ἐπὶ ἐλεφαντίνου δίφρου καὶ ἠκολουθεῖτο ὑπὸ 12 ράβδούχων φερόντων δέσμην ῥάβδων μετὰ πελέκεως ἐν τῷ μέσῳ. Πρῶτος ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβὸν μετὰ τὰς πρὸς τοὺς Σαβίνους νίκας καὶ εἰσῆλθεν εἰς Ῥώμην καθήμενος ἐφ' ἄρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων ἵππων λευκῶν.

Τὸ τέλος τοῦ Ταρκυνίου ἦτο τραγικόν. Οἱ υἱοὶ τοῦ Ἄγκου Μαρκίου ἐμίσθωσαν δύο φονεῖς, οἵτινες ἐλθόντες εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ προφάσει νὰ δικασθῶσιν ἐφόνευσαν αὐτόν. Ἄλλ' ἢ συζυγὸς τοῦ Τανακύλλα ἐπιθυμοῦσα νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν γαμβρὸν αὐτῆς *Σερούτιον Τύλλιον*, ἅμα δὲ φεβουμένη καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν υἱῶν τοῦ Ἄγκου Μαρκίου ἐκρίψε τὸν θάνατον τοῦ Ταρκυνίου εἰς τὸ πλῆθος καὶ εἶπεν ὅτι ὁ βασιλεὺς διώρισε τὸν Σερούτιον ἐπίτροπον τῆς βασιλείας μέχρι τῆς ἀναρρώσεώς του. Ἀφοῦ δὲ αὐτὴ καὶ ὁ Σερούτιος προδιέθεσαν τὴν σύγκλητον ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἀνακοινοῦσι τὸν θάνατον τοῦ Ταρκυνίου καὶ τότε ἀνακηρύττεται βασιλεὺς ὁ Σερούτιος τῇ συγκαταθέσει μόνῃς τῆς συγκλήτου.

Σερούτιος Τύλλιος. — Διὰ τοῦ ἀνωτέρω ἐκτεθέντος τρόπου κατορθώσας ὁ Σερούτιος νὰ λάβῃ τὸν θρόνον (578 π. Χ.) πρῶτον ἐφρόντισε νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς πόλεως τοὺς

υίους τοῦ Ἄγκου Μαρκίου καὶ εἶτα νὰ συνεχίσῃ τὴν κοινωρικὴν μεταρρυθμισὴν τῆς Ῥώμης, τὴν ὁποίαν ἤρχισεν ὁ προκατόχος αὐτοῦ. Καίτοι δὲ ὁ βασιλεὺς οὗτος εἶχε τὴν καταγωγὴν πάνυ ταπεινὴν, ὡς γεννηθεὶς ἐκ τινος δούλης Λατινίδος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ταρκυνίου, οὐχ ἤττον ὁμως διὰ τῆς εὐφυΐας αὐτοῦ καὶ τῶν προτερημάτων τάχιστα ἀνεδείχθη, ἡ δὲ βασιλεία του ἀφῆκεν ἴχνη ἀνεξάλειπτα ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν Ῥωμαίων διὰ τὴν πολιτικὴν του σύνεσιν.

Ὡς ἐπὶ Λευκίου Ταρκυνίου ἐπεκράτησαν τὰ Ἐτρουκικά, οὕτως ἐπὶ Σερουίου ἐπεκράτησαν τὰ Λατινικά καὶ Ἑλληνικά ἦθη. Καὶ ἐνῶ μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης ἐπεκράτει ἱεροκρατία, ἀπὸ τοῦ βασιλέως τούτου ἄρχεται ἐποχὴ νέα ἀναπτύξεως καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ὅθεν καὶ ἰδρυτῆς καὶ ἀρχηγέτης θεωρεῖται τοῦ ἐλευθέρου πολιτεύματος τῆς μεταγενεστέρας Ῥώμης, ὡς ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀκριβῶς χρόνους ὑπῆρξεν ὁ Σόλων. Μέχρι τοῦδε ἡ ἐξάσκησις τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων περιωρίζετο μόνον εἰς τοὺς πατρικίους, ἀλλὰ διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σερουίου καὶ ἡ πλῆθὺς ἔγεινε συμμετοχὸς τῶν διασκέψεων περὶ τῶν πολιτικῶν καὶ κατὰ συνέπειαν ἔσχε δικαίωμα ψήφου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι οἱ πατρικιοὶ πάλιν εἶχον τὴν πλειοψηφίαν, οὐχ ἤττον ὁμως ἀπέκτησαν οἱ πληθεῖοι τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου, οὐ ἔστεροῦντο μέχρι τοῦδε, καὶ τὸ μέσον δι' οὗ ἠδύναντο ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ἐπικρατήσωσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ.

Κατὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σερουίου α') ἡ χώρα διηρίθη εἰς 30 μοίρας, ὧν τέσσαρας μὲν περιελάμβανε τὸ

ἄστυ, εἴκοσι δὲ καὶ ἕξ ἢ κατ' ἀγρούς χώρα. β') Οἱ κά-
 τοικοὶ διηρέθησαν εἰς πέντε *συμμορίας* κατὰ λόγον τῆς
 περιουσίας αὐτῶν. Περιελάμβανον δὲ ἢ μὲν πρώτη, ἢ
 τῶν πλουσιωτέρων, 80 λόχους, ἐκάστη δὲ τῶν λοιπῶν
 τριῶν ἀνά 20 καὶ ἢ πέμπτη 30, ἅπαν δὲ τὸ ὑπόλοιπον
 πλῆθος τὸ τῶν ἀπόρων 1 μόνον. Εἰς τούτους προσέθη-
 κεν ἀνεξαρτήτως τοῦ τιμήματος τῆς περιουσίας 2 λόχους
 τῶν ὀπλοποιῶν καὶ τεκτόνων καὶ 2 τῶν σαλπικτῶν καὶ
 βυκανιστῶν. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τιμήματος τούτου ἐγένετο
 καὶ ἡ φορολογία. γ') Κατὰ πᾶν πέμπτον ἔτος διέταξε νὰ
 γίνηται νέα ἀπογραφή τῶν πολιτῶν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄ-
 ρεως, ὅτε πᾶς πολίτης ὄφειλεν ἐνόρκως νὰ ὁμολογήσῃ τὸ
 ποσὸν τῆς περιουσίας του ἐνώπιον τῶν *τιμητῶν* διὰ νὰ
 καταγραφῇ εἰς τὴν ἀνάλογον *συμμορίαν*· μετὰ δὲ τοῦτο
 ἐπηκολούθει γενικὸς καθαρισμὸς (*lustrum*) συνιστάμενος ἐκ
 θυσιῶν ταύρου, χοίρου καὶ τρέγον. δ') Ἡ στρατιωτικὴ
 ὑπηρεσία ἦτο ὑποχρεωτικὴ εἰς ἅπαντας νέους καὶ γέρον-
 τας μόνον ἐν ταῖς τέσσαρσι πρώταις *συμμορία*ς. Καὶ οἱ
 μὲν νέοι φέροντες βαρύτερον ὄπλισμὸν προωρίσθησαν διὰ
 τὰς ἕξω ἐκστρατείας, οἱ δὲ γέροντες φέροντες ἐλαφρότερον
 προωρίσθησαν διὰ τὴν φυλακὴν τῶν τειχῶν καὶ τῆς πό-
 λεως. ε') Διετήρησε τὰ προϋπάρχοντα τρία γένη τῶν
 ἵππέων διαιρέσας αὐτοὺς εἰς ἕξ λόχους, ἐξέλεξε δὲ ἐτέ-
 ρους πλουσιωτάτους καὶ ἐπιφανεστάτους πολίτας, οὓς
 διήρυσεν εἰς 12 λόχους ἵππέων. Πρὸς συντήρησιν δὲ ἐκά-
 στου μαχίμου ἵππου ὥρισεν ἐπίδομά τι, ὅπερ προήρχετο
 ἐκ τῶν εὐπόρων ἀγάμων γυναικῶν καὶ ἀνηλίκων ὄρφανῶν.
 ς') Συνέστησε τὰς *λοχίτιδας ἐκκλησίας* (*comitia*), εἰς

ας ἐλάμβανον μέρος ἅπαντες οἱ λόχοι, ἔνθα ἐπλειοψήφουν φυσικῶς οἱ τῆς πρώτης συμμορίας καὶ οἱ τῶν ἰππέων ἀνερχόμενοι ὁμοῦ εἰς 98 ἐπὶ 193 τὸ ὅλον λόχων. ζ') Πάντες οἱ κάτοικοι ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ λατρεύωσι τὰς Ῥωμαϊκὰς ἢ τὰς πατρίους αὐτῶν θεότητας· ἀλλ' αἱ ἐπίσημοι τελεταὶ καὶ θυσίαι ἦσαν εἰς χεῖρας μόνον τῶν πατρικίων. Τέλος ὁ Σερούτιος διένειμε καὶ γαίας εἰς τοὺς πληθεῖους παρὰ τὴν ἀντίστασιν τῶν πατρικίων καὶ συνέταξε περὶ τοὺς πενήκοντα νόμους περὶ συναλλαγῶν καὶ δικαίων τῶν πληθείων.

Ὁ Σερούτιος μετὰ μακροῦς πρὸς τοὺς Ἑτρούσκους πολέμους ὑπέταξεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Εἰσήγαγεν τὴν Ῥώμην εἴτα εἰς τὴν Λατινικὴν συμπολιτείαν καὶ ἱδρυσεν ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου λόφου κοινὸν τῆς Ἀρτέμιδος ἱερόν, ἔνθα ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς ἐτέλει κοινὰς θυσίας ὑπὲρ τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ῥωμαίων, ὡς καὶ ὁ τῶν Λατίνων ἀφ' ἑτέρου ἐτέλει τὰς αὐτὰς θυσίας ἐπὶ τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους (*feriae Latinae*).

Μετὰ ταῦτα ὁ Σερούτιος ἐσκέφθη νὰ ἀποσυρθῆ καὶ ἀποκαταστῆ οὕτω τελεία ἡ δημοκρατία καταργουμένου καὶ τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος. Ἀλλὰ γεγονός τι δὲν ἀφῆκεν αὐτὸν νὰ ἐκτελέσῃ καὶ τὸ μεγαλόφρον τοῦτο σχέδιον. Οὗτος εἶχε δύο θυγατέρας ὀνομαζομένας *Τυλλίας* καὶ ἐχούσας ὅλως ἀνόμοιον χαρακτῆρα· ταύτας συνέζευξε πρὸς τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Λευκίου Ταρκυνίου Ἀρούνταν καὶ Λεύκιον, τὴν μὲν θυμοειδῆ καὶ πονηρὰν δοὺς εἰς τὸν πρῶτον Ἀρούνταν, τὴν δὲ σώφρονα καὶ ἀγαθὴν εἰς τὸν ὄξυν Λεύκιον, σκεφθεὶς ὅτι ἡ ἀντίθεσις τῶν χαρακτήρων θὰ

ἐπιφέρῃ τὴν συζυγικὴν ἄρμονίαν. Ἄλλ' ἢ πονηρὰ Τυλλία καὶ ὁ αὐθάδης καὶ ὄξυς Λεύκιος συνεννοηθέντες ἐφόνευσαν τοὺς ἑαυτῶν συζύγους καὶ συνῆλθον εἰς γάμου κοινωνίαν. Φιλοδοξοῦντες δ' ἀμφοτέροι προσέθεσαν εἰς τοῦτο καὶ δεύτερον κακούργημα. Συναινέσει τῶν συγκλητικῶν καὶ πατρικίων δυσηρεστημένων ὄντων κατὰ τοῦ Σερούιου διὰ τὰς πολιτικὰς μεταρρυθμίσεις εἰσῆλθεν ὁ Λεύκιος ἡμέραν τινὰ εἰς τὸ βουλευτήριον καὶ ἐκάθησεν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου συγοδευόμενος ὑπὸ δορυφόρων. Ὁ Σερούιος μαθὼν ταῦτα ἔσπευσεν ἵνα τιμωρήσῃ τὸν αὐθάδη, ἀλλὰ κατεκρημνίσθη ὑπ' ἐκείνου κατὰ τῶν βαθμίδων τοῦ βουλευτηρίου καὶ φεύγοντα ἐκεῖθεν ἐφόνευσαν οἱ δορυφόροι τοῦ Λευκίου καὶ ἔρριψαν τὸ πτώμα εἰς τὴν ὁδὸν ἔρμαιον τῶν κυνῶν. Ἡ Τυλλία σπεύδουσα νὰ συγχαρῇ τὸν σύζυγον αὐτῆς καὶ διερχομένη ἐκεῖθεν ἐφ' ἀμάξης προσέταξε τὸν ἡνίοχον νὰ διέλθῃ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ πατρὸς ἀσεβοῦσα οὕτω οὐ μόνον πρὸς τὸν πατέρα ἀλλὰ καὶ πρὸς κατακείμενον νεκρὸν.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ὁ μεγαλόφρων οὗτος βασιλεὺς τὸ 534 π. X. βασιλεύσας 4¼ ἔτη.

Λεύκιος Ταρκύνιος ὁ ὑπερήφανος. — Ὁ νεώτερος οὗτος Ταρκύνιος ὄξυς καὶ βίαιος τὸν χαρακτήρα, ὡς εἵπομεν, τοιοῦτος διετέλεσε καὶ καθ' ἅπασαν αὐτοῦ τὴν βασιλείαν, πρῶτος εἰσαγαγὼν εἰς Ῥώμην τὰ διάφορα βασανιστήρια, ὅσων μαστιγώσεις, δεσμά, ἀλύσεις, ἐγκλείσεις εἰς λατομεῖα καὶ μεταλλεῖα κλπ. καὶ διὰ τοῦτο ἀποκλήθει *Tyrannus* ἢ *υπερήφανος* (*Superbus*). Ἔνεκα τοῦ βιαίου καὶ τυραννικοῦ αὐτοῦ ἤθους συνωδέετο πάντοτε

ὑπὸ διπλασίων ραβδούχων καὶ κατέστη ὁ τρόμος τῶν συγκλητικῶν καὶ τοῦ δήμου, διότι ἄλλους μὲν τῶν πολιτῶν ἐφόνευεν, ἄλλους δ' ἐξώριζε καὶ ἄλλων τὴν περιουσίαν ἐδήμειε. Μεταξὺ τῶν ὑπ' αὐτοῦ φονευθέντων καταλέγεται καὶ ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς αὐτοῦ *Μάρκος Ἰούνιος* μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐνῶ ὁ υἱὸς τοῦ *Μάρκου Ἰούνιος Βροῦτος* ὑποκριθεὶς τὸν ἡλίθιον διέφυγε τὸν θάνατον. Κατήργησεν ἅπαντα σχεδὸν τὰ ὑπὸ Σερουίου δοθέντα τοῖς πληθέουσιν προνόμια, ἐπέβαλε βαρεῖς φόρους εἰς τοὺς πλουσιωτέρους αὐτῶν, κατέθλιβε διαφοροτρόπως τοὺς πατρικίους, ἡλάττωσε τὸν ἀριθμὸν τῶν συγκλητικῶν καὶ ὑπέθαλψε πάντας τοὺς κατηγόρους καὶ ὠτακουστάς. Διὰ ταῦτα πάντα ἐξυφάνθη συνωμοσία ἐναντίον του, ἡγουμένων τοῦ νομιζομένου εὐήθους Ἰουνίου Βρούτου, Λευκίου Κολλατίνου καὶ Οὐαλερίου Ποπλικόλα, οἵτινες, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, κατέλυσαν ὀριστικῶς τὴν βασιλείαν. Ἄλλ' ἢ παράδοσις ἐπὶ τὸ μυθικώτερον παρέστησε τὰ κατὰ τὴν κατάλυσιν ταύτην.

Ὁ Ταρκύνιος διὰ νὰ περισπᾷ τὴν προσοχὴν τῶν ὑπηκόων του, ἐπεχείρησε μακροὺς καὶ σπουδαίους πολέμους κατὰ τῶν Λατίνων, οὓς ὑπέταξεν ἐντελῶς ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν συνεργουόντος εἰς τοῦτο μεγάλως τοῦ ἐκ τῶν ἰσχυρῶν Λατίνων *Ὀκταβίου Μαμελίου* γενομένου ἐπὶ τούτῳ γαμβροῦ αὐτοῦ ἐπὶ θυγατρὶ. Εἶτα δὲ κατατροπώσας τοὺς Οὐουλούσκους ἔστρεψε τὰ ὄπλα κατὰ τῆς Λατινικῆς πόλεως τῶν *Γαβίων*, ἧτις ἀπεποιήθη νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν δεχθεῖσα καὶ πολλοὺς φυγάδας Ῥωμαίους, ἐν οἷς καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ταρκυνίου

Σέξτον προσποιηθέντα τὸν αὐτόμολον κατὰ προτροπὴν τοῦ πατρὸς. Εἰς τοῦτον οἱ Γάβιοι ἐνεπιστεύθησαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων. Ὅτε δὲ ὁ Σέξτος ἐκέρδησε πλήρη τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Γαβίων, ἔστειλεν ἐρωτῶν τὸν πατέρα περὶ τοῦ πρακτείου. Ὁ δὲ πατὴρ του ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως ἔκοπτεν ἐνώπιον τοῦ ἀπεσταλμένου τὰς κεφαλὰς τῶν ὑψηλοτέρων ἐν τῷ κήφω μηκῶνων. Ἐννοήσας ὁ Σέξτος τὴν συμβολικὴν ταύτην τοῦ πατρὸς ἀπάντησιν ἐφόρευσε τοὺς ἐξέχοντας Γαβίους, τὰς δὲ γαίας αὐτῶν διένειμεν εἰς τὸ πλῆθος, ὅπερ διὰ τοῦτο ἠὺγνωμόνει πρὸς τὸν Σέξτον. Τότε ὁ Ταρκύνιος ἠδυνήθη εὐκολώτατα νὰ γείνη κύριος τῆς πόλεως.

Μετὰ ταῦτα ἐπεδόθη εἰς ἔργα ἐξωραϊστικά τῆς Ῥώμης καὶ καλέσας Ἐτρούσκους τεχνίτας ἀπεπεράτωσε τὸν ἐν Καπιτωλίῳ ναὸν τοῦ Διὸς τῆς Ἦρας καὶ Ἀθηνᾶς, ὃν ἤρχισε Ταρκύνιος ὁ πρεσβύτερος, καλέσας αὐτὸν *Καπιτώλιον* ἕκ τινος κεφαλῆς νεοσφαγοῦς, ἣτις ἀνευρέθη εἰς τὰ θεμέλια καὶ ἐξ ἧς οἱ μάντιες προεῖπον ὅτι ὁ ναὸς οὗτος θὰ γείνη ἢ κεφαλὴ (*caput*) τῆς οἰκουμένης. Ἐν αὐτῷ ἔθηκε καὶ τὰς ἐκ τριῶν τόμων συνισταμένης Σιβυλλείους βίβλους ἐντὸς λιθίνης λάρνακος ἐμπιστευθεῖς τὴν φυλακὴν αὐτῶν εἰς δύο ἄνδρας πατρικίους, οἵτινες βραδύτερον ἠξήθησαν εἰς πεντεκαίδεκα. Ταύτας δ' ἐπόλησεν εἰς τὸν Ταρκύνιον ἀντὶ ἀδροτάτης τιμῆς μία τῶν ἐκ Κύμης, πόλεως τῆς Καμπανίας, *Σιβυλλῶν*, ἀφοῦ ἔκαυσεν ἀνά τρεῖς ἐνώπιόν του ἐξ τόμους, διότι ἠρνήθη ὁ Ταρκύνιος νὰ ἀγοράσῃ αὐτούς. Περιεῖχον δὲ οἱ Σιβύλλειοι οὗτοι τόμοι

χρησμούς, οἵτινες ἔσχον μέγιστον κύρος δι' ὄλων τῶν αἰώ-
νων ἐν Ῥώμῃ.

Ἄλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπειλητικὰ σημεῖα ἐ-
τάραξαν τὴν βασιλικὴν τοῦ Ταρκυνίου οἰκογένειαν. Διὸ
ἀπεστάλησαν οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Ταρκυνίου μετὰ τοῦ Ἰουνίου
Βρούτου εἰς Δελφοὺς ἵνα μάθωσι παρὰ τοῦ θεοῦ τίς ἔσται
ὁ διάδοχος τοῦ θρόνου· «*Ὅστις, εἶπεν ὁ θεός, πρῶτος
ἀσπασθῆ τὴν ἑαυτοῦ μητέρα*». Ὁ Ἰούνιος Βρούτος ἀφῆ-
κεν ἑαυτὸν τότε νὰ πῆσῃ καὶ ἠσπάσθη τὴν γῆν ὡς κοινὴν
μητέρα καὶ ἔδωκε ταύτοχρόνως εἰς τοὺς ἱερεῖς ὡς δῶρον
τὴν ῥάβδον, ἣν ἔφερε. Δι' ἀμφοτέρα ταῦτα ἐνέπαιξαν τὸν
ἠλίθιον Βρούτον οἱ παῖδες τοῦ Ταρκυνίου, οὐχὶ ὁμοῦ καὶ
οἱ ἱερεῖς, οἵτινες ἐνόησαν ὅτι ἡ μὲν πρᾶξις τοῦ Βρούτου
δὲν ἦτο ἀσήμαντος, τὸ δὲ δῶρον δὲν ἦτο ἄδωρον, διότι ἡ
ῥάβδος ἐκείνη ἐμπεριεῖχε μάζαν χρυσοῦ. Ἐπανερχόμενοι
εὗρον τὸν Ταρκύνιον πολιορκοῦντα τὴν πόλιν τῶν Ῥου-
τούλων Ἀρδέαν· αὐτόθι δὲ ἐδόθη ἡ κυρία ἀφορμὴ τῆς
ἐξώσεως τοῦ Ταρκυνίου. Ἔνεκα τῆς παρατεινομένης πο-
λιορκίας οἱ Ῥωμαῖοι ἀξιωματικοὶ ἐτράπησαν εἰς διασκε-
δάσεις. Ἐσπέραν δὲ τινα συζητήσεως ἐγερθείσης μεταξὺ
τοῦ Σέξτου υἱοῦ τοῦ Ταρκυνίου, τοῦ Λευκίου Κολλατί-
νου καὶ ἄλλων εὐγενῶν περὶ τῆς σωφροσύνης καὶ τῶν ἄλ-
λων προτερημάτων τῆς συζύγου ἐκάστου ἀπῆλθον τὴν
αὐτὴν ἐσπέραν εἰς Ῥώμην, ὅπως ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐκτι-
μήσωσιν αὐτάς. Τὰς μὲν λοιπὸν ἄλλας πάσας εὗρον ἐν
διασκεδάσει, μόνην δὲ τὴν τοῦ Κολλατίνου σύζυγον
Λουκρητίαν εὗρον ἐργαζομένην καὶ παρέχουσαν ἐργασίαν
εἰς τὰς περὶ αὐτὴν δούλας. Πάντες ἀπέδωκαν τὰ ἀριστεῖα

τότε εἰς τὴν Λουκρητίαν. Ἄλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Σέξτου αἰσχρὸν πάθος ἐξήφθη, ὅπερ τὴν ἐπιούσαν νύκτα ἐλθὼν μόνος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κολλατίνου ἐκόρησεν ἀτιμάσας διὰ τῆς βίας τὴν σώφρονα σύζυγον αὐτοῦ. Αὕτη τότε μὴ ἐπιθυμοῦσα πλέον νὰ ζῇ κατησχυμμένη ἐκάλεσεν εὐθύς τὴν ἐπιούσαν εἰς Ῥώμην τὸν σύζυγον αὐτῆς, ὅστις συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἰουνίου Βρούτου, Οὐαλερίου Ποπλικόλα καὶ ἄλλων ἤκουσεν ἐκπληκτος τὴν ἀτίμωσιν τοῦ ἑαυτοῦ οἴκου. Πάραυτα δὲ ἡ μὲν Λουκρητία αὐτοκτονεῖ, ὁ δὲ Ἰούνιος Βρούτος ἐξαγαγὼν ἐκ τοῦ στήθους αὐτῆς τὸ ἐγχειρίδιον ἀχνίζον ἔτι ἐκ τοῦ αἵματος ὀμνύει καὶ μετ' αὐτοῦ πάντες οἱ παρόντες νὰ μὴ παύσωσι πρότερον, πρὶν ἢ ἐκδιώξωσι τὴν βασιλεύουσαν οἰκογένειαν καὶ καταλύσωσιν ἐντελῶς τὴν βασιλείαν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο διὰ βουλεύματος τῆς Συγκλήτου. Ὁ Ταρκύνιος εὐρὼν τὰς πύλας τῆς Ῥώμης κεκλεισμένας δι' αὐτόν, ἀποκρουσθεὶς δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου στρατοῦ στασιάζαντος κατ' αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Βρούτου κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑτρουσκικὴν πόλιν Κερβάρ (509 π. Χ.). Ὁ δὲ τέως ἡλίθιος Βρούτος ἐγένετο οὕτω σωτὴρ τῆς πατρίδος καὶ πρῶτος τῶν ὑπᾶτων μετὰ ταῦτα.

Οὕτω λοιπὸν 244 ἔτη ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης κατελύθη ἡ βασιλεία καὶ ἀντ' αὐτῆς ἰδρύθη Δημοκρατία ὑπὸ τοῦς ὑπάτους, ἧτις εὔρε τὴν Ῥώμην ἀκμάζουσαν καὶ θάλλουσαν ὑπὸ πολιτικὴν, κοινωνικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἔποψιν καὶ καταπληκτικῶς ἠύξημένην, ἐμπνέουσαν τὸ σέβας καὶ τὴν ὑπακοὴν ἔτι δὲ καὶ τὸν τρόπον εἰς τοὺς περιοίκους λαούς.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἐποχὴν συνέβη καὶ ἐν Ἀθή-
ναις ἡ ἔξωσις τῶν Πεισιστρατιδῶν.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ Α΄ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'.

Ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Δημοκρατίας μέχρι τῆς
αὐταρχίας τοῦ Αὐγούστου (509—31 π. Χ.).

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

**Τὰ μετὰ τὴν ἔξωδον Ταρκυνίου
τοῦ ὑπερνήφου μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.**

Καταλυθεῖσης τῆς βασιλείας τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως παρέμεινε μονον ὡς τίτλος τοῦ ἄρχοντος, εἰς ὃν ἦσαν ἐμπιστευμένα τὰ τῶν ἱερουργιῶν καὶ θυσιῶν. Ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ ἀνετέθη εἰς δύο στρατηγούς (praetores) μὲν νῦν κληθέντας βραδύτερον δὲ ὑπάτους μετονομασθέντας (consules). Ἐξελέγοντο οὗτοι μόνον ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων ὑπὸ τῶν φρατρικῶν ἐκκλησιῶν διὰ προβουλεύματος τῆς συγκλήτου καὶ εἶτα ἐπεκυροῦντο ὑπὸ τῶν λοχιτῶν. Εἶχον ἅπαντα τὰ παράσημα τῶν βασιλέων καὶ

συνωδεύοντο ὑπὸ 12 ῥαβδούχων, οἵτινες ἔφερον δέσμην ῥάβδων μετὰ πελέκεως. Εἶχον προσέτι πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν, ἣν εἶχον πρότερον οἱ βασιλεῖς, πλὴν μόνον ὅτι ἦσαν ἐνιαύσιοι ἄρχοντες, ἡ δὲ ἐξουσία αὐτῶν ἀπέβαιεν ἀπεριόριστος ἔξω τοῦ ἱεροῦ τῆς Ῥώμης περιβόλου (πωμηρίου). Ἐν περιπτώσει πολέμου ὁ μὲν εἰς, ἔνοπλος τότε καλούμενος, μετέβαιεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ὁ δὲ ἕτερος ἔμενεν ἐν τῇ πόλει. Ὅτε ὁμως οἱ ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι ἦσαν μέγιστοι ἢ ἐσωτερικῶς ἢ Ῥώμη ἐσπαράσσετο ὑπὸ ἐμφυλίων ἐρίδων, τότε ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ ἀνετίθετο προσωρινῶς εἰς ἓνα ἄνδρα μετ' ἀπεριορίστου ἐξουσίας ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ῥώμης καταργουμένων πασῶν τῶν ἐπιλοίπων ἀρχῶν καὶ αὐτῆς τῆς τῶν ὑπάτων. Οὗτος δὲ δικτάτωρ καλούμενος ἠκολουθεῖτο ὑπὸ 24 ῥαβδούχων, ἡ δὲ ἀρχὴ αὐτοῦ παρετείνετο τὸ πολὺ μέχρι ἑξ μηνῶν, ὅτε πάλιν ἐπανήρχετο τὸ πρῶτον καθεστῶς.

Πρῶτοι ὑπατοὶ μετὰ τὴν ἐξωσιν τοῦ Ταρκυνίου ἀνεδείχθησαν ὁ *Ιούγιος Βρούτος*, ἐπικληθεὶς *σωτὴρ τῆς πατρίδος*, καὶ ὁ σύζυγος τῆς Λουκρητίας *Κολλατῆρος*. Ὁ δὲ Ταρκύνιος πνέων ἐκδίκησιν διὰ τὴν ἐξωσιν ἐξήγειρε κατὰ τῆς Ῥώμης τοὺς Ταρκυνίτας καὶ Οὐήτους, ἐντὸς δὲ τῆς Ῥώμης τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ ἐξυφάνθη συνωμοσία, ἧς μετέσχον καὶ οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Βρούτου. Ἀλλὰ κατ' ἀμφοτέτερα ἀπέτυχε· διότι ἡ μὲν συνωμοσία ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τινος δούλου καὶ ἅπαντες οἱ συνωμόται ἐφρονεύθησαν μηδ' αὐτῶν τῶν υἱῶν τοῦ Βρούτου ἐξχιρουμένων, οὓς οὐ μόνον ἀνέκρινε καὶ εἰς θάνατον κατεδίκασεν αὐτὸς ὁ πατήρ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν θανατικὴν ἐκτέλεσιν παρέστη κατανικήσας τὴν

πρὸς τὰ τέκνα φιλοστοργίαν διὰ τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης (1). Ἡ δὲ ἐκστρατεία ὡσαύτως ἀπέτυχε, διότι εὐθύς ἐν ἀρχῇ τῆς συμπλοκῆς ἐφρονεύθη μὲν ὁ Βροῦτος ὑπὸ τοῦ Ἀρκούντα, υἱοῦ τοῦ Ταρκυνίου, ἠττήθησαν ὁμῶς οἱ περὶ τὸν Ταρκύνιον καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Τὸν Βροῦτον ἐπένησαν πρὸς τιμὴν αἱ δέσποιναί Ῥωμαῖαι ἐπὶ ἔτος ὀλόκληρον.

᾿Ωφελούμενος ἀπὸ τὸν θρίαμβον, ὃν κατήγαγεν ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Πόπλιος Οὐαλέριος, προέτεινεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν διαφόρους νόμους δημοτικωτάτους, δι' οὓς καὶ Ποπλικόλας (=δημοκηδῆς) ὠνομάσθη. Ἄλλὰ παρ' ὀλίγον ἐκινδύνευσε κατηγορηθεὶς ὅτι ἐπιδιώκει τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν. Διότι πρῶτον μὲν ἠμέλησε νὰ ἀναπληρώσῃ εὐθύς τὴν χηρεύσασαν θέσιν τοῦ ὑπάτου, καὶ δεύτερον διότι ἐκτιζεν οἰκίαν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίνου λόφου, ὅπως χρησιμεύσῃ αὐτῷ δῆθεν ὡς φρούριον. Ἐσώθη δὲ κατασκάψας τὸ ἀρξάμενον οἰκοδόμημα καὶ συγκαλέσας τὰς λοχίτιδας ἐκκλησίας πρὸς ἐκλογὴν τοῦ ὑπάτου.

Ὁ δὲ Ταρκύνιος ἀποτυχὼν ἐν τῇ πρώτῃ ἐκστρατείᾳ ἐξήγειρεν ἤδη κατὰ τῆς Ῥώμης φοβερώτερον ἐχθρόν, τὸν βασιλέα τῶν Τυρρηνῶν Πορσίναν (508 π. Χ.). Οὗτος κατατροπώσας ἐπανειλημμένως τοὺς Ῥωμαίους ἐπροχώρησε μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Ῥώμης καὶ κατέλαβε τὸ Ἰανικόλον ὄρος. Ἐπιχειρήσας δὲ νὰ διαβῇ τὴν ἐπὶ τοῦ Τι-

(1) Τῆς συνωμοσίας ταύτης θῦμα ἔπεσε καὶ ὁ ὕπατος Κόλλατῖνος θεωρηθεὶς ὕποπτος διὰ τὴν πρὸς τὸν Ταρκύνιον συγγένειαν. Διὸ παραιτηθεὶς τὴν ἀρχὴν ἀπεδήμησεν ἐκουσίως καὶ ἀντ' αὐτοῦ ὕπατος ἐξελέγη ὁ Πόπλιος Οὐαλέριος Ποπλικόλας.

βέρεως ξυλίην γέφυραν, ὅπως γεινή κύριος τῆς πόλεως, ἀπεκρούσθη, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, ὑπὸ μόνου τοῦ Ὀρατίου Κόκκλητος. Οὗτος ἐστάθη ἐπὶ τῆς γεφύρας ἐμποδίζων τὸν ἐχθρὸν. Ἔως οὐ διέβη ἅπας ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατός, εἴτα δὲ διαλύσας τὴν γέφυραν ἐσώθη κολυμβῶν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ ἑταίρους. Τότε ὁ Πορσήνας ἐπολιόρησε τὴν πόλιν θέλων νὰ κυριεύσῃ αὐτὴν διὰ τοῦ λιμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡ παράδοσις διὰ μυθικῶν στοιχείων περιέβαλε τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας. Λέγεται δηλ. ὅτι ὁ Μούκιος Σχαιόλας ἐνδυθεὶς Τυρρηνικὴν στολὴν ἀπῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Πορσήνα καὶ προχωρήσας μέχρι τῆς σκηνῆς, ὅπου ἐκάθητο ὁ Τυρρηνὸς ἄρχων μετὰ τοῦ γραμματέως του, ἐφόνευσε δι' ἐγχειριδίου τὸν γραμματέα ὑπολαβὼν αὐτὸν ὡς τὸν Πορσήναν ἕνεκα τῆς χρυστῆς στολῆς, ἣν ἔφερε. Συλληφθεὶς ὠμολόγησεν εἰς τὸν ἐκπληκτον βασιλέα ὅτι καὶ 300 ἄλλοι Ῥωμαῖοι ὤμοσαν ὅτι θὰ πράξωσι τὸ αὐτὸ ἀποτυχόντος αὐτοῦ· ἵνα δὲ ἀποδείξῃ ὅτι καὶ οἱ σύντροφοὶ του ὡς αὐτὸς δὲν ἐφοβοῦντο τὸν θάνατον, ἔθηκεν ἐπὶ πυρᾶς τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, ἣτις ἐκάη ὀλόκληρος, ἐξ οὗ καὶ Σχαιόλας (= ἄριστερόχειρ) ἐπωνομάσθη. Φοβηθεὶς τότε ὁ Πορσήνας αὐτὸν μὲν ἀπέλυσε, συνωμολόγησε δὲ εἰρήνην πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἀπαιτήσας πρὸς ἀσφάλειαν καὶ 20 ὀμήρους, ὧν δέκα ἦσαν νεάνιδες· ἀλλὰ μία ἐξ αὐτῶν, Κλοιλία λεγομένη, λαθοῦσα τὴν προσοχὴν τῶν φυλάκων ἐδραπέτευσεν μετὰ τῶν λοιπῶν παρθένων. Ἀλλ' ὁ ὕπατος φοβούμενος τὰς συνεπείας ἀπέστειλεν αὐτὰς ὀπίσω πρὸς τὸν Πορσήναν, ὅστις μεγαλοφρόνως ἀμείβων τὴν γυναικίαν ταύτην τόλμην ἐχάρισεν εἰς τὴν Κλοιλίαν τὴν ἑλευ-

θερίαν ἐπιτρέψας αὐτῇ νὰ λάβῃ καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν ὁμη-
ρων ὅσους ἤθελεν.

Ὁ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θρόνου πόθος ἐν τούτοις δὲν ἀφῆκε
τὸν Ταρκύνιον ἡσυχον· ἀποτυχῶν καὶ διὰ τῶν Τυρρηνῶν
συνῆψε συμμαχίαν πρὸς διαφόρους Λατινικὰς πόλεις ὑ-
ποστηριζόμενος μεγάλως καὶ ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ὁ-
κταβίου Μαμελίου καὶ ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ῥώμης. Ἡ τύ-
χη προσεμειδίασεν αὐτῷ τὴν φορὰν ταύτην ὀλίγον, διότι
ἡ Ῥώμη εὐρέθη ἐν μεγίστῳ ἀναθρασμῷ ἑσωτερικῶς ἕνεκα
τῆς στάσεως τῶν πληθείων, οἵτινες ἀφέντες τοὺς ἀγροὺς
αὐτῶν ἀγεωργήτους ἕνεκα τῶν συχῶν πολέμων ὑπέπεσον
εἰς βαρύτατα χρέη· ταῦτα δὲ μὴ δυνάμενοι νὰ πληρώ-
σωσιν ἢ ἐδεδεμένοντο ἢ ἐπωλοῦντο ὡς δοῦλοι πρὸς ἀπό-
σβεσιν τοῦ χρέους. Μὴ δυνηθέντες νὰ ἐπιτύχωσιν ἄφεςιν
τῶν χρεῶν ἠρνήθησαν νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα κατὰ τῶν ἐχ-
θρῶν, ἄλλως τε καὶ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου λείας καὶ τὰς κα-
τακτωμένας γαίας οἱ πατρίκιοι μόνοι ἐνέμοντο. Ἐν τῇ
ἀμνηχανίᾳ ταύτῃ οἱ πατρίκιοι κατέφυγον πρώτην φορὰν
ἤδη εἰς τὸν διορισμὸν δικτάτορος. Τοιοῦτος ἐξελέγη ὁ *Τί-
τος Δάρκιος* (506 π. X.), ὅστις ὑποσχεθεὶς εἰς τοὺς πλη-
θείους τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ ὠδήγησε τὸν Ῥωμαϊκὸν
στρατὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, πρὸς οὓς ὁμως δὲν ἐπολέμησε
συνομολογήσας ἐνιαύσιον ἀνακωχὴν. Τὸν πόλεμον δὲ βρα-
δύτερον ἐξηκολούθησεν ἕτερος δικτάτωρ ὁ *Αὔλος Ποστού-
μιος*, ὅστις ἐνίκησε κατὰ κράτος τοὺς Λατίνους παρὰ τὴν
λίμνην *Ῥηγίλλην*· οἱ δὲ Λατίνοι τότε ὑπετάγησαν ὀρι-
στικῶς εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ ἴσοις δικαίαις. Ὁ Ταρκύ-
νιος ἀπολέσας ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ καὶ τὸ μόνον αὐτοῦ

στήριγμα, τὸν γαμβρόν του Ὀκτάβιον, ἀπεσύρθη ἄπελ-
 πικ εἰς Κύμην τῆς Καμπανίας παρὰ τὸν τύραννον αὐτῆς
 Ἀριστόδημον, ἔνθα ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐνενη-
 κοντούτης τὴν ἡλικίαν (495 π. Χ.)

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μετηνάστευσεν εἰς Ῥώμην
 καὶ ἐπίσημός τις Σαβίνος καλούμενος Ἄππιος Κλαύδιος
 μετὰ 5000 πελατῶν λαβῶν τὰ τοῦ πατρικίου δικαιώ-
 ματα καὶ ἀφήσας ἀξιομνημόνευτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὄνομα
 διὰ τὴν μεγάλην ἀντίστασιν αὐτοῦ εἰς τὰς τῶν πληθείων
 αἰτήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἐσωτερικαὶ διενέξεις μεταξὺ πληθείων καὶ πατρικίων μέχρι τῆς δυστάσεως τῶν Δεκάρχων.

Ἀφοῦ ἔλαβε πέρασ ὁ πρὸς τοὺς Λατίνους πόλεμος, οἱ
 πατρικιοὶ ἀνέβαλλον πάντοτε μὴ θέλοντες νὰ ἐκπληρώ-
 σωσι τὰ αἰτήματα τῶν πληθείων· διὸ καὶ νέους πολέμους
 ἐπενόουν κατὰ τῶν Οὐολούσκων, Σαβίνων καὶ Ἀρούγκων.
 Ἄλλ' οἱ πληθεῖοι ἐπέμενον ἰσχυρότερον, μέχρις οὐ ὅ ὕπα-
 τος Ἄππιος Κλαύδιος ῥητῶς ἠρήθη τὴν ἐκπλήρωσιν αὐ-
 τῶν. Ἄλλ' εὐτυχῶς ὁ συνύπατος αὐτοῦ Πόπλιος Σερουί-
 λιος ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τῶν πληθείων. Ἐκ τούτου
 προέκυψεν ἀληθῆς στάσις ἐν τῇ πόλει, ἣν οἱ πατρικιοὶ κα-
 τέπαυσαν ἀποστείλαντες τὸν Σερουίλιον εἰς τὸν κατὰ τῶν
 Οὐολούσκων πόλεμον καὶ ἀνακουφίσαντες ὀλίγον τοὺς ὀ-

φειλέτας. Ἄλλ' ἡ τελεία συνδιαλλαγή δὲν ἐπετεύχθη οὔτε διὰ τοῦ *Μαρίου Οὐαλερίου*, ὅστις ἐπὶ τούτῳ διωρίσθη δικτάτωρ. Οἱ πληθεῖοι μετὰ τὸ πέρασ τοῦ πολέμου βλέποντες τὴν ἐπίμονον ἄρνησιν τῶν πατρικίων καὶ θέλοντες νὰ ἀποφύγωσιν ἅπαξ διὰ παντός τὴν πλεονεξίαν καὶ τὰς καταπιέσεις αὐτῶν, συνέλαβον κατὰ νοῦν μέγα σχέδιον, ὅπερ εὐθύς ἐθεσαν εἰς ἐνέργειαν. Ἐκλέξαντες ἀρχηγὸν τὸν *Λεύκιον Σικίντιον* ἐξῆλθον ἅπαντες ἐκ τῆς Ῥώμης καὶ κατέλαβον λόφον τινὰ κείμενον εἰς ἀπόστασιν 3000 βημάτων ἀπὸ τῆς πόλεως, ὃν ἐκάλεσαν *ιερόν ὄρος*, ὅπου ἐπεχείρησαν νὰ κτίσωσιν ἰδίαν πόλιν τὴν *Πληθειούπολιν* (494 π. Χ.). Ἡ πράξις αὕτη τοσοῦτον κατεθορύβησε τοὺς πατριτίους, ὥστε παρευθύς ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς πρεσβείαν, ὅπως πείσῃ αὐτοὺς νὰ ἐπανέλθωσιν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι τὰ αἰτήματα αὐτῶν θὰ ἐκπληρωθῶσιν. Ἄλλ' οἱ πληθεῖοι τοσάκις ἀπατηθέντες οὔτε ὑπ' αὐτῆς οὔτε ὑπὸ τῆς δευτέρας πρεσβείας ἐπεισθησαν. Τέλος τρίτη πρεσβεία ἀποτελουμένη ὑπὸ τῶν πρώην δικτατόρων *Λαρκίου, Οὐαλερίου καὶ Μηνηρίου Ἀγρίππα* κατώρθωσε τὸ ποθούμενον ἰδίᾳ διὰ τῆς εὐγλωττίας τοῦ τελευταίου. Οὗτος διηγήθη πρὸς αὐτοὺς τὸν μῦθον, καθ' ὃν τὰ μέλη τοῦ σώματος ἐστασίασάν ποτε κατὰ τῆς κοιλίας καὶ ἔπαυσαν ἐργαζόμενα, διότι ἐπαχύνετο μεγάλως ἐκ τῶν κόπων τῶν αὐτῇ μηδόλως ἐργαζομένη. Ἄλλὰ ταχέως παρετήρησαν ὅτι ὁ θάνατος τῆς κοιλίας ἐπέφερε καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων τὸν θάνατον. Διὸ ἀπεφάσισαν νὰ ἐπαναλάβωσι τὴν λειτουργίαν πεισθέντες ὅτι ἡ ὑγεία καὶ εὐρωστία τῆς κοιλίας καθίστα καὶ αὐτὰ εὐρωστα καὶ ὑγιᾶ. Καίτοι δὲ συγκα-

τένευσαν νὰ ἐπανέλθωσιν οἱ πληθεῖοι εἰς Ῥώμην, ἐζήτησαν ὁμως ἐγγυήσεις περὶ τῆς ταχείας ἐκπληρώσεως τῶν αἰτήσεών των. Καὶ δὴ ἀπελύθησαν μὲν πάντες οἱ διὰ χρέη δεσμευθέντες καὶ γενόμενοι δοῦλοι, ἀπηλλάγησαν δὲ τῶν χρεῶν οἱ πενέστατοι καὶ ἐπέτυχον νὰ ἰδρυθῇ ἰδιαιτέρα ἀρχή, ἣτις νὰ μεριμνᾷ περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ δήμου. Οὕτως ἰδρύθη ἡ *Δημαρχία* (*tribunitia*) τὸ 493 π. Χ. ἣτις κατ' ἀρχὰς μὲν περιελάμβανε δύο *δημάρχους*, εἶτα δὲ πέντε καὶ βραδύτερον δέκα, τῶν ὁποίων τὸ πρόσωπον ἐκηρύχθη ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον. Οὗτοι εἶχον τὸ δικαίωμα παρακαθήμενοι εἰς τὰς συνεδρίας τῆς Συγκλήτου νὰ ἀκυρῶσι πᾶσαν ἀπόφασιν αὐτῆς ἀντικειμένην εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ δήμου διὰ τῆς λέξεως *veto* (= ἐναντιοῦμαι) καὶ νὰ συγκαλῶσιν ἰδίας ἐκκλησίας τῆς πληθῆος καλοῦμενας *φυλετικάς*, αἵτινες ἐξεδίδον ἰδικὰς των ἀποφάσεις, νὰ ἐγκαλῶσιν ἐνώπιον αὐτῶν καὶ νὰ καταδικάζωσι πάντα πολίτην καὶ αὐτοὺς τοὺς ὑπάτους παρανομοῦντας καὶ παραβιάζοντας τὸν *ἱερὸν νόμον* (1). Διὸ αἱ θύραι τῆς οἰκίας αὐτῶν ἦσαν νυκτός τε καὶ ἡμέρας ἀνοικταὶ καὶ δὲν ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς ἡ ἀποδημία ἐξω τῆς πόλεως κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀρχῆς των. Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ἐξελέγησαν καὶ δύο *ἀγορανόμοι*, ὡς βοηθοὶ τῶν *δημάρχων*, καθῆκον ἔχοντες νὰ ἐποπτεύωσι τὰς δημοσίας οἰκοδομάς, τὴν καθαριότητα, τὰς τελετὰς κλπ.

Ἐπιτυχόντες οἱ πληθεῖοι ἐν μέρει ἰδίας ἀρχῆς καὶ διευθύνσεως, ἤρξαντο συστηματικώτερον ἐπιδιώκοντες τὴν ἀ-

(1) Ἰερὸς νόμος ἐκλήθη ὁ νομοθετηθεὶς κατὰ τὴν μετάστασιν εἰς Ἰερὸν ὄρος, καθ' ὃν τὰ δίκαια τῆς πληθῆος ἐκηρύχθησαν ἱερά.

ποκατάστασιν πλήρους ἰσοπολιτείας μετὰ τῶν πατρικίων καὶ ἐξασκοῦντες τὰ νέα αὐτῶν δικαιώματα. Καὶ δὴ πρῶτον ἐποιήσαντο χρῆσιν τῆς ὑπερτάτης αὐτῶν δικαστικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῆς δίκης τοῦ πατρικίου *Γγαίου Μαρκίου* τοῦ ἐπονομαζομένου *Κοριολανοῦ*, διότι διέπρεψεν ἐν τῇ ἀλώσει τῆς πόλεως τῶν Οὐολούσκων *Κοριόλας*. Οὗτος γενομένης σιτοδείας ἐν Ῥώμῃ, ὅτε εἰσεκομίσθη σίτος ἐκ *Σικελίας*, ἐκίνησε πάντα λίθον ὅπως μὴ διανεμηθῆ σίτος εἰς τοὺς πληθεῖους, ἵνα οὕτω λιμώττοντες ἀναγκασθῶσι νὰ παραιτηθῶσι τῶν προνομίων, ἅτινα ἀπέκτησαν κατὰ τὴν εἰς ἱερὸν ὄρος μετástασιν. Ἄλλ' οἱ δραστήριοι αὐτῶν δήμαρχοι ἐγκαλοῦσιν αὐτὸν ἐνώπιον τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας ζητοῦντες τὴν εἰς θάνατον καταδίκην, διότι παρεβίασε τὸν ἱερὸν νόμον. Καὶ προσῆλθε μὲν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οὐχὶ ὁμως ὅπως ἀπολογηθῆ, ἀλλ' ὅπως χλευάσῃ καὶ δημάρχους καὶ ἐκκλησίαν. Παρὰ τὰς παρακελεύσεις καὶ τὰς προτροπὰς τῶν πατρικίων ἢ φυλετικῆς ἐκκλησίας κατεδίκασε τὸν Κοριολανὸν εἰς ἔξορίαν μετριάσασα τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου ἕνεκα τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς παρέσχεν εἰς τὴν πατρίδα. Πνέων τότε ἐκεῖνος ἐκδίκησιν μετέβη εἰς Ἄντιον, πόλιν τῶν Οὐολούσκων, καὶ γενόμενος ἀρχηγὸς αὐτῶν ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτὴν ἀφοῦ ὑπέταξε πάσας αὐτῆς τὰς συμμάχους πόλεις. Οἱ Ῥωμαῖοι περιελθόντες εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἐπεμψαν πρὸς τὸν Κοριολανὸν μίαν πρεσβείαν ἐκ συγκλητικῶν ὅπως παρακαλέσῃ αὐτὸν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς αὐτοῦ πατρίδος. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἔμεινεν ἄκαμπτος. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς δευτέραν πρεσβείαν ἀποτελουμένην ἐξ ἰ-

ρέων ἐνδεδυμένων χρυσοῦφάντους στολάς. Τότε ἡ μήτηρ αὐτοῦ *Οὐετουρία* μετὰ τῆς συζύγου του *Οὐολουμτίας* καὶ τῶν τέκνων καὶ ἄλλων ἐπισήμων Ῥωμαίων δεσποινῶν ἐνδεδυμένων πένθιμον στολὴν ἐπορεύθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Οὐολούσκων καὶ γονυκλινεῖς παρεκάλουν αὐτὸν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Τὸ θέαμα τοῦτο λίαν συγκινητικὸν ἐκίνησεν εἰς δάκρυα καὶ οἶκτον καὶ αὐτοὺς τοὺς Οὐολούσκους πολλῶ μᾶλλον τὸν Κοριολανόν, ὅστις ἄφθονα δάκρυα χέων ἔτρεξε πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐναγκαλιζόμενος αὐτὴν εἶπε· «*Νικᾶς, ὦ μήτηρ, νίκην οὐκ εὐτυχῆ οὔτε σαυτῆ οὔτ' ἐμοί· τὴν μὲν γὰρ πατρίδα σέσωκας, ἐμὲ δὲ τὸν εὐσεβῆ καὶ φιλόστοργον υἱὸν ἀπολώλεκας*». Εἶτα διέλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ συνωμολόγησεν εἰρήνην, καθ' ἣν οἱ Οὐολούσκοι διεφύλαξαν πάσας τὰς κατακτηθείσας πόλεις, αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς Ἄντιον ἐνθα ἐτελεύτησεν ἐν βαθεῖ γήρατι τιμώμενος ὑπὸ τῶν Οὐολούσκων, ἢ, ὡς ἄλλοι λέγουσι, φονευθεὶς ὑπ' αὐτῶν.

Μετ' ὀλίγον νέα ἔρις ἐξερράγη μεταξὺ τῶν δύο τάξεων ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ἐκ τῶν πατρικίων *Σπορίου Κασσίου* ὅπως πᾶσαι αἱ δημόσιαι γαῖαι, αἱ περιελθούσαι εἰς τὴν κυριότητα τῆς Ῥώμης διὰ κατακτήσεων καὶ ὑπὸ πατρικίων πρῶτων μὲν ἐκμισθούμεναι εἶτα δὲ τέλεον ἰδιοποιούμεναι, διανεμηθῶσι καὶ εἰς πληθεῖους ἐπὶ μισθώματι. Ὁ νόμος οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος τῶν *κληρουχικῶν* λεγομένων νόμων, οἵτινες πολλάκις ἐμελλόν νὰ προταθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι ἄλλ' ἀείποτε νὰ ἀναβληθῶσιν. Ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει οἱ πατρίκιοι ἀποκρύψαντες τὴν ὀργὴν αὐτῶν ὑπεσχέθησαν νὰ παραχωρήσωσι μέρος τῶν γαιῶν,

κατεδίκασαν ὁμως τὸν Κάσσιον εἰς θάνατον ὡς ἐπιζη-
τοῦντα δῆθεν διὰ τῆς εὐνοίας τοῦ πλήθους τὴν τυραννίδα
καὶ ἐπομένως ὡς ἔνοχον ἐσχάτης προδοσίας (486 π. Χ.).
Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ οἱ πατρίκιοι ἡγουμένου τοῦ οἴ-
κου τῶν Φαβίων διὰ ραδιουργιῶν καὶ διὰ πολέμων ἀνέ-
βαλλον νὰ ἐκτελέσωσι τὰ ὑποσχεθέντα.

Ἐκ τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ ἐξῆς ὁ οἶκος τῶν Φαβίων
πρωταγωνιστεῖ ἐν Ῥώμῃ ἐφ' ἱκανὰ ἔτη ἀρχηγὸς γενό-
μενος τῆς τῶν πατρικίων μερίδος· ἐπὶ ἑπτὰ κατὰ συνέ-
χειαν ἔτη ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων ἦν πάντοτε ἐκ τοῦ οἴκου
τῶν Φαβίων. Ἴνα δὲ ἀπασχολῶσι τὸν δῆμον, ἐπενόησαν
τοὺς ἐξωτερικοὺς κινδύνους, οὓς ἔπρεπε πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἀ-
ποσοβήσωσιν. Οἱ πληθεῖοι ὁμως ἐννοήσαντες τέλος τὴν
ἀπάτην ἠρνοῦντο πάλιν νὰ ἐκστρατεύωσιν· ἐν τινι δὲ
μάχῃ κατὰ τῶν Αἰκούων ἔκουσίως τραπέντες εἰς φυγὴν
ἐγένοντο παραίτιοι τοῦ φόνου τοῦ ὑπάτου *Καίσιωρος Φα-
βίου*, οἱ δὲ δήμαρχοι κατήγγειλαν τοὺς Φαβίους ἐπὶ δο-
λιότητι. Τότε ἐκλέγεται ὑπάτος ὁ *Μάρκος Φάβιος*, ὅστις
παραδόξως μεταβαλὼν τὰς πρῶην αὐτοῦ ἀρχὰς ζητεῖ ἐ-
πιμόνως παρὰ τῆς Συγκλήτου τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ κλη-
ρουχικοῦ νόμου τοῦ Κασσίου· τοῦτον δὲ ἠκολούθησε καὶ
ἄπας ὁ οἶκος τῶν Φαβίων. Ἄλλὰ διὰ τῆς μεταστάσεως
ταύτης οἱ Φάβιοι ἐπέσυραν καθ' ἑαυτῶν τὸ μῖσος καὶ τὴν
περιφρόνησιν τῶν πατρικίων, οἵτινες κατηγόρησαν αὐτοὺς
ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ καὶ ἀποστασίᾳ. Περιελθόντες ὅθεν
οὔτοι εἰς διλημματικὴν θέσιν ἢ νὰ ἀναλάβωσι δηλ. τὴν
ἀρχηγίαν τῶν πληθειῶν καὶ νὰ ἀπαιτήσωσι τὴν ἐπιψή-
φισιν τοῦ κληρουχικοῦ νόμου, ἢ νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πο-

λιτικήν σκηνήν φεύγοντες ἐκ Ῥώμης, προετίμησαν τὸ δεύτερον γενναιοφρόνως, ἵνα μὴ γένωνται παραίτιοι ταραχῶν καὶ ἐρίδων. Οὕτω λοιπὸν εἰς 306 συμποσούμενοι, πλὴν ἐνὸς νεωτάτου τὴν ἡλικίαν, μετνηάστευσαν εἰς *Κρεμέραν*, βράχον μίαν ὥραν ἀπέχοντα τῆς Ῥώμης (478 π. Χ.), ὅπῃθεν μετὰ δύο ἔτη μόνοι μετὰ 4000 πελατῶν ἀναλαβόντες τὸν κατὰ τῶν Οὐγεντανῶν πόλεμον ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων καὶ περιπεσόντες εἰς δυσχωρίας κατεσφάγησαν ἅπαντες, ἐνῶ κάλλιστα ἠδύνατο ὁ τότε ὑπατεύων *Τίτος Μενήριος* νὰ βοηθήσῃ αὐτούς. Ἐπὶ τῷ θανάτῳ αὐτῶν ἐκηρύχθη ἐν Ῥώμῃ δημόσιον πένθος, τὴν δὲ ἡμέραν τοῦ θανάτου αὐτῶν κατέταξαν εἰς τὰς ἀποφράδας.

Ἐκ τῆς γενικῆς ταύτης θλίψεως ὠφελούμενος ὁ δήμαρχος *Γναῖος Γερούκιος* ἐγκαλεῖ ἐνώπιον τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας τοὺς πρῶην ὑπάτους ὡς ἐναντιωθέντας εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ κληρουχικοῦ νόμου. Ἄλλ' ὁ ἐπισυμβὰς ἐν τῷ μεταξὺ θάνατος αὐτοῦ ἐματαιώσῃ τοῦτο, ἡ δὲ πληθὺς ἐκ πολιτικῆς συνέσεως δὲν ἐζήτησεν ἀνακρίσεις ἐπὶ τοῦ φόνου τοῦτου. Τὴν ὑποχώρησιν ὁμως ταύτην μικροψυχίαν τῶν πληθείων θεωρήσαντες οἱ πατρίκιοι ἐγένοντο ὑπεροπτικώτεροι, μέχρις οὗ ἐκλεγείς δήμαρχος ὁ *Πόπλιος Βαλέρων* (472 π. Χ.) ἐπρότεινε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἐπιψήφισιν δύο νόμων παρὰ τὴν μεγάλην ἀντίστασιν τῶν πατρίκων καὶ ἰδίως τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου, ὅστις διὰ τοῦτο ἐπωνομάσθη *δήμιος* τῶν πληθείων καὶ ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου, ὃν εἶδομεν κατὰ τὴν εἰς ἱερὸν ὄρος μετάστασιν τῶν πληθείων (σελ. 42). Ἦσαν δὲ οἱ νόμοι οὗτοι α') οἱ δήμαρχοι νὰ ἐκλέγωνται ἀπὸ τοῦδε ὑπὸ τῶν

φυλετικῶν ἐκκλησιῶν καὶ β') αἱ φυλετικαὶ ἐκκλησίαι νὰ συγκαλῶνται ὑπὸ τῶν δημάρχων κατὰ βούλησιν καὶ νὰ ἐκδίδωσιν ἰδίαις ἀποφάσεις περὶ πάσης κοινῆς ὑποθέσεως.

Ἀφοῦ ἤδη ἡ πληθὺς ἀπέκτησε διὰ τῶν ἀνωτέρω νόμων τὸν χαρακτῆρα πολιτικοῦ σώματος ἀνεξαρτήτου, ἐζήτησε διὰ τοῦ δημάρχου *Γαίου Τερεντίου Ἄρσα* (462 π. Χ.) τὴν σύνταξιν κώδικος νόμων κοινῶν εἰς ἀμφοτέρας τὰς μερίδας, ἵνα περιστέλληται ἡ ἀνέκκλητος δικαστικὴ ἐξουσία τῶν ὑπάτων, τὴν ἄρσιν δὲ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς μεταξὺ πληθειῶν καὶ πατρικίων ἐπιγαμίας. Ἀλλὰ μεγίστην ἀντίστασιν κατὰ τῆς προτάσεως ταύτης ἔδειξαν οἱ πατρίκιοι πρωτοστατοῦντος τοῦ *Καίσιωρος Κοϊντίου* υἱοῦ τοῦ μετέπειτα δικτάτωρος *Κοϊντίου Κικκιννάτου*. Ὁ νεαρὸς οὗτος πατρίκιος πολλάκις μετὰ τῶν ἐταίρων του ἐτάραττε τὰς συνόδους τῆς πληθύος καὶ ἀντίστατο εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τῶν νόμων τούτων. Διὸ εἰσάγεται ὑπὸ τῶν δημάρχων εἰς δίκην, ὡς παραβάτης τοῦ ἱεροῦ νόμου, καὶ καταδικάζεται εἰς βαρυτάτον πρόστιμον, ὅπερ ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ ὁ πατὴρ πωλήσας ἅπασαν τὴν περιουσίαν πλὴν ἑνὸς ἀγροῦ, ὃν ἠναγκάσθη νὰ καλλιεργῇ ὁ ἴδιος. Ὁ υἱὸς του πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς καθ' ἑαυτοῦ ἀποφάσεως ἔφυγεν ἐκ Ῥώμης, καὶ συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ *Σαβίνου Ἐρδωρίου* καὶ 4000 ἐταίρων καταλαμβάνει ἐν καιρῷ νυκτὸς τὸ *Καπιτώλιον*. Κληθεὶς δὲ δικτάτωρ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐδίωξεν ἐκεῖθεν τὸν Ἐρδώνιον καὶ ἀποκαταστήσας τὴν ἡσυχίαν ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ἀγρόν του. Ἀλλὰ νέα προσβολὴ τῶν *Αἰκούων*, οἵτινες περιέκλεισαν τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν εἰς στενοπορίας, ἐξ οὗ τὰ μέγιστα ἐκινδύ-

(Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία)

νευον, ἠνάγκασε τοὺς Ῥωμαίους νὰ καταφύγωσι πάλιν εἰς τὴν ἐμπειρίαν τοῦ Κιγκιννάτου. Μετὰ λύπης ἐκεῖνος κατέλιπε τὸν φίλτατον αὐτῷ ἀγρόν, ἵνα ἐνδυθῆ τὴν δικτατωρικὴν τῆβεννον, ἐκφράσας εἰς τὴν σύζυγόν του τὴν λύπην, ὅτι τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁ ἀγρὸς θὰ ἔμενεν ἀγεώργητος. Καλέσας δὲ τότε ὁ Κιγκιννάτος ἐπὶ τὰ ὄπλα πάντας τοὺς δυναμένους νὰ ὀπλοφορῶσιν ὠδήγησεν αὐτοὺς κατὰ τῶν Αἰκούων, οἵτινες προσβληθέντες τότε ἐκ δύο μερῶν ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσι καὶ νὰ διέλθωσιν ὑπὸ τὸν ζυγὸν εἰς σημεῖον ὑποταγῆς. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀρχῆς του ὁ Κιγκιννάτος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἀγροτικὸν ἐνδιαίτημά του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Τὰ κατὰ τὴν Δεκαρχίαν μέχρι τῆς πλήρους ἰσοπολιτείας μεταξὺ πατρικίων καὶ πληθείων.

Μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων πολέμων οἱ πατρίκιοι ἐπὶ δεκαετίαν ὀλόκληρον ἀνθίσταντο εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τῆς προτάσεως τοῦ Τερεντιλλίου Ἄρσα. Ἐπὶ τέλους ὁμως ἠναγκάσθησαν νὰ υποκύψωσιν εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῶν δημάρχων μόνον ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν νόμων κοινῶν εἰς ἀμφοτέρας τὰς τάξεις. Ἐκλέγουσι λοιπὸν καὶ ἀποστέλλουσιν εἰς Ἀθήνας καὶ τὴν μεγάλην Ἑλλάδα τρεῖς ἄνδρας (454 π. Χ.), ὅπως μελετήσωσι τὸ πολίτευμα αὐτῶν. Ὅτε δὲ μετὰ δύο ἔτη ἐπανῆλθον, ἐξελέγησαν δέκα ἄνδρες ὀνομασθέντες Δέκαρχοι, ὧν προϊστάτο ὁ Ἄππιος

Κλαύδιος, πρὸς σύνταξιν τῶν νόμων. Τούτους κατέστησαν καὶ ἀπολύτους ἄρχοντας ἐν Ῥώμῃ καταργηθεῖσων πασῶν τῶν λοιπῶν ἀρχῶν, ἵνα μὴ αὐταὶ φέρωσι προσκόμματα εἰς τὴν σύνταξιν τῶν νόμων. Ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ὠρίσθη ἐνιαύσιος. Παρελθόντος ὁμως τοῦ ἔτους, ἐπειδὴ ἀκόμη ἡ νομοθεσία ἀπασα δὲν εἶχε συμπληρωθῆ, ἐνεκρίθη ὅπως ἐκλεγῶσιν ἄλλοι δέκαρχοι προϋσταμένου πάλιν τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου μετὰ τῆς αὐτῆς ὡς καὶ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐξουσίας. Συμπληρώσαντες οὗτοι τὴν νομοθεσίαν ἐνέγραψαν ἀπασαν ἐπὶ 12 πινάκων, οἵτινες φέρουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ὄνομα δωδεκάδελτος. Κατ' αὐτὴν αἱ μὲν φυλετικαὶ ἐκκλησῖαι ἦσαν τὸ κυρίως νομοθετικὸν σῶμα τῆς Ῥώμης, ἐκλέγουσαι καὶ τοὺς δημάρχους, ἀγορανόμους καὶ πάσας τὰς δευτερευούσας ἀρχάς, αἱ δὲ λοχιτιδὲς ἀπεφάσιζον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης καὶ τῶν κεφαλικῶν ὑποθέσεων, ἐκλέγουσαι ἅμα τοὺς ὑπάτους καὶ τὰς ἀνωτέρας ἀρχάς, αἱ δὲ φρατρικαὶ ἐπεκύρουσαν μόνον τὰ ψηφίσματα τῶν λοιπῶν ἐκκλησιῶν, ὅπερ βραδύτερον κατήντησεν ἀπλοῦς τύπος. Τέλος ἡ Σύγκλητος διετήρησε τὴν προτέραν αὐτῆς ἰσχύνα καὶ τάξιν. Ἀπηγορεύθη δὲ καὶ πάλιν ῥητῶς ἡ μεταξὺ πατρικίων καὶ πληθείων ἐπιγαμία.

Ἡ ἀρχὴ αὐτῆ τῶν Δεκάρχων ἐνῶ τὸ πρῶτον ἔτος ἐπολιτεύθη ἄριστα, τὸ δεύτερον παρεξέστραπην εἰς πλείστα παρανομίας καὶ βιασιοπραγίας, αἵτινες προὐκάλεσαν τὴν μῆνιν τῶν πολιτῶν καὶ μάλιστα τῶν πληθείων. Ἐκαστος αὐτῶν ἐνεφανίζετο εἰς τὴν ἀγορὰν ἀκολουθούμενος ὑπὸ 12 ῥαβδούχων, οἵτινες ἐν τῇ δέσμῃ τῶν ῥάβδων ἔφερον καὶ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο σημεῖον τῆς ὑπερτάτης ἐξου-

σίας, τὸν πέλεκυν, ὃν ἄλλοτε ἐν τῇ καταλύσει τῆς βασιλείας εἶχεν ἀπαγορεύσει διὰ νόμου ὁ Ποπλικόλας. Ληξάνσης δὲ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν δὲν ἠθέλησαν νὰ παραιτηθῶσιν, ἀλλ' ἐξηκολούθησαν παρὰ νόμῳ ἄρχοντες καὶ παρανομούντες, ἕως οὗ ἡ μιὰ διαγωγὴ τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου ἐπήνεγκε τὴν κατάλυσιν αὐτῶν. Ἐνῶ οἱ λοιποὶ δέκαρχοι ἦσαν ἐν ἐστρατεία πολιορκούντες τοὺς προσβαλόντας τὴν Ῥωμαϊκὴν χώραν Αἰκανοὺς καὶ Σαβίνους, ὁ Ἀππίος μένων ἐν Ῥώμῃ ἠθέλησε νὰ γείνη διὰ τῆς βίας κάτοχος δεκαεξαέτιδος κόρης πληθείας ὀνόματι Βιργίνιας, θυγατρὸς τοῦ ἐκατοντάρχου Βιργινίου καὶ μνηστῆς τοῦ πρώην δημάρχου Ἴκιλίου. Πρὸς τοῦτο ἔπεισε τὸν Κλώδιον, ἕνα τῶν πελατῶν του, ἵνα κηρύξῃ ὅτι αὕτη ἦτο θυγάτηρ δούλου τινὸς αὐτοῦ καὶ νὰ ἀπαιτήσῃ αὐτὴν δικαστικῶς. Ὁ Κλώδιος πιστὸς εἰς τὰς προσταγὰς τοῦ πάτρωνός του ἐνάγει τὴν κόρην ἐνώπιον τοῦ Ἀππίου, ὅστις καὶ ἀποδίδει ταύτην εἰς αὐτόν. Ἄλλ' ἐκ τῶν φωνῶν αὐτῆς τε καὶ τοῦ μνηστῆρος καὶ τῶν λοιπῶν συγγενῶν διαμαρτυρομένων κατὰ τῆς ἀρπαγῆς καὶ ἀποδεικνυόντων τὴν γνησίαν καταγωγὴν τῆς κόρης, ὁ Ἀππίος φοβηθεὶς ἀνέβαλε τὴν δίκην μέχρι τῆς ἐκ τοῦ στρατοπεδίου ἐπανόδου τοῦ Βιργινίου. Κατὰ τὴν ὀρισθεῖσαν δικάσιμον ἡμέραν προσῆλθεν ὁ πατὴρ μετὰ τῆς κόρης, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὰς ἀποδείξεις τούτου ἐπέισθη ὁ Ἀππίος· ὅθεν διέταξε τοὺς ραβδούχους νὰ ἀπαγάγῃσιν τὴν κόρην. Τότε ὁ πατὴρ βλέπων κινδυνεύουσαν τὴν τιμὴν τῆς θυγατρὸς καὶ τοῦ οἴκου του προσποιεῖται ὅτι πείθεται καὶ παρακαλεῖ τὸν Ἀππίον, ὅπως ἐπιτρέψῃ αὐτῷ νὰ ἀσπασθῇ διὰ τελευταίαν φορὰν τὴν θυγατέρα του. Ἀρπάσας δὲ

μάχαιράν τινα βυθίζει αὐτὴν εἰς τὸ στῆθος τῆς θυγατρὸς του καὶ ἀπειλῶν ὅτι θὰ φονεύσῃ πάντα, ὅστις ἤθελε πλησιάσῃ, τρέχει ὡς μαινόμενος διὰ τῆς ἀγορᾶς, πορεύεται εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ αὐτόθι διὰ τῶν δακρῶν τοσοῦτον συγκινεῖ τὸ πλῆθος, ὥστε ἀρπάσας τὰ ὄπλα ἔρχεται εἰς Ῥώμην καὶ μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ παιδῶν ἀποχωρεῖ τὸ δεύτερον ἤδη πάλιν εἰς τὸ Ἱερὸν ὄρος (449 π. Χ.) ἀπαιτοῦν τὴν κατάλυσιν τῆς δεκαρχίας καὶ τὴν ἀνασύστασιν τῆς Δημαρχίας καὶ ὑπατείας." Εντρομοὶ οἱ πατρικιοὶ συνήνεσαν ἄκοντες εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς πληθύος, καὶ οὕτως ἀφοῦ κατελύθησαν οἱ Δέκαρχοι, ἐξελέγησαν δὲ ὑπατοὶ ὁ Λεύκιος Οὐαλέριος καὶ Μάρκος Ὀράτιος καὶ δέκα δήμαρχοι, ἀποκατέστη ἡ τάξις καὶ ἐκηρύχθη ἀμνηστία. Ἄλλ' ὅμως οἱ δέκαρχοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σωθῶσιν ἐκ τῆς ὀργῆς τοῦ πλήθους, διότι ὁ μὲν Ἀππίος Κλαύδιος δικασθεὶς καὶ φυλακισθεὶς ἐγένετο ἐν τῇ φυλακῇ αὐτόχειρ, οἱ δὲ λοιποὶ ἐξωρίσθησαν.

Ἀποκτήσαντες ἤδη οἱ πληθεῖοι τὰ στηρίγματα τῆς ἑαυτῶν τάξεως, τοὺς Δημάρχους, ἤρξαντο πάλιν ἐπιδιώκοντες τὴν πλήρη αὐτῶν ἰσοπολιτείαν πρὸς τοὺς πατρικίους. Καὶ δὴ διὰ τοῦ δημάρχου Κανουληίου ἐπανελάβον τὴν αἴτησιν ὅπως ἀρθῇ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς μεταξὺ πληθεῖων καὶ πατρικίων ἐπιγαμίας καὶ ἀπῆρτησαν ὅπως εἰς τὸ ἐξῆς ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων ἢ πληθεῖος. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον αἴτημα ἐπεψηφίσθη (445 π. Χ.), ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ δευτέρου, ὅπερ καιρίαν πληγὴν ἤθελε κατενέγκῃ εἰς τὰ δικαιώματα τῶν πατρικίων, πάσῃ δυνάμει οὗτοι ἀντέστησαν. Προβλέποντες ὅμως ὅτι καὶ εἰς

τοῦτο βραδύτερον θὰ ἐνέδιδον, συνήνεσαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τριῶν *χιλιάρχων*, οἵτινες βραδύτερον (405) ἐγένοντο ἐξ, ἐχόντων ὑπατικὴν ἐξουσίαν, ὧν οἱ ἡμίσεις ἦσαν πληθεῖοι. Ὡς ἀντιστήκωμα δὲ τούτου οἱ πατρίκιοι ἐπέτυχον τὴν ἐκλογὴν δύο *τιμητῶν* ἐκ μόνης τῆς τάξεώς των (443 π. Χ.), ὧν ἡ ἀρχὴ διήρκει κατ' ἀρχὰς ἐπὶ πενταετίαν εἴτα δὲ ἐπὶ δεκκοτῶ μῆνας. Τὸ ἔργον αὐτῶν, πρότερον εἰς τοὺς ὑπάτους ἀνατεθειμένον, ἦτο ἡ τίμησις (*census*) τῆς περιουσίας τῶν πολιτῶν γιγνομένη κατὰ πενταετίαν πρὸς κατάταξιν ἐκάστου εἰς τὸν ἀνάλογον λόχον, ἡ φοροθεσία, ἡ ἐπιτήρησις καὶ ἐνοικίαισις τῶν δημοσίων κτημάτων ὡς καὶ ἡ διαχείρισις αὐτῶν. Ἀναλαβόντες δὲ καὶ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἡθῶν ἠδύναντο νὰ τιμωρήσωσι πάντα πολίτην καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς συγκλητικοὺς ἕνεκεν ἐπιληψίμου διαγωγῆς μεταγράφοντες αὐτοὺς εἰς κατώτερον λόχον ἢ ἐξαλείφοντες ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν βουλευτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα οἱ πληθεῖοι κατώρθωσαν τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ ἕτερος τῶν τιμητῶν νὰ ἦναι πληθεῖος καὶ ἔτι βραδύτερον (131 π. Χ.) ἀμφότεροι πληθεῖοι. Ὡσαύτως ἐπέτυχον καὶ εἰς τὸ ἀξίωμα τῶν *Ταμιῶν* ὅπως ἀνακηρυχθῶσιν ἐκκλέξιμοι καὶ οἱ πληθεῖοι. Οὗτοι δὲ ὄντες κατ' ἀρχὰς δύο (421 π. Χ.) μετὰ πάροδον ἱκανῶν ἐτῶν ἀνεβιβάσθησαν εἰς 40 καὶ καθῆκον εἶχον ὅπως πρὸς τῷ ἔργῳ τῆς Ταμείας ἐκποιῶσι καὶ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου λείας καὶ ἀντιπροσωπεύωσι τὴν βουλὴν παρὰ τοῖς ξένοις πρεσβευταῖς.

Ἀλλὰ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καθ' ἣν οἱ πληθεῖοι τὴν πλήρη αὐτῶν πρὸς τοὺς πατρικίους ἰσοπολιτείαν ἐπέτυχον, ἐμεσολάβησαν πόλεμοι, καθ' οὓς οἱ Ῥωμαῖοι, καί-

τοι ἐπεδείξαντο ἰκανὴν ἀνδρείαν, διεκινδύνευσαν καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπολέμησαν πρὸς τοὺς Αἰκανοὺς καὶ Σαβίνους, εἶτα δὲ πρὸς τοὺς Οὐνηντανοὺς. Ἡ πρωτεύουσα τῶν τελευταίων κειμένη ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Τιβέρεως ἦτο ὄχυρωτάτη, ἡ δὲ πολιορκία αὐτῆς διήρκεσε δέκα ἔτη μετὰ περιπετειῶν ὁμοίων πρὸς τὰς τῆς πολιορκίας τῆς Τροίας. Καὶ ἐνταῦθα, ὡς ἐν Τροίᾳ, ὁ διορισθεὶς δικτάτωρ *Μάρκος Φούριος Κάμιλλος* ὡς ἄλλος πολύμητις Ὀδυσσεὺς οὐχὶ διὰ δουρείου ἵππου ἀλλὰ δι' ὑπονόμου ἀγούσης μέχρι τοῦ ναοῦ τῆς Ἥρας ἐν τῇ πόλει εἰσῆλθε καὶ ἐγένετο αὐτῆς κύριος (396 π. Χ.). Ἐπειδὴ ὁμῶς εἰσῆλθεν εἰς Ῥώμην μετὰ τὴν νίκην ἐν θριάμβῳ καθήμενος ἐφ' ἄρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων ἵππων λευκῶν, ἥτις τιμὴ μόνῳ τῷ Διὶ καὶ τῷ Ἡλίῳ ἀπενέμετο, κατηγορήθη δὲ καὶ διότι ἐσπετερίσθη μέγα μέρος τῆς πλουσιωτάτης λείας τῶν Οὐνηίων, κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν. Φεύγων δ' ἐκ τῆς πόλεως νύχθη τείνας τὰς χεῖρας πρὸς τὸ Καπιτώλιον ὅπως ταχέως οἱ Ῥωμαῖοι ἀναγκασθῶσι νὰ ἀνακαλέσωσιν αὐτόν, ἀντιθέτως ὅλως πρὸς τὸν Ἀθηναῖον Ἀριστείδην.

Καὶ τῶντι μετ' οὐ πολὺ (390 π. Χ.) ἡ σωτηρία τῆς Ῥώμης ἐξηρτήθη ἐξ αὐτοῦ. Διότι οἱ ὀλίγον πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης εἰσελθόντες εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν *Γαλάται* καὶ ἐγκαταστάντες ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Πάδου εἰς τὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν *ἐντεῦθεν τῶν Ἀλλεων Γαλατίαν* ἐπιδραμόντες τὴν Τυρρηνίαν ἐπολιόρχησαν τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς *Κλούσιον* (390 π. Χ.), ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Βρέννον (οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ ἡγεμόνες τῶν Γαλατῶν).

Οἱ Ῥωμαῖοι, ὧν τὴν προστασίαν ἐζήτησαν ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ οἱ Τυρρηνοί, ἀπέστειλαν τρεῖς ἄνδρας ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Φαβίων, ὅπως μεσιτεύσωσι παρὰ τοῖς Γαλάταις ὑπὲρ τῶν Τυρρηνῶν. Μὴ δυνηθέντες οὗτοι νὰ κάμψωσι τοὺς βαρβάρους οὐ μόνον δὲν ἀπῆλθον ἐκ τοῦ Κλουσίου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ τῶν Τυρρηνῶν ἀνέλαβον, εἰς τινὰ δὲ ἐξοδὸν εἰς τῶν Φαβίων ἰδίᾳ χειρὶ ἐφόρευσεν ἓνα τῶν ἡγεμόνων τοῦ Γαλατικοῦ στρατοῦ. Τότε οἱ Γαλάται μὴ εἰσακουσθέντες ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὅπως δοθῇ αὐτοῖς ἱκανοποίησις διὰ τοῦτο, ἔστρεψαν τὰ ὄπλα κατ' αὐτῶν καὶ συνάψαντες μάχην παρὰ τὸν χεῖμαρρον *Allicar* τῇ 18 Ἰουλίου 380 π. Χ. ἐνίκησαν αὐτοὺς κατὰ κράτος. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔσπευσαν νὰ σωθῶσιν εἰς τὰ παρακεείμενα χωρία ἐγκαταλιπόντες τὴν Ῥώμην ἔρμαιον τῶν Γαλατῶν· μόνον δὲ μάχιμοί τινες ὑπὸ τὸν *Márxon Mállior* ἐκλείσθησαν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, ἕτεροι δὲ τινες γέροντες περὶ τοὺς 80 ἐνδυθέντες τὰς χρυσοῦφάντους αὐτῶν στολὰς ἐκάθησαν ἐν τῇ ἀγορᾷ φέροντες σκῆπτρα καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀποθάνωσιν ἔνδοξον θάνατον. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς νίκης, ἣτις ἔκτοτε ἀποφρὰς θεωρουμένη παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἔφερε τὸ ὄνομα *Ἀλλιάς* ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ ἡμερολογίῳ, οἱ Γαλάται διῆλθον τρυφῶντες καὶ ἀπολαμβάνοντες τοὺς καρποὺς τῆς νίκης τῶν. Τὴν δὲ ἐπιούσαν ἐπλησίασαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἠπόρησαν βλέποντες αὐτὴν ἀφύλακτον καὶ τὰς πύλας ἀνοικτάς· διὸ ἐφοβήθησαν ἐνέδραν τινά. Ἀλλὰ τολμηρότεροί τινες εἰσελθόντες εἰς τὴν πόλιν εἶδον ἐν τῇ ἀγορᾷ καθημένους τοὺς γηραιοὺς ἐκεί-

νοὺς πατρικίους, οὓς κατ' ἄρχὰς ὑπέλαβον ὡς ὑπερφυσικά ὄντα, καὶ τις ἐξ αὐτῶν ἐτόλμησε νὰ ἐγγίση τὸ γένειον ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, τοῦ Παπιρίου. Ἄλλ' ἡ βέβηλός αὐτῆ πράξις τοῦ Γαλάτου ἐπήνεγκε τὸν θάνατον μὲν αὐτοῦ πληγέντος εἰς τὴν κεφαλὴν ὑπὸ τοῦ Παπιρίου διὰ τοῦ σκήπτρου, τὴν τὴν σφαγὴν δὲ πάντων τῶν γερόντων καὶ εὐθὺς κατόπιν τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν πυρπόλησιν τῆς πόλεως, ὅτε καὶ πάντα τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα τῆς Ῥώμης ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός· μόνον τὸ Καπιτώλιον ἀντέστη ἐπὶ ἐξ μῆνας ἔτι. Ἐν τῷ μεταξύ ὁμως τούτῳ οἱ εἰς τὰ παρακείμενα χωρία φυγόντες Ῥωμαῖοι ἀναγορεύουσι δικτάτωρα τὸν Κάμιλλον, ὅπως ὁδηγήσῃ αὐτοὺς κατὰ τῶν Γαλατῶν. Ἄλλ' οὗτος δὲν ἐδέχετο πρὶν ἢ ὁ διορισμὸς αὐτοῦ τύχη τῆς κυρώσεως τῆς Συγκλήτου καὶ ἀνακτῆσθαι τὰ διὰ τῆς ἐξορίας ἀπολεσθέντα πολιτικὰ δικαιώματα. Τότε ὁ τολμηρὸς νεανίας Κομίνιος λαθὼν τοὺς Γαλάτας ἀνέβη ἐκ τῆς Ταρπηίας πέτρας εἰς τὸ Καπιτώλιον καὶ ἔλαβε τὴν προσήκουσαν ἐπικύρωσιν. Τὰ ἔχνη τούτου ἰδόντες τὴν ἐπιούσαν οἱ Γαλάται ἐπεχείρησαν ἐν καιρῷ νυκτὸς τὴν ἀνάβασιν καὶ θὰ ἐπετύγγανον ἀφεύκτως, ἂν μὴ οἱ ἱεροὶ χῆνες τῆς Ἑρας διὰ τῶν φωνῶν αὐτῶν ἐξήγειρον τὸν Μάρκον Μάλλον, ὅστις σπεύσας ἐκρήμνισε⁽¹⁾ κατὰ τῆς πέτρας τοὺς πρῶτους ἀναβάντας Γαλάτας. Ἐπειδὴ ὁμως αἱ ζωτροφίαι τῶν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ εἶχον ἐκλείψῃ, ὁ δὲ Κάμιλλος δὲν ἐφαίνετο, ἀπεφάσισαν νὰ συνθηκολογήσωσιν, ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ ἀναχωρήσωσιν ἐκ τῆς Ῥώμης οἱ Γαλά-

(1) Ἐκτοτε ὁ Μάλλιος ἔφερε τὸ ἐπώνυμον Καπιτωλῖνος.

ται λαβόντες χιλίας λίτρας χρυσοῦ (=250 ὀκ. περίπου). Κατὰ τὴν ζύγισιν λέγουσιν ὅτι, ἐπειδὴ παρεπονοῦντο οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τὴν πονηρίαν τῶν Γαλατῶν, ὁ Βρέννος ἔθηκεν εἰς τὴν πλάστιγγα καὶ τὸ ξίφος αὐτοῦ μετὰ τοῦ ζωστῆρος ἐπιλέγων : « *Ὁδύνη τοῖς ἠττημένοις* ». Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐπιφανεῖς ὁ Κάμιλλος καὶ εἰπὼν ὅτι διὰ τοῦ σιδήρου μόνου οἱ Ῥωμαῖοι θέλουσι νὰ λυτρωθῶσιν, ἐπέπεσε κατὰ τῶν Γαλατῶν καὶ διεσκόρπισεν αὐτούς.

Τὴν πυρποληθεῖσαν αὐτῶν πατρίδα οἱ Ῥωμαῖοι ἠθέλησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι καὶ νὰ διασκορπισθῶσιν εἰς τὰς παρακειμένας χώρας Ἄλλ' ὁ Κάμιλλος δημηγορήσας πρὸς τὸ πλῆθος καὶ παραστήσας τὸ μέγεθος τῆς ταπεινώσεως καὶ τοῦ αἰσχους ἐὰν ἤθελον ἀπομακρυνθῆ τῶν ἱστορικῶν καὶ θρησκευτικῶν αὐτῶν ἀναμνήσεων καὶ παραδόσεων, κατέπεισεν αὐτούς· εἰς διάστημα δὲ ἐνὸς ἔτους ἐκτίσθη πάλιν ἡ Ῥώμη ἄλλ' ἄνευ ῥυθμοῦ καὶ κάλλους. Ὁ δὲ Κάμιλλος διὰ τοῦτο δεύτερος οἰκιστὴς τῆς Ῥώμης μετὰ τὸν Ῥωμύλον ὠνομάσθη.

Ἐνεκα τῶν δαπανῶν, εἰς ἃς ὑπεβλήθησαν οἱ πολῖται διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως, καὶ ἔνεκα τῶν συνεχῶν πολέμων πάλιν ὑπέπεσον εἰς βαρύτατα χρέη, διὰ τὴν ἀπότισιν τῶν ὁποίων βαρέως ὑπὸ τῶν πατρικίων κατεδυναστεύοντο. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὁ Μάλλιος ὁ Καπιτωλῖνος ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους ὀφειλέτας ἀπήλλαξε τῶν χρεῶν, πληρώσας αὐτὰ ἐξ ἰδίων, καὶ ἕτερα δάνεια εἰς πολλοὺς ἀτόκως ἔδωκεν. Ἐπειδὴ δὲ ἔνεκα τῆς αὐξανούσης διὰ τοῦτο δημοτικότητός του οἱ πατρικιοὶ ἐφοβήθησαν μὴ καταλάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν, κατηγόρησαν αὐτὸν

ὡς ἐπιδιώκοντα τὴν τυραννίδα, καὶ μόλις ἐσώθη ἐπιδείξας εἰς τοὺς βουλευτὰς τὸ Καπιτώλιον, ὅπερ ἔσφωπε, καὶ τοὺς στεφάνους καὶ τὰς πληγὰς, ἃς ἐν τοῖς πολέμοις ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔλαβεν. Ἡ ἐπὶ τῇ ἀθώωσει τοῦ ὄμως χαρὰ ὑπῆρξεν ἐφήμερος· διότι πάλιν οἱ πατρίκιοι ἐπὶ τινι προφάσει ἐνήγαγον αὐτὸν εἰς δίκην καὶ κατηγοροῦν ἐπὶ τυραννίδι. Ἀλλὰ τὴν φορὰν αὐτὴν ἡ ἐκκλησία συνῆλθεν εἰς τόπον, ὅθεν δὲν ἐφκίνετο τὸ Καπιτώλιον, καὶ καταδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ. Διὸ κατεκρημνίσθη ἀπὸ τῆς Ταρπηίας πέτρας, ἀπὸ τῆς ὁποίας αὐτὸς εἶχε κατακρημνίσῃ τοὺς ἀναρριχηθέντας Γαλάτας (383 π. Χ.)

Τὸ ἔργον ὄμως τοῦ Μαλλίου ἀνελαβὸν νὰ συνεχίσωσι μετὰ τινὰ ἔτη (377 π. χ.) δύο ἀξιόλογοι δῆμαρχοι, ὁ *Γάτος Λικίνιος Στόλων* καὶ ὁ *Λεύκιος Σέξτιος Λατέριος*. Οὗτοι ὑπέβαλον πάλιν τὴν πρὸ πολλοῦ γενομένην πρότασιν ὅπως ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων ἐκλέγηται ἐκ τῆς τάξεως τῶν πληθείων, καταργηθῆ δὲ ἡ ἀρχὴ τῶν ὑπατικῶν χιλιάρχων. Ἴνα δὲ ἀναγκάσωσι τοὺς πατρίκίους εἰς τὴν ἐπιψήφισιν ταύτης, συνώδευσαν αὐτὴν καὶ διὰ δύο ἄλλων προτάσεων: α') οὐδεὶς Ῥωμαῖος πολίτης νὰ κατέχη πλείονα τῶν 500 πλῆθρων δημοσίας γῆς, καὶ ἡ ἐπικαρπία τῶν δημοσίων γαιῶν νὰ ἐπιτρέπηται εἰς πάντα πολίτην. β') Ὅσα χρήματα ἐπληρώθησαν ἕως τότε ὡς τόκοι τῶν δανείων, νὰ ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου, τὸ δὲ ὑπόλοιπον χρέος νὰ πληρωθῆ ἐντὸς τριετίας εἰς ἴσας δόσεις. Ἀλλ' οἱ πατρίκιοι λυσιπρόως ἐπολέμησαν τὰς προτάσεις ταύτας ἔχοντες συνεργοὺς καὶ τοὺς ἐπιλοίπους ὀκτώ δημάρχους. Οἱ δύο ὄμως ἐκεῖνοι ὑπερασπισταὶ τῶν δικαίων τῆς πληθῆος

ἄκαμπτοι μένοντες οὐ μόνον κατώρθωσαν ἐπὶ τέσσαρα συνεχῶς ἔτη νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑπάτων ἢ ὑπατικῶν χιλιάρχων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ δεκαεπταετίαν ὀλόκληρον αὐτοὶ μόνοι κατ' ἐπανάληψιν ἐξελέγοντο δῆμαρχοι. Μάτην οἱ πατρίκιοι προέβησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Καμίλλου ὡς δικτάτωρος ἀναγκασθέντος ὑπὸ τῶν εἰρημένων δημάρχων νὰ καταθέσῃ τὴν ἀρχήν. Μάτην ἐψήφισαν πολέμους, κατέφυγον εἰς οἰωνισμοὺς καὶ συνήνεσαν εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν δύο μόνον νόμων, τοῦ κληρουχικοῦ καὶ τοῦ τῶν χρεῶν. Οἱ δῆμαρχοι ἔμειναν ἄκαμπτοι. Τέλος ἐκλεγέντος καὶ πάλιν τοῦ Καμίλλου δικτάτωρος οἱ πατρίκιοι ἐνέδωκαν, καὶ οἱ νόμοι τοῦ Λικινίου καὶ Λατερίου ἐπεκυρώθησαν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου τῷ 366 π. Χ. Πρῶτος δὲ πληθεῖος ὕπατος ἐξελέγη ὁ ἕτερος τῶν εἰρημένων δύο δημάρχων *Λεύκιος Λατέριος*. Εἰς ἀνάμνησιν δὲ τῆς ἐπελθούσης συνδιαλλαγῆς ὁ Κάμιλλος ἀφιέρωσε ναὸν εἰς τὴν *Ὁμόνοιαν* εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Καπιτωλίου ἰδρυθέντα. Ἐψηφίσθη δὲ καὶ πρότασις αὐτοῦ ὅπως ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τῶν ὑπάτων ἢ ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Ῥώμης δικαστικὴ ἐξουσία καὶ ἀνατεθῆ εἰς ἴδιον ἄρχοντα ἐκλεγόμενον ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων καὶ καλούμενον *πραιίωρα* (=στρατηγὸν) τῆς πόλεως. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν ὁ Κάμιλλος ὑπερογδοηκοντούτης ὑπὸ τοῦ ἐνσκήψαντος ἐν Ῥώμῃ λοιμοῦ (365 π. Χ.).

Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς ἐπιμονῆς αὐτῶν οἱ πληθεῖοι ἐπέτυχον τὴν πλήρη ἰσοπολιτείαν πρὸς τοὺς πατρικίους, καὶ ἤδη ὁ εἰς δύο τάξεις ὅλως διακεκριμένας μέχρι τοῦδε διηρημένος λαὸς τῆς Ῥώμης ἀπέβη ἐνιαῖος ἀπάντων τὰ

αὐτὰ δικαιώματα κεκτημένων. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ἔλαβον μέρος οἱ πληθεῖοι εἰς ἅπαντα τὰ δημόσια ἀξιώματα, οἷον τὴν δικτατωρίαν (337), τιμητείαν (350), πραιτωρίαν (337) καὶ ἱερωσύνην (302). Ἀπὸ τοῦδε δὲ μία μόνη εὐγενὴς ἄμιλλα διηγέρθη παρ' ἑκατέροις, τίς νὰ ἀποδώσῃ μείζονας τῇ πατρίδι ὑπηρεσίας, μετ' ἴσης ἀφοσιώσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ κατελθόντες ἅπαντες εἰς τοὺς ἀγῶνας τοὺς αὐξήσαντας τὰ ὅρια τῆς πόλεως καὶ καταστήσαντας αὐτοὺς κοσμοκράτορας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Οἱ πρὸς Γαλάτας, Λατίνους, Σαυνίτας, καὶ Ταραντίνους πόλεμοι.

Ἀφοῦ κατέπαυσεν ἐσωτερικῶς ἡ πάλη μεταξὺ πληθειῶν καὶ πατρικίων διὰ τῆς πλήρους ἰσοπολιτείας τῶν δύο τάξεων οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέλαβον ἤδη ἐξωτερικοὺς πολέμους, δι' ὧν ἐγένοντο κύριοι τῆς μέσης καὶ κάτω Ἰταλίας. Κατῆλθον δὲ εἰς αὐτοὺς μετὰ θάρρους καὶ ζήλου, ὃν ἐνέπνεεν οὐ μόνον ἡ κατάρκτησις καὶ ὁ δι' αὐτῆς πλουτισμὸς τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδέα ὅτι διὰ τῶν πολέμων τούτων εἰς τὸ ἐξῆς δὲν θέλουσι περιπίπτῃ εἰς χρέη, ὀρισθείσης ἤδη ἀπὸ τοῦ 406 π. Χ. καὶ στρατιωτικῆς μισθοφορᾶς διὰ μὲν τοὺς πεζοὺς 2 ὀβολῶν διὰ δὲ τοὺς ἵππεις 6.

Πρῶτον δὲ πόλεμον διεξήγαγον κατὰ τῶν *Galatῶν*, οἵτινες τριάκοντα ἔτη μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῶν πυρπόλησιν τῆς Ῥώμης ἐπανῆλθον διεξαγαγόντες μακρὸν δωδεκαῆτη

πόλεμον (360—348 π. Χ.), καθ' ὃν ὀλοσχερῶς κατετροπώθησαν. Εἰς τοὺς πολέμους τούτους διεκρίθησαν ἰδίᾳ εἰς μὲν τὸν πρῶτον ὁ *Τίτος Μάλλιος*, υἱὸς τοῦ Καπιτωλίνου, ὅστις μονομαχήσας πρὸς τινὰ γίγαντα Γαλάτην καὶ φονεύσας αὐτὸν ἐκόσμησε τὸν ἑαυτοῦ λαιμὸν διὰ τοῦ περιδεραίου, ὅπερ ἐκείνος ἔφερε· διὸ καὶ *Τορκουᾶτος* (= στρεπτοφόρος) ἐπωνομάσθη. Εἰς δὲ τὸν τελευταῖον διεκρίθη ὁ *Μάρκος Οὐαλέριος*, ὅστις καὶ αὐτὸς ἐφόνευσεν ἐν μονομαχίᾳ Γαλάτην τινὰ τῇ συνδρομῇ ἐνὸς κόρακος, ὅστις παρηνώχλει τὸν Γαλάτην διὰ τῶν πτερύγων καὶ τοῦ ῥάμφους του· ὅθεν καὶ *Κόρβος* (= κόραξ) ἐπωνομάσθη.

Σπουδαιότεροι ὅμως διὰ τε τὸ μῆκος καὶ τὴν δεινότητα αὐτῶν ὑπῆρξαν οἱ πρὸς τοὺς *Σαυρίτας* πόλεμοι διαρκέσαντες 60 περίπου ἔτη. Οὗτοι *Σαβινικὰ* φύλα ὄντες καὶ κατοικοῦντες τὴν ὄρεινὴν χώραν τῶν Ἀπεννίνων εἶχον ἐπιδράμη τὴν πρὸς Α. τῆς χώρας αὐτῶν κειμένην *Καμπανίαν* καὶ προσεβίβλον τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς *Καπύην*. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ῥωμαῖοι, παρ' ὧν οἱ Καπυνηοὶ ἐζήτησαν βοήθειαν, εἶπον ὅτι ἕκαστα τῶν πρὸς τοὺς Σαυρίτας συνθηκῶν δὲν δύνανται νὰ παράσχωσι τὴν αἰτουμένην βοήθειαν, «*Λοιπὸν, εἶπον οἱ πρέσβεις, παραδίδομεν εἰς ὑμᾶς τὴν πόλιν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς, καὶ ὑπερασπίσατε ὅ,τι ὑμῖν ἀνήκει*». Οἱ Ῥωμαῖοι δεχθέντες τὴν προσφορὰν καὶ μὴ εἰσακουσθέντες ὑπὸ τῶν Σαυριτῶν ὅπως παύσωσιν οὗτοι πολεμοῦντες χώραν ἀνήκουσαν ἤδη εἰς αὐτοὺς, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον (343 π. Χ.) πέμψαντες κατ' αὐτῶν τοὺς ὑπάτους *Μάρκον Οὐαλέριον Κόρβον* καὶ *Αὔλιον Κορνήλιον Κόσσο*. Τούτων ὁ μὲν Κόρβος ἐνίκησε τοὺς Σαυρίτας παρὰ

τὸ ὄρος *Γαῦρον* μεταξύ Νεαπόλεως καὶ Κύμης, ὃ δὲ Κόσσοσ περιέπεσεν εἰς δυσχωρίας, ἐν αἷς ἐκινδύνευσεν νὰ διαφθαρῆ ἅπας ὁ στρατὸς αὐτοῦ, ἐὰν μὴ ὁ χιλιάρχος *Πόπλιος Δέκιος Μῦς* ἔχων 1600 ἄνδρας ἔσωζεν αὐτὸν ἀπασχολήσας τοὺς Σαυνίτας, ἕως οὗ ὁ Κόσσοσ ἐξῆλθε τῶν δυσχωριῶν. Ὁ δὲ Κόρβος καὶ δευτέραν μάχην συνάψας ἐνίκησε τοὺς Σαυνίτας περὶ τὴν *Σουέσσουλαν*, ἐν ἣ ἔπεσον, ὡς λέγεται, 20000 Σαυνιτῶν καὶ συνελέγησαν 40000 ἀσπίδες καὶ 170 σημαῖαι ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Οὐχ ἦττον ὅμως οὗτοι ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος, καθ' ὃ οἱ Ῥωμαῖοι συνωμολόγησαν πρὸς αὐτοὺς εἰρήνην ἐπιεικῆ (341 π. Χ.); δι' ἧς ἡ Καπύη ἀνεγνωρίσθη ἰδιοκτησία τῶν Ῥωμαίων. Εἰς τὴν συνομολόγησιν δὲ τῆς εἰρήνης ταύτης ἔσπευσαν οἱ Ῥωμαῖοι ἕνεκα τῆς στάσεως τῆς ἐν Καπύῃ Ῥωμαϊκῆς φρουρᾶς καὶ ἕνεκα τῶν περὶ ἰσοπολιτείας παραλόγων ἀξιώσεων τῶν Λατίνων. Καὶ τὴν μὲν στάσιν τῆς φρουρᾶς, εἰς ἣν εἶχον προστεθῆ καὶ ἄπειρα στίφη ἀπόρων ἐκ Ῥώμης, καταχρηστικῶς δὲ τρίτην ἀποχώρησιν τῆς πληθείος κληθεῖσαν, κατέστειλεν ὁ Κόρβος ἀναγορευθεὶς δικτάτωρ· ὁ αὐτὸς δὲ ἐξέδωκε καὶ πλείστας διατάξεις πολιτικὰς καὶ οἰκονομικὰς πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν ἀπόρων.

Οἱ δὲ Λατῖνοι καὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὴν Λατινικὴν συμπολιτείαν Αἰκουοὶ, Ἑρνικεὶς καὶ Οὐόλσκοι συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Καμπανῶν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπολέμουν πρὸς τοὺς Σαυνίτας, ὅπως ἀπομακρύνωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς γειτονίας των, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπέστειλαν πρέσβεις εἰς Ῥώμην ἀξιοῦντες ὅπως ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων καὶ οἱ ἡμίσεις τῶν

Συγκλητικῶν λαμβάνονται ἀπ' αὐτῶν, διὰ νὰ ἔχῃσι πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐξίσωσιν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Εἰς ἀπάντησιν πρὸς τὴν ἀξίωσιν ταύτην οἱ Ῥωμαῖοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον, ὅστις ὀνομασθεὶς *Λατινικὸς* διήρκεσε τρία ἔτη (340-338). Τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου τούτου οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέθεσαν εἰς τοὺς ὑπάτους *Τίτον Μάλλιον* *Τορκουάτον* καὶ *Πόπλιον Δέκιον Μῦν*, οἵτινες φοβούμενοι μήπως μεταξὺ τῶν δύο στρατῶν ἀναπτυχθῶσι σχέσεις συμπαθείας ὡς ἐκ τῆς ἀρχαίας φιλικῆς ἐπικοινωνίας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καὶ Λατινικοῦ λαοῦ ἀπηγόρευσαν αὐστηρότατα τὴν ἀποδοχὴν καὶ πρόσκλησιν μονομαχίας. Ὁ υἱὸς ὅμως τοῦ Μάλλιου Τορκουάτου μὴ ὑποφέρων τὰς ὕβρεις καὶ προκλήσεις τοῦ Λατίνου ἀρχηγοῦ *Μετίου* ἐξῆλθε τῶν τάξεων καὶ μονομαχήσας ἐφόνευσεν αὐτόν. Καίτοι δὲ ὁ πατήρ του ἀπένευμεν αὐτῷ τὸν τῆς ἀνδρείας στέφανον, ἀλλ' ὅμως διέταξε τοὺς ῥαβδούχους νὰ ἀποκεφαλίσωσιν αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ σύμπαντος πρὸς παραδειγματισμόν. Τὰ δύο στρατεύματα ἦσαν ἔτοιμα εἰς μάχην ἐστρατοπεδευμένα παρὰ τὸν *Βεσοῦβιον*, ὅτε ὁ ἕτερός τῶν ὑπάτων *Μῦς* καθωσιώθη εἰς τοὺς καταχθονίους θεοὺς καὶ τὴν μητέρα *Γαῖαν*, ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν νίκην εἰς τοὺς ἑαυτοῦ κατὰ τοὺς μάντεις. Καὶ δὴ λευκὰ νεκρικὰ ἐνδύματα καὶ τὴν πανοπλίαν ἐνδυθεὶς καὶ ἀπαγγείλας τὰς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὑπὸ τοῦ ποντίφικος λεγομένης εὐχᾶς ὤρμησεν ἔφιππος εἰς τὸ μέσον τῶν πυκνῶν τάξεων τῶν πολεμίων καὶ ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν. Ἡ ἐκ τούτου ἐπακολουθήσασα ταραχὴ τῶν Λατίνων ἐνέβαλε θάρρος εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ῥωμαίων καὶ γενομένης μάχης κατετρόπωσαν αὐτούς.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Μάλλιος κατενίκησεν αὐτοὺς πάλιν θελήσαντας νὰ συγκεντρωθῶσι περὶ τὸ *Τρίφανον*. Τότε δὲ ἅπασα ἡ Καμπανίη καὶ πλείστα πόλεις Λατινικαὶ ὑπετάχθησαν· συμπληρωθείσης δὲ τῆς χειρώσεως καὶ τῶν λοιπῶν (338 π. Χ.) οἱ Ῥωμαῖοι συνωμολόγησαν εἰρήνην πρὸς τοὺς Λατίνους, καθ' ἣν ἀπηγορεύθησαν αἱ μεταξὺ τῶν Λατινικῶν φύλων ἐπιγαμίαι καὶ αἱ ἐμπορικαὶ πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαι καὶ σύνοδοι, ὅπως ἐκλίπη πᾶς ἠθικὸς καὶ ὕλικὸς μεταξὺ αὐτῶν σύνδεσμος. Εἷς τινὰς δὲ πόλεις αὐτῶν ἔδωκαν πολιτικὰ δικαιώματα μετὰ ψήφου, εἰς ἄλλας δὲ τὰ αὐτὰ ἄνευ ψήφου.

Ἡ διάταξις αὕτη τῶν κατὰ τὸ Λάτιον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὅπως ἀναπτύξωσι τὸ ἀποικιακὸν αὐτῶν σύστημα ἀποστέλλοντες ἀποίκους Ῥωμαίους εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας πρὸς χαλίνωσιν μὲν ἀφ' ἑνὸς τῶν ὑποτασσομένων λαῶν πρὸς ἀνακούφισιν δ' ἀφ' ἑτέρου τῆς Ῥώμης ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος μέρους τῶν πολιτῶν. Οἱ ἀποικοὶ οὗτοι διετήρουν ἅπαντα τὰ πολιτικὰ αὐτῶν δικαιώματα στενῶς ὄντες συνδεδεμένοι πρὸς τὴν μητρόπολιν.

Βλέποντες εἰ Σαυνῖται τοὺς Ῥωμαίους ἰσχυροὺς γιγνομένους ὁσημέραι καὶ ἐπεκτείνοντας τὴν ἑαυτῶν κυριαρχίαν διὰ τῆς ἀποστολῆς κληρούχων ἢ ἀποίκων εἰς τὰς κατακτωμένας πόλεις ἀπεφάσισαν νὰ κατέλθωσι πάλιν εἰς τὸν ἀγῶνα. Διὸ ἐξήγειραν εἰς ἐπανάστασιν τὴν *Παλαίπολιν* τῆς Καμπανίας καὶ ἐπεμψαν πρὸς αὐτὴν βοήθειαν, παράπονα δὲ πρὸς τὴν Ῥώμην ἔκχμον διότι ἀπέστειλε κληρούχους εἰς τὰς *Φραγέλλας* ἀνηκούσας εἰς τὴν

Σαυνίτιν χώραν. Τοῦτο παρώργισε τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἐκκήρυξαν *δεύτερον πόλεμον* πρὸς αὐτοὺς δεκαπέντε ἔτη μετὰ τὸν πρῶτον (326 π. Χ.) Κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως Παλαιπόλεως ἀπεστάλη ὁ ὑπάτος *Ποπλίλιος Φίλων* ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀντίστασις τῶν Παλαιπολιτῶν παρετείνεται ἡ δὲ ὑπατεία τοῦ Φίλωνος ἔληξεν, ἐδημιουργήθη τότε πρῶτον κατὰ πρότασιν τῶν δημάρχων ἡ *ἀνθυπατεία*, ἧτοι ἡ παράτασις τῆς ἀρχῆς τοῦ ὑπάτου μέχρι ἀποπερατώσεως τοῦ πολέμου. Κατὰ δὲ τῶν Σαυνιτῶν ἀνηγόρευσαν δικτάτωρα τὸν στρατηγὸν *Λεύκιον Παπίριον Κούρσωρα*, ὅστις ἐνίκησεν ἐπανελημμένως αὐτοὺς συμπαραστατούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ὑπάρχου αὐτοῦ *Φαβίου Μαξίμου Ρολλιαροῦ*. Αἱ ἦτται αὐταὶ ἠνάγκασαν τοὺς Σαυνίτας νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην, ἣν ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐδέχθησαν. Τότε ἐκεῖνοι ἐπανεέλαβον τὸν πόλεμον μετ' ἀπογνώσεως καὶ μεζονος καρτερίας ἀναδείξαντες στρατηγὸν ἑαυτῶν τὸν *Πόντιον Τελεσσῶρον*, ὅστις περικλείσας τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τὰ κατὰ *Καύδιον στεγὰ* (321 π. Χ.) ἠνάγκασεν αὐτὸν ἀνερχόμενον εἰς 40,000 περίπου ἄνδρας νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν καὶ νὰ συνομολογήσῃ μετ' αὐτῶν εἰρήνην· ἀλλὰ ταύτην γενομένην ἄνευ τοῦ εἰρηνοδίκου ἱερέως (*filiis*) δὲν ἐδέχθησαν οἱ Ῥωμαῖοι, τοὺς δὲ συνομολογήσαντας τὴν εἰρήνην ὑπάτους παρέδωσαν εἰς τοὺς Σαυνίτας. Ὁ Πόντιος ὅμως μεγαλοφρόνως φερόμενος οὐ μόνον αὐτοὺς ἀπέλυσεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς 600 ἵππεις, οὓς ἐκράτησε παρ' ἑαυτῷ ὡς ὁμήρους. Ἐπαναλαβόντες οἱ Ῥωμαῖοι τὸν πόλεμον ὑπὸ τοὺς ὑπάτους Παπίριον Κούρσωρα καὶ Ποπλίλιον Φίλωνα, κατήγαγον οὕτω ταχείας νίκας, ὥστε

οὶ Σαυνῖται ἔστειλαν εἰς Ῥώμην ζητοῦντες νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην· ἀλλὰ μόνον διετοῦς ἀνακωχῆς ἐπέτυχον. Ταύτης δὲ παρελθούσης ἐπανελήφθη ὁ πόλεμος διαρκέσας ἀκόμη 16 ἔτη, καθ' ἃ οὐ Σαυνῖται ὀλοσχερῶς κατατροπώθεντες συνομολόγησαν εἰρήνην, δι' ἧς παρητήθησαν τὴν ἐπὶ τῆς Λευκανίας κυριαρχίαν αὐτῶν, διέλυσαν τὰς ὑφισταμένας συμμαχίας πρὸς τὰ μικρότερα ὁμόφυλα ἔθνη καὶ περιορίσθησαν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐκυτῶν χώρας (304 π. Χ.). Οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἔλαβον καιρὸν ὅπως γένωνται κύριοι τῆς Ἀπουλίας καὶ ὑποτάξωσι τοὺς Αἴσωναοι πρῶτον, οἵτινες ἀπεστάτησαν διαρκοῦντος τοῦ δευτέρου Σαυνιτικοῦ πολέμου, καὶ εἶτα τοὺς Ἐτρούσκους μετὰ τῶν συμμαχῶν αὐτῶν Ὀμβρων καὶ ἕτερα μικρὰ ἔθνη.

Δὲν εἶχον δὲ παρέλθῃ ἕξ ἔτη ἀπὸ τοῦ δευτέρου ὅτε ἐξεργράγη καὶ τρίτος Σαυνιτικός πόλεμος, διότι οὐ Σαυνῖται ἠθέλησαν νὰ ἀνακτῆσωσι τὴν Λευκανίαν. Πρὸς τοῦτο δὲ κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν διάστημα τῶν ἕξ ἐτῶν ἀπὸ τοῦ δευτέρου Σαυνιτικοῦ πολέμου οὐ Σαυνῖται παρεσκεύασαν κρυφίως ἀξιόλογον συμμαχίαν Αἰκούων, Ἐτρούσκων, Ἐρνίκων, Ὀμβρων καὶ Γαλατῶν (298 π. Χ.), ἧτις ἐνέβλαλαν εἰς φόβον τὴν Ῥωμαϊκὴν Σύγκλητον καὶ ἠναγκάστη νὰ παρασκευάσῃ στρατὸν τοιοῦτον, οἷον δὲν εἶδε μέχρι τοῦδε ἡ Ῥώμη. Τὴν στρατηγίαν ἀνέθηκαν εἰς δύο γενναίους ὑπάτους Κοῖντον Φάβιον Ῥολλιανὸν καὶ Πόπλιον Δέκιον Μῦν τὸν νεώτερον. Ὁ Φάβιος ἀφοῦ κατῴρθησε νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς συμμαχίας τοὺς Ἐτρούσκους ἀπελθόντας εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, ἦν ἐλήϊζε μοῖρά τις τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ, συνῆψε μετὰ τοῦ ἐτέρου ὑπάτου κρισιμωτάτην

μάχην παρά τὸ Στέτινον πόλιν τῆς Ὀμβρικῆς (275 π. Χ.), ἐν ἣ ἀποῦ κατεστράφη σχεδὸν τέλειον τὸ ἀριστερὸν κέρασ, ὁ ὑπατος Δέκιος Μῦς ὁ διοικῶν αὐτὸ καθωσιώθη, ὡς ἄλλοτε ὁ πατήρ του, καὶ ἐξῆψε διὰ τῆς θυσίας τῆς ζωῆς του τὸν ζῆλον τῶν λοιπῶν στρατιωτῶν ἐπαγαγῶν ὀριστικὴν νίκην. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν μάχην ταύτην δὲν ἀπεθαρρύνθησαν οἱ Σαυῖται καὶ ἐξηκολούθησαν ἔτι τὸν πόλεμον ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, καθ' ἃ ἠττήθησαν ἐν Ἀκυλωνίᾳ ὑπὸ τοῦ Κούρσωρος καὶ τοῦ Κουρίου Δεντάτου. Ἀλλὰ καὶ τότε ἀποφασίσαντες νὰ πολεμήσωσιν ἕως ἐσχάτων ἀνέδειξαν στρατηγὸν τὸν Πόντιον Τελεσίον καὶ ἐπῆλθον κατὰ τῶν Ῥωμαίων διοικουμένων ὑπὸ τοῦ Δεντάτου. Ὁ ἀστὴρ ὅμως τῶν Σαυιτῶν ἔκλινεν ἤδη πρὸς τὴν δύσιν, ἡ δὲ ἐπιγενομένη μάχη ἀνέδειξε νικητὰς πάλιν τοὺς Ῥωμαίους. Τότε ὁ Δεντάτος προέτεινε τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης γενομένους εὐθὺς ἀποδεκτοὺς παρὰ τῶν Σαυιτῶν καὶ κατήγαγε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον, ὃν ἐκόσμηε καὶ ἡ παρουσία τοῦ Ποντίου Τελεσίου κατατομηθέντος τότε ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πρὸς ἐκδίκησιν (290 π. Χ.), καὶ τοι ἐνεθυμοῦντο τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδειχθεῖσαν ἄλλοτε πρὸς ἑαυτοὺς μεγαλοφροσύνην. Ἐκτοτε οἱ Σαυῖται διετέλεσαν σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων. Εὐχερῶς εἶτα οἱ Ῥωμαῖοι κατετρόπωσαν πρῶτον τοὺς Ἐτρούσκους καὶ ἔπειτα τοὺς Γαλάτας, ὧν τὴν χώραν ἐκπορθήσαντες τοὺς μὲν νέους πάντας ἀπέκτειναν τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά ἐξηνδραπόδισαν, ἵνα μηδεὶς αὐτῶν εὕρισκόμενος ζῶν καυχᾶται διὰ τὴν ἐπ' Ἀλίαν νίκην τῶν προγόνων του.

Ἔμενεν ἤδη ἡ κάτω Ἰταλία ἵνα συμπληρωθῇ ἡ τῆς

Ἰταλίας κατάκτησις. Ἀφορμὴν δὲ πρὸς τοῦτο ἔδωκαν οἱ *Ταραντίνοι*, οἵτινες παρὰ τὰς ὑφισταμένας πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συνθήκας προσέβαλον πλοῖα Ῥωμαϊκὰ εἰσελθόντα εἰς τὸν λιμένα τοῦ Τάραντος καὶ τέσσαρα ἐξ αὐτῶν ἐβύθισαν. Ἐπιπεσόντες δὲ καὶ κατὰ τῆς γείτονος πόλεως τῶν Θουρίων κατέλαβον αὐτὴν καὶ ἐδίωξαν ἐκεῖθεν τὴν Ῥωμαϊκὴν φρουράν. Ἐπειδὴ δὲ τοὺς ἀποσταλέντας εἰς Τάραντα πρέσβεις τῶν Ῥωμαίων, ἵνα ζητήσωσιν ἱκανοποίησιν, οὐ μόνον δὲν ἠθέλησαν οἱ Ταραντίνοι νὰ ἀκούσωσιν, ἀλλὰ καὶ αἰσχρῶς περιύβρισαν, ἢ Ῥώμη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατ' αὐτῶν (281 π. Χ.). Οἱ Ταραντίνοι προλαβόντες ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν ἐξ Ἡπείρου τὸν βασιλέα αὐτῆς *Πύρρον*, ὅστις παρὰ τὰς συμβουλὰς τοῦ φίλου καὶ συμβούλου αὐτοῦ *Κινρέου* ἦλθεν εἰς Ἰταλίαν ἄγων 25000 ἄνδρας καὶ 20 ἐλέφαντας πεισθεὶς πρὸ πάντων εἰς τοὺς λόγους καὶ τὰς ὑποσχέσεις τῶν Ταραντίνων, ὅτι ἅπασα ἡ Ἰταλία θὰ συνετάσσετο μετ' αὐτοῦ συμμαχοῦσα. Ἀλλὰ τὴν μὲν συμμαχίαν ταύτην εὗρεν ὁ Πύρρος μόνον ἐν τοῖς ὄνειροις τῶν Ταραντίνων ὑπάρχουσαν, τὴν δὲ πόλιν ἔκδοτον εἰς πᾶσαν τρυφὴν καὶ ἀκολασίαν. Ὅθεν ἔκλεισε τὸ θέατρον, τὰ γυμνάσια, ἀπηγόρευσε πάσας τὰς διασκεδάσεις καὶ ἤρχισε νὰ ἀσκῆ πάντας εἰς τὰ πολεμικά. Εἶτα δὲ συναγαγὼν τὴν ἑαυτοῦ στρατιάν παρετάχθη ἀπέναντι τῶν Ῥωμαίων ἐστρατοπεδευμένων παρὰ τὸν Σίριν ποταμὸν (280 π. Χ.). Ἡ θεὰ τῶν Ῥωμαίων, οὗς ὁ Πύρρος ἕως τότε βαρβάρους ἐνόμιζεν, ὁ ὀπλισμὸς αὐτῶν καὶ τὸ παράστημα κατέπληξαν αὐτὸν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἐζήτησεν εὐθύς νὰ συνομολογήσῃ

ειρήνην. Ἄλλ' ὁ ὕπατος *Πόπλιος Βαλέριος Λαιβίος* ἀποκρούσας τὰς προτάσεις τοῦ Πύρρου διατάττει ἔφοδον κατ' αὐτοῦ. Ἡ μάχη ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἦν ἀμφίροπος, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔκλινεν ὑπὲρ τοῦ Πύρρου, ὅστις ἀπολύσας κατὰ τῶν Ῥωμαίων τοὺς ἐλέφαντας, οὓς αὐτοὶ πρώτην φορὰν ἔβλεπον, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν ἄτακτον· τὴν δὲ νίκην συνεπλήρωσαν οἱ ἐπελθόντες πρὸς καταδίωξιν Θεσσαλοὶ ἵππεις. Δέκα καὶ πέντε χιλιάδες Ῥωμαῖοι καὶ 13 χιλ. στρατιῶται τοῦ Πύρρου ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Ὅτε δὲ τὴν ἐπαύριον ὁ Πύρρος ἐπεσκέφθη αὐτό, ἐθαύμασε μὲν τὴν ἀνδρείαν τῶν Ῥωμαίων, ὥκτειρε δὲ ἐκυτὸν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ νίκῃ εἰπὼν : « *Ἄν μίαν ἔτι μάχην Ῥωμαίους νικήσωμεν, ἀπολούμεθα πατελῶς* ». Ἐκ τῆς νίκης ταύτης ἤλπισεν ὁ Πύρρος ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι θὰ ἐδέχοντο τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις αὐτοῦ, ὅς ἐκόμισεν εἰς Ῥώμην αὐτὸς ὁ σύμβουλος τοῦ Κιννέας. Ἄλλ' ὁ γηραιὸς καὶ τυρλὸς ἤδη Ἄππιος Κλαύδιος, ἀπόγονος τῶν διασήμων ὁμωνύμων ἀριστοκρατικῶν, παραστάς εἰς τὴν Βουλὴν καθ' ἣν ὥραν οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν πρόθυμοι νὰ δεχθῶσι τὰς προτάσεις τοῦ Πύρρου οὐ μόνον ἐματαιώσε τὴν εἰρήνην διὰ τοῦ ὑπερηφάνου αὐτοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ ὑπεχρέωσε τὸν Κιννέα νὰ καταλίπη αὐθημερὸν τὴν Ῥώμην. Ὁ Κιννέας ἐπιστρέψας ἀπρακτος διηγεῖτο εἰς τὸν Πύρρον, ὅτι ἡ μὲν πόλις ἐφάνη αὐτῷ ὡς ναὸς, ἡ δὲ Σύγκλητος ὡς συνέδριον ἡμιθέων. Πρὸς ἀνταλλαγὴν δὲ τῶν αἰχμαλώτων ἐστάλη ὁ Φαβρίκιος μεθ' ἑτέρων δύο, ὃν μάτην προσεπάθησεν ὁ Πύρρος νὰ δελεάσῃ διὰ δώρων καὶ χρημάτων ἵνα συντελέσῃ εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ πολέμου.

Ἐπαναληφθέντες δὲ τοῦ πολέμου ὁ Πύρρος ἠθέλησε νὰ μεταφέρῃ αὐτὸν εἰς Ῥώμην. Λαβὼν ὄθεν συμμάχους ἀπάσας τὰς Ἑλληνίδας πόλεις, πλὴν τοῦ Ῥηγίου, ὅσαι εἶχον Ῥωμαϊκὰς φρουράς, προσέτι δὲ τοὺς Λευκανοὺς καὶ Σαυνίτας ὑπερέβη τὰ Ἀπέννινα καὶ διὰ τῆς Καμπανίας καὶ τοῦ Λατίου ἔφθασε πλησίον τῆς Ῥώμης. Ἀπειληθεὶς ὁμοῦ κατὰ μέτωπον καὶ κατὰ νῶτα ὑπὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ὑπέστρεψεν εἰς Τάραντα καὶ περὶ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 279 π. Χ. συνάψας μάχην πρὸς τοὺς Ῥωμαίους περὶ τὸ Ἄσκλον τῆς Ἀπουλίας ἐνίκησε μὲν ἀλλ' ἀφοῦ ἀπέβαλε καὶ ἐνταῦθα 3500 μαχητάς. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἐγένετο ἀνακωχὴ, καθ' ἣν ἀντηλλάγησαν οἱ αἰχμάλωτοι· ἐκινδύνευσε δὲ τότε καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Πύρρου τὰ μέγιστα. Διότι ὁ ἰατρὸς αὐτοῦ ἔγραψεν εἰς Ῥώμην πρὸς τὸν Φαβρίκιον ζητῶν γενναίαν ἀμοιβήν, ὅπως ἀπαλλάξῃ τοὺς Ῥωμαίους ἐπικινδύνου πολεμίου δηλητηριάζων τὸν Πύρρον. Ἄλλ' ὁ Φαβρίκιος ἀπέστειλε τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Πύρρον, ὅστις ἐθαύμασε καὶ πάλιν τὴν ἀρετὴν τοῦ Φαβρικίου, τοὺς δὲ συνωμότας μετὰ τοῦ ἰατροῦ ἐφόρευσε. Ἐπιθυμῶν δὲ ἤδη ἔντιμον ὑποχώρησιν ἀπὸ τοῦ τόσον ἐπιζημίου ἐκείνου πολέμου ἐπορεύθη εἰς Συρακούσας, κληθεὶς ὑπ' αὐτῶν εἰς βοήθειαν κατὰ τῶν πολεμούντων αὐτοὺς Καρχηδονίων. Ἐπὶ τρία δὲ ἔτη, καθ' ἃ διέμεινεν αὐτόθι ὁ Πύρρος, οἱ Ῥωμαῖοι ἐνισχυθέντες ὑπέταξαν πάλιν τὰς ἀποστάσας Ἑλληνίδας πόλεις, ἐπίεσαν δὲ δεινῶς τοὺς Λευκανοὺς καὶ Σαυνίτας. Διὸ κατὰ παράκλησιν αὐτῶν ἐπανῆλθε πάλιν εἰς Ἰταλίαν μετὰ 30000 νεοσυλλέκτων καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸ Βενέ-

βειτον. Οἱ Ῥωμαῖοι διοικούμενοι ὑπὸ τοῦ Κουρίου Δεν-
 τάτου καὶ Κορνηλίου Λέντλου καὶ μεταχειρισθέντες ἐν τῇ
 μάχῃ κατὰ τῶν ἐλεφάντων πυρφόρα ἀκόντια καὶ σφαί-
 ρας ἐξηγρίωσαν τοσοῦτον τὰ ζῶα ταῦτα, ὥστε παρήγα-
 γον μεγίστην ἀταξίαν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Πύρρου. Ταύ-
 την δ' ἐπωφελοῦμενοι οἱ Ῥωμαῖοι ἐπέπεσον κατ' αὐτοῦ
 καὶ κατετρόπωσαν αὐτὸν ἐντελῶς (275 π. Χ.). Τότε ὁ
 Πύρρος στρατηγὸς μὲν ὦν ἄνευ στρατοῦ ἡγεμῶν δὲ ἄνευ
 κράτους ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐγκαταλιπὼν μι-
 κρὰν φρουρὰν ἐν Τάραντι ὑπὸ τὸν *Milona*. Ἄλλ' ὅτε
 οὗτος μετὰ τρία ἔτη ἔμαθε τὸν ἐν Ἄργει θάνατον τοῦ
 Πύρρου, ἔφυγε παραδοὺς τὸν Τάραντα εἰς τοὺς Ῥωμαίους
 οὐ οἱ κάτοικοι διετέλεσαν εἰς τὸ ἐξῆς σύμμαχοι αὐτῶν.
 Ὑποτάξαντες δὲ οἱ Ῥωμαῖοι εἶτα καὶ τὸ Ῥήγιον, μετὰ
 τινα δὲ ἔτη καὶ τὸ Βρεντήσιον, ἐγένοντο κύριοι ἀπάσης
 τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Πάδου μέχρι τοῦ
 πορθμοῦ τῆς Μεσσήνης, πλὴν τῆς Σικελίας. Ἐπλήρωσαν
 δ' αὐτὴν κατὰ τὸ σῆμα πολλῶν ἀποικιῶν, ἀποστειλάν-
 τες ἀποίκους Ῥωμαίους, καὶ συνέδεσαν αὐτὰς μετὰ τῆς
 Ῥώμης διὰ μεγάλων στρατιωτικῶν ὁδῶν, οἷαι ἦσαν ἡ
 Ἀππία καὶ Φλαμινία καὶ ἄλλαι. Πρώτην δὲ φορὰν ἤδη
 (268 π. Χ.) ἔκοψαν καὶ ἴδιον νόμισμα ἀργυροῦν ἀντὶ τοῦ
 Λατινικοῦ καὶ Ἐτρουσκικοῦ, ὅπερ μέχρι τοῦδε μετεχει-
 ρίζοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Τὰ κατὰ τὸν α'. καὶ β'. Καρχηδονικὸν
πόλεμον.

Ἡ Καρχηδὼν ἀποικία τῶν Φοινίκων κτισθεῖσα ἐν τῇ βορείῳ Ἀφρικῇ περὶ τὸ 900 π. Χ. ἔτος ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ σημερινοῦ Τύνητος ἐνωρίτατα ἐξέτεινε τὸ κράτος αὐτῆς πρὸς Α. μὲν μέχρι τῆς σημερινῆς Τριπόλεως πρὸς Δ. δὲ μέχρι τοῦ Ἀλγερίου (πάλαι Νουμιδίας) καὶ πρὸς Β. μέχρι τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τῆς Μεσογείου θαλάσσης μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ νήσων ἕνεκα τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος τῶν ἑαυτῆς κατοίκων· καὶ πρὶν ἢ οἱ Ῥωμαῖοι ἄρξωνται τῶν κατακτητικῶν αὐτῶν πολέμων, συνωμολόγησαν πρὸς αὐτοὺς συνθήκας (509 π. Χ.). Ἦτο πλουσιωτάτη πόλις, τὸ δὲ πολίτευμα αὐτῆς συνίστατο ἐκ Γερουσίας, ἐκκλησίας τοῦ δήμου, δύο ἀνωτέρων ἀρχηγῶν τῆς πολιτείας *Σουφρετῶν* καλουμένων, συνεδρίου 100 ἀνδρῶν καὶ τῆς *Πενταρχίας* ἀστυνομικῆ ἐκτελούσης καθήκοντα. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς κατακτήσεις αὐτῶν οἱ Καρχηδόνιοι ἤγοντο πάντοτε ὑπὸ πνεύματος ἰδιοτελείας καὶ πλεονεξίας, διὰ τοῦτο οἱ ὑπήκοοί των πάσχοντες δεινὰ ὑπ' αὐτῶν οὐδέποτε ἦσαν ἀφωσιωμένοι· καὶ δοθείσης μικρᾶς εὐκαιρίας ἐπανίσταντο. Τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ αὐτῶν συνέκειτο ἐκ μισθοφόρων λαμβανομένων ἐκ τῆς βορείου Ἀφρικῆς, Ἰσπανίας, Γαλατίας καὶ Σικελίας. Διὰ τοῦτο ὑστεροῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ταῖς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους μάχαις, διότι οἱ Ῥωμαῖοι κατῆρχοντο πάντοτε εἰς τὸν ἀγῶνα ἀγόμενοι ὑπὸ ἀκραί-

φνοῦς φιλοπατρίας καὶ πρὸς ἕξαρσιν τοῦ μεγαλείου τῆς ἑαυτῶν πατρίδος.

Πρώτην ἀφορμὴν εἰς τοὺς σπουδαιότατους ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἱστορίᾳ πολέμους μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων ἔδωκεν ἡ εὐφορωτάτη νῆτος, ἡ κλεῖς τῆς Μεσογείου, *Σικελία*, ἣν ἐπωφθαλμίων οἶτε Ῥωμαῖοι καὶ Καρχηδόνιοι, καὶ περὶ ἧς ὁ Πύρρος οἰοεῖ προμαντεύων τὴν μέλλουσαν μεγάλην ἐν αὐτῇ πάλιν τῶν δύο λαῶν εἶπε πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν, ὅτε ἔμελλε νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Ἰταλίαν ἐκεῖθεν: « *Οἷαν καταλείπομεν, ὦ φίλοι, Καρχηδορίοις καὶ Ῥωμαίοις παλαιστῆραν* ». Ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν *Γέρων Β'* θέλων νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Μεσσηνίας τοὺς *Μαμερτίνοους* (οὕτως ἔκαλοῦντο οἱ ἐκ Καμπανίας μισθοφόροι τοῦ πρώην τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους πολεμοῦντες μετ' αὐτοῦ κατὰ τῶν Καρχηδονίων), οἵτινες εἶχον καταστήσῃ αὐτὴν κέντρον τῆς κατὰ τὴν Μεσόγειον πειρατείας καὶ ληστείας, συνεμάχησε μετὰ τῶν Καρχηδονίων. Οἱ Μαμερτίνοι τότε ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Ῥώμης, ἣτις κατ' ἀρχὰς ἐδίστασε νὰ συμπολεμήσῃ μετ' ἀνδρῶν κακούργων καὶ ληστῶν. Ἀλλ' ἐξενίκησε τὸ συμφέρον καὶ ὁ τῆς κατακτήσεως πόθος καὶ οὕτως ἐξεργάγη ὁ πρῶτος *Καρχηδονικὸς ἢ Λιβυκὸς πόλεμος* (264 π. Χ.), ὅστις μετὰ τῶν ἄλλων δύο ἀποτελεῖ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ἐποχὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας, καθ' ἣν ἡ Ῥώμη μετέβη ἀπὸ τῆς κυριαρχίης τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ κόσμου.

Ὁ ἀποσταλεὶς εἰς τὴν βοήθειαν τῶν Μαμερτινῶν ὑπάτος Ἀππίος Κλαύδιος κατῴρθωσε νὰ λύσῃ τὴν ὑπὸ τῶν

Καρχηδονίων και Συρακουσίων πολιορκίαν τῆς Μεσσήνης. Οἱ δὲ μετ' αὐτὸν ἀποσταλέντες ὑπατοὶ ἐξακολουθήσαντες τὴν δῆωσιν τῆς τῶν Συρακουσίων χώρας ἐπέτυχον νὰ ἀποσπάσωσι μετὰ ἓν ἔτος (263 π. Χ.) τὸν Ἰέρωνα ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν Καρχηδονίων, συνομολογήσαντα ἤδη συνθήκας εἰρήνης καὶ συμμαχίας πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ νὰ περιορίσωσι τὸν πόλεμον μόνον κατὰ τῶν Καρχηδονίων προσπαθοῦντες νὰ ἐκδιώξωσιν αὐτοὺς ἐκ Σικελίας καὶ κυριεύοντες τὰς ὑπ' αὐτῶν κατεχομένας Ἑλληνίδας πόλεις. Ἄλλ' ἐνόσφ οἱ Καρχηδόνιοι ὑπερεῖχον κατὰ τὸ ναυτικόν, αἱ νίκαι τῶν Ῥωμαίων ἦσαν ἐφήμεροι· μόναι δὲ αἱ Ἑλληνίδες πόλεις ἐπασχον τὰ πάνδεινα πίπτουσαι εἰς τὴν ἐξουσίαν ὅτε μὲν τοῦ ἐνός ὅτε δὲ τοῦ ἐτέρου τῶν διαμαχομένων μερῶν. Διὸ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπέτυχον ἐντὸς δύο μόνων μηνῶν νὰ ἐξαρτύσωσι στόλον ἀξιόμαχον ἐξ 120 νεῶν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα Καρχηδονίας πεντήρους ἐξοκειλάσης εἰς τὰ Ἰταλικά παράλια καὶ ἀντεπεξῆλθον κατὰ τῶν Καρχηδονίων ὑπὸ τὸν ὑπατον *Γάϊον Δουίλιον*. Οὗτος συνήντησε τὸν στόλον τῶν Καρχηδονίων παρὰ τὰς *Μυλάς*, πόλιν τῆς βορείου Σικελίας, ἐνθα κατεναυμάχησεν αὐτὸν (260 π. Χ.), καταβύθισας 14 ναῦς καὶ συλλαβῶν 31. Εἰς τὴν νικην ταύτην συνετέλεσαν μεγάλως οἱ ἐπινσηθέντες ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων *κόρακες*, δι' ὧν συνελάμβανον τὰ πλοῖα τῶν Καρχηδονίων, καθίστων αὐτὰ ἀκίνητα καὶ εἶτα διαβαίνοντες δι' αὐτῶν ὡς διὰ γεφύρας εἰς ἐκεῖνα μετέβαλλον τὴν ναυμαχίαν εἰς πεζομαχίαν, ἐν ἣ οἱ Ῥωμαῖοι τὰ μέγιστα νῆδοκίμουν. Ὅπωςδὴποτε οἱ Ῥωμαῖοι ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην

ἐπὶ τῇ πρώτῃ ταύτῃ κατὰ θάλασσαν νίκη. Πρὸς διαιώ-
νισιν τῆς ναυμαχίας ταύτης ἀνήγειραν ἐν τῇ Ἀγορᾷ
στήλην, ἣν ἐκόσμησαν διὰ τῶν ἐμβόλων τῶν ἐχθρικῶν
πλοίων, εἰς δὲ τὸν νικητὴν Δουίλιον ἐκτὸς τοῦ θριάμβου
ἐδόθη καὶ ἡ τιμὴ νὰ προηγῆται αὐτοῦ ἐπιστρέφοντος καθ'
ἐσπέραν οἴκαδε αὐλητῆς αὐλῶν καὶ δᾶς ἀνημμένη.

Ἐπαρθέντες ἐκ τῆς νίκης ταύτης οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεφά-
σισαν νὰ μεταφέρωσι τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ἀ-
πέστειλαν ὅθεν στόλον ἐκ 330 νεῶν ὑπὸ τοὺς ὑπάτους
Δεύκιον Μάλλιον Ουόλονα καὶ *Μάρκον Ἀτίλιον Ῥή-
γουλον*, οἵτινες νικήσαντες καθ' ὁδὸν τοὺς Καρχηδόνιους
παρὰ τὸ ὄρος τῆς Σικελίας *Ἐκρομον* κατέστησαν τὴν πρὸς
τὴν Ἀφρικὴν ὁδὸν ἐλευθέραν, ὅπου φθάσαντες ἐκυρίευσαν
καὶ κατέλαβον τὴν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Καρχηδόνος πό-
λιν Ἀσπίδα. Ἀνακληθέντος δὲ μετ' ὀλίγον τοῦ Μαλλίου
ὁ Ῥήγουλος ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τοὺς Καρχηδόνιους
καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην. Ἄλλ' ἐπειδὴ
οἱ ὑπ' αὐτοῦ προταθέντες ὄροι ἦσαν βρύτατοι, οἱ Καρ-
χηδόνιοι ἐπανέλαβον τὸν πόλεμον ὑπὸ τὴν στρατηγίαν
τοῦ ἐμπειροτάτου Ἑλληνος στρατηγοῦ, τοῦ Σπάρτιά-
του *Ξανθίππου*, καὶ κατήγαγον λαμπρὰν νίκην κατὰ τοῦ
Ῥηγούλου (255 π. Χ.), ἐν ἣ αὐτὸς μὲν συνελήφθη αἰχμά-
λωτος, ἐκ δὲ τῶν 15000 στρατιωτῶν του 2000 μόνον ἐ-
σώθησαν εἰς τὴν Ἀσπίδα. Τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεφάσισαν
νὰ περιορίσωσι τὸν πόλεμον μόνον ἐν Σικελίᾳ προσπαθοῦν-
τες νὰ ἐκδιώξωσιν ἐκεῖθεν ἐντελῶς τοὺς Καρχηδόνιους, κυ-
ρίους ἔτι ὄντας ἰσχυροτάτων φρουρίων αὐτόθι, ὡς τοῦ
Δρεπάνου καὶ Λιλυθαίου. Ἄλλ' ὅτε νικήσαντες ἐν ναυ-

μαχία τοὺς Καρχηδονίους ὑπέστρεφον εἰς Σικελίαν παραλαβόντες ἐξ Ἀσπίδος καὶ τὰ λείψανα τοῦ ὑπὸ τὸν Ῥήγουλον στρατοῦ, φοβερὰ τρικυμία κατέστρεψε τὸν ἐκ 350 νεῶν στόλον αὐτῶν, διασωθεισῶν μόνον 80. Ταχέως ὁμως ναυπηγηθεῖσῶν ἐτέρων 140 παραλαβὼν αὐτὰς ὁ ὕπατος *Καικήλιος Μέτελλος* ἐκυρίευσε τὸν *Πάγορμον* τῆς Σικελίας κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων (250 π. Χ.). Τοσαύτη δὲ ἦν ἐνταῦθα ἡ πανωλεθρία τῶν Καρχηδονίων, ὥστε οὗτοι ἀπεφάσισαν πάλιν νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἔστειλαν πρεσβείαν εἰς Ῥώμην, ἧς συμμετέσχε καὶ ὁ Ῥήγουλος ἐπὶ τῇ ἐνόρκῳ ὑποσχέσει ὅτι θὰ ὑποστρέψῃ εἰς Καρχηδόνα, ἐὰν ἡ εἰρήνη δὲν συνομολογηθῇ. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπαυδήσαντες ἐκ τοῦ μακροῦ τούτου πολέμου ἐφάνησαν εὐδιάθετοι νὰ συνομολογήσωσι τὴν εἰρήνην, ὅτε ὁ Ῥήγουλος, ὅστις ἀπεστάλη ἰδίᾳ ἵνα προτρέψῃ τοὺς συμπολίτας του εἰς τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης, ἤρξατο ἐπὶ προφανεῖ κινδύνῳ τῆς ζωῆς του νὰ προτρέπῃ αὐτοὺς εἰς τὴν πάσῃ θυσίᾳ ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Οἱ Ῥωμαῖοι ἤκουσαν τὰς συμβουλὰς τοῦ Ῥηγούλου καὶ οὕτως ἡ πρεσβεία ἐπέστρεψεν ἄπρακτος. Ἐνταῦθα ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι ὁ Ῥήγουλος παρὰ τὰς ἐπιμόνους παρακλήσεις τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων του καὶ ἀπάντων τῶν Συγκλητικῶν τηρήσας τοὺς ὄρκους του ὑπέστρεψεν εἰς Καρχηδόνα, ὅπου λέγεται ὅτι οἱ Καρχηδόνιοι διὰ πολλῶν βασάνων ἐθανάτωσαν αὐτόν.

Ἐπαναληφθέντος τοῦ πολέμου οἱ Ῥωμαῖοι τὸ ἐπόμενον ἔτος (249 π. Χ.) ἠττήθησαν ἀποθαρρυνθέντες ἐκ τῶν ἀπαισιῶν οἰωνισμῶν· διότι ὁ ὕπατος *Κλαύδιος Ποῦλχερ*

ἀκούσας παρὰ τῶν οἰωνοσκόπων ὅτι οἱ ἱεροὶ ὄρνιθες ἀπειποιῦντο τὴν προσφερομένην αὐτοῖς τροφήν «*Ἄς πίωσι λοιπὸν*», εἶπε, καὶ ἔρριψεν αὐτοὺς εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος τρικυμία ἔφθειρε πάλιν τὸν στόλον αὐτῶν. Κατὰ δὲ τὰ ἐπόμενα τέσσαρα ἔτη ὁ πόλεμος ἦν μᾶλλον ληστρικός, διότι ὁ γενναῖος τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸς Ἄμιλκας Βάρκας, εὐπατρίδης Καρχηδόνιος, πατὴρ τοῦ μετέπειτα στρατηγοῦ Ἀννίβου, καταλαβὼν τὸν παρὰ τὸ Δρέπανον Ἐρυκα ἠνώχλει τοὺς Ῥωμαίους δι' ἐπιδρομῶν καὶ δηρώσεων, ἕως οὐ ἐκείνοι ἐξαντληθείσης τῆς ὑπομονῆς τῶν ἐποίησαν ἔκκλησιν εἰς τὴν φιλοπατρίαν τῶν συμποτῶν τῶν ὑπὲρ ναυπηγήσεως νέου στόλου. Ὁ ἐκ 200 πενήτων συνιστάμενος οὗτος στόλος παρεδόθη εἰς τὸν ὑπατον Λουάτιον Κάλλιον, ὅστις συναντήσας τοὺς Καρχηδονίους παρὰ τὰς Αὐγούστας νήσους (241 π. Χ.) ἐνίκησεν αὐτοὺς κατὰ κράτος καὶ 50 μὲν ναῦς κατεβύθισεν 70 δὲ συνέλαβεν αὐτάνδρους. Μετὰ τὴν ὀλοσχερῆ ταύτην ἦτταν οἱ Καρχηδόνιοι ὑπέικοντες τῇ συμβουλῇ αὐτοῦ τοῦ Ἄμιλκα συνωμολόγησαν εἰρήνην ὑπὸ βαρυτάτους ὄρους ὑποχρεωθέντες α'.) νὰ ἀποχωρήσωσιν ἐξ ἀπάσης τῆς Σικελίας, β'.) νὰ ἀποδώσωσι τοὺς αἰχμάλωτους ἄνευ λύτρων καὶ γ'.) νὰ πληρώσωσιν ἀμέσως μὲν 1000 τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, ἐντὸς δὲ δεκαετίας ἕτερα 1200, τὸ ὅλον 105 περίπου ἑκατομμύρια σημ. φράγκων.

Οὕτω μετὰ εἰκόσιτετραετείς ἀγῶνας κατέπαυσεν ὁ πρῶτος Καρχηδονικὸς πόλεμος καὶ ἡ Σικελία ἐγένετο ἡ πρώτη Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία, εἰς ἣν ἀπεστάλη πρὸς διοίκησιν εἰς

πραίτωρ μεθ' ἑνὸς ταμίου· ὁ δὲ τοῦ Ἴανου ναὸς τὸ δεύτερον ἐκλείσθη ἐπὶ ἕξ ἔτη (σελ. 17).

Κατὰ τὸ μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου Καρχηδονικοῦ πολέμου διάστημα οἱ Ῥωμαῖοι ἐπωφεληθέντες ἐκ τῆς φοβερᾶς στάσεως τοῦ μισθοφορικοῦ στρατοῦ τῶν Καρχηδονίων ἐγένοντο κύριοι τῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ νήσῳ *Σαρδοῦς* καὶ *Κορσικῆς* (238 π. Χ.). Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι καταβχλόντες μετὰ τριετῆς ἀγῶνας τὴν στάσιν καὶ θέλοντες νὰ ἀποζημιωθῶσι τρόπον τινὰ διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς *Σικελίας* ἐπεχείρησαν διὰ τοῦ Ἀμίλκα Βάρκα καὶ εἶτα διὰ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ἀσδρούβα τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰθρίας, ἥτοι τῆς σημερινῆς Ἰσπανίας καὶ Πορτογαλλίας, καὶ ἐκυρίευσαν ἅπασαν τὴν μέχρι τοῦ Ἰθρος (Ἐβρου) ποταμοῦ χώραν κτίσαντες αὐτόθι νέαν Καρχηδόνα, τὴν *Καρθαγένην* (228 π. Χ.). Καὶ ἔβλεπον μὲν οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ ζηλοτυπίας τὴν αὔξουσαν ταύτην δύναμιν τῶν Καρχηδονίων, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ καταστείλωσι τὴν ὀργὴν αὐτῶν, συνθήκας μόνον ποιήσαντες πρὸς αὐτοὺς· ἵνα μὴ διαβῶσι τὸν Ἰθρα. Διότι εἶχον νὰ πολεμήσωσι πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς, κατοικοῦντας εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἠπείρου καὶ διὰ τῶν πειρατειῶν καὶ ληστειῶν αὐτῶν δηρῶντας τὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς, ὧν τὴν βασιλίσσαν *Τεῦταν* νικήσαντες καλυπτόμενον εἰς ἐτήσιον φόρον (228 π. Χ.), καὶ δεύτερον πρὸς τοὺς *Γαλάτας*, οὓς οἱ ὕπατοι *Κλαύδιος Μάρκελλος* καὶ *Κορνήλιος Σκηπίων* κατὰ κράτος νικήσαντες κατέστησαν τὴν χώραν τῶν ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐντὸς τῶν Ἀλπεῶν *Γαλατίας* ἰδρύσαντες αὐτόθι πολλὰς ἀποικίας.

Ἄμα δὲ ἀπαλλαγέντες οἱ Ῥωμαῖοι τῶν Ἰλλυρικῶν καὶ Γαλατῶν ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των πρὸς τὴν Ἰθηρίαν, ὅπου ὁ διαδεχθεὶς τὸν δολοφονηθέντα Ἀσδρούβαν εἰκοσιτετραέτης υἱὸς τοῦ Ἀμίλκα Βάρκα Ἀρνίβας, ὅστις παῖς ὢν ἠκολούθησε τὸν πατέρα αὐτοῦ εἰς Ἰθηρίαν καὶ ἐκκληρονόμησε παρ' αὐτοῦ ἄσπονδον τὸ μῖσος κατὰ τῶν Ῥωμαίων, εἶχε συμπληρώσει τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰθηρίας καὶ ἠτοιμάζετο νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν Ῥωμαίων, πρὶν ἢ ἐκεῖνοι ὑποτάξαντες τοῦς Ἰλλυριοῦς καὶ Γαλάτας δυνηθῶσι νὰ ἀντεπεξέλθωσι κατ' αὐτοῦ δι' ὄλων τῶν δυνάμεων των. Ὄθεν κυριεύσας μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν τὴν Ζάκαρθαν (Σάγουτον), Ἑλληνίδα πόλιν, ἧς οἱ κάτοικοι μὴ θέλοντες νὰ παραδοθῶσι παρέδωσαν ἑαυτοὺς καὶ τὴν πόλιν εἰς τὰς φλόγας (219 π. Χ.), διῆλθε τὸν Ἰθῆρα παρὰ τὰς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὑφισταμένας συνθήκας καὶ ὑπερβάς τὰ Πυρηναια μετὰ 50000 πεζῶν 9000 ἰππέων καὶ 37 ἐλεφάντων ἐχώρει ἐπὶ τὸν Ῥοδανόν, σκοπῶν ἵνα ἐκείθεν διὰ τῶν Ἀλπεων κατέλθῃ εἰς Ἰταλίαν, διότι ἡ κατὰ θάλασσαν ὁδὸς ἦτο ἤδη κεκλεισμένη, καὶ ἵνα καταβάλῃ τοὺς Ῥωμαίους ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ των, ὅπου ἔλπιζεν ὅτι θὰ ἐτύγχανε καὶ τῆς βοήθειας ἀπάντων τῶν πρὸ μικροῦ ὑποταχθέντων λαῶν. Οἱ Ῥωμαῖοι μάτην ὑποδείξαντες αὐτῷ τε ἐν Ἰθῆρᾳ ἔτι εὐρισκομένῳ καὶ τῇ Καρχηδόνι τὴν παραβίασιν τῶν συνθηκῶν ἐκήρυξαν τὸν δεύτερον Καρχηδονικὸν πόλεμον (218 π. Χ.) καὶ ἀπέστειλαν εἰς Μασσαλίαν τὸν Πόπλιον Κορνήλιον Σκηπίωνα μετὰ στρατοῦ, νομίζοντες ὅτι ἐκείθεν ἐμελλε νὰ διέλθῃ ὁ Ἀννίβας. Ἄλλ' ὅτε ὁ Σκηπίων ἔμαθεν ὅτι ὁ Ἀννίβας διῆλθε τὸν Ῥο-

δανὸν καὶ ἐτρέπη πρὸς τὰς Ἄλπεις, τὸ μὲν ἡμισυ τοῦ στρατοῦ του ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ *Γραιὸν* ἀπέστειλεν εἰς Ἰθνηρίαν, αὐτὸς δὲ ἔσπευσεν εἰς συνάντησιν τοῦ Ἀννίβου εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν.

Ἦν Ὀκτώβριος μῆν τοῦ ἔτους 218 π. Χ. ὅτε ὁ Ἀννίβας δέκα ἡμέρας μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ῥοδανοῦ ἔφθασεν εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν χιονοσκεπῶν Ἄλπεων, τῶν ἔτι φοβερωτέρων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τοῦ φθινοπώρου, καὶ ἐπεχείρησε τὴν πολυθρύλητον ἐκείνην διάβασιν δι' αὐτῶν, ἐν ἧ ᾧφειλε νὰ ὑπερνικήσῃ οὐ μόνον τὰς χιόνας καὶ τοὺς πάγους, οὐ μόνον τὸ δύσβατον καὶ ἀπόκρημον τῶν κορυφῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς προσβολὰς πλείστων Γαλατικῶν φύλων, ἅτινα μόνον διὰ τῶν ἀγρίων αὐτῶν μορφῶν, τοῦ μακροῦ γενείου καὶ τῶν δερματίνων ἐνδυμάτων ἐνέπνεον τὸν τρόμον εἰς τοὺς ἀτρομήτους ἐκείνους καταφρονητὰς τοῦ ψύχους καὶ τῶν παγῶνων. Δέκα καὶ πέντε ἡμέρας διήρκεσεν ἡ ἐπίπονος πορεία, ἐννέα μὲν διὰ τὴν ἀνάβασιν ἐξ δὲ διὰ τὴν κατάβασιν, θυσιάσας αὐτόθι τὸ ἡμισυ τοῦ στρατοῦ. Διότι ὅτε ὑπερβὰς τὰς Ἄλπεις ἔφθασεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ ἠρίθμησε τὸν στρατὸν αὐτοῦ εὔρε μόνον 30000 πεζῶν 6000 ἰππέων καὶ 7 ἐλέφαντας. Ἄλλ' εὐθὺς μετὰ τὴν πρώτην μάχην, δι' ἧς ἐκυρίευσεν τὴν *Αὐγοῦσταν* πρωτεύουσαν τῶν Ταυρίνων ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ καὶ ἐξησφάλισε τὰ νῶτα αὐτοῦ ἀπὸ πάσης ἐπιθέσεως, πλείστοι Γαλάται ἀποστατήσαντες ἔσπευσαν ὑπὸ τὰς σημαίας του καὶ ταχέως ηἰξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατιωτῶν του σπουδαίως. Ὅθεν ἐπέτυχεν ἀκολούθως νὰ νικήσῃ τὸν μὲν Σκηπίωνα πκρά τὸν ποταμὸν *Τικίον*

τὸν δὲ συνάρχοντα ἐκείνου Σεμπρόνιον παρὰ τὸν ποταμὸν *Τρεβίαν* (218 π. Χ.) καὶ τέλος τὸν Γάϊον Φλαμίνιον Νέπωτα παρὰ τὴν λίμνην *Ταρσιμένην* ἐν Τυρρηνίᾳ (217 π. Χ.), ὅπου ἔφθασε μετὰ τὴν διάβασιν τῶν Ἀπεννίνων ὀδεύων ἀδιακόπως ἐπὶ τέσσαρα ἡμερονύκτια διὰ μέσου ἀδιαβάτων τελεμάτων, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ἔπαθεν ἐκ τῆς ἀγρυπνίας, τῶν κόπων καὶ τῆς νυκτερινῆς δρόσου καὶ ὑγρασίας ἀπολέσας τὸν ἕτερον ὀφθαλμὸν, καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατοῦ του ἀπώλεσθη. Μετὰ τὴν τελευταίαν νίκην, ἣν ὄφειλε τὸ πλεῖστον εἰς τὸ ἱππικόν, ἀκολουθῶν τὴν πορείαν κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς εἰσήλασεν εἰς τὴν Ἀπουλίαν, ἀναμένων, ὡς ἤλπιζε, τὴν ἐξέγερσιν τῶν τῆς Ἰταλίας λαῶν.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐκπλαγέντες ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων τούτων νικῶν κατέφυγον εἰς τὴν ἐκλογὴν δικτάτωρος καὶ τοιοῦτον ἀνέδειξαν τὸν *Κοῖντον Φάβιον Μάξιμον*. Οὗτος ἔχων ὡς ὑπαρχον τὸν *Μάρκον Μινούκιον* μετέβαλε τὸ μέχρι τοῦδε σύστημα τοῦ πολέμου εἰς καθαρῶς ἀμυντικόν, σκεφθεὶς νὰ καταβάλλῃ τὸν πολέμιον διὰ τῶν ταλαιπωριῶν ἕνεκα τῆς παρατάσεως τοῦ πολέμου, περιοριζόμενος νὰ ἐπιβλέπῃ μόνον τὰς κινήσεις αὐτοῦ ἀφ' ὑψηλῶν μερῶν ἀπροσίτων εἰς τὸ ἱππικόν· διὰ τοῦτο καὶ βραδὺς (*cunctator*) ἐπωνομάσθη. Ἄλλ' ὁ ὑπαρχός του μίαν ἡμέραν ἀπολέσας τὴν ὑπομονὴν συνεπλάκῃ πρὸς σῶμα Καρχηδονικοῦ στρατοῦ καὶ ἕνεκα τῆς ἐπιτυχίας του διωρίσθη συνάρχων τοῦ Φαβίου. Ἐπαναλαβὼν δὲ τὸ πείραμα καὶ ἐμπεσὼν ἤδη εἰς ἐνέδραν μόλις ἐσώθη τῇ βοήθειᾳ τοῦ Φαβίου. Ἄλλὰ καὶ ὁ δῆμος τῶν Ῥωμαίων δὲν ἦτο εὐχαρι-

στημένους ἐκ τῆς ἀδρανείας τοῦ Φαβίου· διὸ ἀνέθεσαν τὴν στρατηγίαν εἰς τοὺς ἀναδειχθέντας ὑπάτους *Γάϊον Τερέντιον Οὐάρρων* καὶ *Λεύκιον Αἰμίλιον Παῦλον*, εἰτινες ἄγοντες στρατὸν ἐξ 80000 πεζῶν καὶ 6000 ἰππέων ἀντιπαρετάχθησαν παρὰ τὰς *Κάννας* κατὰ τοῦ Ἀννίβου ἔχοντος 50000 ἄνδρας ὧν 10000 ἰππεῖς. Τὸ ἐπίπεδον τοῦ τόπου, αἱ κατὰ πρόσωπον τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν πίπτουσαι ἠλιακαὶ ἀκτῖνες καὶ ἡ φορὰ τοῦ ἀνέμου, ὅστις ἐπέριπτε τὸν ἐγειρόμενον κονιορτὸν ἐπὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ἔπειθον τὸν Αἰμίλιον Παῦλον περὶ τῆς κακῆς ἐκβάσεως τῆς μάχης καὶ πάντοτε ἀνέβαλλε τὴν ἐναρξιν αὐτῆς. Ἀλλ' ὁ Οὐάρρων ζηλῶν νίκας καὶ θριάμβους ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς μάχης ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς στρατηγίας του. Ἡ ἱστορία τοῦ πολέμου δὲν ἀναγράφει φοβερώτερον ὄλεθρον ἐκεῖνου, ὃν οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέστησαν ἐν Κάνναις (216 π. Χ.)· διότι μόνον 4000 ἐξ αὐτῶν κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀννίβας πολλάκις ἠκούσθη λέγων πρὸς τοὺς ἐκυτοῦ : «*Στρατιῶται, φρίδεσθε τῶν ἠττημένων*».

Θρῆνοι καὶ οἰμωγαὶ ἠκούσθησαν ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς ἐν Κάνναις ἠττης, ἀθρόαι δὲ αἱ Ῥωμαῖαι δέσποιναὶ ἔσπευδον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἄρεως, ὅπως ἐξιλιώσωσι τὸν θεὸν τοῦ πολέμου. Ἀλλ' οἱ Συγκλητικοὶ δὲν ἀπώλεσαν τὸ θάρρος αὐτῶν. Εὐθύς διορίζουσι στρατηγοὺς τὸν Φάβιον Μάξιμον καὶ Κλαύδιον Μάρκελλον, ὧν ὁ μὲν *ξίφος* ὁ δὲ *ἀσπίς* τῆς πατρίδος ἐπωνομάσθη, καὶ στρατολογοῦσι τάχιστα δεκαεπταεῖτη μεράκια, δούλους περὶ τὰς 8000 καὶ ἐτέρους περὶ τὰς 4000 διὰ χρεῖα πεφυλακισμέ-

νοὺς, ἀπηγόρευσαν εἰς τὰς γυναικῆς νὰ ἐξέρχωνται εἰς τὰς ὁδοὺς, ὑποχρεώσαντες συγχρόνως αὐτὰς νὰ προσφέρωσιν ὑπὲρ τῆς πατρίδος πάντα τὰ πολύτιμα αὐτῶν κοσμήματα καὶ τὰ περιττὰ σκεύη. Ἴνα δὲ μὴ ἐπαυξήσῃ τὴν θλίψιν καὶ ἀπελπισίαν τοῦ λαοῦ, ὑπεδέχθησαν μετὰ τιμῶν τὸν αἴτιον τῆς συμφορᾶς Οὐάρρωνα, ἐκφράσαντες αὐτῷ καὶ εὐχαριστίας, διότι καὶ μετὰ τὴν ἤτταν δὲν ἔπαυσεν ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς πολιτείας.

Ὁ δὲ Ἀννίβας μετὰ τὴν μάχην δὲν ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ῥώμης, ὡς ἤλπιζον πάντες, ἅτε στερούμενος τῶν ἀναγκαίων πολιορκητικῶν μηχανημάτων, ἀλλ' ἐτράπη εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ διεχείμασεν ἐν Καπύη, ἣτις ἤνοιξεν αὐτῷ τὰς πύλας ἀποστατήσασα ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων. Ἔστειλε δὲ πρεσβείαν εἰς Ῥώμην ὅπως διαπραγματευθῆ περὶ εἰρήνης καὶ ἀνταλλαγῆς τῶν αἰχμαλώτων· ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι οὐδὲ νὰ εἰσέλθῃ εἰς Ῥώμην ἢ πρεσβεία ἐπέτρεψαν. Τότε ὁ Ἀννίβας ἐζήτησε βοήθειαν ἐκ Καρχηδόνος· ἀλλ' αὐτόθι ἰσχύοντος τοῦ Ἄνωνος ἀρχηγοῦ τῆς ἀντιπολιτευομένης αὐτῷ μερίδος ἀπερρίφθη ἡ αἴτησις τοῦ Ἀννίβου θεωρηθείσης περιττῆς τῆς βοήθειας, διὸ καὶ ἀσήμαντοι ὄλως ἐστάλησαν ἐπικουρίαι. Ἐκτοτε ὁ ἀστήρ αὐτοῦ ἤρξατο κλίνων πρὸς τὴν δύσιν, διότι οἱ μὲν ἀποστάντες τῆς Ῥώμης λαοὶ οὐδεμίαν σχεδὸν παρέσχον αὐτῷ βοήθειαν, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐματαιώσαν ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν πρὸς Φίλιππον τὸν Ε'. βασιλεία τῆς Μακεδονίας συναφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀννίβου στενὴν συμμαχίαν, ἀφ' ἐτέρου δὲ τὴν κατὰληψιν ὑπ' αὐτοῦ λιμένος τινὸς ἵνα συγκοινωνῆ μετὰ τῆς Καρχηδόνος, νικήσαντες αὐτὸν ἐπιτεθέντα ἐπὶ τούτῳ ἐπανει-

λημμένως κατὰ τῆς Νεαπόλεως καὶ Κύμης. Τέλος δὲ ἐπανακτῆσαντες τὴν Καπύην ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἀπουλίαν. Ἰδόντες δὲ νῦν οἱ Ῥωμαῖοι ὅτι τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ὁμαλῶς πῶς διετέθησαν καὶ ἐξησφαλίσθησαν πάσης ἐπικινδύνου ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τοῦ Ἀννίβου, ἀπέστειλαν τὸν μὲν Κλαύδιον Μάρκελλον εἰς Σικελίαν, ἔνθα ἐκυρίευσεν αὐτός (212 π. Χ.) μετὰ μακρὰν πολιορκίαν τὰς μετὰ τῶν Καρχηδονίων πάλιν συνταχθεῖσας Συρακούσας (1) ὡς καὶ τὸ τελευταῖον καταφύγιον τῶν Καρχηδονίων Ἀκράγατα, τὸν δὲ εἰκοσιτετραέτη Πόπλιον Κορνήλιον Σκηπίωνα τὸν ἐπικληθέντα βραδύτερον Ἀφρικανὸν εἰς Ἰθηρίαν, ὅπου εἶχον φονευθῆ οἱ προαποσταλέντες Σκηπίωνες Γίναϊος καὶ Κορνήλιος. Οὗτος ἐν ὀλίγῳ διαστήματι χρόνου ὑπέταξεν ὅλην τὴν Ἰθηρίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Καρθαγένην τὸ μόνον προπύργιον τῶν Καρχηδονίων. Τότε ἡ Καρχηδὼν ἀνανήψασα ἐκ τῆς ἀδρανείας αὐτῆς ἀπεφάσισε νὰ ἀποστείλῃ πρὸς τὸν Ἀν-

(1) Κατὰ τὴν ἄλωσιν ταύτην τῶν Συρακουσῶν ἐφρονεῦθη καὶ ὁ διάσημος μαθηματικὸς Ἀρχιμήδης, ὅστις διὰ τῶν μηχανημάτων, ἅτινα αὐτὸς ἐπενόησε, σπουδαίως ἐβλάψε τοὺς Ῥωμαίους καὶ παρέτεινε τὴν πολιορκίαν. Τοῦτον μετὰ τὴν ἄλωσιν εἶρε στρατιώτης τις ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ τοῦ ἐσκυμμένον κατὰ γῆς ἐπὶ τοῦ δαπέδου καὶ διαγράφοντα γεωμετρικὰ σχήματα. Ἀφωσιωμένος δὲ ὢν εἰς τὴν ἐργασίαν του καὶ μὴ ἐννοήσας τὰ περὶ αὐτὸν συμβαίνοντα χωρὶς νὰ στρέψῃ τὴν κεφαλὴν λέγει πρὸς τὸν στρατιώτην «Μὴ μου τοὺς κύκλους τάραιτε». Ἐξοργισθεὶς τότε ὁ στρατιώτης ἐφρόνουσεν αὐτὸν μὴ γνωρίζων ὅτι ἦτο ὁ Ἀρχιμήδης· διότι ὁ Μάρκελλος εἶχε διατάξῃ αὐστηρῶς νὰ φεισθῶσιν αὐτοῦ οἱ στρατιῶται ἐν τῇ λεηλασίᾳ τῆς πόλεως.

νίβαν εἰς Ἰταλίαν σπουδαίας ἐπικουρίας διὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀσδρούβα. Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι λαβόντες ἐγκαίρως τὰ κατάλληλα μέτρα ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν ἐπικοινωνίαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ, ἀπήντησαν τὸν ἐξ 60000 ἀνδρῶν συγκεῖμενον στρατὸν τοῦ Ἀσδρούβα ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ καὶ συνάψαντες μάχην παρὰ τὸν ποταμὸν *Μέταυρορ* (207 π. Χ.) κατετρόπωσαν αὐτὸν ὀλοσχερῶς, πεσόντων ἐν τῇ μάχῃ 56000 ἀνδρῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀσδρούβα. Ὁ δὲ Ἀννίβας ἀκριβῶς καθ' ἣν ἡμέραν ἀνέμενε τὸν ἀδελφόν του εἶδε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ριφθεῖσαν ἐπίτηδες ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ, καὶ τότε περίλυπος ἀπερᾶνθη ὅτι ἐν τῇ κεφαλῇ ἐκείνῃ διεβλεπε τὴν τύχην τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. Ἐμεινεν ἐν τούτοις ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ἐν Ἰταλίᾳ ἀγωνιζόμενος ἄνευ ἐπικούρων καὶ ἄνευ συμμάχων ὑπὸ πάντων ἐγκαταλελειμμένος.

Ἐνῷ τοιαῦτα συνέβηκινον ἐν Ἰταλίᾳ, ἃ ἐν Ἰβηρίᾳ εὐρισκόμενος Π. Κορνήλιος Σκηπίων ἐπανήρχετο νικηφόρος καὶ τροπαιοῦχος εἰς Ἰταλίαν καὶ συνελάμβανε τὸ σχέδιον ὅπως μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς Ἀφρικὴν καὶ ἀναγκάσῃ τοὺς Καρχηδόνιους νὰ ἀνακαλέσωσιν ἐξ Ἰταλίας τὸν Ἀννίβαν, καίτοι οἱ Συγκλητικοὶ καὶ μάλιστα ὁ Κ. Φάβιος Μάξιμος ἦσαν τῆς ἐναντίας γνώμης. Ἐγκριθέντος δὲ τοῦ σχεδίου τούτου καὶ ἐκλεγείς ὕπατος ὁ Σκηπίων ἔλαβε 30000 ἀνδρας, τοὺς πλείστους ἑθελοντὰς ἐκ Σικελίας, καὶ 440 ναῦς καὶ ἔπλευσεν ἀρχομένου τοῦ θέρους τοῦ 204 π. Χ. εἰς Ἀφρικὴν, ἀφοῦ μάτην οἱ Καρχηδόνιοι προσεπάθησαν νὰ τὸν ἐμποδίσωσιν ἀποστείλαντες τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀννίβου *Μάγωνα* εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ὅστις ὁμως δὲν

κατώρθωσε νὰ ἐνωθῆ μετ' αὐτοῦ, ἔπεισαν δὲ καὶ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον διὰ χρυσοῦ νὰ προσβάλλῃ τὰ Ἰταλικά παράλια. Ἐν Ἀφρικῇ ὁ Σκηπίων ἐξασφαλίσας τὴν συμμαχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Νουμιδίας *Μασσαγάσσου* ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τὸν Καρχηδονικὸν στρατὸν καὶ ἠπειλήσεν αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα. Τὸν Ἀννίβαν τότε ἐθεώρησαν μόνον ἰκανὸν νὰ ἀντιταχθῆ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους· ὅθεν ἀνακαλοῦσιν αὐτόν. Ἐκεῖνος δὲ μετὰ δακρῶν ἀφῆκε τὴν χώραν, ἐν ἣ τσαυτὰ ἔστησε λαμπρὰ τρόπαια, καὶ ἔσπευσε εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος του. Αὐτίθι δὲ στρατολογήσας πλείστους ἐκ Νουμιδίας συμπράττοντος αὐτῷ τοῦ ἐτέρου βασιλέως αὐτῆς *Σύφακος* ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ Σκηπίωνος, ὃν ὑπήνησεν ἐν Ζάμα (202 π. X.). Ἐπειδὴ δὲ τὴν προτεραίαν τῆς μάχης ὁ Ἀννίβας λαβὼν συνέντευξιν μετὰ τοῦ Σκηπίωνος δὲν ἠδυνήθη νὰ πείσῃ αὐτόν νὰ συνάψωσιν εἰρήνην ἀνευ μάχης, συνεκροτήθη τὴν ἐπιούσαν κρατερὰ μάχη, ἐν ἣ ἐνίκηθησαν κατὰ κράτος οἱ Καρχηδόνιοι, ὁ δὲ Ἀννίβας ὀλίγους ἔχων μόλις ἠδυνήθη νὰ διασωθῆ εἰς Καρχηδόνα, ἣν δὲν εἶχεν ἐπανιδῆ ἀπὸ 34 ἐτῶν, ὅτε παῖς ὢν ἠκολούθησε τὸν πατέρα του εἰς Ἴβηρίαν.

Τὴν μάχην ταύτην διεδέχθη εὐθὺς εἰρήνη, ἀποδεκτῶν γενομένων παρὰ τῶν Καρχηδονίων πάντων τῶν προταθέντων ὁρων τῇ συμβουλῇ τοῦ Ἀννίβου· οὗτοι δ' ἦσαν· α') Νὰ ἀποδώσωσιν οἱ Καρχηδόνιοι πάντας τοὺς αἰχμαλώτους, αὐτομόλους καὶ ἐλέφαντας καὶ πάντα τὰ πλοῖα αὐτῶν πλὴν δέκα. β') Νὰ πληρώσωσι 10000 τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν ἐν διαστήματι 50 ἐτῶν. γ') Νὰ

μὴ κηρύττωσι πόλεμον ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς Ῥώμης οὐδὲ μισθοφόρους νὰ στρατολογῶσι καὶ δ') Νὰ καταλίπωσιν ἀπάσας τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις καὶ νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τὸν Μασσανάσσην τὰς ἀπ' αὐτοῦ ἀφαιρεθείσας χώρας.

Μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ὁ μὲν Σκηπίων ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ἔνθα ἐτέλεσε μεγαλοπρεπέστατον θρίαμβον λαβὼν καὶ τὸ ἐπώνυμον Ἀφρικανός, ὁ δὲ Ἀννίβας ἀφιερῶθη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πατρίδος του διοργάνωσιν ἐκλεχθεὶς Σουφρέτης· ἔνεκα ὁμως τῶν παρεμβληθέντων αὐτῷ ὑπὸ τῆς ἰσχυρᾶς ἀντιπολιτεύσεως πολλῶν προσκομμάτων ἠναγκάσθη νὰ καταλίπη τὴν πατρίδα του καὶ νὰ ἀπέλθῃ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ Ἀνατολῇ μέχρι τέλους τοῦ τρίτου Καρχηδονικοῦ πολέμου.

Οἱ Ῥωμαῖοι γενόμενοι ἤδη διὰ τῆς τελευταίας πρὸς τοὺς Καρχηδονίους συνθήκης κύριοι ἀπάσης τῆς Σικελίας καὶ Ἰθρηίας μετὰ τῶν ταύταις παρακειμένων νήσων ἐπολέμησαν κατ' ἀρχὰς πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ Γαλάτας, οἵτινες σπουδαίας εἶχον παράσχη ὑπηρεσίας τῷ Ἀννίβᾳ καὶ δι' αὐτοῦ εἶχον ἀνακτῆσθαι ἅπασαν σχεδὸν τὴν προτέραν αὐτῶν χώραν. Δέκα ἔτη κατὰ συνέχειαν (201—191 π. Χ.) ἐπολέμουν πρὸς αὐτοὺς καὶ τέλος διὰ

τοῦ ὑπάτου *Κορρηλίου Σκηπίου* *Νασικᾶ* κατίσχυσαν αὐτῶν καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ παραχωρήσωσι τὸ ἥμισυ τῆς ἑαυτῶν χώρας πρὸς ἐγκατάστασιν Ῥωμαίων ἀποίκων.

Εἶτα ἐστρεψαν τὰ ὄπλα αὐτῶν οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ *Φίλιππον τοῦ Ε'*. βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ὅστις ἐν τῷ δευτέρῳ Καρχηδονικῷ πολέμῳ εἶχε συνάψῃ συμμαχίαν μετὰ τῶν Καρχηδονίων καὶ ἠπέιλει νὰ προσβάλῃ τὰ Ἰταλικά παράλια, ἐὰν μὴ προλαβόντες οἱ Ῥωμαῖοι ἐξήγειρον κατ' αὐτοῦ τοὺς Αἰτωλοὺς (211 π. Χ.). Οἱ πρὸς αὐτὸν πόλεμοι ἤρξαντο τὸ φθινόπωρον τοῦ 200 π. Χ. ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι ἐκάλεσαν αὐτὸν νὰ παύσῃ πολεμῶν τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, τοὺς Ροδίους καὶ τὸν Ἄτταλον βασιλέα τοῦ Περγάμου, οἵτινες εἶχον ἐπικαλεσθῆ τὴν βοήθειαν αὐτῶν. Καὶ ἠτύχησε μὲν κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου ὁ Φίλιππος, ἀλλ' ὅτε ἀνηγορεύθη ὑπάτος ὁ *Τίτος Κόϊνιος Φλαμινῖος* ἀνὴρ πεπροικισμένος διὰ πάντων τῶν στρατιωτικῶν πλεονεκτημάτων καὶ ἰδίᾳ τῆς αὐστηρᾶς στρατιωτικῆς πειθαρχίας καὶ ἐστάλη κατ' αὐτοῦ συμμαχοῦντων καὶ τῶν Ἀχαιῶν καὶ Αἰτωλῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ, ἀλλ' ἠττήθη κατὰ κράτος ἐν τῇ παρά τὰς *Κυνὸς κεφαλὰς* μάχῃ ἐν Θεσσαλίᾳ (197 π. Χ.). Ἐδέχθη δὲ τότε ἀσμένως τοὺς προταθέντας αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Φλαμινίου ὅρους τῆς εἰρήνης καὶ ἔδωκε σὺν ἄλλοις καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Δημήτριον ὡς ὄμηρον.

Μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς πρὸς Φίλιππον εἰρήνης ὁ Φλαμινῖος κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ τελουμένων τῶν Ἰσθμίων ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου ἀνέγνω ψήφι-

σμα τῆς Συγκλήτου, δι' οὐ παρείχετο ἐλευθερία καὶ αὐτονομία εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις. Χαρὰ τότε καὶ ἀγαλλίασις κατέλαβε πάντας τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἀθρόοι ἔσπευδον ἐπιδαψιλεύοντες τιμὰς καὶ στεφάνους τῷ ἐλευθερωτῇ μὴ ἐννοοῦντες ὅτι διὰ τῆς πανούργου πολιτικῆς του ἐκείνου προπαρεσκεύαζε τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ δ' Ἀχαιοὶ καὶ Αἰτωλοὶ ἰδόντες ὅτι ἐψεύσθησαν τῶν ἐλπίδων, τὰς ὁποίας ἑκάτεροι εἶχον συμμαχήσαντες μετὰ τοῦ Φλαμίνιου, οἱ μὲν ὅτι θὰ προσελάμβανον τὴν Σπάρτην ἐν τῇ Ἀχαϊκῇ συμπολιτείᾳ διωκομένου ἐκείθεν τοῦ τυράννου Νάβιος, οἱ δὲ ὅτι θὰ ὑπέτασσον εἰς τὴν Αἰτωλικὴν συμμαχίαν τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν, Ἀκαρνανίαν καὶ Λευκάδα, δὲν ἠδύνατο νὰ κρύψωσιν ἐπὶ τούτοις τὴν ἐκυτῶν δυσαρέσκειαν. Δοθείσης δὲ ἀφορμῆς πρῶτοι οἱ Αἰτωλοὶ ἤρχισαν τὰς ἐχθροπραξίας κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐκπορθήσαντες τὴν ὄχυρὰν πόλιν *Δημητριάδα*. Ἐπεισαν δὲ καὶ τὸν τότε ἰσχύοντα ἐν Ἀσίᾳ βασιλεῖα Ἀντίοχον τὸν Γ'. ἐπονομαζόμενον *Μέγαρον* νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τῶν Ῥωμαίων, λέγοντες αὐτῷ ὅτι ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει του ἅπανα ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐξηγείρετο. Τφόντι δὲ ὁ βασιλεὺς οὗτος θέλων νὰ προλάβῃ τοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες ζηλοτύπως μὲν ἔβλεπον τὴν αὐξησιν αὐτοῦ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Θράκῃ, ἀλλ' ἦσαν ἀπησχολημένοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς τὸν πρὸς Γαλάτας πόλεμον, παρακινούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ εἰς τὴν αὐλήν του καταφυγόντος Καρχηδονίου Ἀννίβου νὰ ἐνεργήσῃ ὡς οἶόν τε τάχιστα ἤλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα (192 π. Χ.) καὶ ἐκυρίευσεν ἀμέσως τὴν ἐν Εὐβοίᾳ *Χαλκίδα*, τὰς ἐν Θεσσα-

λία Φερράς, Φάρσαλον καὶ Σκότουσσαν καὶ ἐπολιόρησε τὴν Λάρισσαν. Ἄλλ' οἱ κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντες ὕπατοι Μάρκος Πόρκιος Κάτωρ καὶ Λεύκιος Βαλέριος Φλάκκος κατενίκησαν αὐτὸν ὀλοσχερῶς εἰς *Θερμοπύλας* (191 π. Χ.) καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ φύγη ἐσπευσμένως εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου τοῦ Ἔφεσον μετὰ 500 μόνον ἀνδρῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτόθι καταδιώξαντες αὐτὸν κατ' ἀρχὰς μὲν τὸν ἐνίκησαν κατὰ θάλασσαν παρὰ τὸν *Εὐρυμέδορτα* ποταμὸν συμμαχούντων καὶ τῶν Ῥοδίων, εἶτα δὲ παρὰ τὸ ἀκρωτήριο τῆς Ἰωνίας *Μυόννησον* καὶ τέλος κατὰ *Ξηρὰν* παρὰ τὴν *Μαγνησίαν* τὴν ἐπὶ Σιπύλῳ (190 π. Χ.) στρατηγούντος τοῦ *Λευκίου Σκηπίωνος*, ὅστις εἶχεν ὕπαρχον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ *Σκηπίωνα* τὸν Ἀφρικανόν. Ἡ τελευταία αὕτη ἦττα τοῦ Ἀντιόχου ἦν ὀριστική. Ὅθεν ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ τοὺς προταθέντας αὐτῷ ὑπὸ τοῦ *Σκηπίωνος* ὅρους τῆς εἰρήνης, αἵτινες ἦσαν· α') νὰ ἐγκαταλίπη τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ταύρου χώραν καὶ τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον, ἃς ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα τοῦ Περγάμου *Εὐμένην*. β') νὰ παραδώσῃ τὰ πλοῖα, τοὺς ἐλέφαντας καὶ πάντας τοὺς εἰς αὐτὸν καταφυγόντας πολεμίους ἄνδρας τῆς Ῥώμης, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἀνίβαν⁽¹⁾, καὶ γ') νὰ πληρώσῃ πολεμικὴν ἀπόζημίωσιν

(1) Ὁ Ἀνίβας τότε κατάρθωσε τῇ συνδρομῇ τοῦ Ἀντιόχου νὰ φύγῃ εἰς Βιθυνίαν παρὰ τὸν βασιλέα αὐτῆς Προυσσίαν. Ἀλλ' ὅτε πρεσβεῖα τῆς Ῥώμης, ἧς ἡγεῖτο ὁ Φλαμίνιος, ἐζήτησε παρὰ τοῦ Προυσσίου τὴν ἐκδοσὴν αὐτοῦ, ὁ Ἀνίβας κατέστρεψε τὸν βίον πῶν κώνειον ὑπερ' ἑαυτοῦ ἔφερεν (183 π. Χ.). Τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ἀπέθανεν ἐν Καμπανίᾳ ἐξόριστος καὶ ὁ νικητὴς αὐτοῦ *Σκηπίων* ὁ Ἀφρικανός.

ἐκ 15000 ταλάντων. Ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ ὁ Σκηπίων ἔλαβε τὸ ἐπόνυμον Ἀσιατικός.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Ῥωμαῖοι ἐνίκησαν ἐν Ἀσίᾳ μὲν τοὺς μεταξὺ Φρυγίας καὶ Καππαδοκίας ἐγκαταστάντας περὶ τὴν γ' ἑκατονταετηρίδα π. Χ. Γαλάτας, ἐν Ἑλλάδι δὲ τοὺς μετὰ τοῦ Ἀντιόχου πολεμήσαντας Αἰτωλοῦς, οὓς ὑπέβαλον εἰς πληρωμὴν 500 ταλάντων καὶ εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου (189 π. Χ.).

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος, ὅστις διὰ τὴν ἀναρριπιζομένην πάντοτε ἐν ἑαυτῷ τὸ κατὰ τῶν Ῥωμαίων μίσος διέταξε νὰ ἀναγινώσκωσιν αὐτῷ καθ' ἑκάστην τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπιβληθεῖσαν συνθήκην εἰρήνης, ἤρξατο παρασκευαζόμενος ὅπως ἀνακτήσῃται τὴν τε χώραν καὶ τὴν προτέραν αὐτοῦ ἰσχύν· ἀλλ' ἐν μέσῳ τῶν προπαρασκευῶν του ἀπέθανεν. Ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν νόθος υἱὸς του Περσεὺς λαβὼν ὑποσχέσεις περὶ βοήθειας παρὰ τῶν Καρχηδονίων, παρὰ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Δ' βασιλέως τῆς Συρίας, παρὰ τοῦ Προυσσίου βασιλέως τῆς Βιθυνίας, παρὰ τῶν Ἀχαιῶν, Βοιωτῶν καὶ Ῥοδίων ἐξηκολούθησε τὰς τοῦ πατρὸς παρασκευάς. Ἄλλ' ἐπιστάσης τῆς ὥρας τοῦ πολέμου πάντες ἀπεσύρθησαν καὶ διὰ τῆς βοήθειας μόνου τοῦ Κότυος βασιλέως τῶν Θρακῶν κατήλθον εἰς τὸν ἀγῶνα, ὃν ἐπέσπευσεν ἰδίᾳ ὁ τοῦ Περγάμου βασιλεὺς Εὐμένης ὁ Β' ἀναγγείλας αὐτοπροσώπως τοῖς Ῥωμαίοις τὰς τοῦ Περσέως παρασκευάς. Καὶ ἐπὶ τρία μὲν ἔτη (171—168 π. Χ.) οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατορθώσωσιν οἱ κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντες στρατηγοὶ τῶν Ῥωμαίων. Ἄλλ' ὁ Δεύκιος Αἰμίλιος

Παῦλος υἱὸς τοῦ ἐν Κάνναις πεσόντος ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ συνάψῃ κρίσιμον μάχην παρὰ τὴν Πύδραν (168 π. Χ.) ὅπου ἤττηθείς ἔφυγεν εἰς τὴν νῆσον Σαμοθράκην. Κινδυνεύων δὲ καὶ αὐτόθι νὰ συλληφθῆ ἠθέλησε νὰ φύγῃ εἰς Θράκην, ἀλλὰ προδοθεὶς συνελήφθη καὶ ἀπήχθη εἰς Ῥώμην αἰχμάλωτος μετὰ δύο αὐτοῦ υἱῶν καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κότους. Ὁ δὲ Αἰμίλιος Παῦλος ἀφοῦ μετὰ τῶν ἐπιτρόπων τῆς Συγκλήτου διερρύθμισε τὰ τῆς Μακεδονίας, διαιρέσας αὐτὴν εἰς τέσσαρας τετράδας καὶ ἀπαγορεύσας τὴν ἐπιγαμίαν καὶ ἐπικοινωνίαν μεταξὺ ἀλλήλων, ὑπεχρέωσε πάντας τοὺς πλουσίους καὶ ἐγκρίτους τῆς χώρας νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς Ἰταλίαν, τὰς δὲ πόλεις τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Ἡπειρωτῶν, αἵτινες ἐτάχθησαν μετὰ τοῦ Περσέως, ἐπόρθησε καὶ ὑπὲρ τὰς 150000 ἀνδρῶν ἐξηνδραπόδισε, τοὺς δὲ ἀποτελοῦντας τὸ συνέδριον τῆς Αἰτωλικῆς συμμαχίας 550 βουλευτὸς κατέσφαξε, πολλοὺς δὲ ἐξ Ἀκαρνανίας καὶ Βοιωτίας ἀπέστειλεν εἰς Ἰταλίαν. Ἐπὶ δὲ τῇ καταγγελίᾳ τοῦ Καλλικράτους, ὑποψηφίου στρατηγοῦ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, συνέλαβε καὶ ἀπέστειλεν εἰς Ἰταλίαν ὡς ὀμήρους 1000 τῶν ἐγκρίτων Ἀχαιῶν, ἐν οἷς καὶ τὸν ἱστορικὸν Μεγαλοπολίτην Πολύβιον. Μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην καὶ κατήγαγε τριήμερον μεγαλοπρεπέστατον θρίαμβον, ὃν ἐκόσμουον ὁ Περσεὺς μετὰ τῶν δύο υἱῶν του, ὁ τοῦ βασιλέως Κότους παῖς, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰλλυριῶν Γένδιος καὶ ἄπειροι θησαυροὶ τῶν Μακεδόνων.

Ἄλλὰ πολὺ ἀπέιχεν ἔτι νὰ εἰρηνεύσῃ ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Ἑλλάς· διότι ἐν μὲν τῇ Μακεδονίᾳ Ἀνθρίσκοι τις παρα-

στήσας ἑαυτὸν ὡς τὸν υἱὸν τοῦ Περσέως Φίλιππον, ἔθεν καὶ *Ψευδοφίλιππος* ἐκλήθη, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν τῇ βοηθείᾳ τῶν Θρακῶν, ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ὡς ἐλευθερωτῆς καὶ ἐπεθύμησε νὰ ἄρξῃ αὐτῶν ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων. Ἄλλ' ὁ πραιτὼρ *Καϊκίλιος Μέτελλος* τάχιστα ἐξηφάνισεν αὐτὸν τε καὶ τὸ βασίλειον, ὅπερ ὠνεیرهύθη, παρὰ τὴν *Πύδνα* (148 π. Χ.), καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Μέτελλος διὰ τὴν ταχύτητα τοῦ πολέμου ἐκλήθη *Μακεδονικός*, ἡ δὲ Μακεδονία ἐγένετο ὀριστικῶς ἐπαρχία Ῥωμαϊκῆ. Ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι, ἔνθα μετὰ δεκαεπτὰ ἔτη ἐπανῆλθον εἰς τὰς πατρίδας των οἱ ἐπιζήσαντες ἐκ τῶν 1000 ὁμήρων 300 τὸν ἀριθμὸν, οἱ στρατηγοὶ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας *Δίαιος*, *Δαμόκριτος* καὶ *Κριτόλαος* ὄντες ἐκ τῶν 300 ἐπιζησάντων ὁμήρων ἐπειράθησαν νὰ ἀνορθώσωσι τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ταπεινωθεῖσαν συμπολιτείαν αὐτῶν. Θελήσαντες ἔθεν διὰ τῆς βίας νὰ ὑπαγάγωσιν ὑπὸ τὴν ἑαυτῶν συμπολιτείαν τὰς ἀπ' αὐτῆς ἀποσπασθείσας πόλεις Σπάρτην, Ἄργος καὶ Ὀρχομενὸν ἐπέσυραν καθ' ἑαυτῶν τὴν ὀργὴν τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες διέταξαν τὸν ἐν Μακεδονίᾳ εὐρισκόμενον Μέτελλον νὰ ἐπιστρατεύσῃ κατ' αὐτῶν. Οὗτος ἔλθων νικᾷ τὸν Κριτόλαον παρὰ τὴν *Σκάρφειαν* τῆς Λοκρίδος (147 π. Χ.), εἰς δὲ τὸν διαδεζάμενον αὐτὸν Δίαιον προτείνει ἔντιμον καὶ ἐπιεικῆ συνθήκην. Ἄλλ' ὁ ἐν τῷ μεταξύ ἀποσταλεὶς εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπατος *Λεύκιος Μόμμιος* ἀποπέμπει μὲν τὸν Μέτελλον εἰς τὴν Ῥώμην, νικᾷ δὲ τὸν Δίαιον κατὰ κράτος παρὰ τὴν *Λευκόπετραν* (146 π. Χ.) κειμένην εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Κορινθιακοῦ

ισθμοῦ καὶ γίνεται κύριος ἀμαχητεὶ τῆς πλουσιωτάτης καὶ εὐδαίμονος Κορίνθου, ἣν παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας, ἀφοῦ κατέσφαξεν ἅπαντας τοὺς ἐφήβους καὶ ἐξηνδραπόδισε τοὺς γέροντας καὶ τὰς γυναῖκες. Περισυνέλεξε δὲ καὶ πάντα τὰ καλλιτεχνήματα αὐτῆς, ὅπως δι' αὐτῶν κοσμήσῃ τὸν θρίαμβόν του· ταῦτα δὲ παραδίδων εἰς τοὺς ναυκλήρους παρήγγελλεν αὐτοῖς νὰ μὴ θραύσωσι τι, διότι θὰ ἠνάγκαζεν αὐτοὺς νὰ κατασκευάσωσιν ἕτερα ὁμοία ἰδίᾳ δαπάνῃ(!). Ὅμοίαν τύχην ὑπέστησαν αἱ Θῆβαι καὶ ἡ Χαλκίς. Ἐκτοτε ἡ Ἑλλάς κληθεῖσα Ἀγαῖα, διετήρησεν ὀνόματι μόνον ἀσθενῆ αὐτονομίαν, βραδύτερον δ' ἐπὶ Αὐγούστου ἐγένετο ἐπαρχία Ῥωμαϊκή. Ὁ δὲ Μόμιος ἔλαβεν ἐκ ταύτης τὸ ἐπώνυμον Ἀγαϊκός.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν ἀπασχολημένοι εἰς τὸν πρὸς τοὺς Μακεδόνας καὶ Ἀχαιοὺς πόλεμον, ἀφορμῆς δοθείσης ἐκήρυξαν πάλιν νέον πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πόλεμον (140 π. Χ.). Διότι οἱ Καρχηδόνιοι ἀπελπίσαντες ὅπως τύχωσι παρὰ τῶν Ῥωμαίων τῆς αἰτηθείσης ἱκανοποιήσεως κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Νουμιδίας Μασσανάσσου, ὅστις ἤρπαζεν ἀτιμωρητεὶ ἀνά μίαν τὰς ἐν τῇ Ἀφρικῇ κτήσεις αὐτῶν, ἐκήρυξαν κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον. Ἡ Ῥώμη θεωρήσασα τοῦτο παράβασιν τῶν συνθηκῶν καὶ ἀφορμὴν μόνον ἀναμένοντες ὅπως ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Καρχηδόνας, ἥς τὴν καταπληκτικὴν αὐξήσειν καὶ δύναμιν μετὰ ζηλοτυπίας ἔμαθον παρὰ τῶν ἀποσταλέντων πρεσβευτῶν πρὸς ἐξέτασιν τῆς μετὰ τοῦ Μασσανάσσου ἐρίδων, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον. Ἰδίᾳ δὲ ὁ Κάτωρ εἶς ὧν τῶν πρεσβευτῶν τοσοῦτον ἀνγκαιοτάτην καὶ τα-

χείαν ἰθεώρει τὴν καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνας, ὥστε εἰς τὸ τέλος ἐκάστης ἀγορεύσεώς του ἐν τῇ Συγκλήτῳ προσέθετε· «*Δοκεῖ δέ μοι καὶ Καρχηδόνα μὴ εἶναι*» (Delenda est Carthago). Οἱ Καρχηδόνιοι μετὰ μεγάλης ἐκπλήξεως ἀκούσαντες τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου καὶ μεγάλως φοβηθέντες ἔσπευσαν νὰ ἀποστείλωσιν εἰς Ῥώμην μεγάλην πρεσβείαν, ἵνα παρακαλέσῃ τὴν Σύγκλητον νὰ ἀποσύρῃ τὸ περὶ πολέμου δόγμα αὐτῆς. Αὐτὴ δὲ ἐζήτησε πρῶτον μὲν 300 ὁμήρους, οὓς οἱ Καρχηδόνιοι παρευθὺς ἔδωκάν. Ἔπειτα ἐζήτησαν ἅπαντα τὸν ὀπλισμὸν αὐτῶν· καὶ εἰς τοῦτο ἐνέδωκαν, ὃ δὲ ἀφοπλισμὸς ἐγένετο ἀμέσως. Τέλος ἡ Σύγκλητος εἶπεν εἰς αὐτοὺς νὰ καταλίπωσιν τὴν πόλιν, ἢ ἢ θὰ παρέδιδον εἰς τὰς φλόγας, καὶ νὰ κατοικήσωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα εἰς τριῶν ὥρῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Καρχηδόνας, παύοντες νὰ ὦσιν ἐν τῷ μέλλοντι λαὸς ἐμπορικός· εἶχε δὲ τότε ἡ Καρχηδὼν περὶ τὰς 700,000 κατοίκων. Οἱ δυστυχεῖς Καρχηδόνιοι ἀκούσαντες τὴν τελευταίαν σκληρὰν καὶ ἀποτρόπαιον ἀπάντησιν καὶ βραδέως κατανοήσαντες τὴν ἐνέδραν, ἣν ἔστησαν αὐτοῖς τοσοῦτον ὑπούλως οἱ Ῥωμαῖοι, ἀπεφάσισαν νὰ ὑπεραμυνθῶσι τῆς χώρας των μέχρις ἐσχάτων καὶ ἀδρῶς νὰ πληρώσωσιν τὴν τε ζωὴν καὶ ἐκάστην λωρίδα τῆς πατρίου γῆς. Κλείσαντες ὅθεν τὰς πύλας τῆς ὀχυρᾶς αὐτῶν πόλεως ἀνέθεσαν τὴν ὑπερτάτην ἡγεμονείαν εἰς τὸν ἐκ τῆς ἐξορίας ἀνακληθέντα Ἀσδρούβαν καὶ στρατολογήσαντες ἱκανὸν ἀριθμὸν νομάδων μετέβαλον τὴν πόλιν εἰς εὐρύτατον ἐργοστάσιον, ἐν ᾧ οἱ μὲν ἄνδρες ἐχώνευον τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον πρὸς κατα-

σκευὴν ὄπλων, αἱ δὲ γυναῖκες κατεσκευάζον ἐκ τῆς μακρᾶς αὐτῶν κόμης σχοινία διὰ τὰς πολιορκητικὰς μηχανάς.

Ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατῷ συγκειμένῳ ἔξ 80000 ἀνδρῶν καὶ ἀποσταλέντι εἰς Ἀφρικὴν ὑπῆρχε τότε ἀνὴρ τις ὑπηρετῶν ὡς χιλιάρχος *Σκηπίων Αἰμιλιανὸς* καλούμενος υἱὸς τοῦ Παύλου Αἰμιλίου τοῦ Μακεδονικοῦ. Εἰς τοῦτον διορισθέντα ὕπατον ἀνέθεσαν οἱ Ῥωμαῖοι τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου καὶ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Καρχηδόνος. Ἄλλ' ἐπὶ ἓν ἔτος οὗτος περιωρίσθη μόνον εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῆς πόλεως, διότι πᾶσαι αἱ γενόμεναι κατ' αὐτῆς ἐφοδοὶ γενναϊότατα ἀπεκρούσθησαν. Τὴν ἀνοιξιν δὲ τοῦ ἐπομένου ἔτους (146 π. Χ.) κατορθώσας νὰ γείνη κύριος τοῦ πρὸς τὸν λιμένα τείχους εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν. Ἀλλὰ πολλοὺς τῶν ἑαυτοῦ στρατιωτῶν ἐδέησε νὰ ἀπολέσῃ, ἕως οὗ φθάσῃ εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, τὴν *Βύρσαν*, διότι οἱ Καρχηδόνιοι κεκρυμμένοι ἐν ταῖς οἰκίαις ἐκώλυον τὴν δίοδον. Τέλος 50000 τῶν πολιτῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀσδρούβας, δισώθησαν τῆς σφαγῆς παραδοθέντες, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπωλέσθησαν εἰς τὰς φλόγας, εἰς ἃς παρέδωκε τὴν πόλιν ὁ Σκηπίων ἅμα γενόμενος αὐτῆς κύριος. Ἐπὶ 17 ἡμέρας ἐκαίετο ἡ Καρχηδών, ὁ δὲ Σκηπίων ἱστάμενος ἐπὶ λόφου μετὰ τοῦ Ἑλληνος ἱστορικοῦ Πολυβίου διδασκάλου του ἐθεώρει τὴν πόλιν πυρπολουμένην καὶ ἀντὶ χαρᾶς μελαγχολία τις κατέλαβεν αὐτὸν καὶ ἠκούσθη ἀπαγγέλλων τοὺς ἐξῆς στίχους τοῦ Ὀμήρου :

*Ἔσσει' ἡμαρ ὅταν ποτ' ὀλώλῃ Ἴλιος ἰρή
καὶ Πρίαμος καὶ λαὸς ἐνὸς μελίῳ Πριάμοιο.*

οὕτως ὀνομάζων τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, ὑπὲρ ἧς «ἄρα ἐς τὰνθρώπεια ἀφορῶν ἐδεδίει». Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἡ μὲν Καρχηδονικὴ χώρα ἐγένετο ἐπαρχία Ῥωμαϊκὴ, ἡ δὲ Καρχηδῶν κατεσκάφη καὶ ὁ χώρος, ἔνθα ἦτο ἐκτισμένη, ἐκηρύχθη ἐπικατάρατος, ὁ δὲ Σκηπίων καταγαγὼν λαμπρὸν θριάμβον ἐπωνομάσθη Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος.

Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα αὐτὸς οὗτος ὁ Σκηπίων ἐκυρίευσε καὶ τὴν ἐν Ἰβηρίᾳ ἰσχυρὰν πόλιν *Νουμαντίαν* κληθεὶς διὰ τοῦτο καὶ *Νουμαντίνος*. Ἄλλος δὲ ὕπατος πρὸ αὐτοῦ ὁ Φάβιος Σερουίλιος ὑπέταξε τελείως τοὺς ἐν Ἰβηρίᾳ *Λυσιτανούς* (140 π. χ.) καὶ ἐξησφαλίσθη διὰ παντὸς εἰς τὸ ἐξῆς πᾶσα τῆς χώρας ταύτης ἀποστασία. Τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος τῆς πτώσεως τῆς *Νουμαντίας* οἱ Ῥωμαῖοι ἐκληρονόμησαν διὰ διαθήκης τοῦ βασιλέως Ἀπτάλου τοῦ Γ' τὸ βασίλειον τοῦ *Περγάμου*, ὅπερ αὐξήσαντες διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς *Λυκίας*, *Καρίας* καὶ *Φρυγίας* μετέβαλον εἰς ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν ὀνομάσαντες αὐτὴν Ἀσίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Μάρκος Πόρκιος Κάτων καὶ αἱ μεταρρυθμίσεις τῶν Γράκων.

Ἡ κατάκτησις τῶν ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας χωρῶν ἐπόρισε τῇ Ῥώμῃ οὐ μόνον φήμην καὶ πλοῦτον ἄφθονον ἀλλὰ καὶ ἤθη καὶ ἔθιμα οὐσιωδῶς ἀλλοιώσαντα τὰ ἀρχαῖα ἀπλᾶ καὶ χρηστὰ ἤθη τῶν Ῥωμαίων. Ἴδιᾳ δὲ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ τὰ Ἑλληνικὰ ἤθη ὡς χεῖμαρρος κατέκλυσαν τὴν πόλιν, ἣ δὲ ἐκ τῆς ἀφθόνου εἰσροῆς τοῦ χρυσοῦ προκύψασα διαφθορὰ καὶ ἔκλυσις εἰσέδυσσε κατ' ὀλίγον εἰς ἀπάσας τὰς τάξεις τῆς Ῥωμαϊκῆς κοινωνίας, Τὸ κακὸν δὲν περιορίσθη μόνον ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἐνότης τῶν πολιτῶν, ὑπὲρ ἧς τοσοῦτον εὐγενεῖς ἄλλοτε ἀγῶνες συνήφθησαν, διεσπᾶσθη. Ἦδη διακρίνονται δύο μὲν ἀριστοκραταίαι, ἡ τῶν *γνωρίμων* ἐκ γένους καὶ ἡ τῶν *ἀφανῶν* ἐκ πλοῦτου, περιλαβοῦσαι εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἀπάσας τὰς ἀκινήτους κτήσεις καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, καὶ μία τάξις ἡ τῶν πτωχοτάτων, περιλαμβάνουσα οὐχὶ πλέον τὸν χρηστὸν ἐκεῖνον λαὸν τῶν ἀρχαίων χρόνων, ὅστις διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῶν αὐστηρῶν ἠθῶν ἠύξησε τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δύναμιν τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ ξένους τὸ πλεῖστον δούλους ἀπελευθέρους τὰ τοῦ πολίτου δικαιώματα κεκτημένους ἄνευ ἠθικοῦ γοήτρου καὶ πατριωτισμοῦ, ἐτοίμους μόνον νὰ πωλῶσι τὰς ψήφους των ἐν ταῖς ἀρχαιρεσῖαις ἢ τοὺς βραχίονας ἐν ταῖς στάσεσιν. Εἰς τούτους δὲ προσθετέον μυριάδας ἀργυρωνήτων δούλων ἐργαζομένων ἐν ταῖς

ἀπεράντοις ἰδιοκτησίαις τῶν πλουσίων ⁽¹⁾ ἢ ἐν τοῖς ἐργοστασίαις καὶ ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, ἀγοραζομένων πολλάκις ἀντὶ εὐτελεστάτης τιμῆς (3,50 φρ. μέχρι 500 καὶ 1000 ἕκαστος) καὶ πωλουμένων ἐν τῇ ἀγορᾷ δίκην κτηνῶν.

Τοιαύτη μὲν ἦτο τότε ἡ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασις τῆς Ῥώμης. Κατὰ τοῦ νεωτεριστικοῦ δὲ πνεύματος τῶν Ῥωμαίων, ὅπερ ἀντεπροσώπευεν ὁ οἶκος τῶν Σκηπιῶνων ἀσπασαμένων τὰ Ἑλληνικὰ ἤθη, ὁ τοῦ Μαρκελλοῦ, τοῦ Παύλου Αἰμιλίου καὶ τῶν Φλαμινίων, ἀντεπεξῆλθεν ὁ Μάρκος Πόρκιος Κάτων ὁ πρεσβύτερος, ἀνὴρ πολεμικὸς ὁμοῦ καὶ ἀγρότης, χρηστὸς καὶ ἀδιάφθορος ὑπὸ τοῦ πλοῦτου, ἐγκρατὴς καὶ μέχρι φιλαργυρίας οἰκονόμος, ἐν γένει πάσας τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν λιτότητα τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων κεκτημένος. Ἄπαντα τὸν βίον αὐτοῦ διῆλθεν ὡς τιμητής, διὸ καὶ Κηγσωρῖνος (censor=τιμητής) ἐκλήθη, παλαιῶν νῦν μὲν κατὰ τῆς πολυτελείας τῶν Ῥωμαίων δεσποινῶν, νῦν δὲ κατὰ τῶν ἐξ Ἑλλάδος ῥητόρων καὶ φιλοσόφων, ἄλλοτε δὲ κατὰ τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν Σκηπιῶνων πατρῶνων τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἄλλ' ὁ χεῖμαρρος τῶν ξένων ἠθῶν καὶ μάλιστα τῶν Ἑλληνικῶν, ὅστις παρέσυρε τὰ ξένα ἤθη καὶ ἤγε τὴν Ῥώμην εἰς νέαν ζωὴν, ἦτο τοσοῦτον ὀρμητικὸς, ὥστε οὐδ' αὐτὸς ὁ Κάτων περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του δὲν ἠδυνήθη

(1) Ὁ Πλίνιος ἀναφέρει ὅτι πλούσιός τις κατεστραμμένος κατὰ τὸ ἤμισυ οἰκονομικῶς ἀποθανὼν κατέλειπε εἰς τοὺς κληρονόμους του 4116 δούλους.

νὰ ἀντιστῆ, ἀναγκασθεὶς νὰ σπουδάσῃ τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ ἀσπασθῆ τὰ Ἑλληνικὰ ἥθη (149 π. X.)

Ἄλλ' οἱ ἄνδρες οἵτινες ἐπειράθησαν οὐχὶ νὰ σταματήσωσι τὸ ἀκατάσχετον ρεύμα τοῦ νεωτερισμοῦ ἀλλὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἐκ τῆς ἀνισότητος τῶν περιουσιῶν προελθοῦσαν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐξαχρείωσιν ἦσαν οἱ δύο ἀδελφοὶ *Τιβέριος* καὶ *Γάϊος Γράκχος*, ὧν ἡ μήτηρ *Κορνηλία* εἶχε τὸ γένος ἐκ τῶν Σκηπιῶνων θυγάτηρ οὔσα Σκηπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ. Καὶ πρῶτος ὁ Τιβέριος κατὰ ἐννεὰ ἔτη πρεσβύτερος τοῦ Γαίου ἐκλεγείν δῆμαρχος (133 π. X.) καὶ ἔχων συνεργοὺς τὸν πενθερόν του Ἀππιὸν Κλαύδιον πρόεδρον τῆς Βουλῆς, τὸν Πόπλιον Μουκιανὸν μέγιστον ἀρχιερέα καὶ τὸν ὕπατον Μούκιον Σκαιόλαν εἰσήγαγε πρὸς ἐπιψήφισιν εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν τοὺς ἐξῆς νόμους.

α') Νὰ ἀνανεωθῆ ὁ εἰς ἀχρησίαν πεσὼν ἀγροτικὸς νόμος τοῦ Λικινίου (σελ. 59) καὶ μόνον 250 πλέθρα γῆς νὰ λαμβάνῃ ἕκαστος περιπλέον ὑπὲρ ἐκάστου τῶν υἱῶν αὐτοῦ· ἅπανσα δὲ ἡ πλεονάζουσα δημοσία γῆ ἢ εἰς χεῖρας τῶν γαιοκτημόνων εὐρισκομένη νὰ διανεμηθῆ εἰς τοὺς ἀπόρους ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ μὴ μεταβιβάζηται ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ εἰς ἕτερον. β') Νὰ ἀποζημιωθῶσιν οἱ γαιοκτῆμονες διὰ πάσας τὰς ἀπ' αὐτῶν ἀφαιρεθησομένας δημοσίας γαίας, ἐν αἷς θὰ ὑπῆρχον οἰκοδομήματα ἢ ἄλλα παρόμοια. γ') Ἐκτὸς τῶν δούλων ἐργατῶν νὰ ὑποχρεωθῶσιν οἱ γαιοκτῆμονες νὰ λάβωσι καὶ ἀριθμὸν τινα ἐλευθέρων πτωχῶν ἀνδρῶν ἐν ταῖς ἐργασίαις αὐτῶν. Καὶ τοι δὲ οἱ σφόδρα ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω νόμων ζημιούμενοι πλούσιοι πάντα τὰ μέσα μετήλθον ὅπως μὴ ἐπιψηφισθῶσιν οἱ νόμοι οὗτοι, ὅμως οὐ-

δὲν ἴσχυσαν ἐναντίον τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Τιβερίου καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῶ. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν συνδήμαρχόν του Ὁκτάβιος τολμήσαντα προτροπῇ τῶν πλουσίων νὰ προβάλλῃ ἔνστασιν (veto) κατὰ τῶν νόμων κατώρθωσεν ὁ Τιβέριος παραβιάζων πρώτην ταύτην φορὰν τὸ δημαρχικὸν ἄσυλον νὰ καθαιρέσῃ.

Κυρωθέντων οὕτω τῶν νόμων ἐξελέγη ὁ Τιβέριος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Γαίου καὶ τοῦ πενθεροῦ του Ἀππίου ἵνα φροντίσωσι περὶ τῆς ἐκτελέσεως. Ἄλλ' αὕτη προσέκρουσε κατὰ πλείστων προσκομμάτων παρεμβληθέντων ὑπὸ τῶν πλουσίων καὶ μάλιστα κατὰ τῆς δυσκολίας τοῦ νὰ ἀναγνωρισθῶσι τίνες γαῖαι ἦσαν δημόσιαι καὶ τίνες ἰδιωτικαί. Ἄλλὰ δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος καὶ οἱ πλούσιοι ἐκμανέντες κατὰ τοῦ Τιβερίου ἕνεκα τῆς παρ' αὐτοῦ ἑισαγωγῆς καὶ πλείστων ἄλλων νόμων σκοπούντων νὰ σείσωσιν ἐκ θεμελίων τὴν ὑφισταμένην ἀριστοκρατίαν, κατώρθωσαν προῖσταμένου τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως Σκηπίωνος *Νασικᾶ* νὰ ματαιώσωσι μὲν τὰς νέας δημαρχικὰς ἐκλογάς, εἰς ἃς ὁ Τιβέριος προέτεινε πάλιν τὴν ἑαυτοῦ ὑποψηφιότητα, νὰ φονεύσωσι δὲ αὐτὸν τὸν Τιβέριον καὶ 300 τῶν ὀπαδῶν του ρίψαντες τὰ σώματα αὐτῶν εἰς τὸν *Τίβεριν* (132 π. Χ.). Οὐχ ἦττον ὁμοῦς ὁ κληρουχικὸς νόμος διετηρήθη πρὸς εὐχαρίστησιν τοῦ πλήθους καὶ νέα ἐπιτροπεῖα ἐξελέγη πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ.

Ἡ ἀριστοκρατία ἐν τούτοις δὲν ἔμεινεν ἀδρανῆς, ἀλλὰ προσεπάθει νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν φητρίαν τοῦ Τιβερίου Γράκχου. Διὸ ἀπεμάκρυνεν ἐκ τῆς πολέως τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Γαίον βαίνοντα ἐπὶ τὰ ἴχνη ἐκείνου, ἀποστείλασα αὐτὸν

ὡς ταμίαν εἰς Σαρδώ. Ἄλλ' αἴφνης οὗτος ἐπανέρχεται εἰς Ῥώμην, καὶ οὐ μόνον δὲν ἐτιμωρήθη διὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ δήμαρχος ἐκλέγεται διὰ τὸ ἔτος 123, καίτοι ἡ μήτηρ τοῦ μετὰ παρακλήσεων προέτρεπεν αὐτὸν νὰ ἀποστῇ ἀπὸ τῆς πολιτικῆς. Καὶ οἱ πλούσιοι δὲ βλέποντες ἐν τῷ Γαίῳ ζωηροτέρας τάσεις πρὸς μεταρρυθμίσεις παρέστησαν ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ μετὰ πολλῶν γνωρίμων καὶ φίλων ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ἐν ταῖς δημαρχικαῖς ἐκλογαῖς. Ἄλλ' ἔπαθον ὅ,τι ἐφοβοῦντο. Ὁ Γάϊος οὐ μόνον ἐπέτυχεν, ἀλλὰ καὶ βιαϊότερος ὢν τοῦ ἀδελφοῦ ἀνενέωσε τὸν περὶ ἀναδασμοῦ τῆς δημοσίας γῆς νόμον ἐκείνου, ἐπέτυχεν δὲ καὶ τὴν ἐπιψήφισιν τῶν ἐξῆς νόμων.

α') Νὰ διανεμηθῆι τοῖς πολίταις σίτος κατὰ μῆνα ἐκ τοῦ δημοσίου εἰς τὸ ἕκτον τῆς ἀγοραίας τιμῆς. β') Νὰ μὴ στρατολογῶνται πολῖται μὴ συμπληρώσαντες τὸ 17ον ἔτος τῆς ἡλικίας των. γ') Ἡ ἐνδυμασία τῶν στρατιωτῶν νὰ παρέχεται δωρεάν ὑπὸ τοῦ δημοσίου καὶ δ') ἡ δικαστικὴ ἐξουσία, ἣτις τέως εὑρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν Συγκλητικῶν, νὰ ἀνατεθῆ τῇ ἐτέρᾳ μερίδι τῆς ἀριστοκρατίας, τῇ τῶν ἱππέων. Διὰ τοῦ τελευταίου νόμου ὁ Γάϊος προσοικειωθείς ἰδίᾳ τοὺς ἱππεῖς ἐγένετο παντοδύναμος καὶ δημαγωγικώτατος, ἐπέτυχεν δὲ εἰς μὲν τὰς ὑπατικὰς ἐκλογὰς νὰ ἐκλεγῆ ὑπατος ὁ ἀριστος τῶν φίλων του ἀλλὰ βραδύτερος ἐχθρὸς γενόμενος *Φάνιος Στράβων*, εἰς δὲ τὰς δημαρχικὰς αὐτὸς δήμαρχος τὸ δεύτερον. Προέβη δὲ νῦν ἐν ἔτι βῆμα πρὸς τὰ πρόσω μετὰ πλείονος θάρρους. Μετερρύθμισεν τὸν τρόπον τῆς ψηφοφορίας ἐν ταῖς λοχίτισιν ἐκκλησίαις, ἵνα παύσῃ ἡ ἀκατάπαυστος ἐν αὐταῖς ἐπικρά-

τησις τῶν πλουσιῶν, ὥρισεν ὅπως ἡ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν ἀνατίθηται τοῖς ὑπάτοις πρὸ τῶν ὑπατικῶν ἀρχαιρεσιῶν καὶ τέλος ἐπελήφθη τῆς σπουδαιοτάτης αὐτοῦ μεταρρυθμίσεως, ὅπως δηλαδή εὐρύνη τὰς βάσεις τῆς πολιτείας, παρέχων τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου μετὰ τοῦ τῆς ψήφου εἰς πάντας τοὺς Ἴταλοὺς συμμάχους· διότι ἔκρινεν ὅτι οἱ σύμμαχοι οὗτοι οἱ διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν ἀγαγόντες τὴν Ῥώμην εἰς τὴν κοσμοκρατορίαν ἄδικον ἦτο νὰ στερῶνται τῶν δικαιωμάτων, ὧν ἀπῆλαιον οἱ κάτοικοι τῆς Ῥώμης, οἵτινες ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ξένοι καὶ δοῦλοι ἀπελεύθεροι.

Ἡ τελευταία αὕτη πρότασις ἐξηρέθισεν οὐ μόνον τοὺς ἀριστοκρατικοὺς ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς φίλους του ὡς καὶ τὴν μεγαλειτέραν μερίδα τοῦ ὄχλου, ὅστις ἐν τῷ δικαιώματι τῆς ψήφου εἶχε μέγιστα συμφέροντα. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε προτείνῃ καὶ ἐγένετο δεκτὸν νὰ ἰδρυθῇ ἀποικία ἐν τῷ τόπῳ τῆς κατασκαφείσης Καρχηδόνας, ἀπεστάλη αὐτὸς μετ' ἐτέρων δύο, ὅπως ἐπιστατήσωσιν εἰς τὴν ἰδρυσιν. Τότε οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τῆς ἀπουσίας του καὶ ἐνισχύσαντες τὸν συνδήμαρχον αὐτοῦ *Λίβιον Δροῦσον* κατῴρθωσαν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς παρὰ τούτου δημαγωγικωτέρων νόμων καὶ διὰ τῆς διαδόσεως παρὰ τῷ ὄχλῳ ὅτι ὁ Γάιος ἀσεβεῖ ἐπιχειρῶν τὴν ἰδρυσιν ἀποικίας ἐν τόπῳ, ὃν ἐκήρυξαν ἐπικατάρατον, νὰ ψυχρανθῇ μεγάλως ἢ πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνη καὶ ἀφοσίωσις τοῦ λαοῦ. Καὶ ἔσπευσε μὲν νὰ ἐπανέλθῃ ὁ Γάιος μετὰ 70 ἡμέρας, ἀλλ' ἀπέτυχεν εἰς τε τὰς ὑπαδικὰς ἐκλογὰς καὶ εἰς τὰς δημαρχικὰς, ἐν αἷς εἶχε προτείνῃ τὸ τρίτον τὴν

υποψηφιότητά του. Ὅτε δὲ παρέστη μετὰ τῶν φίλων του εἰς τὴν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ψηφοφορίαν, ἥτις ἔμελλε νὰ κρίνῃ τὴν ἀνάκλησιν ἢ μὴ τοῦ περὶ ἰδρύσεως ἀποικίας ἐν Καρχηδόνι νόμου, διὰ συνθήματος δοθέντος ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Ὀπίμιου ἐπετίθη ὁ ὄχλος διὰ ξύλων καὶ καθισμάτων ἀφαιρεθέντων ἀπὸ τοῦ ναοῦ κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν ὀπαδῶν του καὶ ἐγένετο φοβερὰ αἰματοχυσία. Ὁ Γάιος κατέφυγε πρῶτον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, ἐκεῖθεν δὲ σωθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸ δάσος τῶν Ἐριννύων καταδιωκόμενος. Αὐτοῦσι δὲ ἰδὼν μετὰ λύπης ἑαυτὸν ὑπὸ πάντων ἐγκαταλειφθέντα καθικέτευσε τὸν μόνον ἀκολουθήσαντα αὐτῷ πιστὸν δοῦλον *Φιλοκράτην* νὰ τὸν φονεύσῃ. Ὁ δοῦλος ἐξέτελεσε προθύμως τὴν διαταγὴν καὶ εἶτα ἠὺτοκτόνησε καὶ ὁ ἴδιος ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ κυρίου του (121 π. χ.) *Σεπτιμουλήιος* δὲ τις λαβὼν τὴν κεφαλὴν τοῦ Γαίου καὶ ἐκβαλὼν τὸν μυελὸν ἐπλήρωσεν αὐτὴν μολύβδου καὶ κομίσας πρὸς τὸν Ὀπίμιον ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν προκηρυχθεῖσαν ἀμοιβήν, ἴσον δηλ. βάρους χρυσοῦ.

Βραδύτερον οἱ Ῥωμαῖοι ἐκτιμῶντες τὰς ὑπηρεσίας καὶ τὴν φιλοπατρίαν τῶν Γράκχων ἀνήγειραν εἰς τιμὴν αὐτῶν ἀνδριάντα ἐν τῷ τόπῳ τῆς καταστροφῆς των, ἡ δὲ τιμὴ αὐτὴ ἦν ἡ μόνη παρηγορία καὶ τὸ καύχημα τῆς ἐπιζησάσης αὐτῶν μητρὸς Κορνηλίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ὁ πρὸς Ἰουγούρθαν, τοὺς Κίμβρους καὶ Τεύτονας καὶ ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαίου Γράκχου πικροτάτη ἀπέβη ἡ μεταξὺ πλουσίων καὶ πενήτων πάλη, ἡ δὲ διαφθορὰ καὶ κακοήθεια τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀριστοκρατίας ὑπερέβη πᾶν ὄριον. Κατάδηλον δὲ μάλιστα κατέστησεν αὐτὴν ὁ πρὸς Ἰουγούρθαν πόλεμος. Οὗτος ἦν ἀνεψιὸς τοῦ βασιλέως τῆς ἐν Ἀφρικῇ Νουμιδίας. Διὰ τὴν ὑπέροχον αὐτοῦ ἀνδρείαν καὶ τὰς λοιπὰς στρατιωτικὰς ἀρετὰς ἠγαπήθη παρ' αὐτοῦ καὶ υἱοθετήθη καὶ μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου ἔλαβεν ὡς κληρονομίαν τὸ τρίτον τοῦ βασιλείου, τῶν λοιπῶν διανεμηθέντων μεταξὺ τῶν δύο υἱῶν τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως. Ἄλλ' ὁ Ἰουγούρθας ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀγαπώμενος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν μέχρι λατρείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν ἐν Ῥώμῃ φίλων του, οὓς ἐδωροδόκει ἀφθόνως, φονεύει μὲν τὸν ἕνα τῶν διαδόχων, ἀναγκάζει δὲ τὸν ἕτερον νὰ καταλίπη τὸ βασίλειον καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς Ῥώμην. Τὴν ἀποσταλείσαν ἐπὶ τούτῳ πρεσβείαν τῶν Ῥωμαίων ὡς καὶ τοὺς ἀποσταλέντας κατ' αὐτοῦ ὑπάτους ὁ Ἰουγούρθας τάχιστα καὶ εὐκολώτατα ἔτρεψε πρὸς τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, διαφθείρας διὰ χρυσοῦ, καὶ οὐ μόνον ἐπεικεστάτης ἔτυχεν εἰρήνης, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐξάδελφον αὐτοῦ ἐφόνευσεν. Ἡ αἰσχρὰ αὕτη διαγωγή τῶν πρεσβευτῶν καὶ ὑπάτων ὡς καὶ ἡ πανουργία τοῦ Ἰουγούρθα ἐξηρέθισαν ἐν Ῥώμῃ τὸν δήμαρχον *Μέμιον* καὶ ἐζήτησεν οὗτος νὰ γείνωσιν ἀμέσως ἀνακρίσεις,

νὰ προσκληθῆ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰουγούρθας εἰς Ῥώ-
 μην διὰ νὰ δώσῃ ἐξηγήσεις περὶ τῆς ὑποθεσεως ταύ-
 της. Ὁ Ἰουγούρθας ἐλθὼν εἰς Ῥώμην περιεποιήθη διὰ
 τοῦ παντοδυναμοῦ χρυσοῦ του τοὺς πλείστους τῶν Συγκλη-
 τικῶν καὶ ἓνα τῶν δημάρχων καὶ κατώρθωσεν οὕτω νὰ
 καταπνίξῃ μὲν τὴν κατ' αὐτοῦ κατακραυγὴν, νὰ φονεύσῃ δ'
 ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ καὶ ἕτερον συγγενῆ ἐγείραντα ἀζιώσεις
 ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ἄλλα τότε ἐξανέστη πᾶσα ἡ ὑγιεστέρα
 μερίς τοῦ λαοῦ καὶ ἐζήτησε νὰ ἀπελθῇ εὐθύς ἐκ τῆς Ῥώ-
 μης ὁ Ἰουγούρθας καὶ νὰ ψηφισθῆ πόλεμος κατ' αὐτοῦ.
 Ὁ πονηρὸς Νουμίδης ἐξερχόμενος τῆς Ῥώμης ἔτεινε τὰς
 χεῖράς του πρὸς αὐτὴν καὶ εἶπεν· « ὦ πόλις ὄντιος, τάχι-
 στα ἤθελες διαφθαρῆ, ἐὰν εὔρισκες τὸν ἀγοράσορτά σε ».

Οἱ ἀποσταλέντες κατ' αὐτοῦ ὑπατοὶ ἐπίτηδες παρέτεινον
 τὸν πόλεμον δωροδοκούμενοι ὑπο τοῦ Ἰουγούρθα. Ἄλλ'
 εἶτα ἀπεστάλη κατ' αὐτοῦ ὁ *Κοῖντος Λαικήμιος Μετελλ-
 λος* ἔχων ὡς ὑπαρχον ἓνα τῶν πελατῶν του δραστηριώ-
 τατον καὶ ὀλιγαρκεστατον ἐξ ἀφανῶν μὲν το γένος ἔλ-
 κοντα διὰ δὲ τῆς ἰδίας δυνάμεως ἀναδειχθέντα, τὸν *Γάϊον
 Μάριον*. Ὁ Μετελλος κατώρθωσε νὰ νικήσῃ ἐπανειλημ-
 μένως τὸν Ἰουγούρθαν, ὅστις μάτην προσπαθήσας νὰ τὸν
 δελεάσῃ διὰ τοῦ χρυσοῦ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν
 πενθερον του *Βόρχον* βασιλέα τῆς Μαυριτανίας (σήμερ. Μα-
 ρόκου). Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἡ νίκη ἐπεφυλάσσετο ἤδη τῷ
 Μετέλλῳ, ὁ Μάριος τῇ ἀδείᾳ αὐτοῦ πορευθεὶς εἰς Ῥώμην
 καὶ κατηγορήσας τὸν πάτρωνά του καὶ στρατηγον, ὅτι ἐ-
 πίτηδες παρατείνει τὸν πόλεμον ἐπ' ἀργυρολογίᾳ, ἐκλέ-
 γεται ὑπατος αὐτὸς (107 π. Χ.) καὶ ἀποστέλλεται στρα-

τηγός ἀντί τοῦ Μετέλλου, ἔχων παρ' ἑαυτῷ ὡς ταμίαν τὸν ἐξ ἐπιφανῶν καταγόμενον *Λεύκιον Κορνήλιον Σύλλαν*. Ἀφοῦ δὲ εἰς δύο μάχας κατετρόπωσε τοὺς δύο βασιλεῖς, ἀπέστειλε τὸν Σύλλαν ὅπως διαπραγματευθῆ τὴν εἰρήνην μετὰ τοῦ Βόκχου. Ὁ Σύλλας συνομολογήσας τὴν εἰρήνην κατῶρθωσε διὰ τῆς πανουργίας αὐτοῦ νὰ πείσῃ τὸν Βόκχον νὰ παραδώσῃ εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων τὸν Ἰουγούρθαν, ὅστις καὶ ἐκόσμησεν εἴτα μετὰ τῶν δύο υἱῶν του σιδηροδέσμιος τὸν θρίαμβον τοῦ Μαρίου καὶ εἴτα ἐρρίφθη εἰς ὑπόγειον φυλακὴν, ἔνθα ἀπέθανεν ἐντὸς ἕξ ἡμερῶν ἐκ τῆς πείνης καὶ τοῦ ψύχους (104 π. Χ.). Ἐκ τοῦ βασιλείου τῆς Νουμιδίας τὸ μὲν ἀνατολικὸν μέρος ἐγένετο ἐπαρχία Ῥωμαϊκὴ, τὸ δ' ἕτερον ἐδόθη εἰς τὸν Βόκχον. Τὴν νίκην ὅμως ταύτην διημφισβόητησεν ὁ Σύλλας πρὸς τὸν Μάριον ἕνεκα τῆς παρ' αὐτοῦ ἐπιδειχθείσης διπλωματικῆς ἱκανότητος ἐν τῇ συνομολογήσει τῆς εἰρήνης, καὶ ἔκτοτε ἤρξατο ὑπεκκαιομένη ἀντιζηλία τις μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, ἧτις ἐμελλε νὰ συνεπαγάγῃ βραδύτερον μυρία κακὰ εἰς τὴν Ῥώμην.

Ἐκ τοῦ πολέμου πρὸς τὸν Ἰουγούρθαν τὸ ὄνομα καὶ ἡ πολεμικὴ δόξα τοῦ Μαρίου ἐγένοντο ἤδη μέγιστα. Διὸ οἱ Ῥωμαῖοι ἀναδείξαντες αὐτὸν τὸ δεῦτερον ὕπατον (105 π. Χ.) ἀνέθεσαν αὐτῷ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν *Κίμβρων* καὶ *Τευτόνων* βαρβάρων λαῶν Γερμανικῆς καταγωγῆς, οἵτινες ἀπὸ τοῦ ἔτους 114 π. Χ. μεταναστεύσαντες σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης καὶ ὑποτάξαντες διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου πάσας τὰς πρὸς Ν. χώρας μέχρι τῆς σημερινῆς Βιέννης κατετρόπου

ἐπὶ πέντε κατὰ συνέχειαν ἔτη τοὺς ἀποσταλέντας Ῥωμαίους λεγεῶνας καὶ ἠπέλουν ἤδη τὴν βόρειον Ἰταλίαν. Ἄλλ' εὐτυχῶς διὰ τε τὴν Ῥώμην καὶ τὸν Μάριον, ὅστις ἤθελε νὰ ἐκγυμνάσῃ καλῶς τὸν ἀφωσιωμένον αὐτῷ στρατόν, οἱ βάρβαροι ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν λεηλασίαν τῆς πέραν τῶν Ἄλπεων Γαλατίας καὶ τῆς Ἰβηρίας ἐνσπείροντες πανταχοῦ τὸν τρόμον. Μετὰ διετίαν ἐπανῆλθον, καὶ οἱ μὲν Τεύτονες ἀπῆλθον διὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Γαλατίας εἰς Ἰταλίαν, οἱ δὲ Κίμβροι ἐτράπησαν πρὸς τὰς Ἄλπεις, ἵνα δι' αὐτῶν καταβῶσιν εἰς Ἰταλίαν. Ὁ Μάριος ἐπιτυχὼν τότε τοὺς βαρβάρους διεσπασμένους ἐπιπίπτει πρῶτον κατὰ τῶν Τευτόνων τετραπλασίων ὄντων κατὰ τὸ πλῆθος καὶ νικᾷ αὐτοὺς κατὰ κράτος (102 π. Χ.) παρὰ τὰ Σεξτία θερμὰ ὕδατα τῆς Προβηγκίας (Αἰχ) καὶ ἀμέσως ἐπανέρχεται εἰς Ἰταλίαν, ὅπου οἱ Κίμβροι ἀγνοοῦντες ἔτι τὴν τύχην τῶν ὁμοειδῶν τῶν περιέμενον αὐτοὺς ὅπως κοινῇ εἰσβάλωσιν εἰς Ἰταλίαν. Ἐνωθεὶς δὲ μετὰ τοῦ ὑπάτου Λουτατίου Κάτλου, ὃν εἶχε ταχθῆ καὶ ὁ Σύλλας εἰς φανεράν ἤδη ῥῆξιν περιελθὼν πρὸς τὸν Μάριον, νικᾷ καὶ τούτους τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἐπομένου ἔτους (101 π. Χ.) περὶ τὰς Βερκέλλας ὀλοσχερῶς, πεσόντων ἐν τῇ μάχῃ περὶ τὰς 120000 βαρβάρων καὶ συλληφθέντων περὶ τὰς 60000 οἷτινες ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Ἡρωϊκώτατα δὲ οὗτοι ὡς καὶ οἱ Τεύτονες ἠγωνίσθησαν καὶ μάλιστα αἰγυναϊκῆς αὐτῶν, αἷτινες μὴ στέργουσαι νὰ παραδοθῶσι τοῖς Ῥωμαίοις ἐφόνεον πρῶτον τοὺς ἑαυτῶν γονεῖς καὶ συζύγους καὶ τέκνα καὶ εἶτα ἐφρονέοντο καὶ αὐταὶ ἢ ἀπὸ

τῶν δένδρων κρεμασθεῖσαι ἢ εἰς τοὺς πόδας τῶν ἵππων καὶ τὰ κέρατα τῶν βοῶν προσδεθεῖσαι.

Καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὁ Σύλλας μετὰ τοῦ Κάτλου διημφισβήτησαν πάλιν τὴν νίκην, ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέδωκαν τιμὰς θεοῦ εἰς τὸν Μάριον ἐπανελθόντα καὶ τρίτον οἰκιστὴν τῆς Ῥώμης μετὰ τὸν Ῥωμύλον καὶ τὸν Κάμιλλον ἐπωνόμασαν (σελ. 58) ὡς σῶσαντα τὴν Ῥώμην ἀπὸ τῶν βαρβάρων μέχρι τῆς καταστροφῆς τῶν ὁποίων ἐδέησε νὰ ἐκλεγῇ ὑπάτος τετράκις ἐπανειλημμένως (104—101 π. Χ.) παρὰ τοὺς ὑφισταμένους νόμους. Ἐγένετο λοιπὸν ἤδη ὁ ἐπισημότερος ἀνὴρ τῆς πολιτείας καὶ ἦτο διὰ τοῦτο ὁ μόνος ὅστις ἠδύνατο νὰ σῶσῃ τὴν Ῥώμην ἀπὸ τῶν ἀρξαμένων πάλιν ἐν αὐτῇ πολιτικῶν ταραχῶν, ἀλλ' ἐστερεῖτο τῆς πολιτικῆς ἐκείνης συνέσεως καὶ ἱκανότητος, ἥτις διέκρινε τοὺς μεγάλους αὐτοῦ προγόνους. Ὁ Μάριος ἦτο μόνον πολεμικὸς οὐχὶ δὲ καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ. Οὐχ ἦττον ὅμως ἡ φιλοδοξία του ἦτο τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἕκτην ὑπατείαν συνετάχθη μετὰ δύο ἐξωλεστάτων ἀνδρῶν, τῶν δημάρχων *Λευκίου Σατορνίνου* καὶ *Γαίου Γλαυκίου*, διότι ἐνόησεν ὅτι οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἀπεστρέφοντο αὐτὸν διὰ τὸ ἀφανὲς γένος του· συνεφωνήθη δὲ μεταξὺ αὐτῶν, ὅπως ὁ μὲν Μάριος ἐκλεγθῇ ὑπάτος, οἱ δὲ ἄλλοι δύο καὶ διὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος δῆμαρχοι. Καὶ ὁ μὲν Μάριος ἐπέτυχεν (100 π. χ.) ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Γλαυκίας οὐχὶ ὅμως καὶ ὁ Σατορνίνος. Διὸ φονεύουσι μὲν τὸν ἐκλεγέντα ἀντ' αὐτοῦ, ἀνακηρύττουσι δὲ τὸν Σατορνίνον δῆμαρχον. Τὸ αὐτὸ ἠθέλησαν νὰ ἐπαναλάβωσιν οἱ ἀγαθοὶ δῆμαρχοι καὶ κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας τοῦ ἐπομένου ἔτους

ἀλλ' ἄνευ τῆς συμπράξεως τοῦ Μαρίου, ὃν νῦν ἐγκατέλιπον ὡς περιττόν. Τὴν φορὰν ταύτην θὰ ἐξελέγετο ὑπατος μὲν ὁ Γλαυκίας δήμαρχος δὲ ὁ Σατορνίνος. Ἐπειδὴ ὁμοῦ ὁ πρῶτος δὲν ἐπέτυχεν εἰς τὰς ὑπατικὰς ἀρχαιρεσίας, φωνεύουσι τὸν ἐκλεγέντα ὑπατον ἐν μέσῃ ἀγορᾷ καὶ συναγαγόντες στίφη δούλων καταλαμβάνουσι τὸ Καπιτώλιον. Ἄλλ' ἡ ἀνήκουστος αὕτη ἀύθαιρεσία ἐτρόμαξε τοὺς Συγκλητικούς καὶ ὁ Μάριος τῇ ἀδείᾳ αὐτῶν κατεδίωξε τοὺς στασιαστάς τῶς φίλους του καὶ ἐξαγαγὼν αὐτοὺς ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἥρας, ἐνθα κατέφυγον, ἀποστέλλει εἰς τὸ βουλευτήριον, σκοπῶν ἴσως νὰ τοὺς σώσῃ. Ὁ λαὸς ὁμοῦ ἀφαιρέσας τὴν ὄροφὴν ἐφόνευσεν αὐτοὺς διὰ τῶν κεράμων. Ἦδη οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐγένοντο βιαιότεροι, καταργοῦσι πάντα τὰ ὑπὸ τῶν ρηθέντων δημάρχων θεσπισθέντα καὶ ἀνακαλοῦσιν ἐκ τῆς ἐξορίας Μέτελλον τὸν Νουμιδικόν. Ὁ Μάριος δὲ μὴ θέλων νὰ παραστῇ εἰς τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἀντιπάλου του, παρ' οὗ ἄλλοτε ἤρπασε τὴν στρατηγίαν, καὶ ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων, ἀπῆλθεν ἵνα περιηγηθῇ τὴν Ἀσίαν.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μαρίου ἐκ Ῥώμης ἀνεκινήθη τὸ ζήτημα τῆς εἰς τοὺς Ἰταλοὺς συμμαχοὺς παράχωρήσεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ῥωμαίου πολίτου μετὰ τοῦ τῆς ψήφου, ὅπερ προέτεινε μὲν ἄλλοτε ὁ Γάϊος Γράκχος καὶ βραδύτερον ὁ Μάριος καὶ Σατορνίνος, ἀλλ' ἔμεινεν αἰεὶ ποτε ἀπραγματοποιήτον. Τὴν φορὰν ταύτην ὁ δήμαρχος Μάρκος Λίβιος Δροῦσος ὀριστικώτερον διέτύπωσε τὴν πρότασιν ταύτην ἀφοῦ πρότερον ἐκέρδησε τὴν εὐνοίαν τῶν μὲν πενήτων προτείνας τὴν διανο-

μὴν αἰτου καὶ γαιῶν καὶ τὴν ἰδρυσιν ἀποικιῶν, τῶν δὲ Συγκλητικῶν τροποποιήσας τὸν περὶ δικαστῶν νόμον τοῦ Γ. Γράκχου. Ἄλλ' αἰφνης ὁ Δροῦσος δολοφονεῖται ἡμέραν τινά, καταργοῦνται οἱ νόμοι αὐτοῦ, τὸ δὲ τῆς πολιτογραφήσεως τῶν Ἰταλῶν συμμάχων ζήτημα πάλιν ἀναβάλλεται. Τότε τὰ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου μυστικῶς συνεννοούμενα Ἰταλικά ἔθνη προϊσταμένων τῶν *Μάρσων* κηρύττουσιν ἑαυτὰ ἀνεξόρτητα, ἰδρύουσιν ἰδίαν πρωτεύουσαν τὸ *Κορφίνιον*, ἐκλέγουσι βουλὴν ἐκ 500 ἀνδρῶν, δύο ὑπάτους καὶ 12 πραιτῶρας καὶ λαμβάνουσι τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων (Συμμαχικός ἢ Μαρσικός πόλεμος 91 π. Χ.). Ἄλλὰ κατ' εὐτυχίαν τῆς Ῥώμης οἱ Λατίνοι, Ἐτροῦσκοί, Ὀμβρικοί, Γαλάται καὶ Λύγιες ἔμειναν ἀμέτοχοι τῆς στάσεως καὶ ἔλαβον παρὰ τῶν Ῥωμαίων εἰς ἀμοιβὴν τὰ πολιτικά δικαιώματα. Τριετίαν ὅλην οἱ Ῥωμαῖοι τῇ βοήθειᾳ τῶν ῥηθέντων λαῶν ἐπολέμησαν πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας καὶ διὰ τῶν στρατηγῶν *Γραίου Πομπηίου* καὶ *Σύλλα* καὶ ἰδίᾳ τοῦ δευτέρου ἐξῆλθον μὲν νικηταὶ ἐκ τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἀφοῦ ἀπώλεσαν περὶ τὰς 300 χιλιάδας ἀνδρας (88 π. Χ.). Οὐχ ἦττον ὁμως οἱ Ῥωμαῖοι ἐπραξάν νῦν ὅ,τι ὄφειλον ἐξ ἀρχῆς νὰ πράξωσι. Παρεχώρησαν δηλ. τὰ πολιτικά δικαιώματα εἰς ἅπαντας τοὺς Ἰταλοὺς συμμάχους τάξαντες αὐτοὺς εἰς ὀκτώ μόνον ἐκ τῶν 35 φυλῶν, ὅπως μὴ πλειοψηφῶσιν. Οὕτω λοιπὸν ἡ Ἰταλία πᾶσα ἐξωμοιώθη ἤδη πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς κυριάρχου πόλεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Μάριος καὶ Σύλλας.

Πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος ἐν Ῥώμῃ.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν ἀπησχόλημένοι εἰς τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, ὃ ἐν Ἀσίᾳ βασιλεὺς τοῦ Πόντου *Μιθριδάτης ὁ Σ'*. ὃ καὶ *Μέγας* καὶ *Εὐπάτωρ* καλούμενος, διακριθεὶς ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἐπὶ σωματικῇ καὶ πνευματικῇ ῥώμῃ, ἀποῦ ἐξέτεινε τὸ μικρὸν κράτος τοῦ ἀπὸ τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου μέχρι Κολχίδος, ἐγένετο κύριος καὶ τοῦ ἐν τῷ βορείῳ μέρει τοῦ Εὐξείνου κειμένου Κιμμερίου Βοσπόρου, καὶ εἶτα κυριεύσας ἀλληλοδιαδόχως τὴν Καππαδοκίαν, Φρυγίαν, Βιθυνίαν καὶ πᾶσαν τὴν λοιπὴν μικρὰν Ἀσίαν μετέφερε τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ εἰς *Πέργαμον*. Ἀποῦ δὲ κατέλαβε καὶ πάσας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πλὴν τῆς Κρήτης, διέταξεν ὅπως ἐν ῥητῇ ἡμέρᾳ φονευθῶσι πάντες οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν εὐρισκόμενοι Ῥωμαῖοι μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ παιδῶν (περὶ τὰς 80000), ἵνα εὐχαριστήσῃ διὰ τούτου τοὺς ὑποταχθέντας λαοὺς, οἵτινες κατεπιέζοντο μεγάλως ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπάρχων. Περὶ δὲ τὸ ἔτος 87 π.χ. ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ *Ἀργέλαον* πρὸς συνάντησιν τῶν κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντων Ῥωμαϊκῶν λεγεῶνων. Ἐπὶ τῇ ἀφίξει δ' αὐτοῦ ἄπασαι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ ἰδίᾳ αἱ Ἀθηναὶ μετὰ τοῦ Πειραιῶς, αἱ Θῆβαι, ἡ Σπάρτη καὶ οἱ Ἀχαιοὶ ἐχαίρεισαν αὐτὸν ὡς σωτῆρα.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέθεσαν εἰς τὸν *Σύλλαν* ἀναγορευθέντα
(Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία) 8

ὑπατον νὰ ἀναστείλῃ τὴν κατακτητικὴν τοῦ Μιθριδάτου ὁρμὴν. Ἄλλ' ὁ Μάριος, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐπανέλθῃ εἰς Ῥώμην καὶ ἤλπιζε νὰ ἀνυψωθῇ πάλιν διὰ τινος ἐξωτερικοῦ πολέμου, ἰδὼν ἐν τῇ προκειμένη περιστάσει ἑαυτὸν παραγκωνισθέντα διὰ τὸ γῆρας δῆθεν, τὸν δὲ ἀντιπαλὸν του διορισθέντα στρατηγὸν οὕτω σπουδαίας ἐκστρατείας, συνεμάχησε καὶ εἰς τὴν περιστάσει ταύτην μετὰ τινος νέου Σατορνίνου, τοῦ ταραχωδεστέρου δηλ. τῶν μέχρι τοῦδε δημάρχων *Ποπλίου Σουλπικίου Ρούφου* ἀνδρὸς ἐξωλεστάτου καὶ καταχρέου, ὅπως κατορθώσῃ νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν σπουδαίαν ταύτην στρατηγίαν. Ὁ Σουλπίκιος λαβὼν 600 ἐκδεδιητημένους καὶ ἐξώλεις ὡς αὐτὸς πολίτας ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἰππέων, οὓς ἐκάλεσεν *ἀντισύγκλητον* ἑαυτοῦ, καὶ 3000 ἄλλους ὀπλοφοροῦντας ληστὰς εἰσάγει νόμον, ὅπως οἱ Ἴταλοὶ σύμμαχοι καταταχθῶσιν εἰς ἀπάσας τὰς 35 φυλάς ἀντὶ τῶν 8. Τούτου γενομένου καὶ τυχῶν οὕτω μεγάλης πλειοψηφίας ἀναγορεύει τὸν Μάριον ὑπατον καὶ στρατηγὸν τῆς κατὰ τοῦ Μιθριδάτου ἐκστρατείας ἀντὶ τοῦ Σύλλα καὶ ἐνσπείρει τὸν τρόπον πανταχοῦ καταδιώκων τοὺς ὀλιγαρχικούς. Ὁ Σύλλας τότε εὑρεθεὶς ἐν Ῥώμῃ, μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἐσώθη ἀπελθὼν εἰς τὸ κατὰ τὴν *Νῶλαν* στρατόπεδον, καὶ λαβὼν τὸν στρατὸν ἔτοιμον ὄντα νὰ ἀπέλθῃ κατὰ τοῦ Μιθιδράτου ἐπέρχεται κατὰ τῆς Ῥώμης, κηρύττων οὕτω τὸν *πρῶτον ἐμφύλιον πόλεμον*, νικᾷ τοὺς περὶ Σουλπίκιον καὶ Μάριον, κηρύττει αὐτοὺς ἐχθροὺς τοῦ τῶν Ῥωμαίων δήμου, καταργεῖ τοὺς νόμους τοῦ Σουλπικίου καὶ διατάττει νέας ὑπατικὰς ἐκλογάς, καθ' ἃς ἐκλέγεται αὐ-

τὸς ὕπατος μετὰ τοῦ *Λευκίου Κορηλλίου Κίρρα* ὀπαδοῦ τοῦ Μαρίου. Ἀφοῦ δὲ ἔλαβεν ὄρκους παρὰ τοῦ συνυπάτου ὅτι θὰ σεβασθῆ τὰς μεταρρυθμίσεις αὐτοῦ, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου ἐκστρατείαν, ἀποστείλας ἅμα πανταχοῦ διαταγὰς νὰ συλλάβωσι καὶ φονεύσωσι τὸν Μάριον καὶ Σουλπίκιον· καὶ ὁ μὲν Σουλπίκιος ἐφονεύθη ὑπὸ τινος τῶν δούλων αὐτοῦ.

Ὁ δὲ Μάριος ἀφοῦ περιεπλανήθη ἱκανὸν χρόνον ἐν Ἰταλίᾳ ἀποφεύγων τὰς πόλεις καὶ λεωφόρους, ἵνα μὴ συλληφθῆ, ἐνέπεσεν εἰς τὰ ἔλη τῶν *Μιντουρνῶν*, ἔνθα ἐκρύβη ἐμβαπτίσας ἑαυτὸν μέχρι τῆς κεφαλῆς ἐν τοῖς ἔλεσι καὶ καλύψας διὰ θάμνων τὴν κεφαλὴν. Οὕτως ἔχων συνελήφθη καὶ ἀπήχθη εἰς τὰς φυλακὰς τῶν Μιντουρνῶν. Ἐπειδὴ ὁμως οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ φονεύσῃ αὐτόν, Κίμβρος τις ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦτο καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν φυλακὴν κρατῶν τὸ ξίφος γυμνόν. Ἄλλ' ὅτε ὁ βάρβαρος οὗτος ἤκουσε τὴν αὐστηρὰν φωνὴν τοῦ Μαρίου λέγοντος· «*Αθλιε! σὺ τολμᾷς νὰ φονεύσῃς τὸν Γάϊον Μάριον* ; » τοσοῦτον ἐφοβήθη, ὥστε ἔρριψε τὸ ξίφος κατὰ γῆς καὶ ἐξῆλθε τῆς φυλακῆς κραυγάζων· «*Δὲν δύναμαι νὰ φονεύσω τὸν Γάϊον Μάριον*». Ὁ ἑπαρχὸς τῆς πόλεως θεωρήσας τοῦτο αἰσιον διὰ τὸν Μάριον οἰωνὸν ἀπέλευσεν αὐτόν. Ἐκεῖνος δὲ μετὰ τινος περιπλανήσεις ἐφθασε τέλος εἰς Ἀφρικὴν, ὅπου ἤκουσεν ὅτι ὁ θετός του υἱὸς Γάϊος Μάριος συνήθροϊζεν ὑπὲρ αὐτοῦ στρατόν. Ἐκάθητό δὲ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Καρχηδόνας, ὅτε ὁ Ῥωμαῖος τῆς χώρας ἑπαρχὸς μαθὼν τοῦτο ἀπίστευτε διατάττων αὐτόν νὰ ἀναχωρήσῃ εὐθύς, ἐὰν δὲν θέλῃ νὰ τὸν μεταχειρισθῆ

ὡς ἐχθρόν. Ὁ Μάριος ἀναβλέψας πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον μετὰ θλίψεως εἶπεν· «ὔπαγε, εἰπέ εἰς τὸν κύριόν σου, ὅτι εἶδες τὸν Γάϊον Μάριον καθήμενον φυγάδα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Καρχηδόνας» καὶ μετὰ τοῦτο ἀπῆλθεν. Ἐπειδὴ δὲ ἔμαθεν ὅτι ἐν Ῥώμῃ ὁ ἐκ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ Κίννας ὑπατος γενόμενος κατήργησε τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Σύλλα παρὰ τὰς δοθείσας πρὸς ἐκείνον ὑποσχέσεις καὶ ἐπανήγαγε πάλιν τοὺς Ἴταλοὺς συμμάχους εἰς τὰς 35 φυλάς, ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἰταλίαν ἀκριβῶς καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Κίννας ἡγούμενος οὐκ ὀλίγου στρατοῦ ἐπορεύετο κατὰ τῆς Ῥώμης, ὅπως τιμωρήσῃ τοὺς ἀριστοκρατικούς, οἵτινες διὰ τοῦ ἐτέρου τῶν ὑπάτων Ὀκταβίου ὑπερμάχου τοῦ Σύλλα ἀνθίσταντο ἰσχυρῶς εἰς αὐτόν. Γενόμενος κύριος τῆς πόλεως ὁ Κίννας μετὰ τοῦ Μαρίου φρονέουσιν ἐντὸς πέντε ἡμερῶν περὶ τὰς 10000 ἀριστοκρατικούς, διατάττουσι τὴν ἐξολόθρευσιν πάντων τῶν ὀπαδῶν τοῦ Σύλλα καὶ κηρύττουσιν αὐτὸν τὸν Σύλλαν οὐ μόνον ἐκπτωτον τοῦ ὑπατικοῦ ἀξιώματος ἀλλὰ καὶ ἐχθρόν τοῦ τῶν Ῥωμαίων δήμου, κατασκάψαντες συγχρόνως τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ δημεύσαντες τὴν περιουσίαν του. Εἶτα δὲ ἀνέδειξαν ἑαυτοὺς ὑπάτους διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (86 π. Χ.) καὶ ἐξέπεμψαν κατὰ τοῦ Σύλλα καὶ τοῦ Μιθριδάτου τὸν Γάϊον Βαλέριον Φλάκκον. Ἄλλ' ὁ Μάριος δὲν ἐπέζησε πολὺ μετὰ τὴν ἐβδόμην αὐτοῦ ὑπατείας· διότι παραδοθεὶς εἰς πᾶν εἶδος ἀπολαύσεων καὶ ἀκολασίας, ὅπως μετριάσῃ τὸν γεννηθέντα ἐν ἑαυτῷ ἀπὸ τοῦ Σύλλα φόβον, ἀπέθανεν ἄγων τὸ 70ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του.

'Ο Σύλλας ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ διαπεραιωθείς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑποτάξας τοὺς Πελοποννησίους καὶ Θηβαίους ἐπολιόρκησε τὸν Πειραιᾶ (87 π. Χ.) ἔνθα εἶχε κλεισθῆ ὁ Ἀρχέλαος, καὶ τὰς Ἀθήνας, ἔνθα εὕρισκετο ὁ εἰς ἀποστασίαν παρακινήσας τοὺς Ἀθηναίους φιλόσοφος Ἀριστίων. Μὴ ἔχων δὲ χρήματα ἐσύλησε τοὺς θησαυροὺς καὶ τὰ ἀναθήματα τῶν Δελφῶν ὡς καὶ τὰ πολύτιμα τῆς Ὀλυμπίας ἀναθήματα, ἀφ' ὧν ἔκοψε νόμισμα, καὶ μετὰ ἐννεάμηνον πολιορκίαν ἐγένετο κύριος πρῶτον τοῦ Πειραιῶς, ὃν παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας, καὶ εἶτα τῶν Ἀθηναίων, αἵτινες παρεδόθησαν ἐκ τῆς πείνης καὶ δίψης. Προέβη δὲ τότε εἰς φοβερωτάτην σφαγὴν τῶν κατοίκων, ἐξ ἧς ἐπλημμύρησεν αἵματος ὁ Κεραμεικός, καταπαύσας αὐτὴν μόνον χάριν τῶν μεγάλων τῆς πόλεως νεκρῶν, ὡς ἔλεγεν. Ἀφοῦ δὲ εἶτα ἐνίκησε τὸν μὲν ἐξ 120000 ἀνδρῶν συγκεῖμενον στρατὸν τοῦ Ἀρχελαίου ἐν *Χαιρωνείᾳ*, τὸν δὲ ἐξ 80000 τοῦ Δορυλαίου ἐν *Ὀρχομενῷ* τῆς Βοιωτίας, ἀπῆλθε διὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας εἰς Ἀσίαν σπεύδων νὰ καταλύσῃ ταχέως τὸν πόλεμον, ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς Ῥώμην. Ἐν Ἀσίᾳ δὲ κατὰ θάλασσαν μὲν ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τὸν στόλον τοῦ Μιθριδάτου ὁ ταμίας τοῦ Σύλλα Δεύκιος Δικίτιος Λούκουλλος, κατὰ ξηρὰν δὲ ὁ Γάιος Φιμβρίας, ὅστις εἶχεν ἀναλάβῃ τὴν στρατηγίαν φονεύσας τὸν κατὰ τοῦ Σύλλα καὶ Μιθριδάτου ἀποσταλέντα ὑπατον Φλάκκον. Ὁ Μιθριδάτης μετὰ τὰς ἡττάς ταύτας ἰδὼν οὐ μόνον τὴν Βιθυνίαν καὶ τὸ Πέργαμον κυριευθέντα, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς λοιπὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐπαρχίας ἀφισταμένας ἀπ' αὐτοῦ, ἔλαβε συνέντευξιν μετὰ τοῦ Σύλλα

ἐν *Δαρδάνῳ* τῆς Φρυγίας καὶ συνωμολόγησεν εἰρήνην (84 π. Χ.), δι' ἧς ἐγκατέλιπε πάσας τὰς κατακτηθείσας χώρας, παρέδωκεν 70 ναῦς καὶ 500 τοξότας, καὶ ἐπλήρωσε 2000 τάλαντα.

- Ὁ Σύλλας γενόμενος κύριος καὶ τοῦ στρατοῦ τοῦ ὑπὸ τὸν Φιμβρίαν, ὃν ἠνάγκασε νὰ αὐτοκτονήσῃ, καὶ διατάξας τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Ἑλλάδα ἔλαβε τὴν πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἀγούσαν καὶ ἔγραψεν εἰς τὴν Σύγκλητον ἐκ Πατρῶν, ὅτι περατώσας τὸν ἐν Ἀσίᾳ πόλεμον ἐπανέρχεται εἰς Ῥώμην ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς ἑαυτοῦ ἐχθροὺς καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν. Εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ ὅτε ἀπεβιβάσθη εἰς Βριντήσιον λιάν ἀφωσιωμένους αὐτῷ 40000 ἄνδρας καὶ ἐγένετο αὐτόθι δεκτὸς ὑπὸ τῶν κρατίστων ὀπαδῶν τοῦ Μετέλλου τοῦ Πίου, Λικινίου Κράσσου καὶ Γναίου Πομπηίου. Κατ' αὐτοῦ ἐπῆλθον οἱ τοῦ ἔτους ἐκείνου ὑπατοὶ *Νορβαρὸς* καὶ *Σκηπίων*, ἀλλ' ἠττήθησαν ἀμφοτέροι οἱ μὲν ἐν Καπύῃ ὁ δ' ἐν Τεάνῳ (83 π. Χ.). Φοβερώτερος ὁμως παρεσκευάσθη πόλεμος διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὑπὸ τῶν νέων ὑπάτων *Παπιρίου Κάρβωνος* καὶ *Γαίου Μαρίου* υἱοῦ. Καὶ κατὰ μὲν τοῦ πρώτου ἀπελθόντος εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν ἀπέστειλεν ὁ Σύλλας τὸν Μέτελλον καὶ Πομπηίον, αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ Κράσσου ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ῥώμης ἐναντίον τοῦ Μαρίου, ὃν συναντήσας παρὰ τὴν *Πραινεσιὸν* κατετρόπωσεν οὕτως ὀλοσχερῶς, ὥστε ὀλίγοι μόνον μετ' αὐτοῦ ἐσώθησαν εἰς τὴν πόλιν ταύτην. Γενόμενος δὲ τότε ἀκωλύτως κύριος τῆς Ῥώμης μετέβη εἰς συνάντησιν τοῦ Μετέλλου καὶ Πομπηίου, μεθ' ὧν κατετρόπωσε τὸν στρατὸν τοῦ Κάρβωνος

ἐν Κλουσίῳ τῆς Τυρρηνίας καὶ εἶτα ἐν τάχει ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ἔμπροσθεν τῆς ὁποίας εἶχον στρατοπεδεύσῃ περὶ τὰς 70000 Λευκανοὶ καὶ Σαυνίται βοηθοῦντες τὴν δημοκρατικὴν φατρίαν. Νικήσας δὲ αὐτοὺς ἐν τῇ συναφθείσῃ μάχῃ καὶ γενόμενος κύριος τῆς Πραϊνεστοῦ εἰσῆλθεν εἰς Ῥώμην νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος καὶ ἐπελήφθη εὐθὺς τοῦ ἔργου πρῶτον μὲν τῆς ἐξοντώσεως πάντων τῶν ἐχθρῶν του καὶ εἶτα τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς πολιτείας.

Ἦν δὲ Νοέμβριος τοῦ ἔτους 82 π. Χ. ὅτε ὁ Σύλλας ὀνομάσας ἑαυτὸν *Εὐτυχῆ* (*felix*) καὶ ἀναγορευθεὶς δικτάτωρ ἐπ' ἀόριστον χρόνον συνεκάλεσε τὴν Βουλὴν. Ἐνῶ δὲ ἠγόρευεν ἐν αὐτῇ ἐκτιθεὶς τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ πρόγραμμα, σπαρακτικαὶ κραυγαὶ 8000 Σαυνιτῶν αἰχμαλώτων σφαζομένων δίκην ἀρνίων ἐν παρακειμένῳ οἰκῆματι κατετρόμαξαν τοὺς βουλευτάς· « *Μὴ φοβείσθε, εἶπεν αὐτοῖς ὁ Σύλλας ἐν ψυχραϊμίᾳ, τιμωροῦνται τῇ ἀδείᾳ μου ταυρῆλαι τινές.* » Τὴν δὲ ἐπιούσαν ἐξεδόθησαν αἱ πολυθρύλητοι ἐκεῖναι προγραφαὶ ἧτοι κατάλογοι, ἐν οἷς ἐνεγράφετο ἀνεκκλήτως τὸ ὄνομα παντός, ὅστις προωρίζετο εἰς θάνατον. Τότε ἡ Ῥώμη παρέστη πρὸ θεάματος φρικτοῦ καὶ σπαραξικαρδίου, τῆς ἀνηλεοῦς δηλ. σφαγῆς μυριάδων πολιτῶν ἄλλων μὲν ἐχθρῶν τοῦ Σύλλα καὶ ὀπαδῶν τοῦ Μαρρίου, τῶν πλείστων δὲ πλουσίων φονευομένων διὰ τὰ πλούτη αὐτῶν, ἅτινα ἐδημεύοντο, καὶ ἐτέρων πολλῶν δι' ἴδια μίση καὶ ἐχθρας παλαιάς. Ἐφονεύετο ὁ υἱὸς ὁ κρύπτων τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἢ ὁ δούλος ὁ κρύπτων τὸν κύριον αὐτοῦ. Τὸ κακὸν ἔλαβεν ἰδίᾳ μεγάλας διαστάσεις, διότι τὰ κτήματα τῶν προγραφομένων ἐδημεύοντο καὶ ἐπωλοῦντο εἶτα

εἰς εὐτελεστάτας τιμὰς⁽¹⁾. Ἴνα δώσωμεν παράδειγμα τῆς ἀνηκούστου θηριώδους τῶν ὀργάνων τοῦ Σύλλα, ἀναφέρομεν ὅτι ὁ μετέπειτα διαβόητος γενόμενος Σέργιος Κατιλίνας ἀφοῦ κατὰ πρῶτον ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Μαρίου Γρατιδιανοῦ, συγγενοῦς τοῦ Μαρίου, ἀπέκοψεν εἶτα τὴν γλῶσσαν, τὰ ὦτα, τὰς χεῖρας, ἐστραγγάλισε τοὺς βραχίονας καὶ τὰς κνήμας καὶ τέλος ἀπέκοψε καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ ζῶντος μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀμόρφου ἐκείνου σώματος, διὰ νὰ λάβῃ τὴν προκεκηρυγμένην δι' ἐκάστην κεφαλὴν προγεγραμμένου ἀμοιβῆν ἐκ 12000 δηναρίων (13000 φρ. περίπου). Αὐτὸς ὁ τάφος τοῦ Μαρίου τότε ἀνεψῆθη καὶ τὰ ὄσα αὐτοῦ ἐρρίφθησαν εἰς τὸν ποταμὸν Ἀνίωνα ἅπαντα δὲ τὰ μνημεῖα τὰ ἀναμιμνήσκοντα τοὺς θριάμβους ἐκείνου κατεστράφησαν. «Καὶ πότε σκέπτεσαι, ἠρώτησεν ἡμέραν τινὰ τὸν Σύλλαν ὁ Μέτελλος, τὰ δώσης πέρας εἰς τὰς σφαγὰς ταύτας;» «Δὲν γινώριζω» ἀπήντησε, καθ' ἐκάστην δὲ ἡμέραν ἐξέδιδε νέας προγραφάς. Ἀριθμοῦνται 90 συγκλητικοί, 2600 ἵππεις καὶ 4700 οἱ λοιποὶ προγραφέντες. Ἀναρίθμητοι δὲ εἰσιν οἱ φονευθέντες διὰ φιλοκτημοσύνην καὶ δι' ἰδίας ἔχθρας καὶ μίση, κατὰ μυριάδας δὲ οἱ ἐν τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ. Τέλος μετὰ ἕξ ὀλοκλήρους μῆνας (Δεκέμβρ. — Ἰουν. 28 π. X.) ἐδόθη πέρας εἰς τὰς σφαγὰς ταύτας⁽²⁾.

(1) Ὁ Χρυσόγονος, εἷς τῶν ὑπηρετῶν τοῦ Σύλλα, ἠγόρασεν ἀντὶ 4000 σηστερτίων (500 φρ. περίπου) τὰ κτήματα τοῦ Ῥοσκίου ἀξίας 60 ἑκατομμυρίων σηστερτίων (2 ἑκατομμ. φρ. περίπου).

2). Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ ὁ 18ῆτης Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ γαμβρὸς τοῦ Κίνας καὶ συγγενῆς τοῦ Μαρίου ἀναγκαζόμε-

Ἄλλ' ὁ Σύλλας ἐσκόπει νὰ πατάξῃ κατὰ κόρρης τὴν δημοκρατικὴν φατρίαν καί, ὅ,τι ἀφῆκεν ἢ σπάθη, συνεπλήρωσαν οἱ νόμοι αὐτοῦ. Πρὸς ἐπιψήφισιν δὲ αὐτῶν περιετοιχίσθη ὑπὸ φρουρᾶς 10000 δορυφόρων ἐκ δούλων, οὓς αὐτὸς ἠλευθέρωσε καὶ ἐκάλεσε διὰ τοῦτο *Κορηλίους*, ἐτοιμοὺς εἰς ἓν νεῦμά του νὰ ἐπιβάλωσιν αὐτοὺς διὰ τῆς βίας. Ἦσαν δ' οὗτοι : α') Ἀνεκήρυξεν ἐκλεξιμοὺς εἰς τὸ δημαρχικὸν ἀξίωμα μόνους τοὺς συγκλητικοὺς ἀποκλειομένους τότε πάσης ἄλλης ἀρχῆς· β') Συνεπλήρωσε τὰ κενὰ τῆς Συγκλήτου διὰ 300 ἐκ τῶν πλουσιωτέρων ἱππέων· γ') Ὄρισεν ὅπως αἱ ἀρχαὶ δίδωνται ἱεραρχικῶς, ὀρίσας καὶ ὄριον ἡλικίας διὰ μὲν τοὺς ταμίαις τὸ 80ὸν ἔτος διὰ δὲ τοὺς στρατηγούς τὸ 35ον καὶ διὰ τοὺς ὑπάτους τὸ 40όν· δ') Ἡὔξησε τοὺς μὲν ταμίαις εἰς 20, τοὺς δὲ πραιτωρας εἰς 8 καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ οἰωνοσκόπους εἰς 15· ε') Ἀπηγόρευσε εἰς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀνθυπάτους νὰ κηρύττωσι πόλεμον ἄνευ ἀδείας τῆς Συγκλήτου· ς') Συνεκρότησε τὰ δικαστήρια ἐκ βουλευτῶν καὶ ἐξέδωκε πλείστους νόμους πρὸς ἀναχαίτισιν τῆς ἠθικῆς ἐξαχρείωσης· ζ') Ἀπέκλεισε τοὺς ἀπογόνους τῶν προγραφέντων παντὸς ἀξιώματος καὶ η') Ἰδρυσε χάριν τῶν ἰδίων 120000 στρατιωτῶν ἀποικίας ἐν πόλεσι τῆς Ἰταλίας, ὧν οἱ κάτοικοι ἐξωντῶθησαν ἢ ἐδιώχθησαν ἐκεῖθεν. Ἄλλ' οἱ

νος ὑπὸ τοῦ Σύλλα νὰ ἀποπέμψῃ τὴν ἐκυτοῦ γυναῖκα καὶ μὴ πειθόμενος ἔφυγεν ἐκ Ρώμης, καὶ μόλις εἰς τὰς πολλὰς παρακλήσεις τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν Ἐστιαδῶν ἐνέδωκεν ὁ Σύλλας ὅπως χάρισθῃ αὐτῷ τὴν ζωὴν, καίτοι, ὡς ἔλεγε, πολλοὺς ἐν τῷ παιδίῳ ἐκείνῳ ἐνέβλεπε Μαρίους.

νόμοι οὔτοι οἱ σκοποῦντες τὴν ἐπικράτησιν καθαρᾶς ἀριστοκρατίας, πολὺ ἀπέιχον τοῦ νὰ φέρωσι τὴν ἀνόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Τούναντίον δὲ τὰ τε ἤθη μᾶλλον ἐξηχρειώθησαν καὶ ἡ σπατάλη μετὰ τῆς ἀκολασίας ἀπέβη ἄμετρος.

Δύο δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα, καθ' ἃ ὁ Σύλλας διετέλεσεν ὕπατος καὶ δικτάτωρ, αἴφνης οὗτος ὅλως ἀπροσδοκῆτως ἀπεσύρθη (79 π.Χ.) εἰς ἓν κτῆμά του ἐν Κύμῃ, παραιτησάμενος τὴν ἀρχήν. Αὐτόθι δὲ παρεδόθη, ὡς ὁ Μάριος, εἰς πᾶσαν ἡδυπάθειαν καὶ συνέγραφε τὰ ὑπομνήματά του. Δὲν ἐπέζησεν ὁμως πολὺ· διότι καταληφθεὶς ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ καὶ παθῶν φθειρίασιν καθ' ὅλον τὸ σῶμα ἀπέθανε, τηκόμενος ὑπὸ τῆς τύψεως τοῦ συνειδότες διὰ τὴν τοσαύτην αἱματοχυσίαν καὶ τὰς ἀνοσίους προγραφάς του (78 π. Χ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Τὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα.

Πρώτη τριαρχία.

Μόλις ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὁ Σύλλας εὐθὺς προῆλθον εἰς τὸ μέσον οἰονεὶ κληρονόμοι τῆς δυνάμεως καὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ οἱ κράτιστοι τῶν τότε ὀπαδῶν του Μέτελλος ὁ Πίος, ὁ Λικίνιος Κράσσος, ὁ Λούκουλλος καὶ πρὸ πάντων ὁ Πομπήιος. Διότι ἤδη τὰ τῆς πολιτείας προέκειντο λεῖα εἰς πάντα, ὅστις ἤθελε δυνηθῆναι νὰ κερδήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ πλήθους δι' οἰωνδῆποτε ἡδύ-

νατο μέσων. Τοῦτο δὲ κατώρθωσεν ὁ Πομπήιος διὰ τῶν ἑαυτοῦ κατορθωμάτων προσοικειωθείς καὶ τὴν δημοκρατικὴν μερίδα, ἣν ἄλλοτε μετὰ τοῦ Σύλλα κατεδίωξε, διότι ἐπανήγαγε διὰ νόμου τὴν δημαρχικὴν ἐξουσίαν εἰς τὸ πρὸ τοῦ Σύλλα καθεστῶς. Τὰ κατορθώματα δέ, δι' ὧν ἐπήυξσε τὴν πρὸς ἑαυτὸν εὐνοίαν τοῦ πλήθους, ἦσαν ὁ πρὸς Σερτώριον πόλεμος, ὁ πρὸς τοὺς μοιχομάχους καὶ δούλους, ὁ πρὸς τοὺς πειρατὰς καὶ ὁ πρὸς Μιθριδάτην.

Ἐτι ζῶντος τοῦ Σύλλα πολλοὶ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μαρρίου διαφυγόντες τὴν σφαγὴν ἠνώθησαν ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Σερτωρίου κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν Σικελίᾳ εἶτα δὲ ἐν Ἰθηρίᾳ καὶ συμμαχήσαντες μετὰ τῶν ἐν Ἰθηρίᾳ Λυσιτανῶν ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον. Κατὰ τοῦ Σερτωρίου ἀπεστάλη ὁ Μέτελλος· ἀλλ' οὔτε αὐτὸς οὔτε ὁ εἰς βοήθειάν του ἐλθὼν Πομπήιος ἴσχυσαν νὰ καταβάλωσι τὸν δεξιώτατον τοῦτον καὶ ἰκανώτατον περὶ τὰ πολεμικὰ στρατηγόν, ὅστις ἐνωθεὶς καὶ μετὰ τοῦ *Περπένας* ἐνός τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μαρρίου, ἐξηκολούθει τὸν πόλεμον γενναίως καὶ ἰνίκα ἐπανειλημμένως τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα. Τέλος δὲ ὁ Περπένας ἐκ φιλοδοξίας φονεύει διὰ δόλου τὸν Σερτώριον ἐν συμποσίῳ καὶ σφετερίζεται τὴν ἀρχήν. Ἄλλὰ πρῶτοι οἱ Λυσιτανοὶ ἀπέφυγον τὸν φονέα τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτοῖς Σερτωρίου, ὁ δὲ Πομπήιος εὐχερῶς τότε ἐνίκησε τὸν ὀλιγάριθμον ἐκ Ῥωμαίων στρατὸν τοῦ Περπένας, καί, ἀφοῦ καθυπέταξε πᾶσαν τὴν Ἰθηρίαν, ἀπῆλθεν (71 π. Χ.) εἰς Ῥώμην, τοῦ Μετέλλου μείναντος καὶ τελευτήσαντος τὸν βίον ἐν Ἰθηρίᾳ.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Κράσσος ἡγούμενος πολλῶν

μυριάδων στρατοῦ ἐμάχετο γενναίως καὶ κατέστελλε τὴν φοβερὰν ἐπανάστασιν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ *μογομάχων*, οἵτινες ἐτρέφοντο κατὰ χιλιάδας καὶ ἠσκοῦντο, ὅπως ἐν τοῖς ἀμφιθεάτροις εὐαρεστῶσι τοῖς Ῥωμαίοις ἀγωνιζόμενοι μέχρι θανάτου ἢ πρὸς ἀλλήλους ἢ κατὰ τῶν ἀγρίων θηρίων. Ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν *Σπαρτάκου* ἔσπευσαν ἀμέσως χιλιάδες δούλων καὶ ἄλλων ἀπόρων πολιτῶν συμποσωθέντων ἀπάντων εἰς 70000 ἄνδρας (73 π. Χ.). Ὁ Πομπήιος ἐπανερχόμενος ἐξ Ἰβηρίας καὶ συναντήσας ἐξηφάνισε τελείως τὰ λείψανα τούτων ἐν τῇ βορείῳ Ἰταλίᾳ, ὅτε ἔφευγον τὸν Κράσσον νικήσαντα αὐτοὺς κατὰ κράτος ἐν μάχῃ, ἐν ἣ ὁ μὲν Σπάρτακος ἐφονεύθη, περὶ τοὺς 6000 δὲ αὐτῶν συλληφθέντες αἰχμάλωτοι ἀνεσταυρώθησαν κατὰ τὴν Ἀππίαν ὁδόν. Ὁ Πομπήιος μεγαλορρημονῶν ἐν Ῥώμῃ ἔπειτα εἰς ἑαυτὸν ἀπέδιδε τὴν πρόρριζον κατάπαυσιν τοῦ δουλικοῦ πολέμου (71 π. Χ.), ἐξ οὗ προῆλθε φανερὰ ἔχθρα μεταξὺ τῶν δύο τούτων στρατηγῶν, ἧτις παρ' ὀλίγον θὰ ἀπέληγεν εἰς ἐμφύλιον πόλεμον, ἐὰν μὴ ὁ Κράσσος μετριοφρονέστερος ὢν τοῦ Πομπηίου ἔτεινεν αὐτῷ τὴν χεῖρα καὶ διέλυε τὴν ἑαυτοῦ στρατιάν.

Ἄλλ' ὑπερτέρα δόξα καὶ μεγαλείον ἐπεφυλάσσετο εἰς τὸν Πομπήιον κατὰ τὸν *πειρατικὸν πόλεμον*. Κατὰ πρότασιν τοῦ δημάρχου *Αὔλου Γαβηρίου*, ἣν ὑπεστήριξε μεγάλως καὶ ὁ τότε ταμιεύων Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ, λυσσώδως δὲ ἐπολέμησεν ἡ ὀλιγαρχικὴ μερίς, διωρίσθη ὁ Πομπήιος ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνθυπάτου γενικὸς ναύαρχος καθ' ἅπασαν τὴν Μεσόγειον ἀπο τῶν Ἑρακλείων στηλῶν

μέχρι τῶν παραλίων τῆς Ἀσίας καὶ ἀρχιστράτηγος κατὰ ξηρὰν μέχρι 72 χιλιομέτρων μακρὰν τῆς θαλάσσης, λαβὼν ἅμα τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξη 15 ὑπάρχους, νὰ ἐξαρτύσῃ στόλον ἐκ 200 πλοίων, νὰ στρατολογήσῃ στρατιώτας καὶ ναύτας καὶ νὰ λάβῃ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου 6000 τάλαντα ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς πειρατάς. Οὗτοι δὲ οἱ πειραταὶ ὀρμώμενοι οἱ πλείστοι ἐκ τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας καὶ φεύγοντες τὴν πλεονεξίαν καὶ τυραννίαν τῶν Ῥωμαίων ἐπάρχων ἐκέκτηντο περὶ τὰ 2000 πλοῖα, εἶχον καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς Μεσογείου ναυστάθμους καὶ πύργους, καὶ ὀρμητήρια αὐτῶν ἔχοντες τὴν Κιλικίαν καὶ Κρήτην ἐλήστευον τὰς παραλίους πόλεις καὶ τὰ διαπλέοντα τὴν θαλάσσαν πλοῖα, τολμήσαντες καὶ αὐτὴν τὴν Ὠστίαν, τὸ ἐπίνειον τῆς Ῥώμης, νὰ προσβάλωσιν. Ὁ Πομπήιος λοιπὸν διπλάσια τῶν ὑπὸ τοῦ δήμου ψηφισθέντων λαβὼν καὶ διαιρέσας τὴν Μεσόγειον εἰς 13 μέρη ὑπὸ ἓνα ὑπαρχοντάξας δὲ καὶ τὸν στόλον αὐτοῦ εἰς τὰ κυριώτερα τῶν πειρατῶν ὀρμητήρια κατεδ' ὤξεν αὐτοὺς πανταχοῦ. Ἐντὸς δὲ τριῶν μηνῶν (ἡβ π. Χ.) ἐκαθάρισεν ἐντελῶς τὴν Μεσόγειον ἀπὸ τῶν πειρατῶν καὶ 20000 παραδοθέντας κατῴκισεν εἰς τὰ μεσόγεια τῆς Κιλικίας ἐν Σόλοις, ἧτις ἐκλήθη τότε Πομπηίουπολις.

Ἦδη τὸ πλῆθος ἐνεθουσία ὑπὲρ τοῦ Πομπηίου, ὁ δὲ τότε διάσημος τῶν Ῥωμαίων ῥήτωρ Μάρκος Τύλλιος Κικέρων πραιτῶρ ὧν ἐπλεξε δημοσίᾳ ἐν Ῥώμῃ τὸ ἐγκώμιον τοῦ Πομπηίου. Διὸ δεύτερος νόμος ὁμοίος τῷ τοῦ Γαβινίου προταθεὶς ὑπὸ τοῦ δημάρχου Γαίου Μανιλίου ἀνέθηκεν

αὐτῷ μετ' ἀπεριορίστου ἐξουσίας νέαν στρατηγίαν ἐν τῷ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πολέμῳ, ἣν καὶ πάλιν οἱ ὀλιγαρχικοὶ λυσσωδῶς ἐπολέμησαν, διότι ἐν τῇ ἀρχῇ ταύτῃ ἐνέβλεπον κατάπτωσιν τῆς ἀρχῆς τῆς Συγκλήτου καὶ μεταβολὴν αὐτῆς εἰς μοναρχίαν. Εἶχε δὲ ἀρχίσῃ ὁ Μιθριδάτης τὸν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πόλεμον εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα καὶ ὑπεστήριξε μάλιστα τὸν τότε πολεμοῦντα κατὰ τῶν Συλλείων ἐν Ἰβηρίᾳ Σερτώριον διὰ στόλου καὶ διὰ χρημάτων. Συμμαχήσας δὲ μετὰ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Τιγράνου τοῦ Β'. βασιλέως τῆς Ἀρμενίας κατέλαβε τὴν Βιθυνίαν καὶ Παφλαγονίαν καὶ ἠγούμενος 100000 ἀνδρῶν ὠχυρώθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Τιγράνου Τιγρανόκερτα. Κατὰ τούτου οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἀποστείλῃ τὸν Δούκουλλον, ὅστις μετὰ τοῦ Αὐρηλίου Κόττα λίαν ἐπιτυχῶς ἐντὸς δύο ἐτῶν ἐπανέκτησε τὰς εἰρημένας ἐπαρχίας καὶ ἐκυρίευσε τὰ Τιγρανόκερτα (69 π. Χ.) γενόμενος κύριος μεγάλων θησαυρῶν. Ἐν τῇ ἐπιστροφῇ αὐτοῦ ἐγένετο κύριος καὶ τῆς Μεσοποταμίας. Ἐπειδὴ ὁμως διὰ τὴν τραχείαν διαγωγὴν του καὶ τὴν κακῶς γενομένην διανομὴν τῶν θησαυρῶν ἐπέσυρε τὴν δυσμένειαν τῶν ἑαυτοῦ στρατιωτῶν, ἀφ' ἐτέρου δὲ οἱ ἐν Ῥώμῃ ἐχθροὶ του μὴ παύοντες νὰ κατασκευοφαντῶσιν αὐτὸν κατῶρθωσαν νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτοῦ ἡ στρατηγία καὶ δοθῇ τῷ Πομπηίῳ, ἠναγκάσθη μετὰ μεγάλης λύπης νὰ ἀποσυρθῇ καὶ νὰ καταλίπῃ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ πολέμου εἰς τὸν διάδοχόν του, καθ' ἣν στιγμὴν αὐτὸς ἐπὶ ἑπτὰ ὀλόκληρα ἔτη πολεμῶν καὶ στρατηγῶν ἐξέκοπτε τὰς ρίζας αὐτοῦ καὶ ἐπλησίαζε νὰ δώσῃ πέρασ εἰς αὐτόν. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν Ῥώμην ἀ-

πεσύρθη ὀριστικῶς ἐκ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς καὶ ἔζησεν ὡς ἰδιώτης ἐν ταῖς λαμπραῖς αὐτοῦ ἐπαύλεσι εἰς Βαΐας παρὰ τὴν Νεάπολιν, διαβόητος καὶ παροιμιώδης γενόμενος διὰ τὰ πολυτελῆ δεῖπνά του, εἰς ἃ προσεκάλει πάντοτε τοὺς ἀρίστους καὶ λογιωτέρους ἄνδρας τῆς Ῥώμης, παρατιθέμενος αὐτοῖς σπανιώτατα καὶ ποικίλα φαγητὰ καὶ ποτά. Ὁ δὲ Πομπήιος ἐλθὼν εἰς Ἀσίαν μετὰ μεγάλου στρατοῦ καὶ πτόλου καὶ συμμαχήσας μετὰ τοῦ Φραάτου βασιλέως τῶν Πάρθων κατεδίωξε τὸν Μιθριδάτην μέχρι τοῦ Καυκάσου καὶ ἐκεῖθεν ἐπανελθὼν ὑπέταξε τὴν Παλαιστίνην. Εὐρισκόμενος δ' ἐν Ἱερουσαλήμ, ἐν ἣ εἶχε συλῆσιν καὶ τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος, ἔλαθε τὴν ἀγγελίαν ὅτι ὁ Μιθριδάτης διωκόμενος ὑπὸ τῶν κατ' αὐτοῦ ἐπαναστάντων υἱῶν του ἠτύοκτόνησεν (63 π. Χ.), ἀπαλλαγείσης οὕτω τῆς Ῥώμης δεινοτάτου πολεμίου, ὅστις ἐπὶ 26 ἔτη κατεπολέμησε τὴν Ῥώμην. Ὁ δὲ Πομπήιος ἀπελθὼν εὐθὺς εἰς Πόντον καὶ δοὺς τὸ βασίλειον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Μιθριδάτου Φαρνάκην διέταξε τὰ κατὰ τὴν λοιπὴν Ἀσίαν, ὡς ἤθελε, καὶ ἔλαθε τὴν εἰς Ῥώμην ἄγουσαν (63 π. Χ.)

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος πρὸ τῆς ἐπαγόδου τοῦ Πομπηίου φοβερὰ συνωμοσία σκευωρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐκ πατρικίων καταγομένου *Λευκίου Σεργίου Κατιλίνα* λίαν ἐνεργὸν μέγρος λαβόντος, ὡς εἶδομεν, ἐν ταῖς προγραφαῖς τοῦ Σύλλα, ἄνδρὸς δὲ ἐκδεδιητημένου καὶ ἀσώτου φονεύσαντος ἄλλοτε τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀδελφόν, τὸ τέκνον καὶ τὴν σύζυγόν του, ἠπειλήσεν νὰ σείσῃ ἐκ θεμελίων τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν. Ἐν τῇ συνωμοσίᾳ ταύτῃ ἔλαβον μέρος πλείστοι, οἵτινες μέγιστα χρέη ἔχοντες ἤλπιζον νὰ πληρώσωσι ταῦτα

δηοῦντες τὰ κτήματα καὶ ἀρπάζοντες τὴν περιουσίαν τῶν πολιτῶν. Διότι εἶχε συμφωνηθῆ μεταξὺ αὐτῶν ἵνα ἐν ῥητῇ ἡμέρᾳ ὁ μὲν Κατιλίνας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν παραδώσῃ τὴν πόλιν εἰς τὸ πῦρ καὶ τὴν λεηλασίαν, ἄλλος δὲ τῶν συνωμοτῶν, ὁ Μάλλιος, νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ῥώμης ἐξωθεν μετὰ στρατοῦ. Ἄλλ' ὁ ὀξυδερκῆς ὀφθαλμὸς τοῦ ῥήτορος Κικέρωνος, ὅστις κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐξελέγη ὑπάτος ἀποτυχόντος καὶ πάλιν τοῦ Κατιλίνα τετράκις ἕως τότε ὑποβαλόντος τὴν ὑποψηφιότητά του, ἀνεκάλυψεν αὐτὴν διὰ τῆς ἐρωμένης ἐνὸς τῶν συνωμοτῶν καί, ἀφοῦ ἐγένετο κάτοχος ἐπιστολῶν τινῶν ἀπευθυνομένων πρὸς τοὺς Ἀλλόβρογας δι' ὧν ἐκάλουν τούτους οἱ συνωμόται εἰς βοήθειαν, ἀννήχθη πρὸς τὴν Σύγκλητον τετράκις ἐκφωνήσας τοὺς περιφρήμους αὐτοῦ κατὰ Κατιλίνα λόγους, δι' ὧν ἐπέτυχε παρ' αὐτῆς τὴν σύλληψιν καὶ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τῶν συνωμοτῶν ἀκρίτως. Τότε ὁ Κικέρων ὠνομάσθη πατὴρ τῆς πολιτείας, ὁ δὲ συνύπατός του Γάιος Ἀργώνιος ἀπῆλθε μετὰ στρατοῦ εἰς Τυρρηνίαν, ἵνα πολεμήσῃ τὸν ἐν τῷ μεταξὺ φυγόντα ἐκ Ῥώμης Κατιλίαν καὶ τὸν Μάλλιον. Ἐν τῇ μάχῃ τῇ γενομένῃ ἐν Πιστωρία (Ἰαν. 62 π. X.) ἔπεσεν ὁ Κατιλίνας, ὁ δὲ στρατός του διεσκορπίσθη.

Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰσῆρχετο εἰς Ῥώμην ὁ Πομπήιος, ὅστις βέβαιος ὦν ὅτι ἤθελεν ἐπιτύχῃ παρὰ τῆς Συγκλήτου πάντων ὅσα ἐπεθύμει, ἅμα ἀποβάς εἰς Ἰταλίαν διέλυσε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ. Μετ' ὀλίγον ὁμως χρόνον ὅτε ζητῶν νὰ καταγάγῃ πολυήμερον θρίαμβον ἐπὶ ταῖς νίκαις αὐτοῦ καὶ νὰ ἐπικυ-

ρώτη ἢ Σύγκλητος τὰ ὑπ' αὐτοῦ πραχθέντα ἐν Ἀσίᾳ εἶ-
 δεν ἀνθισταμένην τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα, ἐπὶ κεφα-
 λῆς τῆς ὁποίας ἦσαν οἱ προσωπικοὶ αὐτοῦ ἐχθροὶ Κράσ-
 σος καὶ Λούκουλλος καὶ οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ καθεστῶτος
Κάτων ὁ νεώτερος καὶ ὁ *Κικέρων*, τότε μόνον ἀνεμέτρη-
 σε τὸ μέγεθος τοῦ λάθους, ὅπερ διέπραξε διαλύσας τὸν
 στρατόν. Καὶ ἐτέλεσε μὲν θρίαμβον μεγαλοπρεπέστατον καὶ
 λαμπρότερον πάντων τῶν προηγουμένων, παραχωρηθεῖσάν
 αὐτῷ δύο μόνων ἡμερῶν, δὲν ἐπέτυχεν ὁμῶς τοῦ ποθομένου,
 ὅπερ ἦν νὰ διανεῖμῃ τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ γαίας ἐν
 Ἰταλίᾳ καὶ νὰ ἐπικυρωθῶσιν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου τὰ ὑπ'
 αὐτοῦ ἐν Ἀσίᾳ πεπραγμένα. Βλέπων τότε διαλυόμενα
 ὡς ἰστὸν ἀράχνης πάντα τὰ σχέδια αὐτοῦ, ἐσκέφθη νὰ
 προσοικειωθῇ τοὺς δύο ἰσχυροτάτους τότε ἐν τῇ πολιτείᾳ
 ἄνδρας, τὸν *Κράσσο* καὶ τὸν *Καίσαρα*, καὶ συμμαχῶν
 μετὰ μὲν τοῦ πρώτου διὰ τὸν μέγιστον αὐτοῦ πλοῦτον⁽¹⁾
 μετὰ δὲ τοῦ δευτέρου διὰ τὴν μεγάλην δημοτικότητα ἐ-
 πιτύχη τοῦ σκοποῦ του.

Ἦτο δὲ ὁ *Γάιος Ίούλιος Καίσαρ* ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἐκεί-
 νων, οἵτινες ὑπερμέτρως φιλόδοξοι ὄντες καὶ φίλαρχοι κο-
 λακευόμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν καταγωγῆς τὰ
 πάντα μηχανῶνται πρὸς κατάληψιν τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς.
 Ὁ *Καίσαρ* πρῶτον μὲν ὅτε ἐξεφώνει τὸν ἐπικῆδειον τῆς
 χήρας τοῦ *Μαρίου* καὶ δεύτερον ὅτε ἔπλεκε τὸ ἐγκώμιον
 τοῦ *Κίννα* ἐν τῇ κηδείᾳ τῆς ἑαυτοῦ συζύγου *Κορνηλίας*

(1) Εἰς 40 ἑκατομμ. φρ. ὑπελογίζετο ἡ ἀκίνητος αὐτοῦ περιουσία
 καὶ εἰς τοσαῦτα ἡ κινητή. Δούλους δὲ εἶχε περὶ τὰς 20000.

οὔσης θυγατρὸς ἐκείνου ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ μεγαλοποιήσῃ τὸ γένος τοῦ ἀναγαγὼν αὐτὸ ἐκ πατρὸς μὲν εἰς τὸν Ἰουλιον ἢ Ἀσκάκιον τὸν υἱὸν τοῦ Αἰνείου καὶ ἐπομένως εἰς τὴν θεὰν Ἀφροδίτην, ἐκ μητρὸς δὲ εἰς τὸν βασιλέα Ἀγκον Μάρκιον. Ἐκτὸς δὲ τούτου συνήνου ἐν ἑαυτῷ καὶ πάντα τὰ προσόντα, ὅσα καθιστῶσι τὸν ἄνδρα μέγαν, τὴν τόλμην δηλ. καὶ τὸ θάρρος τοῦ στρατιώτου, τὴν σύνεσιν καὶ ἰκανότητα τοῦ στρατηγοῦ, τὴν εὐγλωττίαν καὶ δεινότητα τοῦ ῥήτορος, σῶμα ἀκαταπόνητον, εὐρύτητα πνεύματος καὶ διαύγειαν νοῦς τοιαύτην, ὥστε νὰ ὑπαγορεύῃ πολλὰς συγχρόνως ἐπιστολάς καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου τῶν ὀπλων ἐν πολέμῳ νὰ συγγράφῃ συγγράμματα θαυμαζόμενα μέχρι σήμερον διὰ τε τὴν σαφήνειαν τῆς γλώσσης καὶ τὸ ὕψος τῶν ἐννοιῶν. Καὶ ὁ ἴδιος δὲ εἶχε συναίσθησιν τῆς ἰδίας μεγαλοφυΐας καὶ πολλάκις ἔλεγεν εἰς τοὺς ἐταίρους του, ὅτι ἡ τύχη τὸν προώρισε διὰ μέγα τι. Νέος ἔτι ὢν συνελήφθη ὑπὸ πειρατῶν, οἵτινες ἐζήτουν παρ' αὐτοῦ 20 τάλαντα ὡς λύτρα. «Θὰ σᾶς δώσω, εἶπε, πεντήκορτα, ἀλλ' ἅμα ἐλευθερωθεὶς θὰ σᾶς σταυρώσω». Καὶ ἐφύλαξε τὸν λόγον του. Καταδιώξας καὶ συλλαβὼν αὐτοὺς ἀνεσταύρωσεν. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὁ Καῖσαρ ἐφαίνετο ὅτι μόνον περὶ ἡδονῶν καὶ τρυφῆς ἐφρόντιζεν, εἰς ἃς κατεδαπάνησεν ὀλόκληρον τὴν πατρικὴν περιουσίαν καὶ ἐχρεώθη. Ἄλλ' αὕτη ἡ ἀσωτεία αὐτοῦ ἦν μέσον πρὸς ἀπόκτησιν ἐταίρων. Πραίτωρ δὲ γενόμενος ἀπεστάλη εἰς Ἰθηρίαν, ἔνθα οὐ μόνον τῶν χρεῶν ἀπηλλάγη ἀλλὰ καὶ μέγιστον πλοῦτον ἀπέκτησεν ἀκολουθήσας τὸ παράδειγμα τῶν Ῥωμαίων ἐπάρχων, οἵτινες ἐπλούτουν ἀπογυμνοῦντες τοὺς κατοίκους τῶν ὑπ'

αὐτοὺς ἐπαρχιῶν. Ἐν Ἰβηρίᾳ εὕρισκόμενος ἦλθεν εἰς Γά-
 δειρα καὶ ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ αὐτόθι ἀνεγηγερμένου ἀνδριάν-
 τος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τσαούτης κατελήφθη
 ζηλοτυπίας, διότι ἐκεῖνος εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ ἐκυρίευσεν
 τὸν κόσμον, ἐνῶ αὐτὸς οὐδὲν ἔτι ἔπραξεν, ὥστε ἀνελύθη
 εἰς ἄφθονα δάκρυα. Τοῦ πολιτικοῦ του σταδίου ἤρξατο ἐν
 ἔτει 68 π. X. γενόμενος *Ταμίας* ἄγων τὸ 32ον ἔτος τῆς
 ἡλικίας του· μετὰ τρία ἔτη ἐγένετο *ἀγορανόμος* καὶ ὡς
 τοιοῦτος ἐξωράισε τὴν ἀγορὰν καὶ παρέσχε τῷ λαῷ οὕτω
 λαμπρὰ θεάματα, ὥστε ὑπερηκόντισεν πάντας τοὺς πρὸ
 αὐτοῦ καὶ ἀπέκτησε μεγίστην δημοτικότητα. Τότε δὲ εἶ-
 χεν ἀνεγείρη ἐν μιᾷ νυκτὶ καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ἰ-
 δρυθέντα ἀνδριάντα τοῦ Μαρίου, ὃν ἀνέτρεψεν ὁ Σύλλας,
 ὡς καὶ πάντα τὰ μνημεῖα τῶν τροπαίων αὐτοῦ. Τῷ δὲ 63
 π. X. ἐγένετο *μέγας ἀρχιερεὺς* καὶ τῷ 62 *πραίτωρ*.

Μετὰ τοιοῦτου λοιπὸν ἀνδρὸς ὁ Πομπήιος ἐσκέφθη νὰ
 συνδεθῆ, ὅστις ἔτι μᾶλλον ἢ αὐτὸς θηρεύων τὴν ἀνωτά-
 την ἀρχὴν προθύμως ἐδέχθη τὴν σύμπραξιν καὶ συμμα-
 χίαν, τοῦ Κράσσου συγκατατεθέντος μόνον χάριν κερδο-
 σκοπίας, διότι ἦτο λίαν φιλοχρήματος. Οὕτω λοιπὸν ἐσχη-
 ματίσθη ἡ πρώτη τριαρχία ἢ τριανδρία (60 π. X.) ἐπὶ
 τῷ ὄρω ὁ μὲν Καῖσαρ νὰ ἐκλεχθῆ ὑπάτος τοῦ ἔτους ἐκει-
 νου καὶ μετὰ τοῦτο νὰ δοθῆ αὐτῷ ἐπὶ πενταετίαν ἡ διοί-
 κησις τῆς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν Ἄλπεων Γαλατίας καὶ τῆς
 Ἰλλυρίας· ὁ δὲ Πομπήιος νὰ τύχη νὰ συμπράξει τοῦ Καί-
 σαρος ἀναδασμοῦ γαιῶν εἰς τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας καὶ
 τῆς ἐπικυρώσεως τῶν ἐν Ἀσίᾳ πεπραγμένων, εἰτὰ δέ,
 ἀφοῦ ὑπάτεύσῃ μετὰ τὸν Καῖσαρα μετὰ τοῦ Κράσσου,

λάβη αὐτὸς μὲν τὴν διοίκησιν τῆς Ἰβηρίας ἐπὶ πενταετίαν ὁ δὲ Κράσσος τὴν τῆς Συρίαν ἐπὶ ἴσον χρόνον. Διὰ τῆς συστάσεως τῆς τριανδρίας ταύτης, ἣτις δὲν ἦτο ἀρχὴ ἀνεγνωρισμένη ἀλλὰ στενὴ συμμαχία τῶν τριῶν ἀνδρῶν, ἡ ὀλιγαρχικὴ μερίς ὑπέστη καίριον τραῦμα, καίτοι ἐν ταῖς ἐκλογαῖς προσεπάθησε καὶ ἐπέτυχε νὰ ἀναδείξῃ συνύπατον τοῦ Καίσαρος τὸν *Βίβουλον* ἀνήκοντα εἰς τὴν ἑαυτῆς μερίδα. Ἄλλ' οὗτος ἠναγκάσθη νὰ μείνῃ ἄπρακτος καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ὑπατείας του μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀντιπεξέλθῃ κατὰ τῶν τριῶν ἀνδρῶν. Ὁ δὲ Καίσαρ μόνος σχεδὸν ὑπατεύων περιεποιήθη κατ' ἀρχὰς μὲν τὸ πλῆθος παραχωρήσας διὰ νόμου εἰς τοὺς ἐν τῇ πόλει ἀπειραρίθμους ἀέργους γαίας πρὸς καλλιέργειαν, εἶτα δὲ τὴν ἰσχυροτέραν τάξιν τῶν ἰππέων ὑποβιβάσας εἰς τὸ ἐν τρίτον τὸ μίσθωμα τῶν ἀσιατικῶν προσόδων, ἃς οὗτοι συνήθως ἐμισθοῦντο, τοὺς δὲ κατακτηθέντας λαοὺς ἀνεκούφισε διατάξας αὐστηροτάτας ποινὰς κατὰ τῶν ἐπάρχων, οἵτινες ἔπραττον μυρίας καταχρήσεις καὶ καταπιέσεις ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοὺς ἐπαρχίαις. Τέλος δ' ἐξεπλήρωσε καὶ τὰς πρὸς τὸν Πομπήιον ὑποσχέσεις, ἐνεργήσας νὰ διανεμηθῶσι γαῖαι εἰς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ καὶ νὰ ἐπικυρωθῶσιν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου πάντα τὰ ὑπ' ἐκείνου ἐν Ἀσίᾳ πεπραγμένα.

Ληξάσης τῆς ὑπατείας τοῦ Καίσαρος ὑπατοὶ μὲν ἐξελέγησαν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς τριανδρίας φίλοι αὐτῆς, ὁ δὲ Καίσαρ τῇ προτάσει τοῦ δημάρχου *Γαβιρίου* καὶ ψήφῳ τῆς Συγκλήτου λαμβάνει τὴν διοίκησιν τῆς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν Ἀλπεων Γαλατίας καὶ τῆς Ἰλλυρίας διορισθεὶς ἅμα καὶ ἀρχιστράτηγος τριῶν λεγεῶνων. Προετίμησε δὲ

τὴν Γαλατίαν πρῶτον μὲν ἵνα ἀποκτήσῃ μέγα ὄνομα καθυποτάσσωσιν ἔθνη ἄγρια καὶ μάχιμα καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου νὰ ἐπενεργῇ ἠθικῶς ἐπὶ τοῦ λαοῦ, δεύτερον δὲ ἵνα ἀποκτήσῃ πλοῦτον καὶ στρατὸν ἀφωσιωμένον αὐτῷ καὶ τῇ πολιτείᾳ. Ὀλίγον ὄθεν χρόνον διατρίψας ἔξω τῆς Ῥώμης ἀνεχώρησεν εἰς Γαλατίαν περὶ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου (58 π. X.). Ἦτο δὲ λίαν ἐπίκαιρος ἡ τοῦ Καίσαρος εἰς Γαλατίαν μετάβασις· διότι οἱ τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων ἀπόγονοι περὶ τὰς 500000 ἄνδρες καὶ γυναῖκες μετὰ τῶν τέκνων ἀπὸ τριετίας παρασκευαζόμενοι ἤρξαντο μεταναστεύοντες ἐκ τῆς Ἑλβετίας, ἔνθα εἶχον ἐγκαταστή, εἰς Γαλατίαν καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν αὐτόθι ἐπαρχίαν *Narboriunda*. Ἡγεμῶν δὲ τις ἐτέρας Γερμανικῆς φυλῆς, τῶν Σουηθῶν, Ἀριόβιστος εἶχεν εἰσελάσῃ πρὸ αὐτῶν εἰς Γαλατίαν καὶ ἐνίκησε τοὺς Αἰδούους καὶ Σηκουανούς. Ἄλλ' ὁ Καίσαρ ἐπιστὰς τοὺς μὲν Ἑλβετοὺς κατατροπώνει ὀλοσχερῶς παρὰ τὰ *Βίβρακτα*, ἀναγκάσας τοὺς ἐπιζήσαντας νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν χώραν των, τὸν δὲ Ἀριόβιστον μετὰ τῶν Σουηθῶν νικᾷ ἐν τῇ ἄνω Ἀλσατίᾳ (Σεπτέμβρ. 58 π. X.). Ἀπαλλαγείς οὕτω δύο μεγάλων προσκομμάτων ἐτρέπη ἐπὶ τὴν κατάκτησιν τῶν λοιπῶν τῆς Γαλατίας ἔθνων τῶν κατοικούντων ἀπὸ τῆς Μεσογείου μέχρι τῆς Βρεττανικῆς θαλάσσης. Δὲν-ἔπαυε δὲ ἀναγγέλλων εἰς Ῥώμην τὰς ἀλλεπαλλήλους αὐτοῦ νίκας, ἐπὶ ταῖς ὁποίαις ἐτελέσθησαν ἐν Ῥώμῃ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ τὸ μὲν πρῶτον δεκαπενθήμεροι εἶτα δὲ εἰκοσαήμεροι εὐχαριστήριοι θυσίαι καὶ ἑορταί. Ἐπειδὴ ὁμως ληξιάσης τῆς πενταετίας ἡ κατάκτησις

τῆς Γαλατίας δὲν εἶχε συμπληρωθῆ, συνῆλθον οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐν Λούκη (55 π. Χ.) καὶ ἀνενέωσαν τὴν ἑαυτῶν συμμαχίαν, ἀποφασίσαντες ἢ μὲν ἀρχὴ τοῦ Καίσαρος νὰ παραταθῆ ἐπὶ ἑτέραν πενταετίαν, ὁ δὲ Πομπήιος καὶ Κράσσος λάβωσι τὴν ὑπατείαν τοῦ ἔτους ἐκείνου καὶ μετὰ τοῦτο τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν, ὡς εἶχον συμφωνήσῃ ἐν ἀρχῇ. Οὕτως ὁ Καίσαρ ἐξακολουθήσας τὸν πόλεμον πρὸς τὰ Γαλατικὰ ἔθνη ὑπέταξεν ἅπασαν τὴν Γαλατίαν καὶ ἐξησφάλισεν αὐτὴν πρὸς Β. μὲν ἀπὸ τῶν Βρεττανῶν, πρὸς οὓς δις διαπλεύσας τὸ στενὸν τῆς Μάγης ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς, πρὸς Α. δὲ ἀπὸ τῶν Γερμανικῶν φύλων, τὰ ὁποῖα καὶ πάλιν εἰς ἡμισυ ἐκχτομμύριον συμποσούμενα ἤρχισαν νὰ μεταναστεύωσιν εἰς Γαλατίαν, ἀλλὰ κατατροπωθέντα ἀπεσύρθησαν ὀριστικῶς εἰς τὴν χώραν αὐτῶν. Προσηνέχθη δὲ ὁ Καίσαρ εἰς τοὺς ὑποταχθέντας λαοὺς μετὰ πλείστης πραότητος ἀφήσας αὐτοὺς ἐλευθέρους περὶ τὴν χρῆσιν τῶν νόμων, τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἐθίμων αὐτῶν διατρίψας ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐπὶ ἓν ὀλόκληρον ἔτος (50 π. Χ.) πρὸς θεμελίωσιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς. Ὁ δὲ στρατὸς αὐτοῦ πλουτήσας ἐκ τῶν ἀπείρων Γαλατικῶν θησαυρῶν καὶ ἀσκηθεὶς ἐπὶ ὀλόκληρον ὀκταετίαν (58—50 π. Χ.) ἐν τοῖς Γαλατικοῖς πολέμοις ἀπέβη ἀξιόμαχος καὶ λίαν ἀφωσιωμένος αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Καῖσαρ καὶ Πομπήιος

Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος ἐν Ῥώμῃ.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Καῖσαρ διέτριβεν ἐν Γαλατία ἐπὶ τῆς πρώτης ἔτι πενταετίας, γενόμενος δήμαρχος ὁ δεινότατος τῶν μέχρι τοῦδε δημαγωγῶν Πόπλιος Κλώδιος (58 π. Χ.) ἐπολέμησε μεγάλως τὴν ὀλιγαρχικὴν μερίδα γενόμενος ὄργανον τῆς τριανδρίας, τοὺς δὲ δύο κυριωτάτους αὐτῆς ἀντιπροσώπους Κικέρωνα καὶ Κάτωνα τὸν νεώτερον ἀπεμάκρυνε τῆς πόλεως, τὸν μὲν ἐξορίσας εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν δὲ Κάτωνα ἀποστείλας εἰς κατάκτησιν τῆς Κύπρου. Ἴνα δὲ ἔχη τὸ πλῆθος ὑπὲρ ἑαυτοῦ εἰσήγαγεν ἕνα μὲν νόμον, ὅπως ὁ σίτος διανεμεταί εἰς τὸν λαὸν ὅλως δωρεάν, καὶ ἄλλους, δι' ὧν περιώριζε μεγάλως τὰ δικαιώματα τῆς Συγκλήτου. Περιστοιχιζόμενος δὲ ὑπὸ πλῆθους μονομάχων, δούλων καὶ ἄλλων ἀέργων πολιτῶν ἦγε καὶ ἔφερε τὴν πόλιν, τὰς Ἀρχὰς καὶ τὴν Σύγκλητον, ἣ δὲ ἐκκλησία ἐψήφριζε τοὺς νόμους τοῦ ἄνευ τῆς ἐπικυρώσεως τῆς Συγκλήτου. Τοιαύτην λαθὼν ἰσχὺν ὁ Κλώδιος ἐσκέφθη εἶτα νὰ ἀπαλλαγῇ καὶ τοῦ Πομπηίου, δι' οὗ ἴσχυσε τοσοῦτον. Ἀλλὰ τότε ὁ Πομπήιος συνετάχθη μετὰ τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ἀρτίου Μίλωνος ἀσπόνδου ἐχθροῦ τοῦ Κλωδίου καὶ ἱκανῶν μονομάχων ἀνακαλεῖ πρῶτον τὸν Κικέρωνα ἐκ τῆς ἐξορίας, καὶ ἔπειτα ἀναδεικνύει δήμαρχον τὸν Μίλιωνα (57 π. Χ.). Τότε οἱ δύο ἐχθροὶ εὐρέθησαν ἀντιμέτωποι πρὸς

ἀλλήλους ἄγων ἐκάτερος στίφη μονομάχων καὶ δούλων, ἐπὶ σειράν ἐτῶν πολεμοῦντες ἀλλήλους καὶ πληροῦντες τὴν πόλιν φόνων καὶ τρόμου, ἕως οὐ φρονεύεται (52 π. X.) ἐν τινι συμπλοκῇ ὁ Κλώδιος ἐξω τῆς Ῥώμης. Ἄλλ' οἱ ἐν Ῥώμῃ φίλοι αὐτοῦ παρασκευάζουσι τότε εἰς τὸν ἐν Θριάμβῳ μετὰ τῶν ἑαυτοῦ μονομάχων εἰσερχόμενον εἰς τὴν πόλιν Μίλωνα ἀγρίαν ἐπίθεσιν, ἥτις ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας κατεῖχε τὴν πόλιν ἐν φοβερᾷ ἀναστατώσει. Ἡ Σύγκλητος τότε ἐπιδοκιμάζοντος καὶ τοῦ Κάτωνος, ὅστις ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἐπανεέλθῃ ἐκ Κύπρου, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν Πομπήιον διοικοῦντα τὴν Ἰβηρίαν δι' ἐπάρχων καὶ νὰ ἀναδείξῃ αὐτὸν δικτάτωρα, ὅπως ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν, ὅπερ καὶ ἔπραξεν ὁ Πομπήιος συλλαβῶν καὶ ἐξορίσας τὸν Μίλωνα εἰς Μασσαλίαν.

Ὑψωθείς οὕτως ὁ Πομπήιος εἰς τὴν δικτατωρίαν καὶ πεπειθῶς εἰς τὴν σύμπραξιν τῶν ἀριστοκρατικῶν ἤρξατο νὰ ἐνεργῇ διὰ πλαγίων μέσων, ὅπως ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοῦ Καίσαρος, οὗ ἡ δημοτικότητα ἐγένετο μεγίστη ἕνεκα τῶν ἐν Γαλατίᾳ τροπαίων· ἄλλως καὶ ὁ ὑφιστάμενος μετὰ ἀμφοτέρων συγγενικός δεσμὸς ἐξέλιπεν ἀποθανούσης πρὸ ὀλίγου τῆς Ἰουλίας θυγατρὸς τοῦ Καίσαρος ἣν εἶχε συζευχθῆ ὁ Πομπήιος. Ἐξέλιπε δ' ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ καὶ τὸ τρίτον μέλος τῆς τριανδρίας, ὁ Κράσσος, φονευθεὶς ἐν τῷ πρὸς τοὺς Πάρθους πολέμῳ (53 π. X.). Ὅθεν ὁ ὕπατος τοῦ ἐπιόντος ἔτους (51 π. X.) *Μάρκελλος*, οὗ τὴν θυγατέρα συνεζεύχθη ὁ Πομπήιος, προτείνει τὴν ἐκ Γαλατίας ἀνάκλησιν τοῦ Καίσαρος, ἥτις καταπολεμηθεῖσα ὑπὸ τῶν φίλων ἐκείνου μετετράπη εἰς τὴν κατά-

θεσιν τῆς ἀρχῆς μετὰ τὴν λῆξιν τῆς πενταετίας συμπληρουμένην τὸ ἐπόμενον ἔτος (50). Ἀνακινήθεις τότε καὶ πάλιν τοῦ ζητήματος τούτου ὁ δήμαρχος Κουρίων φίλος τοῦ Καίσαρος ζητεῖ νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὸν Πομπήιον τυγχάνοντα ἀνθύπατον τῆς Ἰβηρίας. Μὴ γενομένου ὅμως τούτου δεκτοῦ τὸ ζήτημα ἔμεινεν ἐκκρεμές, ὅτε ὁ ἐξάδελφος τοῦ πρώην ὑπάτου Μαρκέλλου ὑπατεύων κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο προτείνει τὴν ἀνάκλησιν μόνου τοῦ Καίσαρος. Ἀνθισταμένου ὅμως τοῦ Κουρίωνος καὶ βλέπων ὁ ὕπατος ὅτι ἡ Σύγκλητος ἦτο πρόθυμος νὰ ἀσπασθῇ τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἐξέρχεται ἐν σπουδῇ ἐκ τῆς πόλεως καὶ παραδούς τὸ ξίφος εἰς τὸν Πομπήιον διατάττει αὐτὸν νὰ τραπῇ κατὰ τοῦ Καίσαρος κηρυχθέντος ἐχθροῦ τῆς πατρίδος. Οἱ δήμαρχοι Κουρίων, Κάσσιος Λογγίνος καὶ Μάρκος Ἀντώνιος φίλοι τοῦ Καίσαρος βλέποντες τότε τὴν σύγκλητον ἐπικυροῦσαν τὰ γεγόμενα ὑπὸ τοῦ ὑπάτου τὴν δὲ ζωὴν αὐτῶν ἀπειλουμένην κατέφυγον εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καίσαρος.

Ὁ Καῖσαρ μαθὼν τὴν ἐν Ῥώμῃ ἐπικρατοῦσαν ἀναρχίαν καὶ τὰ κατ' αὐτοῦ τεκταινόμενα κατῆλθεν ἐκ τῆς Γαλατίας καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν ποταμὸν *Ρουβίκωνα* ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ, ὅστις ἦν τὸ ὄριον τῆς ἐπιτραπείσης αὐτῷ χώρας, ὅπερ εἰάν διήρχετο ἤθελε κηρυχθῆ πολέμιος τῆς πατρίδος. Ἀφοῦ δὲ μάτην προσεπάθησε νὰ λύσῃ τὴν διαφορὰν φιλικῶς, ἀπεφάσισεν ἐπιρρίψας πᾶσαν τὴν εὐθύνην εἰς τὴν Σύγκλητον νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἀλλὰ φθάσας πρὸ τοῦ ποταμοῦ αἰφνης ἐστάθη δισταζὼν ἂν πρέπη νὰ ἀναλάβῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς

πατρίδος του, ἥς τὸ φάσμα ἐνόμιζεν ὅτι ἐβλεπεν ὀρθούμενον ἐνώπιόν του καὶ φράσσον αὐτῷ τὴν ὁδόν. Λαβὼν τέλος ὀριστικὴν ἀπόφασιν εἶπε πρὸς τοὺς περὶ αὐτόν· «*Ἄν μὲν διαβῶ τὸν Ῥουβίκωνα, πόσας δυστυχίας φέρω εἰς τὴν πατρίδα μου! ἐὰν ὅμως δὲν διαβῶ αὐτόν, ἀπόλλυμαι. Ἄγωμὲν λοιπὸν σπουδῆς μᾶς καλοῦσιν οἱ θεοὶ καὶ ἡ ἀδικία τῶν ἐχθρῶν*». Καὶ εὐθὺς εἰσέρχεται εἰς τὸν ποταμὸν ἀναφωνῶν· «*Ἀγερρίθω κῦβος (alea est jacta)*» καὶ ἄρχεται οὕτω ὁ δευτέρος ἐμφύλιος πόλεμος (Ἰαν. 49 π. X.).

Ὁ Πομπήιος δὲν ἀνέμενε ταχεῖαν τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Καίσαρος, ἥ μᾶλλον ἐπίστευεν ὅτι ὁ στρατὸς αὐτοῦ κεκμηκῶς ἐκ τῆς πολυετοῦς ὑπηρεσίας δὲν εἶχε δυνάμεις νὰ ἀντεπιξείλθῃ κατ' αὐτοῦ. Διὸ καὶ εἰς τοὺς παρακινουήσας αὐτόν νὰ παρασκευάζηται ἔλεγεν· «*Μὴ ἀρησυχεῖτε ἀρκεῖ νὰ κτυπήσω τὸν πόδα καὶ μυριάδες στρατιῶται θὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς γῆς*». «*Κτύπα λοιπὸν! εἶναι καιρὸς*», εἶπεν αὐτῷ Συγκλητικὸς τις φίλος του. Ὅτε δὲ ἔμαθεν ὅτι ὁ Καίσαρ ἐπλησίαζεν εἰς Ῥώμην, ἔσπευσε τάχιστα νὰ ἐξέλθῃ ἐξ αὐτῆς καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ 300 περίπου Συγκλητικῶν διεπέρασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Μακεδονίαν, ἵνα ἐτοιμάσῃ στρατὸν πεζικὸν καὶ ναυτικόν.

Ὁ δὲ Καίσαρ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως εἰσῆλθεν εἰς Ῥώμην καὶ ἐγένετο κύριος τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, ὃν ὁ Πομπήιος ἐν τῇ παραζάλῃ του δὲν ἐσκέφθη νὰ παραλάβῃ. Ἀφοῦ δὲ διέταξε τὰ κατ' αὐτήν, ἀφήσας ἑπαρχὸν μὲν τῆς πόλεως τὸν Λέπιδον στρατηγὸν δὲ τὸν Μάρκον Ἀντώνιον ἀπῆλθεν εἰς Ἰβηρίαν, ὅπως, ὡς ἔλεγε, πολε-

μήση πρῶτον στρατὸν ἄνευ στρατηγού, εἶτα δὲ στρατηγὸν ἄνευ στρατοῦ. Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου κατετρόπωσεν αὐτό-
θι τοὺς ὑπάρχους τοῦ Πομπηίου καὶ ἐπανελθὼν εἰς Ῥώ-
μην ἀνηγορεύθη δικτάτωρ καὶ ὕπατος, ἐκήρυξεν ἀμνη-
στείαν γενικὴν καὶ διὰ διαφόρων νόμων εὐηρέστησεν εἰς
τὸ πλῆθος. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου τοῦ 48 π. Χ.
ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἡπειρον, καὶ ἀφοῦ μετὰ πολλὰς ζη-
μίας ἐγένετο κύριος τοῦ Δυρραχίου, συνῆψε μάχην ὀριστι-
κὴν ἐν Φαρσάλῳ κατ' Αὐγούστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἐν ἣ ὁ
Πομπήιος καίπερ ἔχων 40000 πεζοὺς καὶ 7000 ἵππεις
ἀπέναντι 22000 πεζῶν καὶ 1000 ἱππέων τοῦ Καίσαρος
ἠττήθη κατὰ κράτος ἀπολέσας 15000 ἄνδρας καὶ ἀπε-
σύρθη ἀπελπίς εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Ἄλλ' ἀκούσας
τὰς κραυγὰς τῶν κατὰ τοῦ στρατοπέδου του ἐπερχομένων
νικητῶν, «οὐκοῦν καὶ ἐπὶ τὸν χάρακα ἡμῶν;» εἶπε καὶ
εὐθὺς ἀπεκδύεται τὴν στρατηγικὴν στολὴν, ἀναβαίνει εἰς
ἵππον καὶ ὁδεύων ἡμέρας καὶ νυκτὸς φθάνει εἰς τὴν θά-
λασσαν. Αὐτόθι εὐρῶν πλοῖον ἀπέρχεται εἰς Λέσβον, καὶ
ἐκεῖθεν παραλαβὼν τὴν σύζυγόν του Κορνηλίαν ἀποπλεεῖ
εἰς Αἴγυπτον ἐλπίζων εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως αὐ-
τῆς Πτολεμαίου, ὃν ἐβοήθησεν ἄλλοτε νὰ καταλάβῃ τὸν
θρόνον. Ἀλλὰ μόλις ἀποβάντα εἰς τὴν ξηρὰν φονεύουσιν
αὐτὸν κατὰ διαταγὴν τοῦ Πτολεμαίου οἱ ἐπὶ τῆς ὑπο-
δοχῆς του ταχθέντες ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τῆς Κορνη-
λίας θεωρούσης τὴν σφαγὴν ἐκ τοῦ πλοίου καὶ ὀλοφυρο-
μένης. Ἀφίνουσί δὲ οἱ φονεῖς τὸ πτώμα ἀκέφαλον ἐπὶ
τῆς παραλίας, ὅπερ παραλαβόντες δύο ἄλλοτε ἀπελεύθε-

ροι αὐτοῦ ἔκαυσαν διὰ συντριμμάτων πλοίου ἀλιευτικοῦ.

Ὅτε μετὰ τινὰς ἡμέρας ὁ Καῖσαρ καταδιώκων τὸν Πομπήιον ἀπεβιβάζετο εἰς Ἀλεξάνδρειαν, προσήνεγκον αὐτῷ τὴν κεφαλὴν ἐκείνου. Ἄλλ' οὗτος ἀπέστρεψε μετὰ φρίκης τὸ πρόσωπον καὶ διέταξε νὰ καύσωσιν αὐτὴν μετὰ πολλῶν ἀρωμάτων ἰδρύσας καὶ ναὸν τῆς Νεμέσεως ἐν τῷ τόπῳ τῆς σφαγῆς. Ἐπειδὴ δὲ τότε ἤριζον περὶ τοῦ θρόνου τῆς Αἰγύπτου ὁ Πτολεμαῖος μετὰ τῆς ἀδελφῆς του Κλεοπάτρας, ὁ Καῖσαρ συνταχθεὶς τῇ Κλεοπάτρᾳ ἀνεβίβασεν αὐτὴν εἰς τὸν θρόνον μετὰ μακρὸν πόλεμον, καθ' ὃν ἐκάη καὶ ἡ περιώνυμος βιβλιοθήκη τῆς Ἀλεξανδρείας περιέχουσα περὶ τὰς 300000 τόμων. Ἀφοῦ δὲ ἔμεινεν ἱκανὸν χρόνον παρὰ τῇ Κλεοπάτρᾳ καὶ διέταξε τὰ κατὰ τὴν Αἴγυπτον ὡς ἀπόλυτος κύριος, ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Φαρνάκου υἱοῦ τοῦ Μιθριδάτου, ὅστις ζηλώσας τὴν δόξαν τοῦ πατρὸς ἤρξατο νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ μικρὸν κράτος τοῦ Πόντου. Ἄλλ' ἅμα ἤκουσε τὴν τοῦ Καίσαρος ἐξοδον, εὐθὺς κατέθεσε τὰ ὄπλα· ὁ δὲ Καῖσαρ γράφων εἰς τινὰ φίλον του ἐν Ῥώμῃ περὶ τῆς νίκης ταύτης ἐδήλωσε τὸ ταχὺ αὐτῆς διὰ τριῶν μόνων λέξεων: *ἤλθοι, εἶδον, ἐνίκησα* (*veni, vidi, vici*). Τακτοποιήσας δὲ καὶ τὰ κατὰ τὴν λοιπὴν Ἀσίαν ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ὅπου ἡ Σύγκλητος καὶ ἅπας ὁ λαὸς παρεσκευάσεν αὐτῷ λαμπροτάτην ὑποδοχὴν. Ἀνέδειξαν αὐτὸν δικτάτωρα καὶ ὕπατον ἐπὶ πενταετίαν καὶ παρέσχον αὐτῷ τὸ δικαίωμα τοῦ ὀρίζειν τοὺς ἐκλεκτέους ἄρχοντας καὶ τὸ προνόμιον τῆς δημαρχικῆς ἀσουλίας. Δὲν προέβη ὅμως εἰς προγραφάς, ὡς ὁ Σύλλας ἀλλ' ἠρκέσθη

μόνον νὰ δημεύσῃ τὰς περιουσίας τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ καὶ νὰ ἐξευτελίσῃ τὸ ἀξίωμα τῆς Συγκλήτου εἰσαγαγὼν εἰς αὐτὴν ἑκατοντάρχους καὶ βαρβάρους περὶ τοὺς 900. Λαβὼν δὲ τὴν ὑπατείαν μετὰ τοῦ Λεπίδου ἀπῆλθεν εἰς Ἀφρικὴν, ὅπου οἱ Πομπηϊανοὶ μετὰ τοῦ Κάτωνος καὶ Σκηπίωνος Μαρκέλλου τοῦ πενθεροῦ τοῦ Πομπηίου ἀπέτελεσαν ἰσχυρὸν στρατὸν βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Νομαδικῆς Ἰόβα. Τούτους ὁ Καῖσαρ κατετρόπῳσεν ἐν Θάψῳ (46 π. Χ.) καὶ ὁ μὲν Μάρκελλος μετὰ τῶν υἱῶν τοῦ Πομπηίου Σέξτου καὶ Γναίου διεπεραιώθη εἰς Ἰβηρίαν, ὁ δὲ Κάτων ἐκλείσθη ἐν Ἰτύκῃ, ὅπου μὴ θέλων νὰ πέσῃ ζῶν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ ἀπεφάσισε νὰ αὐτοκτονήσῃ. Ἀναγνοὺς λοιπὸν πρῶτον τὸν περὶ ψυχῆς διάλογον τοῦ Πλάτωνος (τὸν Φαίδωνα) διετρύπησε τὴν κοιλίαν του διὰ ξίφους καὶ ἀπέθανεν ἥρωικώτατα ἀποκρούσας τὴν ἰατρικὴν συνδρομὴν τῶν οἰκείων του.

Αἱ νείαι αὗται νίκαι τοῦ Καίσαρος καὶ μάλιστα ἡ κατάλυσις τοῦ βασιλείου τῆς Νομαδικῆς ἐπέπλησαν μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ τοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες ἀπέδωκαν αὐτῷ ἐπανελθόντι θείας τιμᾶς. Ἀνηγορεύθη τότε δικτάτωρ διὰ βίου μετὰ τοῦ δικαιώματος νὰ διορίζῃ ἀπάσας τὰς ἀρχὰς τῆς πόλεως καὶ ἰσόβιος τιμητῆς. Ἐψηφίσθησαν δὲ καὶ θυσίαι τεσσαρακονθήμεροι καθ' ἃς ἐτελέσθησαν ἑορταί, ἐδόθησαν κοιναὶ ἐστιάσεις εἰς τὸν λαὸν καὶ δωρεαί, ἐγένοντο ἀγῶνες μονομάχων καὶ θηριομαχίαι. Τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος (45 π. Χ.) νικήσας περὶ Μοῦνδαρ τῆς Ἰβηρίας τοὺς ἐκεῖ καταφυγόντας υἱοὺς τοῦ Πομπηίου μετὰ τοῦ Μαρκέλλου βοηθουμένους καὶ ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων κατέστρεψεν ἐντελῶς

τοὺς Πομπηϊανούς, εἰρήνευσε πᾶσαν τὴν Ἰσπανίαν καὶ κατέστησεν αὐτὴν ἀνίκανον εἰς τὸ ἐξῆς νὰ διεγείρη στάσεις. Φονευθέντων δὲ τοῦ Γναίου καὶ τοῦ Μαρκέλλου ὁ Σεξτος μετὰ τινων μικρῶν δυνάμεων διεσώθη φεύγων.

Κατὰ τὴν ἐξ Ἰβηρίας ἐπάνοδόν του ὁ Καῖσαρ ἐτέλεσε μεγαλοπρεπέστατα τέσσαρας θριάμβους καθήσας, ὡς ποτε ὁ Κάμιλλος (σελ. 55) ἐφ' ἄρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων ἵππων λευκῶν· αἱ δὲ ἐπιδαψιλευθεῖσαι αὐτῷ ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς Συγκλήτου τιμαὶ ἀνῆλθον εἰς σημεῖον ἀποθέσεως, ἡ δὲ ἐξουσία δι' ἧς περιέβαλεν αὐτὸν ἦτο αὐτὸ τοῦτο μοναρχικὴ. Διότι ἐπεκυρώθη ἡ πρότερον δοθεῖσα αὐτῷ ἀπόλυτος ἀρχή, ὠνομάσθη πατὴρ τῆς πατρίδος, ἐλευθερωτὴς, *Ἄυτοκράτωρ*, ἀνήγειραν αὐτῷ ἀνδριάντας εἰς πάσας τὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ ἐν τοῖς ναοῖς τῆς Ρώμης, ἴδρυσαν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ναὸν τῆς Ἐλευθερίας καὶ ἐκήρυξαν ὡς ἐθνικὴν ἑορτὴν τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων του, ὠνομάσαντες τὸν μῆνα καθ' ὃν ἐγεννήθη *Ἰούλιον*, πρότερον *Κοϊντίλιον* ὠνομαζόμενον. Ἐδόθη αὐτῷ πρὸς τούτοις τὸ προνόμιον νὰ φέρῃ διαρκῶς τὸν ἐκ δάφνης στέφανον καὶ τὸν πορφυροῦν μανδύαν τῶν θριαμβευτῶν ὡς καὶ τὰ ἐρυθρὰ πέδιλα τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Ἑλλάδος. Εἰς δὲ μόνος τίτλος ὑπελείπετο αὐτῷ ἵνα ἔχη καὶ ὀνόματι τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν, ὁ τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' ὅτε ὁ φίλος του Μάρκος Ἀντώνιος ἡμέραν τινὰ ἐτόλμησε νὰ θέσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸ βασιλικὸν διάδημα, ὁ λαὸς δυσηρεστήθη διὰ τοῦτο ἀναμνησθεὶς τὴν βασιλείαν τῶν πρώτων αἰώνων· ὁ δὲ Καῖσαρ ἰδὼν τοῦτο ἀπέρριψε τὸ διάδημα εἰπὼν· «Ἐγὼ δὲν ὀνομάζομαι βασιλεὺς, ἀλλὰ Καῖσαρ».

Γενόμενος οὕτως ὁ Καίσαρ μέγας ὀνόματι καὶ πράγματι καὶ συγκεντρώσας εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἀπάσας τὰς ἀρχὰς ἐπεδόθη ἤδη εἰς τὴν σύνταξιν διαφορῶν νόμων, δι' ὧν ἀποκατέστησε τὴν τάξιν καὶ ἡσυχίαν ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν ἀπάσαις ταῖς ἐπαρχίαις. Διῶρθωσε πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας ἀστρονόμου Σωσιγένοῦς καὶ τὸ ἡμερολόγιον εἰσαγαγὼν τὸ ἡλιακὸν ἔτος ἐκ 365 ἡμερῶν καὶ 6 ὥρῶν ἀντὶ τοῦ σεληνιακοῦ κληθὲν ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Ἰουλιανόν⁽¹⁾. Ἐβουλευθῆ δὲ καὶ ἄλλα ἔργα ἀντάξια τῆς μεγαλοφυίας του, ἀλλ' ἡ ἀρξαμένη νὰ λαμβάνη χώραν ἐναντίον αὐτοῦ δυσαρέσκεια πολλῶν ὀλιγαρχικῶν διὰ τὸν ἐξευτελισμὸν τῆς Συγκλήτου καὶ διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἀνάθεσιν ἀπάντων τῶν ὑπουργημάτων ἀνέκοψε τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν. Διότι 60 Συγκλητικοί, ὧν οἱ πλείστοι εἰς αὐτὸν ὤφειλον τὴν ἐν τῇ Συγκλήτῳ παρουσίαν των, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς πραιτῶρας τοῦ ἔτους ἐκείνου (44 π. Χ.) Βροῦτον καὶ Κάσσιον καὶ τὸν δήμαρχον τοῦ αὐτοῦ ἔτους Σεργίλιον Κάσκαν συνώμοσαν κατὰ τῆς ζωῆς του καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὸν δολοφονήσωσιν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ κατὰ τὰς εἰδούς τοῦ Μαρτίου (=15 Μαρτίου)⁽²⁾ ἧτις ἡμέρα εἶχεν ὀρισθῆ ἵνα δοθῆ αὐτῷ ὁ τί-

(1) Τοῦτο ἔλλιπες ὄν κατὰ τινὰ λεπτὰ καὶ δευτερόλεπτα διῶρθωσε τὸ 1586 ὁ πάπας τῆς Ῥώμης Γρηγόριος (Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον), ὅπερ καίπερ ὄρθον δὲν ἠσπάσθημεν ἡμεῖς ἔτι.

(2) Ὁ Ῥωμαϊκὸς μῆν διηροῦτο εἰς τρεῖς περιόδους: Καλένδας, Νόννας καὶ Εἰδούς. Καὶ Καλένδαι μὲν ἦσαν ἡ 1 ἐκαστοῦ μηνός, Εἰδοὶ δὲ ἡ 13 (τῶν δὲ μηνῶν Μαρτίου, Μαΐου, Ἰουλίου καὶ Ὀκτωβρίου ἡ 15) καὶ Νόνναι ἡ 5 ἢ ἡ 7, δηλ. ἐννέα ἡμέραι πρὸ τῶν Εἰδῶν.

τλος τοῦ βασιλέως, ὑφ' ὃν καὶ μόνον κατὰ τοὺς Σιβυλλείους χρησμοὺς ἠδύνατο νὰ κατατροπώσῃ τοὺς μέχρι τοῦδε ἀκαταμαχίτους Πάρθους. Πλείστα σημεῖα ἐν τῷ οὐρανῷ, κρότοι νυκτερινοὶ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀπαίσια κατὰ τοὺς χρησμολόγους σημεῖα δὲν ἴσχυσαν νὰ πείσωσι τὸν Καίσαρα ὅπως προφυλάσσεται. Καταγγελίας κατὰ τοῦ Βρούτου, ὃν ἰδιαζόντως ἠγάπα, τὰς προτροπὰς τῆς συζύγου του Καλπυρνιας ὅπως μὴ μεταβῇ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τὸ Βουλευτήριον, ὡς ἰδοῦσα ἀπαίσια ὄνειρα, ἐπιστολὴν δοθεῖσαν αὐτῷ καθ' ὁδὸν τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ἐξαγγέλλουσαν λεπτομερῶς τὰ τῆς συνωμοσίας δὲν ἠθέλησε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν. «*Καλλίτερος*, ἔλεγεν, ὁ τάγιστος καὶ αἰφνίδιος θάνατος». Ἀνύποπτος ὅλως προσῆλθεν εἰς τὸ Βουλευτήριον ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὁ Καίσαρ μετὰ τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου. Καὶ τὸν μὲν Ἀντώνιον ἐκράτησέ τις τῶν συνωμοτῶν ἔξω ἀπασχολῶν ἐπίτηδες διὰ διαφόρων συνομιλιῶν, τὸν δὲ Καίσαρα ἅμα εἰσελθόντα καὶ καθήσαντα ἐπὶ τῆς ἔδρας περιεκύκλωσαν οἱ συνωμόται. Καὶ ὅτε εἰς ἔξ αὐτῶν ζητῶν δῆθεν χάριν ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ του ἔσυρε τὴν τήβεννον τοῦ Καίσαρος (τοῦτο ἦν τὸ σύνθημα), ὁ Κάσκας ἐπληξεν αὐτὸν δι' ἐγχειριδίου εἰς τὸν ὦμον ἀβλαβῶς. Ὁ Καίσαρ εὐθὺς στραφείς ἐκράτησε τὴν χεῖρα ἐκείνου κράζων· «*Κακοῦργε! τί πράττεις;*» καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀρπάσῃ τὸ ἐγχειρίδιον ἀπὸ τῶν χειρῶν του. Ἀλλὰ τότε ἐπιπίπτουσι κατ' αὐτοῦ πάντες οἱ λοιποὶ συνωμόται καὶ πλήττουσιν αὐτὸν ἀδιαφόρως ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν τούτοις ὁ Καίσαρ ἠμύνετο γενναίως. Ἀλλ' ὅτε εἶδε καὶ τὸν Βρού-

τον πλήττοντα αὐτὸν διὰ τοῦ δόρατος εἰς τὸν μηρόν, εἶπε πρὸς αὐτόν· «Καὶ σὺ τέκνον;» καὶ εὐθὺς ἐκάλυψε τὸ πρόσωπον διὰ τῆς χλαμύδος του καὶ ἔπεσε νεκρὸς παρὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Πομπηίου λαβὼν 23 πληγὰς. Καθ' ὄλην δὲ ταύτην τὴν σκηνὴν οἱ Συγκλητικοὶ ὑπὲρ τοὺς 800, ὧν οἱ πλείστοι εὐηργετήθησαν ὑπ' αὐτοῦ, ἔμειναν ἀπαθείς θεαταὶ τοῦ τραγικοῦ τέλους τοῦ μεγάλου ἀνδρός, καὶ μόνον, ὅτε ὁ Βρούτος ἤρξατο νὰ ὁμιλῇ κελῶν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐλευθέραν, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Τὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς Δημοκρατίας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος ἡ σύνεσις τοῦ Κικε-
ρωνος ἔσωσε τὴν Ῥώμην ἀπὸ τῆς ἀναρχίας, εἰς ἣν ἐφαί-
νοντο ὅτι ἐμελλον νὰ ρίψωσι τὴν πόλιν οἱ συνωμῶται ὀ-
χυρωθέντες ἐν τῷ Καπιτωλίῳ μετὰ στίφους μονομάχων καὶ
δούλων. Διότι τῇ προτάσει αὐτοῦ καὶ συμβουλῇ ἡ Σύγ-
κλητος ἐκήρυξεν ἀμνηστίαν εἰς πάντας καὶ ἐπεκύρωσε
συγχρόνως πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος πεπραγμένα, εὐ-
χαριστήσασα οὕτως ἀμφοτέρας τὰς μερίδας. Τοῦτο ὁμως
δὲν ἤρρεσεν εἰς τὸν φίλον τοῦ Καίσαρος καὶ τότε ὑπατον
Μάρκον Ἀντώνιον, ὅστις ἀπέβλεπεν εἰς τὴν διαδοχὴν
αὐτοῦ. Διὸ τελουμένης μεγαλοπρεπέστατα τῆς κηδείας
τοῦ Καίσαρος οὗτος ἐκφωνῶν τὸν ἐπικήδειον καὶ πλέκων
τὸ ἐγκώμιον αὐτοῦ διηρέθισε μέγਾਲως τὸ πλῆθος ἐναντίον

τῶν συνωμοστῶν. Ἐκορύφωσε δὲ τὴν μανίαν αὐτοῦ, ὅτε ἀνέγνω τὴν διαθήκην τοῦ Καίσαρος, δι' ἧς εἰς μὲν τὸν δῆμον ἐκληροδοτεῖ τοὺς ἐκτεταμένους αὐτοῦ κήπους κειμένους κατὰ μῆκος τοῦ Τιβέρεως, εἰς ἕκαστον δὲ πολίτην κατέλειπεν ἀνά 300 σηστερτίους(=84 φρ. περίπου). Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς διαθήκης ἐπέδειξεν εἰς αὐτὸ τὴν τήβεννον τοῦ Καίσαρος καθημαγμένην καὶ διάτρητον ὑπὸ τῶν ξιφῶν. Μετὰ μεγάλης δὲ δυσκολίας ἠδυνήθη τὴν στιγμὴν ἐκείνην νὰ συγκρατήσῃ τὴν μανίαν τοῦ πλήθους ὀρμήσαντος ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν συνωμοστῶν ὅπως πυρπολήσῃ αὐτάς, ὑποσχεθὲς αὐτὸς μεθ' ὄρκου τὴν τιμωρίαν τῶν φονέων, οἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἔσπευσαν νὰ σωθῶσι φύγοντες ἐκ Ῥώμης εἰς τὰς ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ἐπιτραπείσας αὐτοῖς ἐπαρχίας. Γενόμενος δὲ ὁ Ἀντώνιος κύριος τῆς μεγάλης περιουσίας τοῦ Καίσαρος διότι ἐκεῖνος ἀπέθνηκεν ἄκληρος) καὶ πάντων τῶν ἐγγράφων αὐτοῦ, ἠδυνήθη ἐντὸς μηνὸς διανέμων ἐπ' ὀνόματι ἐκείνου θέσεις, τιμὰς καὶ ἐπαρχίας καὶ δημοσιεῶν νόμους ἐξ ἐκείνου δῆθεν ἀπορρέοντας νὰ κερδήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ καὶ νὰ συλλέξῃ στρατὸν πρὸς καταπολέμησιν τῶν φονέων τοῦ Καίσαρος. Ἄλλ' ἡ Σύγκλητος, ἣτις μετὰ λύπης εἶδεν ἀκυρωθεῖσαν τὴν περὶ ἀμνηστίας ἀπόφασίν τῆς ὑπ' αὐτοῦ καὶ τὴν τυραννίαν μεταβιβασθεῖσαν ἀπὸ τοῦ Καίσαρος εἰς αὐτόν, ἐξέδωκε ψήφισμα, δι' οὗ ἐκήρυττεν αὐτὸν πολέμιον τῆς πατρίδος, ἀπελθόντα ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εἰς τὴν ἐντὸς τῶν Ἀλπεῶν Γαλατίαν πρὸς καταδίωξιν τοῦ Δεκίμου Βρούτου, ἑνὸς τῶν συνωμοστῶν. Τὸ ψήφισμα δὲ τοῦτο τῆς Συγκλήτου ὠφείλετο ἰδίως εἰς τοὺς κεραυ-

νοὺς τοῦ Κικέρωνος, ὅστις διὰ 14 αὐτοῦ κατὰ Ἀντωνίου ῥητορικῶν λόγων, *Φιλιππικῶν* καλουμένων κατὰ μίμησιν τῶν τοῦ Δημοσθένους, κατεκεραύνωσε τὸν Ἀντώνιον καὶ ἀληθῆ τῆς πατρίδος τύραννον ἀπεκάλεσεν. Ἀνέθηκε δὲ ἡ Σύγκλητος τὸν κατ' Ἀντωνίου πόλεμον εἰς τὸν τότε ἀρξάμενον τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ σταδίου νεανίαν *Γάϊον Καίσαρα Ὀκταβιανὸν* ἀναδειχθέντα ὑπατον τοῦ ἔτους 45 π. Χ. ἐν ἡλικίᾳ 20 ἐτῶν.

Ἦν δὲ ὁ Ὀκταβιανός ἀνεψιὸς τοῦ Καίσαρος καὶ διέτριβεν ἐν Ἀπολλωνίᾳ τῆς Ἠπείρου σπουδάζων, ὅτε ἔλαβε τὸ ἄγγελμα τοῦ τραγικοῦ τέλους τοῦ θείου του. Τοῦτον δὲ ὁ Καίσαρ υἱοθέτησε δούς καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ κατέλιπε διὰ τῆς διαθήκης του μόνον αὐτὸν γενικὸν κληρονόμον καὶ διάδοχον. Σπεύσας λοιπὸν ὁ Ὀκταβιανός ἄμα τῷ θανάτῳ τοῦ Καίσαρος εἰς Ῥώμην εἶδεν, ὅτι καίπερ διάδοχος καὶ κληρονόμος δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποσκελίσῃ εὐκόλως τὸν Ἀντώνιον γενόμενον, ὡς εἶπομεν, κάτοχον τῆς περιουσίας καὶ τῶν ἐγγράφων τοῦ θείου αὐτοῦ. Ἐσκέφθη ὅθεν νὰ προσοικειωθῇ τὸ πλῆθος καὶ δι' αὐτοῦ νὰ ἀνυψωθῇ εἰς τὴν περιωπὴν τὴν ὁποίαν ἤθελε. Πωλεῖ λοιπὸν ἅπασαν τὴν ἀκίνητον αὐτοῦ περιουσίαν καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τοῦ ὀνόματος ὅπερ ἔφερεν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῶν γεννητίων δωρεῶν του πρὸς τὸν λαὸν κατέκτησεν ἀμέριστον τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτοῦ καί, χωρὶς νὰ μεταπορευθῇ κατὰ τὸν νόμον ἄλλην ἀρχήν, ἀναδεικνύεται ἀμέσως ὑπατος εἰκοσαέτης μόλις τὴν ἡλικίαν. Εἶχε δὲ προστάτην ἐνθερμον καὶ σύμβουλον τὸν Κικέρωνα, οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν Σύγκλη-

τον, ἥτις κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον προσωκειώθη αὐτόν, ἕως οὐ ἀπαλλαγῆ τοῦ Ἀντωνίου.

Ἐκτελῶν ὁ Ὀκτάβιος τὸ δόγμα τῆς Συγκλήτου ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ ἐνίκησε τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐν *Μοδέρη*. Ἄλλ' ὅτε ἤδη ἡ Σύγκλητος ἀπαλλαγείσα τοῦ Ἀντωνίου ἀφήρесе τὸν Ὀκταβιανὸν τὴν στρατηγίαν καὶ ἔδωκεν αὐτὴν εἰς ἓνα τῶν συνωμοτῶν, ἀρχηγὸν δὲ τῶν κατὰ θάλασσαν δυνάμεων ἀνέδειξε τὸν υἱὸν τοῦ Πομπηίου *Σέξτον*, ὅστις σωθεὶς ἐν Ἰβηρίᾳ συνέλεγε δυνάμεις ὅπως ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, τότε ὁ Ὀκταβιανὸς συμπιλιῦται μετὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ ἀμφότεροι μετὰ τοῦ *Λεπίδου* συνέρχονται ἐν τινι νησιδίῳ παρὰ τὴν Βονωνίαν (48 π. Χ.) καὶ ἐκεῖ μετὰ τριημέρους συζητήσεις ἔθεντο τὰς βάσεις νέας *Τριαρχίας*, καθ' ἣν αὐτοὶ μόνοι θὰ εἶχοντὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τῶν τῆς πολιτείας πραγμάτων, διανεμηθέντες πρὸς ἀλλήλους τοὺς Ῥωμαίους λεγεῶνας καὶ τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους καὶ κηρύττοντες ἅμα τὸν πόλεμον καὶ κατὰ τῆς Συγκλήτου, ἐὰν μὴ αὕτη ἤθελε νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ συμφωνηθέντα, καὶ κατὰ τῶν φονέων τοῦ *Καίσαρος Βρούτου* καὶ *Κασίου*. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἴστεροῦντο χρημάτων διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφασισθέντων, ἀπεφάσισαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰς πολυθρηλήτους προγραφάς, ὅπως καὶ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν ἀπαλλαγῶσι καὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν κύριοι γένωνται. Ὑπεχρεώθησαν δὲ καὶ οἱ τρεῖς ὅπως ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ συμφέροντος καταπνίξωσι πᾶν αἰσθημα φιλίας καὶ συγγενείας οὕτως, ὥστε οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἐνὸς νὰ θεωρῶνται κοινοὶ καὶ τῶν τριῶν ἐχθροὶ. Μετὰ ταῦτα πρῶτος ὁ Ὀ-

κταβιανὸς μετὰ στρατοῦ, εἶτα δὲ ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Λέπιδος μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰσέρχονται εἰς Ῥώμην, ἡ δὲ Σύγκλητος ἐκ φόβου εὐθὺς ἔσπευσε νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ γινόμενα. Οὕτω λοιπὸν ἡ τριαρχία ἔλαβε κύρος, ἥτις δὲν ἐθεωρεῖτο ὡς ἐπὶ Καίσαρος ἀπλῆ συμμαχία τῶν τριῶν ἀνδρῶν. Εὐθὺς δὲ τότε προέβησαν εἰς τὰς προγραφάς, αἰτινες ἐθεωρήθησαν μᾶλλον θηριώδεις ἢ ἐπὶ Σύλλα· διότι 300 Συγκλητικοὶ καὶ περὶ τὰς 2000 ἰππέων καὶ πλείστοι ἄλλοι πολῖται ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἰταλίᾳ ἐφονεύθησαν δημευθείσης τῆς περιουσίας αὐτῶν. Ἀμοιβὴ 25000 δραχμ. εἰς πάντα ἐλεύθερον καὶ 10000 εἰς πάντα δούλον ὠρίσθη δι' ἐκάστην κεφαλὴν τῶν προγραφέντων. Τότε ἐγένετο θῦμα καὶ ὁ πολὺς *Κικέρων* ππραδοθεὶς ὑπὸ τοῦ φίλου αὐτοῦ Ὀκταβιανοῦ εἰς τὸ μῖσος τοῦ Ἀντωνίου, οὗ ἡ σύζυγος *Φουλβία* λέγουσιν ὅτι λαβοῦσα τὴν κεφαλὴν τοῦ ῥήτορος διετρύπησε διὰ χρυσοῦς βελόνης τὴν γλῶσσαν, ἥτις τοσαῦτα πικρὰ λόγια ἐξετόξευσεν ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ κατὰ τοῦ συζύγου της.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 42 π. Χ. ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἀποκαταστήσαντες τὴν τάξιν καὶ ἀφέντες ἐν Ῥώμῃ τὸν Λέπιδον διέβησαν εἰς τὴν Ἡπειρον, ὅπου ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος συναγαγόντες ἱκανὰς δυνάμεις ἐξ Ἀσίας, Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος βοηθούμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Σέξτου Πομπηίου, ὅστις μέγαν στόλον εἶχεν ἐξαρτύη ἐν Σικελίᾳ, ἠτοιμάσθησαν νὰ πολεμήσωσιν ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας. Καίπερ δὲ ἐλαττούμενοι κατὰ τὰς δυνάμεις ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὀκταβιανός, ἠδυνήθησαν ὁμῶς περὶ τοὺς *Φιλίππους* τῆς Μακεδονίας νὰ

νικήσῃσι πρῶτον τὸν Κάσσιον γενόμενον μετὰ τὴν μάχην αὐτόχειρα, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τὸν Βροῦτον, ὅστις ὡσαύτως ἐγένετο αὐτόχειρ, ἀπαλλαγείς οὕτω καὶ τοῦ καταδιώκοντος αὐτὸν φάσματος, ὅπερ ἐφάνη αὐτῷ κατὰ πρῶτον ἐν Ἀβύδῳ ἐσπέραν τινὰ ὑπὸ μορφὴν ῥωμαλέου ἀνδρὸς καὶ εἶπεν εἰς αὐτὸν ἐρωτῶντα τίς εἶναι. «Ὁ σός, Βροῦτε, δαίμων κακός· ὄφει δέ με περὶ Φιλίππους».

Μετὰ τὴν περὶ Φιλίππους μάχην (42 π. Χ.) οὐδενὸς ὑπάρχοντος προκόμματος εἰς τοὺς τρεῖς ἀνδρας, ἀφοῦ καὶ δεύτερον διενεμήθησαν ὡς ἀπόλυτοι κύριοι τὰς ἐπαρχίας, ὁ μὲν Ὀκταβιανὸς ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ὁ δὲ Ἀντώνιος, ἀφοῦ διεχείμασεν ἐν Ἀθήναις, ἀπῆλθεν εἰς Ἀσίαν τυγχάνων πανταχοῦ μεγάλων τιμῶν καὶ ἐνδείξεων ὑποταγῆς. Ἀφικόμενος εἰς Ταρσὸν ἐκάλεσεν αὐτόθι ἐξ Αἰγύπτου τὴν Κλεοπάτραν ἵνα ἀπολογηθῆ διὰ τὴν βεήθειαν, ἣν παρέσχεεν εἰς τὸν Βροῦτον καὶ Κάσσιον. Ἐκείνη πεποιθυῖα εἰς τὸ κάλλος αὐτῆς ἦλθεν εἰς Ταρσὸν πολυτελέστατα ἐνδεδυμένη καὶ παρακολουθουμένη ὑπὸ νυμφῶν πολυτελῶς ὡσαύτως ἐνδεδυμένων καὶ καθημένη ἐντὸς πλοίου κεχρυσωμένου, οὐ τὰ ἱστία ἦσαν πορφυρᾶ αἱ δὲ κῶραι ἀργυραῖ. Πράγματι δὲ διὰ τῆς μαγείας τοῦ τε κάλλους καὶ τῶν θελγῆτρων τῆς κατέβηξε τὸν Ἀντώνιον εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε οὗτος λησμονήσας ὅλως τὴν τε σύζυγον αὐτοῦ καὶ τὸ ἀξίωμα ἠκολούθησεν ἐκείνην εἰς Αἴγυπτον. Ἄλλ' ἡ σύζυγός του Φουλβία μαθοῦσα ταῦτα καὶ θέλουσα νὰ ἀποσπάσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς Κλεοπάτρας ἐνήργησε μετὰ τοῦ ἀνδραδέλφου αὐτῆς Λευκίου Ἀντωνίου ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ Ὀκταβιανοῦ πολλῶν κατοίκων τῆς Ἰταλίας, ὀργισθέντων διὰ τὴν ὑπ'

αὐτοῦ γενομένην διανομὴν τῶν γαιῶν αὐτῶν εἰς τοὺς στρατιώτας του. Τὸ στρατήγημα τῶντι ἐπέτυχεν· διότι ὁ Ἀντώνιος μαθὼν τὸν ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ κηρυχθέντα πόλεμον κατὰ τῆς συζύγου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἀνέντηφεν ἐκ τῶν ἡδονῶν καὶ ἔσπευσεν εἰς Ἰταλίαν, ὅπως ἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτοῦ βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Σεξτου Πομπηίου. Ἀλλὰ καὶ τότε παρ' ἐλπίδα οἱ δύο ἄνδρες ἔτειναν πρὸς ἀλλήλους τὴν χεῖρα (39 π. Χ.) καὶ ἀνενέωσαν ἐν Βριτησίῳ τὴν συμμαχίαν αὐτῶν, λαβόντες ὁ μὲν Ἀντώνιος ἀπασαν τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τῆς ὑποχρεώσεως νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῶν Πάρθων, ὁ δὲ Ὀκταβιανὸς τὴν Δύσιν καὶ ὁ Λέπιδος τὴν Ἀφρικὴν. Συνεφιλιώθησαν δὲ καὶ πρὸς τὸν Σεξτον δόντες αὐτῷ τὴν Σικελίαν, τὴν Σαρδίαν καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ἴνα δὲ στενώτερος ἀποβῇ ὁ μετὰ τὸν Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβιανοῦ σύνδεσμος, ἔλαβεν ὁ πρῶτος ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ δευτέρου Ὀκταβίαν ἀποθανούσης πρὸ ὀλίγου τῆς Φουλβίας ἐν Ἀθήναις.

Ὁ Ἀντώνιος διῆλθε μετὰ τῆς Ὀκταβίας τὸν χειμῶνα ἐν Ἀθήναις. Τὸ δὲ ἔαρ πέμψας τὴν σύζυγόν του εἰς Ῥώμην ἀπῆλθε κατὰ τῶν Πάρθων· μὴ δυνηθεὶς ὁμοῦ νὰ διεξαχθῇ ἐπιτυχῶς τὸν πόλεμον, ἐκείνῳ, ἐπανῆλθεν εἰς Αἰγυπτον καὶ παρεδόθη πάλιν εἰς τοὺς μετὰ τῆς Κλεοπάτρας ἔρωτας, μεθ' ἧς δὲν ἠτχύνθη καὶ γάμους νὰ τελέσῃ δημοσίᾳ ἐν τῷ θεάτρῳ ἐνδεδυμένος ὡς Διόνυσος. Ὁ τυφλὸς δ' αὐτοῦ πρὸς τὴν βασίλισσαν τῆς Αἰγύπτου ἔρωσ προέβη ἔτι περαιτέρω. Ἀνηγόρευσεν αὐτὴν βασίλισσαν τῆς Φοινίκης, Συρίας, Κύπρου, Ἀραβίας καὶ Κιλικίας καταστήσας συμμέτοχον τῆς ἀρχῆς καὶ τὸν ἐκ τοῦ Καί-

σαρος υιόν της *Καισαρίωνα*· εἰς δὲ τοὺς ἰδικούς του ἐξ αὐτῆς υἱούς, ἔδωκε τὰς πέραν τοῦ Εὐφράτου χώρας καὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν· ἐπαρουσιάζετο δὲ εἰς τὸ δημόσιον μετὰ τῆς Κλεοπάτρας φορῶν διάδημα βασιλικόν. Καὶ ἠγανάκτει μὲν ὁ Ὀκταβιανὸς διὰ ταῦτα καὶ τὸν ἄσωτον αὐτοῦ βίον, λυπούμενος ἰδίᾳ τὴν σὺφρονα αὐτοῦ ἀδελφὴν καὶ σύζυγον ἐκείνου Ὀκταβίαν, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ κάμη ἀρχὴν τοῦ κατ' ἐκείνου πολέμου, πρὶν ἢ ἀπαλλαγῆ τῶν δύο ἄλλων ἐπιφανῶν ἀντιπάλων, τοῦ Σέξτου Πομπηίου καὶ Λεπίδου. Καὶ τὸν μὲν *Σέξτον* ἀρνηθέντα νὰ ἀφήσῃ ἐλευθέραν τὴν ἐκ Σικελίας εἰς Ῥώμην μετακόμισιν τοῦ σίτου κατετρόπωσεν ἐν Σικελίᾳ διὰ τοῦ ἱκανωτάτου στρατηγοῦ *Ἀγρίππα* (36 π. Χ.), τὸν δὲ *Λέπιδον* ζητήσαντα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σέξτου νὰ καταλάβῃ τὴν Σικελίαν καὶ κηρύξαντα διὰ τοῦτο τὸν πόλεμον ἐνίκησε καὶ χάρισας αὐτῷ τὴν ζωὴν ἐπέτρεψε νὰ ζῆ ὡς ἰδιώτης ἐν Ῥώμῃ μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Ἐξασφαλίσας νῦν ὁ Ὀκταβιανὸς τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἀρχὴν ἀπὸ πάσης ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς ἐπιβουλῆς, ἔστρεψεν ἤδη πᾶσαν αὐτοῦ τὴν προσοχὴν εἰς τὸν ἐν Αἰγύπτῳ διατρίβοντα Ἀντώνιον. Ἀπητεῖτο ὁμῶς ἐπίσημος παρὰ τῆς Συγκλήτου κήρυξις τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ ἀνδρός, ὅστις διένειμε τὸ κράτος ὡς ἴδιον αὐτοῦ κτῆμα εἰς τὴν Κλεοπάτραν καὶ τοὺς ἐξ αὐτῆς υἱούς του καὶ ἐκκληίδου τὸ ὄνομα τῆς Ῥώμης διὰ τῶν ἀσέμνων αὐτοῦ ἐρώτων. Τοῦτο δὲ ἐπέτυχεν ὁ Ὀκταβιανὸς προσαγαγὼν εἰς τὴν Σύγκλητον ἐπίσημον διαθήκην τοῦ Ἀντωνίου, ἣν ἐκεῖνος εἶχε καταθέσῃ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἑστίας καὶ δι' ἧς

ἐπεκύρου πάντα ὅσα ἐποίησεν. Ἄπασα τότε ἡ Σύγκλητος ἐξανέστη κατὰ τοῦ προδότου, καθήρεσεν αὐτὸν τῆς ὑπατείας καὶ τριαρχίας καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ὀνόματι μὲν κατὰ τῆς Κλεοπάτρας πράγματι δὲ κατὰ τοῦ Ἀντωνίου, ἀναθεῖσα τὴν διεξαγωγὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Ὀκταβιανόν. Οὕτως ἄρχεται τρίτος ἐμφύλιος ἐμφύλιος (31 π. Χ.), ὅστις ἐπήγαγε τὴν ὀριστικὴν κατάλυσιν τῆς Δημοκρατίας πέντε αἰῶνας μετὰ τὴν σύστασιν αὐτῆς.

Ὁ Ἀντώνιος πρὸ πολλοῦ μαθὼν τὰ ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ καθ' ἑαυτοῦ τεκτανόμενα ἀπεφάσισε νὰ ἀντιμετωπίσῃ γενναίως τὸν κίνδυνον. Συγκάλεσας ὅθεν τοὺς ἡγεμόνας τῆς Ἀνατολῆς ἐζήτησε τὴν βοήθειαν αὐτῶν ὅτε δὲ ἐκίνησε κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του εὐρέθη ἔχων στρατὸν μὲν ἐξ 100000 ἀνδρῶν συγκείμενον, στόλον δὲ ἐκ 500 νεῶν, ὧν αἱ 60 ἦσαν Αἰγυπτιακκαὶ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς τῆς Κλεοπάτρας. Μετὰ τοῦ στρατοῦ τούτου καὶ τοῦ στόλου ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ ἔτι ὁ Ὀκταβιανὸς προσεπάθει ἐν Ἰταλίᾳ νὰ καταστείλῃ τὴν στάσιν τῶν ἑαυτοῦ στρατιωτῶν, ἣν ὁ Ἀντώνιος δὲν ἐσκέφθη νὰ ἐπωφεληθῇ ἀλλὰ διεχειμάζεν ἐν Πάτραις. Κατὰ Σεπτέμβριον δὲ τοῦ 31 π. Χ. ὁ Ὀκταβιανὸς διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἡπειρον, ὁ δὲ ναύαρχος αὐτοῦ Ἀγρίππας ἐγένετο ἀμαχητεὶ κύριος τῆς Μεθώνης καὶ τῆς Κορίνθου, ὅτε πλείστοι τῶν στρατιωτῶν καὶ ἀξιοματικῶν τοῦ Ἀντωνίου ἠύτομόλησαν πρὸς τὸν Ὀκταβιανόν. Βλέπων δὲ ὁ Ἀντώνιος τοῦτο καὶ προμαντεύων ἴσως τὴν καταστροφὴν του ἀποφασίζει νὰ συνάψῃ μάχην ὀριστικὴν. Καὶ ἐνῶ τὸ συμφέρον του ἀπῆρται νὰ πεζομαχήσῃ, καὶ τοῦτο συνεβούλευον αὐτῷ πάν-

τες οἱ ὕπαρχοι αὐτοῦ, τὸναντίον ἐκεῖνος πειθόμενος εἰς τὰς συμβουλὰς τῆς Κλεοπάτρας προετίμησε τὴν ναυμαχίαν. Ὁ ἀγὼν ἐγένετο ἐν Ἀκτίῳ παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἦτο ἀμφίροπος. Ἄλλ' αἰφνης ἡ Κλεοπάτρα διατάττει τὴν ἀποχώρησιν τῶν 60 αὐτῆς νεῶν, ἐνῶ ἔτι ὁ ἀγὼν ἦτο ἄκριτος, ὁ δὲ Ἀντώνιος βλέπων φεύγουσαν τὴν βασίλισσαν ἐγκαταλείπει στρατὸν καὶ στόλον εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐμβὰς εἰς ἀκάτιον σπεύδει πρὸς τὴν ναυαρχίδα τῆς φευγούσης Κλεοπάτρας. Ὁ στόλος καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ δὲν ἐβράδυναν κατὰ συνέπειαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Ὀκταβιανόν, ὅστις πρὸς διαιώνισιν τῆς νίκης ταύτης διέταξε νὰ κτισθῇ πόλις εἰς ἀπόστασιν $1 \frac{1}{2}$ ὥρας ἀπὸ τῆς Πρεβεζῆς κληθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ *Νικόπολις* (31 π. X.)

Ἀφοῦ ὁ Ὀκταβιανὸς διερρύθμισε τὰ κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα, ἐτράπη ἐπὶ τὴν καταδίωξιν τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας καὶ ἐπλευσε πρὸς τοῦτο εἰς Αἴγυπτον. Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ἡ Κλεοπάτρα φθάσασα εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἤρχισε νὰ ἀπομακρύνηται ἀπὸ τοῦ Ἀντωνίου· συναγαγοῦσα δὲ πάντας τοὺς θησαυροὺς τῆς ἐνεκλείσθη εἰς πύργον, διατάξασα νὰ εἰπωσιν εἰς τὸν Ἀντώνιον ὅτι ἀπέθνηεν. Ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τούτῳ ὁ Ἀντώνιος εὐθὺς διαρρηξάμενος ἑαυτὸν διὰ ξίφους καί, ἐνῶ ἔτι ἐπάλλαιε κατὰ τοῦ θανάτου, ἀνήγγειλαν αὐτῷ ὅτι ἡ Κλεοπάτρα ζῆ. Τότε παρεκάλεσε νὰ τὸν ὀδηγήσῃσι παρ' αὐτήν, ὅπως ἀποθάνῃ ἐν ταῖς ἀγκάλαις τῆς τοσοῦτον ὀλεθρίας δι' αὐτὸν γυναικός· ὅπερ καὶ ἐγένετο (Αὔγ. 30 π. X.). Ὁ Ὀκταβιανὸς εἰσελθὼν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀνήγγειλεν εἰς τὴν

Κλεοπάτραν ὅτι οὐδὲν ἔχει νὰ φοβηθῆ παρ' αὐτοῦ καὶ τὴν παρεκίνει νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς φυλακῆς της. Ἐκείνη ἐξεληθοῦσα μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐδεξιῶθη τὸν Ὀκταβιανὸν μετὰ μεγάλης πολυτελείας, προσπαθήσασα νὰ δαλεάσῃ καὶ αὐτὸν διὰ τοῦ κάλλους καὶ τῆς λαμπρότητος. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἔμεινεν ἀπαθὴς εἰς τὰς θωπείας αὐτῆς καὶ προσεπάθησε μόνον νὰ τὴν ἐνθαρρύνῃ ὥστε νὰ μὴ φοβῆται. Ὅτε ὁμως ἐκείνη ἔμαθεν ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας θὰ ἀπεστέλλετο εἰς Ῥώμην, ἵνα κοσμήσῃ τὸν θρίαμβον τοῦ Ὀκταβιανοῦ, ἀπεράσισε νὰ δώσῃ τέρμα εἰς τὸν βίον της. Παραγγείλασα ὄθεν εἰς πιστὸν δούλον νὰ φέρῃ πρὸς αὐτὴν ἐντὸς καλάθου σύων ἀσπίδα (εἶδος ἰοβόλου ὄφραως) ἐλούσῃ καὶ εἶτα ἐστολίσθη λαμπρῶς καὶ καθήσασα εἰς πολυτελέστατον δεῖπνον ἔφαγε. Μετὰ δὲ ταῦτα κατακλιθεῖσα, ὡς εἶχεν, εἰς χρυσὴν κλίνην ἐδήχθη ὑπὸ τοῦ ὄφραως, ὃν εἶχε θέσῃ αὐτόθι πρότερον, καὶ ἀπέθανε.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ Β'. ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ΄.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄.

Αὐταρχία τοῦ Αὐγούστου.

Ἀποθανόντος τοῦ Ἀντωνίου ὁ Ὀκταβιανὸς ἔμεινε μόνος κύριος τῶν πραγμάτων ἄνευ ἐτέρου ἀνταγωνιστοῦ καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην (29 π. Χ.), ἀφοῦ διέταξε τὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἀσίας πράγματα ὅπως ἤθελεν. Ἐνταῦθα δὲ ὁ λαὸς καὶ ἡ Σύγκλητος ἔσπευσαν δουλοπρεπῶς νὰ παράσχωσιν αὐτῷ θείας τιμᾶς καὶ πάσας τὰς ἀρχάς, ὅσας ἄλλοτε εἶχον χορηγήσει εἰς τὸν Καίσαρα. Ἄλλ' οὐτος τελέσας πρῶτον τριήμερον μεγαλοπρεπέστατον θρίαμβον ἐδείχθη λίαν ἐπιφυλακτικὸς εἰς τὰς ἀποδοθείσας αὐτῷ τιμᾶς καὶ ἀρχάς καὶ ἐξ ὧν ἐδέχθη μόνον τὸν τίτλον τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τὸ ἐπώνυμον Αὐγούστος (=σεβαστός), τὸν μὲν ὡς πρέρχοντα αὐτῷ τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν καὶ παντοδυναμίαν ἐν τῇ πολιτείᾳ, τὸ δὲ ὡς καθίσταν αὐτὸν ἰσρὸν καὶ ἀπαραβίαστον καὶ ὄν τι ὑπεράνθρωπον· ὅθεν καὶ ἡ ὑπογραφή αὐτοῦ συνέκειτο ἐκ τῶν δύο

τούτων λέξεων : *Αὐτοκράτωρ Αὐγουστος* (=imperator Augustus), ἀποβαλὼν ὅλως τὸ ὄνομα *Ὀκταβιανός*, ὄπερ ἀνεμίμησεν εἰς τὸν λαὸν τὰς θηριώδεις προγραφὰς τῆς τριαρχίας. Σὺν τῷ ὀνόματι δὲ ἀπέβαλε καὶ τὸν πρῶτον αὐτοῦ χαρακτῆρα τὸν αὐττηρὸν καὶ θηριώδη, κατέστη δὲ λιαν ἐπιεικῆς καὶ ἐκκλιέργησε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ἡ δὲ ἀρίστη διοικήσις τοῦ κράτους κατέστησε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀληθῶς *σεβαστὸν* παρ' ἅπασιν τοῖς λαοῖς τῆς ἀπεράντου Αὐτοκρατορίας καὶ ἡ ἱστορία ἐσημείωσε τὴν λαμπρὰν αὐτοῦ αὐταρχίαν χρυσοῖς γράμμασιν ἀποδοῦσα αὐτῇ τὸν τίτλον τοῦ *χρυσοῦ αἰῶνος*.

Ὁ Αὐγουστος εἶχε περὶ αὐτὸν ἀρίστους συμβούλους, οὓς φίλους ἑαυτοῦ ἀπεκάλει· μετὰ τούτων ὑπερεῖχον ὁ στρατηγὸς *Ἀγρίππας* καὶ ὁ συνετώτατος καὶ πλουσιώτατος *Μαικήνας*, ὧν ὁ μὲν γενόμενος γαμβρός του ἐπὶ τῇ θυγτρὶ *Ἰουλίᾳ* ἀνέλαβε τὸν διοργανισμὸν τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ καὶ προωρίζετο ὡς δ.άδοχος, ὁ δὲ *Μαικήνας* ἐνεθάρρυνε καὶ ἐπροστάτευε τῇ ἀδείᾳ τοῦ Αὐγούστου πάντας τοὺς λογοτέχνας καὶ ποιητάς, οὓς συνήθριζε καθ' ἐλάχιστην περὶ τὴν ἑαυτοῦ τράπεζαν καὶ διελέγετο μετ' αὐτῶν. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν τότε ἀκμάζοντες οἱ ποιηταὶ *Βιργίλιος*, *Ὀράτιος*, *Ὀβίδιος*, *Φαῖδρος* καὶ ὁ ἱστορικὸς *Τίτος Λίβιος*. Τῇ βηθείᾳ καὶ συμπράξει τῶν συμβούλων του τούτων ὁ Αὐγουστος ἐπέδθη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πολιτείας διοργάνωσιν, λαβὼν πρότερον ἀλληλοδιαδόχως πάσας τὰς ἀρχάς, ἥτοι τὴν ὑπατείαν, τιμητείαν, προεδρίαν τῆς Συγκλήτου, δημαρχίαν καὶ τέλος τὴν ἀνωτάτην ἀρχιερωσύνην, οὐδέποτε δὲ τὸν τίτλον τοῦ

δικτάτωρος. Μετά δὲ ταῦτα προσεποιήθη ὅτι καταθέτει τὴν ἀρχὴν ἐνώπιον τῆς Συγκλήτου, ὅπως ἀποβῆ ἔτι ἰσχυρότερος. Καὶ τῷ οἷ αὕτη μετὰ παρακλήσεων καθικέτευσεν αὐτὸν νὰ ἀποσύρῃ τὴν παραίτησίν του, ὅπερ καὶ ἔπραξεν καμφοίς δῆθεν εἰς τὰ δάκρυα καὶ τὰς παρακλήσεις τῶν πατέρων.

Γενόμενος οὕτως ὑπέροπε πανίσχυρος ὁ Αὐγουστος ἐπεχείρησε τὴν μεταρρύθμισιν τῆς πολιτείας. Πρῶτον δὲ πάντων κατεσκεύασε δι' ἑαυτὸν ἀπλοῦν οἶκον, ὃν ὠνόμασε *Παλιότερον* καὶ οὐ τὰς θύρας εἶγεν ἀνοικτάς πάντοτε εἰς τοὺς βουλομένους νὰ ἐκθέτωσιν εἰς αὐτὸν τὰ δίκαιά των. Εἶτα δὲ πρὸς πλείονα ἀσφάλειαν ἑκυτοῦ τε καὶ τῆς πόλεως συνέστησε δύο ἀρχάς, τὴν τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως καὶ τῶν δύο ἐπαρχῶν τῶν *Πραιτωριανῶν*, ἧτοι τῆς αυτοκρατορικῆς φρουρᾶς· αὗται δὲ καὶ μάλιστα ἡ δευτέρα ἀπέβησαν σὺν τῷ χρόνῳ σπουδαιόταται. Δὲν ἐπεχείρησεν ὁμοίως νὰ μεταβάλῃ ρίζηδὸν τὸ καθιστῶν πολίτευμα, ἀλλὰ τοῦναντίον καὶ τὴν Σύγκλητον διετήρησεν, ἣν τρίς ἐκαθάρισεν ἀπὸ τῶν ἀνεξίμων Συγκλητικῶν, περιορίσας καὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν εἰς 600, καὶ τὰς φατρικὰς καὶ λοχίτιδας ἐκκλησίας. Ἀφῆρσεν ὁμοίως ἀπ' αὐτῶν πᾶσαν πραγματικὴν ἰσχύν, διότι τὰ πάντα ἐξηρτῶντο ἀπὸ τοῦ ἀτομικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος. Διενεμήθη τὰς ἐπαρχίας μετὰ τῆς Συγκλήτου, αὐτὸς μὲν λαβὼν τὰς ταραχωδεστέρας, εἰς ἐκείνην δὲ ἀποδοὺς τὰς ἡσυχωτέρας, ὧν πάλιν ἡ στρατιωτικὴ διοίκησις διεξήγετο μόνον ὑπ' αὐτοῦ δι' ἐπαρχῶν. Τὴν πολιτικὴν δικαιοσύνην ἐπέτρεψεν εἰς ἄνδρας λαμβανόμενους ἐκ πασῶν τῶν τάξεων τῆς πολιτείας, τὴν δὲ

ποινικὴν μόνον εἰς τὴν Σύγκλητον καὶ τὸν ἑπαρχον τῆς πόλεως, ἐπιφυλαξάμενος εἰς ἑαυτὸν τὴν ἔφεσιν, ὄτε μόνος ἀπένεμε τὴν δικαιοσύνην. Κατήρτισε μόνιμον στρατιωτικὴν δύναμιν ἀνερχομένην εἰς 200000 ἄνδρας καὶ σταθμεύουσαν διαρκῶς εἰς τὰ σύνορα τοῦ κράτους ἐν μονίμοις στρατοπέδοις. Ἐπεχείρησε καὶ τὴν ἀπογραφὴν τῶν κατοίκων οὐ μόνον τῆς Ῥώμης ἀλλὰ καὶ ἀπάσης τῆς Αὐτοκρατορίας⁽¹⁾, καθ' ἣν ἡ μὲν Ῥώμη εὐρέθη ἔχουσα 4137000 κατοίκων, ἅπαν δὲ τὸ κράτος περὶ τὰ 100 ἑκατομμύρια.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ Αὐγουστος ἐπεχείρησε τριετὴν περιοδείαν ἀνά τὸ κράτος ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Δύσεως· ἀφοῦ δὲ ἀνεδιωργάνωσε τὴν Γαλατίαν καὶ Ἰθηρίαν, ἀπῆλθεν εἰς Ἀνατολήν, ἣς τοὺς λαοὺς μεγάλως ἀνεκούφισε πολυειδῶς ἐπὶ Ἀντωνίου ζημιωθέντας. Καθυπέταξε τὰς περὶ τὸν Εὐφράτην χώρας καὶ συνωμολόγησεν ἔντιμον πρὸς τοὺς Πάρθους εἰρήνην. Διατρίβων δὲ αὐτόθι ἐδέξατο πρέσβεις τῆς βασιλείσσης τῆς Αἰθιοπίας καὶ τῶν Ἰνδιῶν. Ἐπανελθὼν εἰς Ῥώμην ἀπέστειλε τοὺς υἱοὺς τοῦ Δροῦσον καὶ Τιθέριον κατὰ τῶν Γερμανικῶν φύλων κατοικούντων πέραν τῆς Ἰταλίας· καὶ ἐνίκησαν μὲν αὐτά,

(1). Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν ταύτην καὶ ἡ πρῆβος Μαρία μετὰ τοῦ μνηστῆρος αὐτῆς Ἰωσήφ ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ ἐκ Ναζαρέτ, ἔνθα κατῴκει, εἰς τὴν πόλιν τῶν πατέρων τῆς Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας πρὸς καταγραφήν. Αὐτόθι δὲ ἐπιστάσης τῆς ὄρας τοῦ τοκετοῦ καὶ μὴ εὐρύσσει ἕτερον κατάλυμα κάτελυσεν εἰς τι σπήλαιον, ἔνθα ἐγέννησε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ κατέκλιεν αὐτὸν εἰς τὴν φάτνην τῶν ἀλόγων ζώων (753 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης).

δὲν ἠδυνήθησαν ὁμῶς νὰ καταβάλωσιν ἐντελῶς μέχρι τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης, ἣν ὁ Αὐγουστος ἐπεθύμει νὰ καταστήσῃ βόρειον τοῦ κράτους σύνορον, φρονεθέντος ἐν ταῖς πρὸς αὐτὰ μάχαις οὐ μόνον τοῦ δεξιωτάτου Δρούσου ἀλλὰ καὶ τοῦ στρατηγοῦ *Οὐάρου* μεθ' ὀλοκλήρων δύο λεγεῶνων, οὓς ἀπέστειλεν ὁ Αὐγουστος εἰς βοήθειαν τοῦ Δρούσου (9 μ. Χ.).

Ἐν Ῥώμῃ δὲ μένων ὁ Αὐγουστος ἠσχολήθη περὶ τὴν σύνταξιν νόμων σκοπούντων τὴν ἄρσιν τῆς σιτοδείας, τὴν καταπολέμησιν τῆς ἀγαμίας καὶ τῆς διαφθορᾶς καὶ τὴν παλινόρθωσιν τῆς θρησκείας τῶν προγόνων. Ἠσχολήθη ὡσαύτως περὶ τὸν ἐξωραϊσμὸν τῆς πόλεως κτίσας ναοὺς, βιβλιοθήκας, θέατρον, μεγάλας στοάς, λουτρῶνας κλπ. ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ Ἀγρίππᾶ καὶ χορηγοῦντος τοῦ Μαικίηνα. Καυχώμενος ἐπὶ ταῖς κτίσμασι τούτοις ὁ Αὐγουστος ἔλεγεν· «*Εὖρον τὴν πόλιν ξυλίην, θὰ καταλίπω δ' αὐτὴν λιθίην*». Κατεσκεύασε πρὸς τούτοις μεγάλας στρατιωτικὰς ἰδοὺς διασταυρουμένας καθ' ἅπαν τὸ κράτος. Δὲν ἔλειψαν ὁμῶς μεθ' ὅλην τὴν ἀρίστην διοίκησιν καὶ συνωμοσίαι κατὰ τῆς ζωῆς του, ὧν ἐπισημοτέρα ὑπῆρξεν ἡ τοῦ *Πομπωρίου Κίρρα*, εἰς ὃν οὐ μόνον ἐχάρισε τὴν ζωὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπατείαν ἔδωκε, καταστήσας αὐτὸν εἰς τὸ ἐξῆς ἓνα τῶν ἐπιστηθιωτέρων φίλων.

Ὅσον ὁμῶς εὐτυχῆς ὑπῆρξεν ὁ Αὐγουστος ἐν τῷ πολιτικῷ αὐτοῦ βίῳ, τόσον ἀτυχῆς ἐγένετο ἐν τῷ οἰκογενειακῷ. Τρεῖς συζύγους ἔσχεν, ὧν μόνη ἡ δευτέρα *Σκριβωρία* καλουμένη ἐγέννησεν αὐτῷ τὴν *Ἰουλίαν*, τὴν δὲ τρίτην καλουμένην *Λιβίαν* ἔλα-

θεν ἔχουσαν δύο υἱούς, τὸν Δροῦσον, ὃν εἶδομεν ἀνωτέρω φονευθέντα ἐν Γερμανίᾳ, καὶ τὸν Τιβέριον, ὃν δὲν ἠγάπα διὰ τὸν αὐθάδη καὶ ἀπότομον αὐτοῦ χαρακτήρα. Τοῦτον ὁμως ἠναγκάσθη νὰ ἀναγορεύσῃ διάδοχόν του συζεύξας μετὰ τῆς θυγατρὸς του Ἰουλίας, ἀποθανόντος τοῦ προτέρου αὐτῆς συζύγου Ἀγρίππα τοῦ στρατηγοῦ. Ἄλλ' ὅ,τι ἔπληξε βαθύτερον τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἦσαν αἱ ἀκολασίαι τῆς Ἰουλίας ἐν καιρῷ τῆς ἀποδημίας τοῦ Τιβερίου, διὰ τὰς ὁποίας ἠναγκάσθη νὰ ἐξορίσῃ αὐτὴν εἰς Καμπανίαν καὶ νὰ στερήσῃ τῆς εὐζωίας καὶ πάσης ἐξωτερικῆς ἐπικοινωνίας. Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ βίου του οὐδεὶς ἀπέμεινεν αὐτῷ οὔτε ἐκ τῶν καλῶν φίλων οὔτε ἐκ τῶν οἰκείων του, ἢ μόνος ὁ διάδοχός του Τιβέριος, εἷς υἱὸς τοῦ Ἀγρίππα ἐκ τῆς Ἰουλίας καὶ ὁ τοῦ Δρούσου υἱὸς Γερμανικός, οὗς ὁ Τιβέριος ἠναγκάσθη νὰ υιοθετήσῃ τῇ αἰτήσει τοῦ Αὐγούστου.

Ἐν ἔτει δὲ 14 μ. Χ. εὕρισκόμενος ὁ Αὐγουστος ἐν Νώλῃ τῆς Καμπανίας ἀπέθανεν ἐκ νόσου ἄγων τὸ 76ον ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ ἄρξας 44 ἔτη. Σὺν αὐτῷ δὲ ἐξέλιπε καὶ ἡ ἡσυχία καὶ εὐτυχία τῆς Ῥώμης, διότι οἱ πλείστοι μετ' αὐτὸν αὐτοκράτορες ὑπῆρξαν ὡμοὶ καὶ ἀπάνθρωποι, μόνον ἔρωτα ἔχοντες πρὸς τὴν ἀκολασίαν, τὸν φόνον καὶ τὴν ληστείαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ'.

Οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου
αὐτοκράτορες.

Τιβέριος.—Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου εὐθύς οἱ Πραίτωριανοὶ καὶ ἡ ἐν Ῥώμῃ φρουρὰ μετὰ τῆς Συγκλήτου ἔδωκαν τὸν ὄρκον πίστεως εἰς τὸν Τιβέριον, ὅστις εἶχεν ἀποκτήσῃ ἱκανῶς εὐφημον ὄνομα ἐκ τῶν πολέμων, οὓς εἶχε διεξαγάγῃ ἐπιτυχῶς κατὰ τῆς Ἰσπανίας, τῶν Γαλατῶν, Γερμανῶν καὶ τῆς Παννονίας (Οὐγγαρίας). Ἄλλ' ἡ ἀνοδὸς του ἐπὶ τὸν θρόνον δὲν ἐγένετο ἄνευ δυσκολίας, διότι πολλοὶ λεγεῶνες ἐστασίασαν κατ' αὐτοῦ, οἱ δὲ Γερμανοὶ ἐπανέλαβον τὰς ἐχθροπραξίας. Ἀπὸ τούτων ὁ μὲν ἀμφοτέρων ἀπήλλαξεν αὐτὸν ὁ ἄξιος υἱὸς τοῦ Δρούσου Γερμανικὸς, καὶ τὴν στάσιν τῶν λεγεῶνων καταστείλας ἐπὶ κινδύνῳ τῆς ζωῆς του μὴ θελήσας νῆ δεχθῆ τὸ εἰς αὐτὸν προσενεχθὲν ὑπ' ἐκείνων σκῆπτρον τῆς ἀρχῆς, καὶ τοὺς Γερμανοὺς κατατροπώσας καὶ καταδιώξας πέραν τοῦ Ῥήνου, ἐκδικήσας οὕτω τὸν θάνατον τοῦ τε πατρὸς του καὶ τῶν λεγεῶνων τοῦ Οὐάρου.

Ὁ Τιβέριος εἶχε χαρακτῆρα πανοῦργον ἅμα καὶ ὑποκριτικόν· ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς ἔλαβε πάντα τὰ σημεῖα τῆς ἀρχῆς καὶ ἐδέχθη τὸν ὄρκον πίστεως παρὰ τῶν Πραιτωριανῶν καὶ τῆς Συγκλήτου εἰς δὲ τοὺς ἔξω λεγεῶνας ἔγραφεν ὡς ἄρχων, ἀφ' ἑτέρου παραστὰς πρὸ τῆς Συγκλήτου ὑπεκρίθη ὅτι καταθέτει τὴν ἀρχὴν ὡς βαρὺ οὔσαν φορτίον. Ἄλλὰ πειθόμενος εἰς τὰς ἐπιμόνους παρακλήσεις αὐτῆς

ἀπέσυρε τὴν παραίτησιν καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πενταετίαν διοικῶν μετὰ μεγάλης συνέσεως καὶ δικαιοσύνης καὶ σεβόμενος εἰς ἄκρον τὴν Σύγκλητον, εἰς ἣν ἀπέδωκε πλεῖστα δικαιώματα ἀφαιρεθέντα ἄλλοτε ἀπ' αὐτῆς, ὡς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀρχόντων καὶ τὰς λοιπὰς δημοσίας ὑποθέσεις. Δὲν ἀπένεμε τιμὰς καὶ ἀξιώματα, εἰμὴ ἀποβλέπων εἰς τὸ γένος τοῦ ἀτόμου, τὰς στρατιωτικὰς αὐτοῦ ὑπηρεσίας καὶ εἰς ἄλλα προσόντα. Ἐν δὲ τῷ ἰδιωτικῷ αὐτοῦ βίῳ ἦτο ἄγαν λιτός, ὀλίγας ἐκέκτητο κτήσεις καὶ δούλους, ὁ ἴδιος δὲ πολλάκις ἔδιδε τὸ παράδειγμα τῆς διὰ τῆς νομίμου ὁδοῦ ἄρσεως τῶν ἐρίδων καὶ διαφορῶν. Ἄλλ' ὁ βίος αὐτοῦ οὗτος δὲν διήρκεσε πολὺ· δειγμάτων δὲ τῆς τραχύτητος καὶ θηριωδίας αὐτοῦ ἔδωκε συλλαβῶν κατὰ νοῦν νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν δύο ἐπιφόβων ἀντιζήλων, οὓς ὁ Αὐγούστος ἔταξε συνάρχοντάς του. Καὶ τὸν μὲν Ἀγρίππαν διέταξε καὶ ἐφόνευσαν ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἐξορίας του, ἔνθα εἶχεν ἐξορισθῆ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου διὰ τὸν ἄσωτον αὐτοῦ βίον· τὸν δὲ Γερμανικόν, ὃν ὁ λαὸς ἐλάτρευε διὰ τὰς ἐξόχους ὑπηρεσίας καὶ τὰ λαμπρότατα κατορθώματά του ἀνεκάλεσεν ἐκ Γερμανίας καὶ ἐπέτρεψε μὲν αὐτῷ νὰ καταγάγῃ θρίαμβον ἐπὶ ταῖς νίκαις του, ὅπως εὐχαριστήσῃ οὕτω τὸν λαόν, εὐθύς ὁμῶς ἀπέστειλεν εἰς Ἀσίαν, ὅπως ἀποκαταστήσῃ δῆθεν τὴν τάξιν εἰς τὰς αὐτόθι ἐπαρχίας. Ἄλλ' ἐκεῖ αἰφνης μετ' ὀλίγον ἀπέθανε νοσήσας (19 μ. Χ.), τὸν δὲ θάνατον αὐτοῦ ἀπέδωσαν πάντες εἰς τὸν Τιβέριον κατὰ τὰς διαταγὰς τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι ἐνήργησεν ὁ ἐνοχοποιηθεὶς τότε ἀνθύπατος τῆς Συρίας Πείσωρ. Ὁ λαὸς τῆς Ῥώμης καὶ ὁ στρατὸς ἐθρήνησαν τὸν θάνα-

τον τοῦ Γερμανικοῦ ὡς ἐθνικὴν ἀπώλειαν, μέγα δὲ ὑπῆρξε τὸ πένθος ἐν Ῥώμῃ, ὅτε ἡ σύζυγος τοῦ Γερμανικοῦ Ἀγριππῖνα ἐκόμισε τὸν σποδὸν τοῦ νεκροῦ καὶ κατέθηκεν ἐν τῷ μαυσωλείῳ τοῦ Αὐγούστου. Ὁ Τιβέριος, ἵνα μὴ δώσῃ ὑπονοίας εἰς τὸν λαόν, κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν Πείσωνα καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ, ἡ δὲ ποινὴ ἐξετελέσθη ἐνώπιόν του. Ἄλλ' αἱ τιμαὶ αἱ ἀποδοθεῖσαι εἰς τὸν Γερμανικὸν καὶ τὸ ἐπικρατήσαν μετὰ τὴν ταφὴν του ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον βαρὺ πένθος ἐξήγειραν ἐν τῇ καρδίᾳ του δεινὴν ζηλοτυπίαν. Ἀποβαλὼν ὅθεν τὸ προσωπεῖον διατάττει πρῶτον μὲν τὴν παῦσιν τοῦ πένθους καὶ εἶτα τὴν εἰς θάνατον καταδίκην πάντων ὅσοι ἀπέδωσαν εἰς αὐτὸν τὸν θάνατον τοῦ Γερμανικοῦ. Τότε δὲ ἐπὶ ἀπλῆ ὑποψίᾳ πολλὰκις καὶ ἐπὶ τῇ ὑποδείξει τῶν ἀπειρῶν ὠτακουστῶν καὶ προδοτῶν, οἵτινες κατεπλημύρησαν τὴν Ῥώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν, συνελαμβάνοντο καὶ κατεδικάζοντο εἰς θάνατον πλείστοι, ὧν αἱ περιουσίαι ἐδημεύοντο.

Σπουδαιότατον πρόσωπον ἐν τοῖς τερατουργήμασι τούτοις ἔπαιξεν ὁ ἄξιος τοῦ Τιβερίου ὀπαδὸς Σηιανὸς ἑπαρχος τῶν Πραιτωριανῶν, ὅστις, ἵνα κάλλιον καὶ ἀσφαλέστερον ἐκτελῇ τοὺς θηριώδεις αὐτοῦ φόνους ὁ Τιβέριος καὶ δουλεύῃ εἰς τὰ αἰσχρὰ αὐτοῦ πάθη, συνεβούλευσεν αὐτῷ νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν ἐν Καμπανίᾳ νῆσον *Καπρέαν*. Καὶ αὐτόθι ἐκεῖνος μὲν ἔρριπτεν ἀπὸ τῶν βράχων εἰς τὴν θάλασσαν τὰ θύματα αὐτοῦ, ὁ δὲ Σηιανὸς ἐν Ῥώμῃ ὡς ἀπόλυτος κύριος καὶ ἐκτελεστῆς τῶν διαταγῶν τοῦ Αυτοκράτορος συνεπλήρου τὸ ἔργον ἐκεῖνου, ἐξαφανίζων πάντας τοὺς ἐπιφανεῖς Ῥωμαίους καὶ ἐνσπειρῶν πανταχοῦ

τὴν φρίκην καὶ τὸν τρόμον. Ἀποβλέψας δὲ καὶ εἰς τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν ἐξηφάνισε τὸν μόνον υἱὸν τοῦ Τιβερίου Δροῦσον διὰ βραδέος δηλητηρίου καὶ τὴν σύζυγον τοῦ Γερμανικοῦ Ἀγροπίναν μετὰ τῶν δύο πρεσβυτέρων υἱῶν τῆς. Ὁ θάνατος ὁμῶς τοῦ Δρούσου ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Τιβερίου. Διορίσας ὅθεν ἔπαρχον τῶν Πραιτωριανῶν τὸν *Μάκρωνα* προέγραψε τὸν Σηιανόν, καὶ ἐφοδιάσας τὸν νέον ἔπαρχον δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὴν Σύγκλητον ἐπεμψεν αὐτὸν εἰς Ῥώμην, παραγγέλλων νὰ ἀποφύγη ὅσον τὸ δυνατὸν νὰ δώσῃ εἰς ἐκείνον ὑπονοίας περὶ τῆς εἰς θάνατον προγραφῆς του. Οὕτω δὲ ὁ Σηιανὸς καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ἀπηγχονίσθη ὑπὸ τοῦ δημίου (33 μ. Χ.).

Ἄλλὰ καὶ τοῦ θηριώδους αὐτοκράτορος τὸ τέλος μετ' ὀλίγον ἐπῆλθεν. Ἀφοῦ ἐγκαίρως ἀνέδειξε διάδοχον τὸν υἱὸν τοῦ Γερμανικοῦ *Γάιον Καλλιγόλαν* καὶ τὸν ἔγγονον αὐτοῦ *Τιβέριον Γέμελλον* ἀπέθανε δολοφονηθεὶς ἐν τῇ ἐπαύλει τοῦ Λουκούλλου ἐν ἡλικίᾳ 78 ἐτῶν ἄρξας 23 ἔτη (37 μ. Χ.)⁽¹⁾.

Καλλιγόλας.—Εἰς τὸν διάδοχον τοῦ Τιβερίου Καλλιγόλαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐπίστευσαν ὅτι εὖρον ἄξιον υἱὸν τοῦ πατρός, ὡς καὶ ἐδείχθη πράγματι τοιοῦτος ἐν ἀρχῇ μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου, καθ' ὃν καταληφθεὶς ὑπὸ ἐπιληψίας παρ' ὀλίγον ἀπέθανε. Ἡ ἀσθένεια αὕτη ἀφῆκεν εἰς αὐτὸν ἀνεξάλειπτα ἔχνη τῆς διαβάσεώς τῆς· κατελαμβάνετο δηλ. ἔκτοτε ὑπὸ τινος μανίας, ἥτις ἐξώθει αὐτὸν εἰς

(1) Ἐν ἔτει 19φ τῆς αὐταρχίας τοῦ Τιβερίου ἐσταυρώθη ἐν Γολγοθᾶ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

ἀνήκουστον ἀπανθρωπίαν, φιλαργυρίαν, ἀλαζονείαν, ἀσέβειαν καὶ ἀκολασίαν. Πρῶτον δεῖγμα τῆς ἀπανθρωπίας αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ φόνος τοῦ συνάρχοντός του *Γεμέλλου*, εἶτα τοῦ *Μάκρωνος* καὶ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ *Σιλανοῦ*. Κατόπιν δὲ ἐπηκολούθησαν τοὺς φόνους τούτους ἕτεροι ἐκ φιλαργυρίας, ὅπως γένηται κάτοχος τῆς περιουσίας τῶν φονευομένων, ἧς μεγίστην εἶχεν ἀνάγκην εἰς τὰς ἀσωτίας καὶ ἀκολασίας του. Εἶχε δὲ καταστῆ τοσοῦτον αἰμοχαρῆς, ὥστε ἐλυπεῖτο διότι ὅλοι οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἶχον μίαν κεφαλὴν, διὰ τὰ ἀπκλαχθῆ αὐτῶν δι' ἐνὸς κτυπήματος. Τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀικάνους πρὸς ἐργασίαν ἔρριπτεν ὡς βορὰν εἰς τὰ ἄγρια θηρία, λέγων ὅτι καθαρίζει τὴν πόλιν ἀπὸ ἀνθρώπους ἀνωφελεῖς.

Ἄλλὰ τὴν σκληρότητα ταύτην ὑπερέβαλε πολὺ περισσότερο ἢ ἀλαζονεία αὐτοῦ καὶ ἀσέβεια. Ὀνομάσας ἑαυτὸν *κυβερνήτην* ἐπεχείρησεν ἐκστρατεῖαν εἰς μεγάλην Βρεττανίαν· ἀλλὰ μόλις φθάσας εἰς τὸν Ὠκεανὸν συνήγαγεν ἀπείρους χάλικας καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ἐνθα ἐτέλεσε θρίαμβον ἐπιδείξας τοὺς χάλικας ὡς τρόπαια. Ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀνώτερον τοῦ Διὸς καὶ πολλάκις προσερχόμενος εἰς τὸν ναὸν συνωμίλει μετὰ τοῦ εἰδώλου τοῦ θεοῦ. Ἐκοπτε τὰς κεφαλὰς τῶν ἀγαλμάτων τῶν θεῶν καὶ ἐπέθετεν ἐπ' αὐτῶν ὁμοίωμα τῆς ἰδικῆς του. Τέλος δὲ ἤξιώσε νὰ λατρεύηται καὶ αὐτὸς ὡς θεός· ἐρχόμενος ὄθεν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐκάθητο μετὰ τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Κάστορος καὶ Πολυδεύκου, οὓς ἐκάλει σωματοφύλακάς του, πάντες δὲ οἱ πολῖται προσερχόμενοι ἐλάτρευον αὐτὸν ἐνδεδυμένον ὄντα ὡς Ἡρακλέα ἢ ὡς Ἑρμῆν ἢ ὡς Ἀφροδίτην, συνη-

θέστατα δὲ ὡς Δία. Ἀπεριόριστος δὲ ἦτο καὶ ἡ περὶ τὴν τράπεζαν σπατάλη του. Ἐν ἐνὶ μόνῳ δείπνῳ ἐδαπόνησε περὶ τὰ 2000000 φρ. Τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἵππον Ἰγκίτατον, εἰς ὃν ἀνήγειρεν ἴδιον ἀνάκτορον μετὰ μαρμαρίνης φάτνης καὶ ἐλεφαντίνου χορτοφορίου, προσεκάλει πολλάκις εἰς τὸ δεῖπνον καὶ παρέθετεν αὐτῷ ἄχυρα χρυσᾶ καὶ τὰ παρόμοια, εἰς δὲ τοὺς συνδαιτυμόνας παρέθετε πολλάκις ἐδέσματα, ὧν τὰ καρκεύματα συνέκειντο ἐκ διαλελυμένων μαργαριτῶν, καὶ τρυβλία πλήρη χρυσοῦ.

Ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ὑπέμεινεν ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς τὸ τέρας τοῦτο τῆς ἀνθρωπότητος, ὅτε Κάσσιος ὁ Χαιρέας χιλιάρχος τῶν Πραιτωριακῶν ἐφόνευσεν αὐτὸν ἐν λουτρῶνι εἰς ἡλικίαν 29 ἐτῶν (41 μ. Χ.).

Κλαύδιος.—Ἐνῶ ἡ Σύγκλητος ἐκήρυττε τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς αὐταρχίας, οἱ Πραιτωρινοὶ εὐρόντες ἐν τῷ Παλατίῳ κεκρυμμένον ὄπισθεν παραπετάσματος τὸν θεῖον τοῦ Καλλιγόλα Κλαύδιον, ὅστις μέχρι τοῦδε εἶχε διαφύγη τὸν θάνατον ὑποκριθεὶς τὸν εὐήθη, ἤγαγον εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ἀνεκήρυξαν Αὐτοκράτορα ἄγοντα τὸ 55 ἔτος τῆς ἡλικίας του. Τὴν πρᾶξιν ταύτην τῶν Πραιτωριανῶν ἠναγκάσθη ἡ Σύγκλητος νὰ ἐπικυρώσῃ, ἀνευφήμησαν δὲ αὐτὸ, ὡς αὐτοκράτορα οἱ ἀπανταχοῦ τοῦ κράτους λεγεῶνες. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσεν ἡ χρηματικὴ δωρεά, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τοὺς Πραιτωριανούς, πρῶτος αὐτὸς ἐγκαινίσας τὸ μετὰ ταῦτα ὀλεριώτατον καταστὰν τοῦτο σύστημα. Ὁ Κλαύδιος ἦν ἀνὴρ ἐγκρατῆς μὲν παιδείας ἀλλ' ἀδυνάτου χαρακτῆρος, ἐκδοτός εἰς τὰς ἡδονὰς καὶ δούλος τῶν παθῶν. Οἶχ ἦττον

ὁμως ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἐσημειώθη ἐν τῇ Ἱστορίᾳ δι' ἐξόχων μὲν ἀνδραγαθημάτων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, διότι οἱ λεγεῶνες αὐτοῦ ἀνεδείχθησαν νικηφόροι ἐν Ἀφρικῇ, Βρετανίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, δι' ἐξόχων δὲ μεταρρυθμίσεων καὶ συνετῆς διοικήσεως ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, διὰ τῆς καταλύσεως τῆς λατρείας τοῦ Καλλιγόλα, δι' ἀστικῆς νομοθεσίας καὶ διὰ τῆς συντελέσεως μεγάλων καὶ ὑπερανθρώπων κατασκευασμάτων, ὡς, τῆς κατασκευῆς λιμένος ἐν ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Τιβέρεως, τῆς διοχετεύσεως ὕδατος ποσίμου διὰ δύο ὑδραγωγείων καὶ διὰ τῆς ἀποξηράνσεως τῆς Φουκίνης λίμνης.

Δυστυχῶς ὁμως ἡ αἴγλη τῶν ἔργων τούτων ἐπεσκιάσθη μεγάλως διὰ τῶν μαιφόνων πράξεων, ὅς ἐν ὀνόματι αὐτοῦ διέπραξαν οἱ ἀπελεύθεροί του *Νάρκισσος* καὶ *Πάλλας* καὶ αἱ δύο τελευταῖαι ἐκ τῶν τεσσάρων συζύγων, ὅς ἐλαβεν, ἡ *Μεσσαλίνα* καὶ *Ἀγριππίνα*. Ἡ ἱστορία δὲν ἔχει νὰ ἀποδείξῃ γυναῖκας αἰσχροτέρας καὶ θηριωδестέρας τούτων, αἵτινες βοηθούμεναι ὑπὸ τῶν ἐν τῇ αὐτῇ ῥηθέντων ἀπελευθέρων ἀπετόλμησαν τὰ πάντα καὶ ἐπλήρωσαν τὸν οἶκον τοῦ Αὐγούστου αἱμάτων καὶ πάσης ἀκολασίας. Ἡ *Μεσσαλίνα* εἰς τσαούτην ἀναίδειαν προέβη, ὥστε ἐπωφελουμένη ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Κλαυδίου ἐτόλμησε καὶ γάμους νὰ τελέσῃ ἐπισήμως ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι μετὰ τοῦ *Σιλίου Σιλάρου*. Ἄλλ' ὁ Κλαύδιος μαθὼν τὰ γενόμενα τὸν μὲν *Σίλιον* ἐφόνευσε, τὴν δὲ *Μεσσαλίναν* ἀπέτελειωσεν ὁ *Νάρκισσος*. Ἡ *Ἀγριππίνα* δέ, ἣν ἀνεψιάν του οὖσαν ἐνυμφεύθη ὁ Κλαύδιος παρὰ τὰ καθεστῶτα μετὰ τὸν θάνατον τῆς *Μεσσαλίνης*, ὑπερέβη ἐκείνην οὐχὶ κατὰ

τὴν ἀκολασίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀυστηρότητα καὶ ὑπερφία-
 ψίαν. Τὸ κράτος ὑπ' αὐτῆς σχεδὸν ἐκυβερνᾶτο, καὶ μόνον
 μέλημα εἶχε πῶς νὰ περιέλθῃ ὁ θρόνος εἰς τὸν ἐκ τοῦ προ-
 τέρου ἀνδρὸς τῆς υἱὸν *Τιβέριον Νέρωνα*, παραγκωνιζόμε-
 νου τοῦ γνησίου υἱοῦ τοῦ Κλαυδίου *Βρεττανικοῦ*, ὅστις
 εἶχε τὴν ὑποστήριξιν τοῦ πανισχύρου ἀπελευθέρου Ναρ-
 κίσσου. Τὸ πρῶτον δὲ βῆμα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ
 αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ γάμος τοῦ Νέρωνος μετὰ τῆς θυγατρὸς
 τοῦ Κλαυδίου Ὁκταβίας καὶ ἡ μετ' ὀλίγον ἀνακήρυξις
 αὐτοῦ ὡς υἱοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος. Φοβουμένη ὅμως τὰς
 ὑπὲρ τοῦ Βρεττανικοῦ ἀντενεργείας τοῦ Ναρκίσσου ἐπέ-
 σπευσε τὸ τέλος τοῦ Κλαυδίου πρῶτον μὲν διὰ δηλητηριω-
 δῶν μυκήτων, καὶ εἶτα ἀποτυχόντων ἐκείνων διὰ δραστι-
 κοῦ δηλητηρίου δοθέντος αὐτῷ κατὰ διαταγὴν ἐκείνης
 ὑπὸ τινος Ἑλληνοῦ ἱατροῦ Ξενοφῶντος. Οὕτω δὲ ἀπέθα-
 νεν ὁ Κλαύδιος (54 μ. Χ.) ἐν ἡλικίᾳ 64 ἐτῶν ἄρξας
 13 ἔτη.

Νέρων.— Δέκα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν ἡλικίαν εἶχεν ὁ Νέρων
 ὁ υἱὸς τῆς Ἀγριππίνης ὅτε δωροδοκήσας τοὺς Πραιτωρια-
 νοὺς κατώρθωσε νὰ ἀνακηρυχθῇ ὑπ' αὐτῶν αὐτοκράτωρ
 καὶ ἐπευφημηθῇ εἶτα ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τε τῆς Συγκλήτου
 καὶ τῶν ἀνὰ τὸ κράτος λεγεώνων. Διὰ τῶν συνετῶν δια-
 τάξεων τῶν δύο αὐτοῦ ὑπουργῶν, τοῦ διδασκάλου τοῦ *Σε-
 γέκα* καὶ τοῦ ἐπάρχου τῶν Πραιτωριανῶν *Βούρρου*, εἰς οὓς
 ἡ Ἀγριππῖνα ὄφειλε κατὰ μέγα μέρος τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ
 σκοποῦ τῆς, τὸ κράτος ἀπῆλαυσεν ἐν ἀρχῇ σχετικῆς τινος
 ἡσυχίας, πλήρους ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης, περιορισμοῦ
 τῶν κατὰ τὰς ἐπαρχίας καταχρήσεων, ἡ δὲ τιμὴ αὐτῆ

ἀπεδίδετο εὐλόγως εἰς τὸν Νέρωνα, ὅστις ἐφαίμετο κατ' ἀρχὰς δικαίων τὴν περὶ ἑαυτοῦ ὡς ἀγαθοῦ ἡγεμόνος φήμην· «*Εἶθε γὰρ μὴ ἐγνώριζον γὰρ γράφω*» εἶπεν ἡμέραν τινα ὅτε ἐμελλε νὰ ὑπογράψῃ διάταγμα θανατικῆς ἐκτελέσεως. Σὺν τῇ ἡλικίᾳ ὅμως ἤρχισε νὰ ἐκδηλῶται ὁ σκληρὸς αὐτοῦ καὶ αἰσχροὺς χαρακτήρ, οἱ δὲ ὑπουργοὶ αὐτοῦ οὐ μόνον ἀσθενεῖς ἐδείχθησαν εἰς τὸ νὰ καταστείλωσι τὰ ὀσημέραι ἐκδηλούμενα ἀχαλίνωτα αὐτοῦ πάθη, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναρριπιζῶσιν αὐτὰ διὰ τῆς αἰσχροῦς κολακείας καὶ τῆς ἀπλήστου αὐτῶν πλεονεξίας (1).

Τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν ἀνήκουστον καὶ πρωτοφανῆ ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς Ἱστορίας ἀπανθρωπίαν αὐτοῦ ἐποίησεν ὁ Νέρων προβάς εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ δεκατετραέτους υἱοῦ τοῦ Κλαυδίου Βρεττανικοῦ καὶ εἰς τὴν ἐπακολουθήσασαν αὐτὴν συζυγοκτονίαν. Ἡ Ἀγριππίνα βλέπουσα ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξασκῇ, ὡς ἤλπιζεν, ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τῆς καὶ νὰ διοικῇ αὐτὴ τὸ κράτος, ὡς ἐπὶ Κλαυδίου, δοθείσης μικρᾶς ἀφορμῆς ἠπέιλησε τὸν υἱὸν τῆς ὅτι θὰ ἀποδώσῃ τὰ τοῦ θρόνου δικαιώματα εἰς τὸν νόμιμον τοῦ Κλαυδίου διάδοχον, τὸν Βρεττανικόν. Τοῦτο ἤρκεσεν ὅπως ὁ δυστυχὴς ἀπόκληρος τοῦ θρόνου γένηται θῦμα τῆς ἀντιζηλίας τοῦ Νέρωνος, δηλητηριασθεὶς ἐν συμποσίῳ διὰ τοσοῦτον δραστικοῦ δηλητηρίου,

(1) Ὁ Σενέκας ὅστις ἐν τοῖς ἀρίστοις συγγράμμασιν αὐτοῦ ἐξυμνεῖ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν πενίαν στηλιτεύει δὲ καὶ ἐλέγχει τὴν τυραννίαν καὶ κολακείαν, ἐδείχθη λίαν ἀσυνεπὴς πρὸς τὰς ἀρχὰς του ταύτας ἀποταμιεύσας ἐντὸς τεσσάρων ἐτῶν περὶ τὰ 60 ἑκατομμύρια φρ. καὶ καταστὰς ὁ πρῶτος τοῦ Νέρωνος κόλαξ.

ὥστε ἔπεσεν εὐθύς νεκρὸς καὶ ἐπιστεύθη ὅτι ἀπέθανεν ὑπὸ κεραυνοβόλου ἀποπληξίας. Καὶ συνεφιλιώθη μὲν ὁ υἱὸς πρὸς τὴν μητέρα, ἀλλ' ἢ μετ' ὀλίγον εἰσδοσ τῆς Ποππαίας Σαβίνης εἰς τὸ Παλάτιον καὶ ἡ ἄμετρος αὐτῆς φιλοδοξία τοῦ νὰ γείνη αὐτοκράτειρα ἐπήνεγκε τὸν φόνον οὐ μόνον τῆς σώφρονος Ὀκταβίας συζύγου τοῦ Νέρωνος ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀγριππίνης. Διότι ἡ Ποππαία θεωροῦσα αὐτὰς πρόσκομμα εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἐσυκοφάντησε πρὸς τὸν Νέρωνα τὴν Ἀγριππίαν, ὡς δῆθεν ἐπιβουλεύουσιν αὐτῷ. Ὁ Νέρων μὴ θέλων νὰ κάμη χρῆσιν δηλητηρίου ἵνα μὴ δώσῃ ὑπονοίας τοῦ βιαίου θανάτου, ἀνέθεσεν εἰς τὸν πιστόν του Ἀνίκητον νὰ πνίξῃ αὐτὴν ἐν θαλάσῃ διαλυομένου ἐν μέσῳ πελάγει διὰ μηχανήματος τοῦ πλοίου, ἐφ' οὗ αὕτη ἤθελεν ἐπιβῆ. Σωθεῖσαν ὁμως τότε ὡς ἐκ θαύματος ἀπετελείωσεν ὀλίγῳ βραδύτερον ὁ Ἀνίκητος διὰ ξίφους ἐν Καμπανίᾳ, ἐκδικῶν δῆθεν τὸν ὑπ' αὐτῆς ἐπιβουλευθέντα αὐτοκράτορα. Μετὰ τινα χρόνον εὑρίσκει σκληρὸν θάνατον ἐν Παρδαταρίᾳ καὶ ἡ Ὀκταβία ἐν ἡλικίᾳ 20 ἐτῶν. Τότε δὲ οἱ ὑπουργοὶ Σενέκας καὶ Βοῦρρος ὁ μὲν διὰ τοῦ λόγου ὁ δὲ διὰ τῆς γραφίδος κατάρθρωσαν νὰ πείσωσι τὴν Σύγκλητον καὶ τὸν στρατόν, ὅτι ἡ μὲν Ἀγριππίνα ἠτύοκτόνησεν ἰδοῦσα ὅτι ἀπέτυχεν ἢ κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος ἐπιβουλή τῆς, ἡ δὲ Ὀκταβία ἐφονεύθη ὡς ἔχουσα δῆθεν ἐρωτικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ Ἀνικήτου. Ἡ δὲ χαμέρπεια τῆς Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου ἦν τσαούτη, ὥστε ἐψήφισεν εὐχαριστηρίους θυσίας ἐπὶ τῷ διπλῷ τούτῳ φόνῳ. Ὀλίγον ὁμως μετὰ ταῦτα ὁ μὲν Βοῦρρος ἀποθνήσκει δηλητηριασθεὶς ὑπὸ τοῦ

Νέρωνος, ὁ δὲ Σενέκας φοβούμενος παρίμοια ἀπεσύρθη καὶ ἔζη ὡς ἰδιώτης.

Τὸ τέρας λοιπόν, ὅπερ προέβη εἰς τὴν μητροκτονίαν καὶ συζυγοκτονίαν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ σεβασθῆ οὐδὲν ἱερὸν καὶ ὄσιον, πᾶτα δὲ ἡμέρα τοῦ ἐπιλοίπου βίου του ἀποτελεῖ σειρὰν κακουργιών, ἀπανθρωπιῶν καὶ μα-
νιῶδους ἀλαζονείας. Καὶ πρῶτον μὲν. ἐξήγειρε δεινό-
τατον διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἀποδοὺς εἰς αὐτοὺς τὴν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας συμβᾶσαν μεγάλην πυρ-
καϊᾶν ἐν Ῥώμῃ (64 μ. Χ.) καθ' ἣν ἐκάησαν τὰ $\frac{3}{4}$ τῆς πόλεως μετὰ τοῦ Παλατίου (1). Ἡ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἐπι-
δειχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ὠμότης εἶναι ἀνήκουστος. Διέταξεν ὅπως ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν ῥάψωσιν εἰς δέρματα καὶ ῥίψωσιν εἰς τὰ ἄγρια θηρία πρὸς βορᾶν, ἄλλους δὲ σταυρώσωσιν ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ἐν τοῖς μεγάλοις τοῦ Παλατίου κήποις· τούτους δέ, ἀφοῦ ἤλειπον εἶτα δι' ἐλαίου καὶ ῥητίνης, ἤναπτον κατὰ τὴν νύκτα καὶ ἐφώτιζον τοὺς κήπους καὶ τὰς ὁδοὺς ἀντὶ φανῶν, ὁ δὲ Νέρων διήρ-
χετο ἐφ' ἀμάξης θεωρῶν μεθ' ἡδονῆς τὰς βασάνους καὶ ἀνακρούων τὴν λύραν. Ἐν τῷ διωγμῷ τούτῳ ἐμαρτύρη-
σαν ἐν Ῥώμῃ ὁ μὲν ἀπόστολος *Παῦλος* κατατομηθεὶς ὡς Ῥωμαῖος ὢν πολίτης, ὁ δὲ ἀπόστολος *Πέτρος* ἀνασταυρωθεὶς. Τοσοῦτον δὲ φοβερὸς ἐγένετο ὁ διωγμὸς ἐκεῖνος, ὥστε ὁ χριστιανισμὸς ἐφάνη νεκρωθεὶς ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ γε-

(1) Ἐν τῇ πυρκαϊᾷ ταύτῃ λέγεται ὅτι ὁ Νέρων ἐκάθητο ἐφ' ὑψηλοῦ θρόνου καὶ ἔχαιρε, διότι, ὡς ἔλεγεν, ἐλαμβαnen οὕτως ἰδεᾶν τινὰ τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας.

νέσει· διτηρήθη ὁμως ἐν ταῖς ὑπυγείοις κατακόμβαις, ὅπως ἐκείθεν ἀναβλαστήσῃ μετ' ὀλίγον ἀκμαιότερος.

Μετὰ τῆς θηριωδίας ταύτης ὁ Νέρων συνήγου ἐν ἑαυτῷ καὶ μουσικὸν τάλαντον. Καυχώμενος δ' ἐπὶ τούτῳ πολλάκις ἐπαρουσιάσθη κρούων τὴν λύραν ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ ἀπαγγέλων ποιήματα· οὐαὶ δὲ εἰς τὸν μὴ ἐπιδοκιμάσαντα ἢ μὴ χειροκροτήσαντα αὐτόν. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν εὔρισκεν ἱκανὴν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις φιλομουσίῳ, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐνθα οἱ Ἕλληνες ἐτίμησαν αὐτόν διὰ 1800 στεφάνων, οὓς ἐπίδεικνύων ἐν θριάμβῳ τοῖς Ῥωμαίοις ἀνευφημεῖτο ὑπ' αὐτῶν Ὀλυμπιονίκης, Πυθιονίκης, Ἡρακλῆς, Ἀπόλλων κλπ. Συνέστησε τότε ἐν Ῥώμῃ κατὰ μίμησιν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων τὰ *Νερώγεια*, ἐν οἷς πρωτηγωνίῃσται πάντοτε αὐτός, ὁ δὲ λαὸς τὸν ἡγάπα, διότι ἐντρέφει καθ' ἑκάστην εἰς ποικίλα θεάματα.

Δυστυχῶς συνωμία τις σκευωρηθεῖσα κατὰ τῆς ζωῆς του πρὸ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκδρομῆς του (65 μ. Χ.). κατεβίβασεν εἰς τὸν Ἄδην πλείστους ἐπιφανεῖς ἄνδρας, ἐν οἷς ἦσαν καὶ οἱ ἐναρετώτατοι συγκλητικοὶ καὶ ὀπαδοὶ τῆς Στωικῆς φιλοσοφίας *Θρασέας* καὶ *Σωρανός*, ὁ ἄλλοτε ὑπουργὸς καὶ διδάσκαλος αὐτοῦ *Σερέκας*, καὶ ὁ γενναιότατος τῶν τότε στρατηγῶν *Δομίτιος Κορβούλιω* ὁ καταβαλὼν τοὺς Πάρθους καὶ ἄλλους βαρβάρους λαοὺς. Τοῦ τελευταίου ὁμως τούτου ὁ θάνατος διήνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν λοιπῶν ἀνὰ τὸ κράτος στρατηγῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν τῆς Γαλατίας καὶ Ἰσπανίας ἀναμενόντων ὁμοίαν τύχην. Διὸ προϊσταμένου τοῦ *Οὐένδικος* ἀναγορεύουσιν αὐτοκράτορα τὸν *Σουλπίκιον Γάλβαν* ἔλκοντα τὸ γένος ἐκ τοῦ Αὐγού-

στου· ἡ δὲ Σύγκλητος ἰδοῦσα ὅτι ἡ ἐπιγενομένη στάσις ἦν γενική, ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν καὶ μετὰ τῶν Πραιτωριανῶν ἀποκηρύττει τὸν Νέρωνα ἄπελπις οὗτος φεύγει ἐκ τοῦ χρυσοῦ οἴκου (οὕτως ὠνομάσθη ὑπ' αὐτοῦ τὸ μετὰ τὴν πυρκαϊὴν ἀνεγερθὲν περικαλλέστατον καὶ μέγιστον αὐτοκρατορικὸν ἀνάκτορον) καὶ καταφεύγει ὡς εἰς ἄσυλον εἰς τὴν ἑπαυλιν τοῦ ἀπελευθέρου αὐτοῦ Φάωτος. Ἐκεῖ δὲ μὴ θέλων νὰ ὑποστῇ τὸν ἐπιβληθέντα αὐτῷ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου θάνατον κατὰ τὸ ἔθος τῶν προγόνων ⁽¹⁾ ἠὺποκτόνησε τῇ βοηθείᾳ τοῦ γραμματέως του (Ἰούν. 68 μ. Χ.) εἰς ἡλικίαν 32 ἐτῶν ἄρξας 14 ἔτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Οἱ Φλάβιοι.

Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος ἐξέλιπεν ἡ γενεὰ τοῦ Αὐγούστου, ἡ δὲ διαδοχὴ τοῦ θρόνου ἐπήνεγκεν ἐπὶ 18 ἔτη μεγίστην ἀναρχίαν, καθ' ἣν οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις λεγεῶνες καὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ Πραιτωριανοὶ ἤριζον περὶ τοῦ προσώπου, εἰς ὃ ἤθελον νὰ ἐμπιστευθῶσι τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους.

Γάλβας.— Ὁ ὑπὸ τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Γαλατίᾳ λεγεῶνων ἀναρρηθεὶς αὐτοκράτωρ *Σουλπίκιος Γάλβας* οὐδὲν μὲν ἀπήντησε κώλυμα περὶ τὴν κατάληψιν τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ φιλάργυρος ὢν εἰς ἄκρον ἐπέσυρε τὸ μῖσος τῶν Πραι-

(1) Οὗτος συνίστατο εἰς τὴν ἀπογύμνωσιν τοῦ καταδίκου καὶ τὴν μέχρι θανάτου μαστιγῶσιν αὐτοῦ προσδεδεμένου εἰς πάσσαλον.

τωριανῶν, διότι ἠρνήθη νὰ δώσῃ τὴν νενομισμένην δωρεάν ἐπὶ τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσει. Πρὸς τούτοις ἐπιδείξας μεγάλην αὐστηρότητα ἐστέρησε τὸν λαὸν τῶν ἐπὶ Νέρωνος θεαμάτων καὶ ἐορτῶν καὶ ἐπέσυρεν οὕτω καθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν τούτων ὀργήν. Διὰ ταῦτα ἀποφασίσας νὰ ἀποσυρθῇ τοῦ θρόνου ἀνηγόρευσε διάδοχον τὸν Πείσωνα Λικινιανὸν ἱκανὸν καὶ χρηστὸν ἄνδρα. Ἄλλ' ὁ ἑπαρχος τῆς Λυσιτανίας *Σάλλιος Όθων* ἀναμένων τὴν διαδοχὴν ὡς συγγενῆς τοῦ Γάλβα καὶ ἰδὼν ἑαυτὸν παρηγκωνιζόμενον, ἐξήγειρεν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Πραιτωριανούς, οἵτινες φονεύουσι τὸν Γάλλαν μετὰ ἐπτάμηνον ἀρχὴν ὡς καὶ τὸν Πείσωνα καὶ ἀναγορεύουσι τὸν Όθωνα αὐτοκράτορα (69 μ. Χ.).

Όθων.—Ὁ Όθων δὲν ἐκυβέρνησεν ἐπὶ μακρόν, διότι οἱ ἐν Γερμανίᾳ λεγεῶνες μὴ ἀναγνωρίσαντες εἰς τοὺς Πραιτωριανούς τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν τοὺς αὐτοκράτορας ἀναγορεύουσι τοιοῦτον τὸν στρατηγὸν αὐτῶν *Αὔλιον Βιτέλλιον*, ὃν εὐθὺς ἀνεγνώρισεν ἅπασα ἡ Δύσις· ἄλλ' ἡ Ἀνατολὴ ἐτάχθη ὑπὲρ τοῦ Όθωνος. Ἐκ τούτου προέκυψεν ἐμφύλιος πόλεμος, ἐξ οὗ νικητὴς ἐξῆλθεν ὁ Βιτέλλιος διὰ τῆς ἐν Κρεμῶνι μάχης ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ (Ἀπριλ. 69 μ. Χρ.). ὅτε ὁ Όθων ἠτοκτόνησεν ἄρξας τρεῖς μῆνας.

Βιτέλλιος.—Ἀναγνωρισθεὶς ὁ Βιτέλλιος μετὰ τοῦτο ὑπὸ τε τῆς Συγκλήτου καὶ τῶν Πραιτωριανῶν ἦλθεν εἰς Ῥώμην ἀκολουθούμενος καὶ ὑπὸ 60000 στρατιωτῶν πάντων ἀφωσιωμένων αὐτῷ. Ἄλλ' ὁ ἀνὴρ οὗτος εὐθὺς μετ' ὀλίγον ἀπέδειξεν ὅτι τὸν θρόνον ἐπέδιώξε πρὸς κορεσμόν τοῦ χαμερποῦς αὐτοῦ πάθους τῆς λαίμαργίας. Ἐν

διαστήματι ὀκτώ μηνῶν, καθ' οὓς ἤρξεν, ἐξήντησε τὸν δημόσιον θησαυρὸν ὑπὲρ τῆς γαστρὸς του δαπανήσας ὑπὲρ τὰ 200 ἑκατ. φρ. Πεντάκις καθ' ἑκάστην ἐγευματίζε πολυτελέστατα, μετὰ δὲ τὸ γεῦμα ἐλάμβανεν ἐμετικὸν ἵνα φάγη ἐκ νέου. Ἦσχολεῖτο καθ' ἑκάστην ὅπως ἐπινοῇ νέα εἶδη φαγητῶν, ἐν οἷς ἐξεῖχεν ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἀσπίς τοῦ Ἡρακλέους κληθεῖσα, φαγητὸν συνιστάμενον ἐξ ἐγκεφάλων φασιανῶν, ἐξ ἥπατος τῶν σπανιωτέρων ἰχθύων, ἐκ γλωσσῶν πτηνῶν φονευθέντων ἐν ὄρα τοῦ ὕπνου των (διότι ἡ σὰρξ τῶν τοιούτων ἦτο κατ' αὐτὸν τρυφερωτέρα), ἐκ μηκύτων τρυφερωτάτων μόλις ἀναφύοντων κλπ. Ἄπασα ἡ Ἰταλία ἐξηρευνήθη ὅπως ἀνευρεθῶσιν ἐκλεκτὰ καὶ σπανιώτατα δι' αὐτὸν τρόφιμα. Ἐν τινι συμποσίῳ παρατεθέντι αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του προσηνέχθησαν 2000 παροψίδες ἰχθύων καὶ 7000 πτηνῶν.

Ἄλλ' ἐνῶ οὗτος ἀκόρεστος ἐθεράπευεν ἐν Ῥώμῃ τὴν ἑαυτοῦ γαστέρα, οἱ ἐν Συρίᾳ λεγεῶνες μιμούμενοι τὸ παράδειγμα τῶν ἐν τῇ Δύσει ἀναγορευούσιν αὐτοκράτορα τὸν ἴδιον αὐτῶν πραιτηγὸν *Τίτον Φλάβιον Βεσπασιανὸν* γενναιοτάτον ἄνδρα καὶ δοξάσαντα τὰ Ῥωμαϊκὰ ὄπλα ἐν τῷ κατὰ τῶν ἐπαναστάντων Ἰουδαίων πολέμῳ. Ὁ Βεσπασιανός, καίτοι κατ' ἀρχὰς δὲν ἤθελε νὰ δεχθῇ τὴν ἀρχὴν ἀποφεύγων τὸ βᾶρος αὐτῆς καὶ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, πεισθεὶς ὁμως εἶτα εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ ἐπάρχου τῆς Συρίας *Μουκίανου* ἐδέχθη, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν λεγεῶνες ἀνεγνώρισαν αὐτόν. Ἀφήσας δὲ τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ κατὰ τῶν Ἰουδαίων πόλεμον καὶ τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς Ἱερουσαλήμ εἰς τὸν υἱὸν του *Τίτον*,

αὐτὸς μὲν ἀπῆλθεν εἰς καθυπόταξιν τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἀφρικῆς, τὸν δὲ Μουκιανὸν ἐπεμψεν εἰς Ἰταλίαν, ὅπως παρασκευάσῃ αὐτῷ τὴν ὁδόν. Ἄλλ' ὁ Ἀντώνιος Πρίμος στρατηγὸς τῶν κατὰ τὸν Δούναβιν λεγεῶνων ἀναγνωρίσας τὸν Βεσπασιανόν, ὡς πλησιέστερος εἰς τὴν Ἰταλίαν εὐρισκόμενος ἔσπευσεν ἐκεῖ πρὸ τοῦ Μουκιανοῦ καὶ νικήσας τοὺς ἀποσταλέντας κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Βιτελλίου Καικίαν καὶ Οὐάλεντα ἐτράπη πρὸς τὴν Ῥώμην. Ἐτι δὲ ἔξω τῆς Ῥώμης αὐτοῦ εὐρισκομένου οἱ Πραιτωριανοὶ στασιάσαντες ἐνέπρησαν τὸν μέγαν τοῦ Καπιτωλίου ναὸν καὶ ἐφόνευσαν τὸν ἀδελφὸν τοῦ Βεσπασιανοῦ *Sabinor* ἑπαρχον ὄντα τῆς πόλεως. Οἱ ὑπὸ τὸν Πρίμον Ἰλλυρικοὶ λεγεῶνες εἰσελθόντες τότε εἰς τὴν πόλιν ἐξωλόθρευσαν κατὰ γράμμα τοὺς Πραιτωριανούς, τὸν δὲ Βιτέλλιον εὐρόντες κεκρυμμένον ἐν τινι οἰκίσκῳ κυνῶν ἐν τῷ Χρυσῷ οἴκῳ ἔσυραν εἰς τὰς ὁδοὺς, ἔνθα ὁ λαὸς τὸν διεσπάραξε καὶ ἔρριψεν ἔπειτα τὸ πτώμα του εἰς τὸν Τίβεριν (Δσκ. 69 μ. Χ.). Αἱ λαφυραγωγίαι διήρκεσαν ἔτι χρόνον τινὰ μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Μουκιανοῦ, ὅστις ἅμα φθάσας ἀποκατέστησε τὴν τάξιν ὡς ἐπίτροπος τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀπέστειλε τοὺς λεγεῶνας τοῦ Πρίμου εἰς τὸν Ῥήνον, ἐκ δὲ τῶν ἑαυτοῦ στρατιωτῶν κατέλεξε νέκν φρουρὰν Πραιτωριανῶν.

Βεσπασιανός.— Ὁ Βεσπασιανός ἦλθεν εἰς Ῥώμην περὶ τὰ τέλη Μαΐου τοῦ 70 μ. Χ. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπεχείρησε τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν στρατιωτικῶν καὶ τὴν μεταρρυθμίσειν τῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν, ἔπειτα δὲ τὴν τῶν οἰκονομικῶν, ἅτινα εὗρεν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν ἕνεκα τῶν

πολλῶν καταχρήσεων τῶν προτέρων ἡγεμόνων καὶ μάλιστα τοῦ προκατόχου του. Ἦναγκάσθη ὁθεν νὰ ἐπιβάλη νέους φόρους καὶ εἰς αὐτὰ ἔτι τὰ εὐτελέστατα πράγματα καὶ νὰ διπλασιάσῃ τοὺς φόρους ἐπαρχιῶν τινων. Λέγεται ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν οὐρούντων ἐκτὸς τῶν ἐν ταῖς γωνίαις τῶν ὁδῶν οὐρητηρίων ἐπέβαλε φόρον· ὅτε δὲ ὁ υἱὸς του ἤλεγχεν αὐτὸν ἐπὶ τούτῳ, ἐκεῖνος προσήγγισεν εἰς τὴν ρῖνα τοῦ υἱοῦ νόμισμα προερχόμενον ἐκ τοῦ φόρου ἐκείνου καὶ ἠρώτησεν ἂν δυσηρέσται αὐτὸν ἡ ὁσμὴ του. «*Οὐχί*» ἀπήντησεν ὁ Τίτος. «*Καὶ ὁμως*, λέγει ὁ Βεσπασιανός, *τοῦτο προέρχεται ἐκ τῶν οὐρῶν*». Ἄπασα ἡ ἀρχὴ τοῦ Βεσπασιανοῦ ὑπῆρξε δικαία καὶ συνετὴ ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς καὶ περιφανῆς ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς πράγμασιν. Οὕτως ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ ἔκτισε τὸ μέγα ἀμφιθέατρον, *Κολοσσαῖον* κληθὲν, περιλαμβάνον 60000 θεατῶν, τὸ πυρποληθὲν Καπιτώλιον, τὴν θριαμβικὴν τοῦ Τίτου ἀψίδα, νέαν ἀγορὰν μετὰ στοᾶς καὶ βιβλιοθήκης κ. ἄ. Ἐπροστάτευσεν τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, ἀντήμειψε τοὺς λογίους καὶ ποιητὰς καὶ ὤρισεν ἰδιαιτέραν ἀμοιβὴν εἰς τοὺς Λατίνους καὶ Ἕλληνας ῥητοροδιδασκάλους. Ὁ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἀκμάσας φυσικὸς *Πλίγιος* ὁ νεώτερος ἐτιμήθη ὑπ' αὐτοῦ διορισθεὶς ἡγεμὼν τῶν κατὰ τὴν Μεσσηνίαν ναυτικῶν δυνάμεων.

Ἄλλ' ἔτι σπουδαιότερα τούτων ὑπῆρξαν ἡ καταστολὴ τῆς στάσεως τῶν Γαλατῶν καὶ Γερμανῶν, ἡ ἐκπολιόρρησις τῆς Ἰερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Τίτου καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ γενναίου Ἀγρικόλα κατάκτησις τῆς Βρεττανίας. Καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι καταδιωχθέντες πρότερον πανταχοῦ ὑπὸ τοῦ Βεσπα-

σιανού είχαν κλεισθῆ καὶ ὀχυρωθῆ ἐν τῇ ὀχυρᾷ πρω-
 τευούσῃ τῆς Παλαιστίνης Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀνέμενον κατὰ
 τὴν τελευταίαν στιγμὴν βοήθειαν ἐξ ὕψους, τὴν ἔλευσιν
 δηλ. τοῦ Μεσσίου. Τοσοῦτον δὲ στενὴ ὑπῆρξεν ἡ πολιορ-
 κία αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Τίτου, ὥστε ἐκλιπόντων τῶν ἐπιτη-
 δείων ἡ πείνα ἠνάγκαζε τὰς μητέρας νὰ τρώωσι τὰ
 ἑαυτῶν τέκνα. Ἀφοῦ ὁ Τίτος μετὰ πολλὰς γενναίας ἐφό-
 δους ἐκυρίευσε τὸ τριπλοῦν τεῖχος τῆς πόλεως, εἰσῆλθεν
 εἰς αὐτὴν καὶ παρέδωκεν εἰς πῦρ καὶ λεηλασίαν. Ὁ λαὸς
 τότε κατέφυγεν εἰς τὸν μέγαν ναὸν τοῦ Σολομῶντος, τὴν
 τελευταίαν ἄγκυραν τῆς σωτηρίας του, ὃν δὲν ἠδυνήθη νὰ
 σφῆσῃ ὁ Τίτος ἀπὸ τῶν φλογῶν, ὡς ἐπεθύμει. Οἱ ἐπιζή-
 σαντες τῶν Ἰουδαίων παρέδωκαν ἑαυτοὺς εἰς τὸν Τίτον,
 ὅστις τοὺς ἐξηνδραπόδισεν· ἀπωλέσθησαν δὲ κατὰ τὴν πο-
 λιορκίαν ταύτην περὶ τὸ 1100000 Ἰουδαίων. Μετὰ ταῦ-
 τα ὁ Τίτος κατέσκαψεν αὐτὴν (70 μ. Χ.) καὶ οὕτως ἐξε-
 πληρώθη κατὰ γράμμα ἡ προφητεία τοῦ Σωτῆρος εἰπόν-
 τος· *οὐκ ἀφήσουσι ἐν σοὶ λίθον ἐπὶ λίθῳ* (Λουκ. λθ'.
 43). Ἐκτοτε δὲ ἤρξατο καὶ ἡ διασπορὰ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ
 λαοῦ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην. Ὁ δὲ Ἀγρικόλας ἀφοῦ ὑπέ-
 ταξεν ἐν ἔτι 78 μ. Χ. τὰ νότια μέρη τῆς Βρεττανίας,
 εἰσῆλασεν εἰς τὴν Σκωτίαν καὶ πρῶτος ὁ στολὸς αὐτοῦ
 παρέκαμψε τὸ βόρειον ἀκρωτήριο τῆς Βρεττανίας καὶ ἀ-
 νήγγειλεν εἰς τὸν κόσμον ὅτι ἡ μεγάλη ἐκεῖνη χώρα ἦν
 νῆσος. Δὲν ἠδυνήθη ὁμως νὰ συμπληρώσῃ τὴν ὀλοσχερῆ
 κατάκτησιν αὐτῆς, διότι ἀνεκλήθη ὑπὸ τοῦ ζηλοτυποῦν-
 τος κατ' αὐτοῦ Δομιτιανοῦ ἅμα βασιλεύσαντος.

Ὁ Βεσπασιανὸς ἀπέθανεν ὑπὸ νόσου ἄγων τὸ 70 ἔτος

τῆς ἡλικίας του (79 μ. Χ. Ἰούν.) ἀσχολούμενος ἀκαμάτως μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Εἰς τοὺς συμβουλευόντας αὐτὸν ἀνάπαυσιν κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμὰς ἔλεγεν. «*Εἰς αὐτοκράτωρ πρέπει νὰ ἀποθνήσκῃ ὄρθιος*». Ἡ ἱστορία ἐτίμησεν αὐτὸν καλέσασα ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τὸν αἰῶνα, καθ' ὃν ἤκμασεν (αἰὼν τῶν Φλαβίων).

Τίτος.— Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Βεσπασιανὸν Τίτος ἦν ὁ πρεσβύτερος τῶν δύο υἱῶν του· οὗτος μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς του διέτριβεν ἐν ἀσωτίαις, ἀλλ' ἅμα ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον ἀπέδειξεν ὅτι ἐμελλε νὰ βαδίσῃ ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Διότι ἐγκατέλιπε τὸν ἀκόλαστον καὶ ἄσωτον βίον, κατέστειλεν ἅπαντα τὰ πάθη καὶ ἀφωσιώθη ψυχῇ καὶ σώματι εἰς ἔργα φιλανθρωπίας καὶ συνετῆς διοικήσεως. Ἐάν ποτε διήρχετο τὴν ἡμέραν οὐδεμίαν πράξας εὐεργεσίαν ἢ ἄλλην τινὰ πράξιν ἀγαθὴν, ἔλεγεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν «*Φίλοι, ἀπώλεσαμεν μίαν ἡμέραν*». Ὁ λαὸς ὠνόμασεν αὐτὸν διὰ τὰς πολλὰς καὶ φιλανθρώπους αὐτοῦ πράξεις ἐντρύφημα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Δυστυχῶς ὅμως δύο μόνον ἔτη ἐκυβέρνησε, κατὰ δὲ τὸ βραχὺ τοῦτο διάστημα μέγιστα συμφοραὶ ἐπληξάν τὴν Ῥώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν, ἐν αἷς ὁ Τίτος ἐπέδειξε τὸν ἐλεήμονα καὶ γενναῖον χαρακτῆρά του. Πρῶτον μὲν φοβερὰ ἐκρηξίς τοῦ ὄρους Βεσουβίου (Αὔγ. 79 μ. Χ.) κατέθαψε διὰ τῆς ἐκπεμφθείσης ἐκ τῆς κορυφῆς λάβας τὰς ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Νεαπόλεως κειμένας πόλεις *Πομπηίαν*, *Ἡράκλειον* καὶ *Σταβίας*, ὧν οἱ πλεῖστοι κάτοικοι ἀπέθανον ὑπὸ ἀσφυξίας ἐν αὐτοῖς τοῖς ἔργοις αὐτῶν εὐρεθέντες καὶ

μὴ προφθάσαντες νὰ διασωθῶσιν (1). Ὁμοίως τὸν θάνατον εὔρε τότε καὶ ὁ φυσικὸς Πλίνιος, ὅστις ἠθέλησεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς νὰ ἐξετάσῃ τὸ φυσικὸν τοῦτο φαινόμενον. Ἔτερον δὲ κακὸν ὑπῆρξε νέα πυρκαϊὰ ἐκραγεῖσα ἐν Ῥώμῃ (80 μ. Χ.), ἣτις κατέστρεψε μέγα μέρος αὐτῆς, τὸ Καπιτώλιον, τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Αὐγούστου, δύο θέατρα κλπ. Εἰς ἐπίμετρον δὲ τῆς συμφορᾶς ταύτης ἐνέσκηψε μετ' ὀλίγον καὶ φοβερὸς λοιμὸς καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν. Πρὸς ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν τούτων καὶ πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως ὁ Τίτος ἠναγκάσθη νὰ πωλήσῃ καὶ αὐτὰ τὰ πολύτιμα σκεύη τοῦ χρυσοῦ οἴκου. Μεγαλειτέρα ὅμως πασῶν συμφορὰ ὑπῆρξεν ὁ θάνατος τοῦ Τίτου προελθὼν ἐκ σφοδροῦ πυρετοῦ ἐν ἡλικίᾳ 42 ἐτῶν.

Δομιτιανός.—Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Τίτον Δομιτιανός ἦν ὁ νεώτερος υἱὸς τοῦ Βεσπασιανοῦ. Οὗτος ὅμως οὔτε τοῦ πατρὸς οὔτε τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἀντάξιος ἐδείχθη ἐν τῇ συνέσει, τῇ πραότητι καὶ τῇ διοικητικῇ ικανότητι, ἀλλὰ τὸναντίον ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ ἦν φιλοτάραχος, φιλόδοξος καὶ αἰμοδιψής, καὶ διὰ τοῦτο ὁ τε πατήρ καὶ ὁ ἀδελφός του εἶχον αὐτὸν μακρὰν τῶν πραγμάτων, ὅπερ ἔτι μᾶλλον παρῶξυνε τὰ μοχθηρὰ αὐτοῦ πάθη. Ὅθεν καὶ λέγουσιν ὅτι αὐτὸς ἐπετάχυνε τὸν θάνατον τοῦ Τίτου διὰ δηλητηρίου. Οὐχ ἦττον ὅμως ἀνωκοδόμησε τὸ Καπιτώλιον, νέας

(1) Αἱ πόλεις Ἡράκλειον καὶ Πομπηία ἀνευρέθησαν κατὰ τύχην ἀνασκαπτομένου φρέατος ἢ μὲν τὸ 1738 ἢ δὲ τὸ 1755 παρσχοῦσαι μεγίστην εἰς τὴν ἐπιστήμην συμβολήν, ὡς παριστώσαι τὸν τύπον τῆς Ῥωμαϊκῆς πόλεως μετὰ τῶν καθημερινῶν ἔργων, ἐν οἷς οἱ πολῖται κατελήφθησαν ὑπὸ τῆς λάβας καὶ τῆς ἀσφυξίας.

βιβλιοθήκας συνέστησεν, ἐθεράπευσε τοὺς ποιητὰς καὶ τὰ γράμματα καὶ ἐξετέλεσε μεγάλα ὀχυρωματικὰ ἔργα κατὰ μῆκος τοῦ Ῥήνου πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ κράτους ἀπὸ τῶν Γερμανῶν. Ἐπεχείρησε πόλεμον κατὰ τῶν Δακῶν (Ῥωμούνων) καὶ ὑπεχρέωσε διὰ τοῦ χρυσίου τὸν βασιλέα αὐτῶν *Δακέβαλον* νὰ ἀφήσῃ ἀνενόχλητον τὸ κράτος. Ἐν τούτοις τὸ ὄνομά του ἐσημειώθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς ὄνομα τυράννου μᾶλλον ἢ γενναίου αυτοκράτορος, διότι οὐδ' ἐπὶ μίαν ἡμέραν παρεξέκλινεν ἐκ τῆς αἰμοδιψοῦς τυραννίας μέχρι τέλους τοῦ βίου του. Ἡρέσκετο νὰ ἀκούῃ τὰς κραυγὰς καὶ τοὺς στεναγμοὺς τῶν βρασιζομένων ἢ θανατουμένων, παριστάμενος ἐπὶ τούτῳ ἐν ταῖς βασάνοις. Ἐπὶ γελοίαις πολλὰκις προφάσεσι κατεδίκαζεν εἰς θάνατον ἄνδρας ἐπιφανεῖς καὶ πλουσίους, ὧν τὴν περιουσίαν ἐδήμευε. Μεγαλείτερον δὲ πόλεμον καὶ μείζονα περιφρόνησιν εἶχε πρὸς τοὺς Συγκλητικούς, οὓς καθ' ἑκάστην ἐδεκάτιζε. Διηγοῦνται, ὅτι ἡμέραν τινὰ θέλων νὰ διασκεδάσῃ ἐκ τοῦ τρόμου καὶ τοῦ φόβου αὐτῶν διεσκευάσεν αἰθουσάν τινα τοῦ Παλατίου πενθίμως, φωτιζομένην ἀμυδρῶς διὰ νεκρικῶν λυχνιῶν, καὶ ἔθηκεν ἐν αὐτῇ κλίνας ἰσαριθμούς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν Συγκλητικῶν, ὡσαύτως πενθίμως διεσκευασμένας καὶ φερούσας τὸ ὄνομα ἐκάστου καὶ τὰ ὄργανα τοῦ θανάτου. Εἶτα δὲ ἐκάλεσε τοὺς πατέρας καὶ παρέθηκεν αὐτοῖς δεῖπνον ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ συνιστάμενον ἐκ φαγητῶν συνήθων ἐν ταῖς κηδεύσει. Νεανῖαι δὲ μεμελανωμένα ἔχοντες τὰ πρόσωπα καὶ ἡμίγυμνοι ὑπνέτουν αὐτούς. Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ δεῖπνου βαθυτάτη ἐπεκράτει σιγὴ καὶ μόνος ὁ Δομιτιανὸς ὠμίλει περὶ νεκρῶν

καὶ φόνων. Ἡ ἀγωνία τῶν πατέρων τῆς Συγκλήτου ἐκορυφώθη, ὅτε ἄνδρες γυμνὰ ἔχοντες τὰ ξίφη ὠδήγουν ἕνα ἕκαστον χωριστὰ ἔξω· ἀλλὰ μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς των ὅτε ἐν δελτίοις, ἅτινα ἐνεχειρίζον αὐτοῖς, ἀνεγίνωσκον ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ χαρίζει αὐτοῖς τὴν ζωὴν καὶ ὅτι ἠθέλησε δι' ὅλης ταύτης τῆς κωμωδίας νὰ διασκεδάσῃ ἐκ τοῦ τρόμου αὐτῶν. Καθ' ἐκείστην ἐπενόει νέας βρασμούς καὶ νέα εἶδη μαρτυρίων, εἰς ἃ ὑπέβαλλε πρὸ πάντων τοὺς Χριστιανούς, καθ' ὧν ἐκήρυξε μέγαν διωγμὸν (94 μ. Χ.) τὸν δευτέρου ἀπὸ τοῦ Νέρωνος. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τούτους τῆς τυραννίας δὲν ἐλησμόνησε καὶ τοὺς ἑαυτοῦ συγγενεῖς, οὓς ἅπαντας ἐθανάτωσε, σὺν τούτοις δὲ καὶ τὸν γενναῖον στρατηγὸν Ἀγρικόλαν τὸν κατακτητὴν τῆς Βρετανίας, ὃν ἐκ ζηλοτυπίας εἶχεν ἀνακαλέσῃ ἐκεῖθεν.

Ὁ Δομετιανός εἶχε συνήθειαν νὰ γράφῃ τὸ ὄνομα τῶν εἰς θάνατον προγραφομένων εἰς βιβλίον τι. Τοῦτο εὐροῦσα κατὰ τύχην ἀνεφγμένον ἐν τῷ γραφεῖῳ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Δομιτία διήρχετο τὴν ὥραν ἀναγινώσκουσα τὰ ἐν αὐτῷ ὀνόματα. Ἄλλ' ὅποια ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς της, ὅτε παρτήρησεν ἐν αὐτῷ καὶ τὸ ἑαυτῆς ὄνομα ἐγγεγραμμένον μετ' ἄλλων εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς ἀνηκόντων. Θέλουσα ὅθεν νὰ προλάβῃ τὰ πράγματα συνεννοήθη μετὰ τῶν δύο ἐπάρχων τῶν Πραιτωριανῶν καὶ μετὰ τοῦ λογιστοῦ τοῦ παλατιῶ Στεφάνου ἐπίσης προγεγραμμένον, καὶ, ὅτε ἡμέραν τινὰ ὁ Αὐτοκράτωρ εἰσήρχετο εἰς τὸν λουτρῶνα, ἐνεχειρίσεν αὐτῷ ὁ Στέφανος ἐπιστολήν· καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἐκεῖνος ἀνεγίνωσκε, πλήττει αὐτὸν ἐκ τῶν ὀπισθεν δι' ἐγχειριδίου εἰς τὸν μηρόν· προσδραμόντες δὲ καὶ οἱ ἑπαρχοὶ τῶν Πραι-

τωριανῶν ἀπετελείωσαν αὐτὸν δι' ἑπτὰ πληγῶν (Σεπτέμβρ. 96 μ. Χ.) ἄρξαντα 15 ἔτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Οἱ Ἀντωνῖνοι.

Νέρβας.—Ἀποθανόντος τοῦ Δομιτιανοῦ ἡ Σύγκλητος ἀνεκέρηυξεν αὐτοκράτορα τὸν γηραιὸν ὑπατικὸν *Κοκκήιον Νέρβα*, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς εὐτυχεστέρως περιόδου τῆς αυτοκρατορίας τῆς Ῥώμης, ἣτις φέρει τὸ ὄνομα *αἰῶνος τῶν Ἀντωνίων*. Ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς γέρον μὴ δυνάμενος νὰ βαστάσῃ τηλικούτου βάρους καὶ φοβηθεὶς τὰς γενομένας καθ' ἑαυτοῦ συνωμοσίας, προέβη εἰς λαμπρὰν πράξιν κοσμήσασαν ἀληθῶς τὸν βραχὺν βίον τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ. Αὕτη δ' ἦτο ἡ υἱοθέτησις τοῦ τότε ἰκανωτάτου ἐπάρχου τῆς ἄνω Γερμανίας *Μάρκου Οὐλπίου Τραϊανοῦ* καὶ ἡ ἀνάδειξις αὐτοῦ ὡς υἱοῦ καὶ διαδόχου· τρεῖς δὲ μῆνας μετὰ τοῦτο ἀπέθανεν (Ἰαν. 98 μ. Χ.) ἄρξας ἔν ἔτος καὶ 4 μῆνας.

Μετὰ τοῦ Νέρβα ἐκλείπει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ *Καίσαρος*, ὃπερ ἔφερον ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦδε οἱ αὐτοκράτορες. Μετὰ τοῦτον δὲ οἱ μὲν αὐτοκράτορες καλοῦνται *Αὔγουστοι*, οἱ δὲ διάδοχοι ἢ οἱ τῆς ἀρχῆς μέτοχοι καλοῦνται *Καίσαρες*.

Τραϊανός.—Ὁ Τραϊανός εἶναι ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ ὅστις ξένος ὢν ἀνέβη ἐπὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θρόνου, διότι κα-

τήγετο ἐξ Ἰβηρίας. Οὗτος ἀνετράφη στρατιωτικῶς, τὸν δὲ πλείστον χρόνον διήνυσεν ἐν τοῖς στρατοπέδοις ἔχων ἄκρην συναίσθησιν τοῦ καθήκοντός του καὶ μεγίστων ἡθῶν αὐστηρότητα. Ἐφάμιλλος δ' αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν κοσμιότητα καὶ τὴν τῶν ἡθῶν αὐστηρότητα ἦν καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ *Πλωτίνα*, ἣτις ὅτε κατὰ πρῶτον εἰσῆρχετο ὡς αὐτοκράτειρα εἰς τὸ Παλάτιον, εἶπε πρὸς τὸ πλῆθος· «*Τοιαύτη ἐνταῦθα εἰσέρχομαι ὀψία θέλω καὶ γὰ ἐξέλθω*». Τοσαύτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Τραϊανοῦ ἀγαθότης, τὸ φιλοδίκαιον, ἡ πρὸς τοὺς νόμους εὐλάβεια καὶ ἡ εὐπροσηγορία, ὥστε οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέδωκαν αὐτῷ τὸ ἐπώνυμον Ἄριστος (*optimus*). Ὅτε ἐνεχειρίζε τὸ ξίφος εἰς τὸν ὑπαρχον τῶν Πραιτωριανῶν *Δικίνιον Σούραν* εἶπε· «*Σοὶ παραδίδω τὸ ξίφος τοῦτο, ἵνα με ὑπερασπίσης μὲν εἰὰν διοικῶ καλῶς, στρέψης δ' αὐτὸ κατ' ἐμοῦ εἰὰν κακῶς φέρωμαι*». Ἐψέγον δ' αὐτὸν διὰ τὴν μεγάλην του πρὸς τοὺς ἀνθρώπους οἰκειότητα καὶ εὐπροσηγορίαν· ἄλλ' ἐκεῖνος ἀπήντα· «*Ὅτε ἡμῶν ἰδιώτης, τοιοῦτους ἠγχομένη τοὺς αὐτοκράτορας πρὸς με· ἦδη δὲ αὐτοκράτωρ γενόμενος τοιοῦτος ἐπιθυμῶ γὰ εἶμαι πρὸς τοὺς πολίτας*». Δὲν ἔκαμνε διάκρισιν τοῦ παλατίου ἀπὸ τῶν ἄλλων οἰκιῶν, ἀλλ' ἐπέτρεπε τὴν εἴσοδον ἐλευθέραν εἰς αὐτό. Ἀπέδωκεν εἰς τὴν Σύγκλητον ἅπαντα τὰ δικαίωματα ὅσα εἶχε πρότερον, εἰς δὲ τὸν δῆμον ἐπέτρεψε τὸ ἐκκλησιάζειν· ἐν γένει ὁ Τραϊανὸς προσεπάθησε γὰ συνδυάσει τὴν μοναρχίαν μετὰ τῆς ἐλευθερίας.

Ἐπειδὴ, ὡς εἶπομεν, ὁ Τραϊανὸς στρατιωτικῶς ἀνετράφη, ἐζήλωσε πολεμικὰς δάφνας. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπολέμησε κατὰ τῶν *Δακῶν*, ὧν ὁ βασιλεὺς *Δακέβαλος* ἐτόλ-

μιψε νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Τραϊανοῦ τὸν φόρον, ὃν ὁ Δο-
 μιτιανὸς ἔδιδεν αὐτῷ ὅπως περιορίζεται ἐν τοῖς ὀρίοις τῆς
 χώρας του. Στήσας μεγάλην γέφυραν λιθίνην ἐπὶ τοῦ Δου-
 νάβειως κατεδίωξε τὸν Δακίβαλον εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ
 καὶ τοσοῦτον ἐπίεσεν αὐτὸν, ὥστε τὸν ἠνάγκασε νὰ αὐτο-
 κτονήσῃ ἐκ τῆς ἀπελπισίας του. Μετὰ ταῦτα κατέστησε
 τὴν Δακίαν ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν (102 μ. Χ.), ἣτις καὶ
 μέχρι σήμερον ἐτι διατηρεῖ τὸ Ῥωμαϊκὸν ὄνομα (Rou-
 mania) καὶ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν παρεφθαρμένην. Εἰς
 ἀνάμνησιν δὲ τοῦ γεγονότος τούτου ὁ Τραϊανὸς ἔστησεν ἐν
 Ῥώμῃ τὸν μέχρι σήμερον σφζομένον Τραϊάνειον κίονα 30
 μέτρων ὕψους, ὃν ἐκόσμησε σπειροειδῶς δι' ἀναγλύφων εἰ-
 κονιζόντων τοὺς Δακικοὺς πολέμους καὶ ἔθιμα τῶν Δακῶν.
 Μετὰ τὸν Δακικὸν πόλεμον διατρίψας ἔτη τινὰ ἐν Ῥώμῃ,
 ἔνθα ἡσχολήθη περὶ τὴν σύνταξιν νόμων καὶ τὴν κατα-
 σκευὴν μεγαλοπρεπῶν στοῶν καὶ βιβλιοθηκῶν καὶ ἀγορᾶς,
 ἐπεχείρησε νέους πολέμους χωρὶς νὰ στενοχωρήσῃ διόλου
 τὸ δημόσιον ταμεῖον. Οἱ πόλεμοι οὗτοι ἐγένοντο κατὰ τῶν
 Πάρθων (113 μ. Χ.), οὓς δὲν ἠδυνήθη μὲν τέλεον νὰ κα-
 ταβάλλῃ, διήρυσεν ὁμως τὸ κράτος αὐτῶν εἰς μικρὰ βασι-
 λεία ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ῥώμης. Μετὰ ταῦτα ἐ-
 σκόπει νὰ διαβῇ τὸν Εὐφράτην καὶ ἐπέλθη κατὰ τῶν Ἰν-
 δῶν ζηλώσας τὰς δάφνας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.
 Ἀλλὰ καταπεπονημένος τὸ σῶμα ὑπὸ τε τῶν πολέμων
 καὶ τῆς ἡλικίας καὶ συναισθανθεὶς τὴν ἰδίαν ἀδυναμίαν ἀ-
 πεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ῥώμην, ἵνα καταγάγῃ θρίαμ-
 βον. Νοσήσας ὁμως ἐν Σελινοῦντι τῆς Κιλικίας ἐτελεύτησε
 κατ' Αὐγούστον τοῦ ἔτους 117 ἄρξας 19 ἔτη καὶ ἡμισυ.

Ἐν μόνον γεγονός ἐπὶ τῆς Αὐτοκρατορίας του ἐπισκιάζει τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὁ διὰ διατάγματος αὐτοκρατορικοῦ γενομένος διωγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν (111 μ. Χ.) καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου εἰς τοὺς λέοντας ῥιφθεὶς ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας Ἰγνάτιος. Οὐχ ἦττον ὁμῶς ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος προσφωνοῦσα εἰς τὸ ἐξῆς τῷ νέῳ αὐτοκράτορι ἤρχετο αὐτῷ νὰ ἀποβῇ εὐτυχέστερος μὲν τοῦ Αὐγούστου καλλίτερος δὲ τοῦ Τραϊανοῦ.

Ἄδριανός.— Ὁ Τραϊανὸς δὲν ἀπέκτησε τέκνα, ἡ δὲ σύζυγος αὐτοῦ Πλωτῖνα διεκήρυξεν ὅτι ἀποθνήσκων ὁ Αὐτοκράτωρ ὠνόμασεν υἱὸν καὶ διάδοχόν του τὸν ἄλλιον Ἄδριανόν εὐρισκόμενον τότε ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὃν ἦτε Σύγκλητος καὶ οἱ Πραιτωριανοὶ ἐχαιρέτιζον μετ' ὀλίγον ὡς αὐτοκράτορα. Ὁ Ἄδριανὸς δὲ οὗτος συνεδέετο διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ Τραϊανοῦ καίτοι κατὰ εἰκοσιν ἔτη νεώτερος καὶ ἠκολούθησεν ἐκεῖνον εἰς πάσας τὰς ἐκστρατείας. Ὅτε δὲ ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν, ἐσκέφθη ὅτι πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς νέας κατακτήσεις θὰ ἦτο ἐπιζήμιος εἰς τὸ κράτος καὶ διὰ τοῦτο ἀφιερῶθη ὅλος εἰς ἔργα εἰρηνικά. Πλὴν μιᾶς στάσεως τῶν Ἰουδαίων γενομένης ἐν ἔτει 131, καθ' ἣν 600000 αὐτῶν ἀπωλέσθησαν, οὐδεὶς ἄλλος ἐγένετο πόλεμος, βαθεῖα δὲ καὶ μακρὰ εἰρήνη ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Καὶ ὁ Ἄδριανός, ὡς ὁ προκάτοχός του, εἶχε συνειδησιν πλήρη τοῦ ἑαυτοῦ καθήκοντος. Περὶ πάντων ἤθελε νὰ ἔχη γνῶσιν καὶ πανταχοῦ νὰ ἐπιβλέπῃ, ὧν εἰς ἄκρον ὑπομονητικὸς καὶ ἐγκρατὴς καί, δίδων τὸ παράδειγμα εἰς τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας, ἐξετέλει μετ' αὐτῶν

πεῖρῃ στρατιωτικὰς πορείας, γυμνὴν ἔχων τὴν κεφαλὴν καὶ τρώγων ἐκ τῆς τροφῆς αὐτῶν.

Ὁ Ἀδριανὸς ὀρμώμενος ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι εἷς Αὐτοκράτωρ πρέπει νὰ μιμῆται τὸν ἥλιον, ὅστις φωτίζει ὅλας τὰς χώρας τῆς γῆς, θέλων δὲ συγχρόνως διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ νὰ ἐμπνεύσῃ βαθυτέραν τὴν συνειδησιν τοῦ καθήκοντος εἰς τὸν ἀνὰ τὸ κράτος παραλελυμένον στρατὸν καὶ νὰ ἀνακουφίσῃ τὰς ἐπαρχίας ἀπὸ τῶν πολλῶν βαρῶν καὶ καταχρήσεων τῶν ἐπάρχων, ἐπεχείρησε (121 μ. Χ.) μακρὰς περιοδεΐας ἀνὰ τὸ κράτος. Ἐν ταῖς περιοδεΐαις ταύταις πλείστους ἐνόησε, πολλὰς καταχρήσεις ἔπαυσε καὶ πολλὰ ἄτοπα εἰς μεγίστην τάξιν καὶ εὐκοσμίαν ἐπανήγαγεν. Ἐκχάρισε τὸ στρατόπεδον ἀπὸ τῶν πολλῶν καπήλων, οἵτινες ἐγένοντο εἰς τὸν στρατὸν παράιτιοι τρυφῆς καὶ ἀσωτίας. Διὰ ταῦτα πάντα οἱ λαοὶ εὐγνωμονοῦντες ἔκοψαν εἰς τιμὴν καὶ ἀνάμνησιν τῆς ἐπισκέψεώς του ἴδια νομίσματα καὶ ἐπαγορθωτῆν τῆς οἰκουμένης αὐτὸν ὠνόμασαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν περιηγήθη τὴν Γαλατίαν, εἶτα τὴν Βρεττανίαν, ἣν ἐξησφάλισεν ἀπὸ τῶν Πίκτων καὶ Καληδονίων διὰ τοῦ μακροῦ Ἀδριανείου τείχους. Ἐκεῖθεν κατῆλθεν εἰς Ἰσπανίαν καὶ αὐτόθεν διεπεραιώθη εἰς Ἀφρικὴν· ἀπὸ δὲ τῆς Ἀφρικῆς μετέβη εἰς Ἀσίαν, ἔνθα προέλαβε τὰς καὶ αὐτοῦ γιγγομένας πολεμικὰς παρασκευὰς τῶν Πάρθων εἰρηνεύσας πρὸς τὸν βασιλέα αὐτῶν. Ἀπὸ τῆς Ἀσίας διαπεραιωθείς εἰς Θράκην περιῆλθεν αὐτὴν, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἠπειρον καὶ Θεσσαλίαν καὶ εἶτα κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἣν περισσότερον τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν ἠγάπησε,

καὶ ἀνεπαύθη ἐν Ἀθήναις (125 μ. Χ.). Αὐτόθι διατρίβων ἀνεστρέφετο μετὰ φιλοσόφων, Ἑλληνικὸν ἐνδεδυμένος ἱμάτιον καὶ πλεῖστα οἰκοδομήματα ἐν αὐταῖς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι τῆς Ἑλλάδος οἰκοδομήσας, οἶον ὁδοὺς, ἵπποδρόμια, ὑδραγωγεῖα, ναοὺς κλπ. Κατὰ τὴν δευτέραν δ' αὐτοῦ ἐπίσκεψιν εἰς Ἀθήνας (129) ἔκτισε καὶ ἀπετελείωσε τὸν μέγαν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, οὐ τὰ θεμέλια πρὸ πολλῶν ἑκατοντάδων ἔθηκεν ὁ Πεισίστρατος. Ἐκτίσεν ὡσαύτως παρὰ τὸν Ἰλισσὸν εἰς τὰ ΝΑ τῆς παλαιᾶς πόλεως νέας Ἀθήνας καὶ ἐκόσμησεν αὐτὰς διὰ πολλῶν μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων, ἐν οἷς καὶ τὸ Ὠδεῖον χορηγοῦντος Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ. Ἀψὶς δὲ τιμητικὴ σταθεῖσα ἐν τοῖς ὁρίοις τῶν δύο πόλεων καὶ σφισμένη μέχρι σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα *πύλη* τοῦ Ἀδριανοῦ φέρει ἐν μὲν τῇ πρὸς τὴν νέαν πόλιν προσόψει τήνδε τὴν ἐπιγραφὴν· «*Αἰδ' εἰς Ἀδριανοῦ καὶ οὐχὶ Θεσέως πόλις*», ἐν δὲ τῇ πρὸς τὴν παλαιάν τὴν ἐξῆς· «*Αἰδ' εἰς Ἀθηναί Θεσέως ἢ πρὶν πόλις*». Πλὴν τούτων κατεσκεύασεν ὑδραγωγεῖον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κατὰ μέγα μέρος ὑδρεύονται σήμερον οἱ Ἀθηναῖοι. Εἰς δὲ τὴν Ῥώμην ἐπανελθὼν προσεπάθησε νὰ δώσῃ εἰς τὸ κράτος καθαρῶς μοναρχικὸν χαρακτῆρα. Ὅθεν ἀφήρσεν ἅπαντα τὰ δημοκρατικὰ σχήματα καὶ διήρσεν τὰς ἀρχὰς εἰς τρεῖς τάξεις, τὴν πολιτικὴν, τὴν αὐλικὴν καὶ τὴν στρατιωτικὴν. Συνήθροισεν εἰς ἓνα κώδικα ἅπαντα τὰ διατάγματα (*edictum*) τῶν πραιτώρων καὶ ὠνόμασεν αὐτὰ *διηρηκέες ἐδικτορ*, καθ' ὃ ὄφειλον πάντες οἱ κατὰ τὰς ἐπαρχίας ἐπαρχοὶ νὰ διοι-

κῶσιν ὁμοιομόρφως, καὶ ὅπερ μόνον διὰ διατάγματος τοῦ αὐτοκράτορος ἠδύνατο νὰ μεταβληθῆ.

Τῆς φιλοκαλίας αὐτοῦ δείγματα ὁ Ἀδριανὸς οὐκ ὀλίγα κατέλιπεν ἐν Ῥώμῃ. Καὶ δὴ ἀνήγειρεν ἐν αὐτῇ μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Ἀφροδίτης καὶ πελώριον Μουσῶλειον ἑαυτοῦ σφζόμενον μέχρι σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα *φρούριον τοῦ ἀγίου Ἀγγέλου*. Ἐν αὐτῷ ὁ Ἀδριανὸς περιέλαβε πάντας τοὺς ἀρχιτεκτονικοὺς τύπους, οὓς εἶδεν ἐν ταῖς περιοδαῖς αὐτοῦ καὶ πρὸ πάντων Ἑλληνικοὺς, καὶ ἐκόσμησεν αὐτὸ διὰ πλείστων λαμπρῶν καλλιτεχνημάτων Ἑλληνικῶν καὶ Αἰγυπτιακῶν.

Δυστυχῶς ἡ ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἔργων δόξα τοῦ Ἀδριανοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ ἀμαυρωθῆ καὶ ἐπισκιασθῆ ὑπὸ τινων ἐλαττωμάτων καὶ πρὸ πάντων τοῦ τῆς φιλοποσίας, ὅπερ κατέστησε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του ἀνιαρὰ καὶ λίαν ἐπάδυνα. Κατηγορήθη δ' ὡσαύτως καὶ διὰ τινος ὠμότητας διαπραχθείσας κατὰ βουλευτῶν καὶ ἄλλων σημαίνοντων τῆς πολιτείας προσώπων, διότι εἶχον κατηγορήσῃ αὐτὸν ὡς ἔχοντα σχέσεις πρὸς διεφθαρμένα πρόσωπα, ὧν ἓν, τὸν Ἀντίνοον, καὶ διάδοχον αὐτοῦ ἀπέδειξεν. Εὐτυχῶς ὁμως τοῦ Ἀντινόου ἀποθανόντος ἀνεκήρυξεν υἱὸν καὶ διάδοχόν του τὸν *Τάιον Αὐρήλιον Ἀντωνῖνον* Γαλάτην τὸ γένος καὶ ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης ὄντα μέλος τοῦ αὐλικοῦ συμβουλίου. Τέσσαρας δὲ μῆνας μετὰ ταῦτα ἀπέθανεν ἐξ ὑδρωπικιάσεως (Ἰούλ. 138 μ. Χ.) ἐν Τιβούροις ἄγων τὸ βζον τῆς ἡλικίας του ἔτος καὶ ἄρξας 22 ἔτη.

Ἀντωνῖνος. — Ὁ Ἀντωνῖνος ἄμα ἀναβὰς εἰς τὸν

θρόνον πρῶτον ἐφρόντισεν ὅπως ἀποδώσῃ εἰς τὸν Ἀδριανὸν θείας τιμᾶς, πείσας εἰς τοῦτο μετὰ πολλοῦ κόπου τὴν Σύγκλητον, ἣτις ἤρνεϊτο ταύτας ἕνεκα τῶν τελευταίων ὤμο-
τήτων ἐκείνου. Διὸ καὶ εὐσεβῆς (Pius) ἐκλήθη. Ἀντιθέ-
τως ὅλως πρὸς τὴν ἀκαταπόνητον δραστηριότητα τοῦ Ἀ-
δριανοῦ ὁ Ἄντωνίνος ὑπῆρξεν ἡσυχώτατος, γαλήνη δὲ καὶ
βαθεῖα εἰρήνη καὶ ἡσυχία καθ' ἅπαν τὸ διάστημα τῆς ἀρ-
χῆς του ἐπεκράτησε καὶ ἅπαξ μόνον ἀπεδήμησεν εἰς Ἀ-
σίαν. Διῶκησε τὸ κράτος πατρικῶς καὶ δι' αὐστηροτάτης
οἰκονομίας ἐπλούτισε τὸ κοινὸν ταμεῖον· ἐξέδωκε πλεί-
στους νόμους εὐεργετικούς, διὰ δὲ τὸ φιλοδίκαιον αὐτοῦ καὶ
ἀμερόληπτον τῶσαύτην φήμην ἀπέκτησεν, ὥστε καὶ αὐτοὶ
οἱ βασιλεῖς τῶν Πάρθων καὶ Ἰνδῶν ἐξέλεγον αὐτὸν διαι-
τητὴν ἐν ταῖς διαφοραῖς αὐτῶν. Διὰ ταῦτα πάντα πατήρ
τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὠνομάσθη, ἡ δὲ ἱστορία τὸν αἰῶνα
καθ' ὃν ἤκμασεν ὀνομάζει ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ (αἰὼν
τῶν Ἄντωνίνων).

Ὀλίγον χρόνον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀνέδειξεν υἱὸν
καὶ διάδοχον τὸν γαμβρὸν του Μάρκον Αὐρήλιον· ἐτελεύ-
τησε δὲ ἐν βαθεῖ γήρατι ἄγων τὸ 74ον ἔτος τῆς ἡλικίας
του (Μάρτ. 161 μ. Χ.) ἄρξας 23 ἔτη.

Μάρκος Αὐρήλιος.—Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἐν ἀρχῇ
τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔλαβε συνάρχοντα τὸν ὑπὸ τοῦ Ἄντω-
νίνου ἐπιβληθέντα αὐτῷ *Λεύκιον Οὐῆρον* ἄνδρα ἄσωτον καὶ
ἐκδεδιγημένον διατρίβοντα πάντοτε ἐν μέσῳ γελωτοποιῶν
καὶ κωμωδοποιῶν. Ἀντιθέτως πρὸς αὐτὸν ὁ Αὐρήλιος
γενήσιος ὦν ὁπαδὸς τῆς Στωικῆς φιλοσοφίας διδασκού-
σης τὴν ὑψίστην ἠθικὴν, ἧς ἡ πηγὴ εἶναι αὐτὸς ὁ θεός,

τὸ ἄπειρον δηλ. ἀγαθὸν καὶ ἡ ἀγάπη, προσεπάθησε νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς θεωρίας ταύτας ἐν τῇ πράξει, διοικῶν ἐν ἰσότητι καὶ ἐλευθερίᾳ, πατρίδα μὲν θεωρῶν ἅπαντα τὸν κόσμον, πόλιν δὲ ἑαυτοῦ τὴν Ῥώμην. Διὰ τῶν πράξεων του τούτων ἐδικαίωσε πληρέστατα τὸν Πλάτωνα εἰπόντα. «*Εὐτυχεῖς οἱ λαοὶ ὅταν οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν, ἢ οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσιν*». Διὰ τοῦτο καὶ ἐν μεγίστῃ ὑπομονῇ ἠνεῖχτο τὰς παρεκτροπὰς οὐ μόνον τοῦ Οὐήρου ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς συζύγου του Φανστίας λέγων· «*Ὅταν τις δὲν δύναται νὰ μορφώσῃ τοὺς ἀνθρώπους, ὀφείλει νὰ ἀνέχῃται αὐτοὺς ἐπιζητῶν τὴν βελτίωσιν αὐτῶν*». Ἦγωνίσθη καθ' ὅλον του τὸν βίον νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν ἐν τῷ φιλοσόφῳ ἰδεώδη τύπον τοῦ βασιλέως, ἀσκῶν ὑψίστην σωφροσύνην καὶ ἀγαθότητα.

Καίπερ μεγίστην ἀπέχθειαν αἰσθνόμενος πρὸς τοὺς πολέμους, δὲν ἠδυνήθη ὁμως νὰ ἀποφύγῃ αὐτοὺς θέλων νὰ διαφυλάξῃ ἀκεραίαν τὴν τιμὴν καὶ τὰ ὅρια τοῦ κράτους. Ἐπολέμησεν ὅθεν πρὸς τοὺς Πάρθους (162—166) ἀποστείλας κατ' αὐτῶν τὸν συνάρχοντά του Οὐήρον· ἀλλ' οὗτος παραδοθεὶς ἐν Ἀντιοχείᾳ εἰς τὴν τρυφὴν καὶ ἀκολασίαν ἀνέθηκεν εἰς ἄλλους στρατηγούς τὸν πόλεμον, οἵτινες γενναῖοι ὄντες ἠδυνήθησαν νὰ καταδιώξωσι τοὺς Πάρθους μέχρι τοῦ Τίγρητος καὶ νὰ ἐπιτύχωσι παρ' αὐτῶν ἔντιμον εἰρήνην, δι' ἧς ἀπέδωκαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὴν Μεσοποταμίαν καὶ ἀνεγνώρισαν τὸν Τίγρητα ὡς ὄριον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Αὐτὸς δὲ ὁ Αὐρήλιος αὐτοπροσώπως ἐπολέμησε κατὰ τῶν ἀπὸ βορρᾶ Γερμανῶν (167), οἵτινες συνενωθέντες μετὰ τῶν ἐν Βοημίᾳ

Μαρκομάνων καὶ ἄλλων λαῶν εἶχον ἀποτελέσῃ τὴν μεγάλην Μαρκομανικὴν ὁμοσπονδίαν. Οὗτοι ὑπερβάντες τὰ παραρρήνια ὀχυρώματα διέβησαν τὰς Ἄλπεις καὶ κατήλθον μέχρι τῆς σημερινῆς Τεργέστης. Κατὰ τούτων λοιπὸν ἐστράτευσεν ὁ Αὐρήλιος, ἀλλ' ἠδέησε νὰ στρατολογήσῃ ὄλους τοὺς δούλους καὶ μονομάχους, διότι δεινὸς λοιμὸς μεταδοθεὶς εἰς Ῥώμην καὶ τὴν λοιπὴν Ἰταλίαν ὑπὸ τῶν ἐξ Ἀσίας ἐπανελθόντων στρατιωτῶν ἠρήμωσε τὴν χώραν καὶ ἔφθειρε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατοῦ. Καὶ κατετρόπωσε μὲν ἐλοσχερῶς τοὺς Μαρκομάνους (169 μ. Χ.), ὁ λοιμὸς ὁμως ἐξηκολούθησε χωρὶς οὔτε αἱ πολυεῖδεις δεήσεις καὶ θυσίαι νὰ ἰσχύσωσιν, ὅπως καταπαύσῃ, οὔτε ὁ δεινότητος ἐξεγερθεὶς διωγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν, οὓς ἐθεώρησαν ἀπαντες ὡς κυριωτέραν αἰτίαν τοῦ κακοῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἐνῶ ἔτι ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἐπολέμει πρὸς τοὺς Μαρκομάνους, ἀπέθανεν ὁ αἰσχροὺς αὐτοῦ συνάρχων Οὐῆρος, ἐμετριάσθη δὲ μεγάλως δι' αὐτοκρατορικῆς διατάγματος καὶ ὁ κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸς, διότι εἰς τὰς ἐπικλήσεις αὐτῶν ἀπέδωκεν ὁ αὐτοκράτωρ τὴν ῥαγδαιστάτην βροχὴν, ἣτις ἔσφωε καὶ αὐτὸν καὶ τὸν στρατὸν ἐκ τῆς λειψυδρίας, ἕνεκα τῆς ὁποίας παρ' ὀλίγον ἔμελλον νὰ καταστραφῶσιν ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐν τινὶ ἀποκλεισμῶ. Βιαζόμενος δὲ εἶτα νὰ πολεμήσῃ κατὰ τοῦ στασιάσαντος ἐν Ἀσίᾳ στρατηγοῦ *Κασσίου*, συνωμολόγησε μετὰ τῶν Μαρκομάνων εἰρήνην· ἀλλ' εὐτυχῶς ἅμα ἀποθῆς εἰς τὴν Ἀσίαν ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ *Κασσίου* καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην. Αὐτόθι ἔτυχε πανηγυρικῶν τιμῶν καὶ εἰς τιμὴν αὐτοῦ ἀνηγέρθη ἐπιππος ἀνδρίας

αὐτοῦ ἐπίχρυσος σφζόμενος μέχρι σήμερον. Ἐνῶ δὲ παρεσκευάζετο πάλιν νὰ πολεμήτῃ πρὸς τοὺς Μακρομάνους παραβιάσαντας τὰς συνθήκας, ἀπόφασιν ἤδη ἔχων νὰ καταστήσῃ τὴν χώραν αὐτῶν ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν, αἴφνης ἀπέθχεν ἐν τῇ σημερινῇ Βιέννῃ (Μάρτ. 180 μ. Χ.) προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ, ἄρξας 19 ἔτη. Ἀποθνήσκων δὲ συνέστησεν εἰς τὴν Σύγκλητον τὸν νεαρὸν υἱὸν του *Κόμμοδο*, παρακαλέσας τοὺς πατέρας νὰ ἐπέχωσι θέσιν πχτρός πρὸς αὐτόν. Κατέλιπε δὲ καὶ σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον «Τὰ εἰς Ἐαυτὸν» σφζόμενον εἰς 12 βιβλία, ὅπερ ἐν μέσῳ τῶν πολέμων συνέγραψε, περιέχον πλεῖστα ἀξιώματα τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας.

Κόμμοδος.— Ὁ Κόμμοδος ἀνατραφεὶς ἐν μέσῳ τῶν ἀκολασιῶν τῆς μητρὸς καὶ τῆς μεγάλης ἀνοχῆς τοῦ πατρὸς του δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ νὰ ἀποκτήσῃ ἐκ παιδικῆς ἔτι ἡλικίας χαρακτῆρα διάστροφον καὶ ὀρέξεις ἀκολάστους καὶ αἰμοδιψεῖς. Ἀμα ἀναρρηθεὶς αὐτοκράτωρ συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς τοὺς Μακρομάνους καὶ ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ῥώμην, ὅπου παρεδόθη εἰς πᾶν εἶδος ἀσωτίας καὶ τυραννίας. Κατ' ἀμφοτέρα ἐξωμοιώθη πρὸς τὸν Δομιτιανὸν καὶ Καλλιγόλαν καταδιώξας ἀπηνῶς τοὺς Συγκλητικούς· ζηλώσας δὲ δόξαν παλαιστοῦ καὶ μονομάχου δὲν ἠτχύνετο νὰ κατέρχεται εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτων καὶ νὰ ὀνομάζηται *Ἡρακλῆς* ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τέρατος τούτου ἀπήλλαξε τὸ κράτος ἡ ἑταίρα αὐτοῦ *Μαρκία*, συνεννοηθεῖσα μετὰ τοῦ ἐπάρχου τῶν Πραιτωριανῶν καὶ τινος θαλαμηπόλου. Ἐπειδὴ ὁμως τὸ δηλητήριο, ὅπερ ἔδωσαν αὐτῷ, δὲν ἐνήργησεν, ἀπέπνιξεν

αὐτὸν ἐν λουτρῶνι ὁ ἀθλητὴς *Νάρκισσος*, μεθ' οὗ ἤρσεκετο πολλάκις νὰ παλαίῃ. Ἀπέθανε δὲ ἄγων τὸ 31ον ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ ἄρξας 12 ἔτη καὶ 9 μῆνας.

Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Κομμόδου ἐκλείπει ὁ τελευταῖος γόνος τῶν Ἀντωνίνων, σὺν τούτῳ δὲ καὶ ἡ δόξα καὶ ἀκμὴ τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας· διότι ἀπὸ τοῦδε οἱ ἀγῶνες τῶν Ῥωμαίων δὲν γίνονται πρὸς κατάκτησιν, ἀλλὰ πρὸς διατήρησιν τῶν κεκτημένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Αἰὼν τῶν 30 τυράννων.

Ἐλουῖος Περτίναξ. — Οἱ φονεῖς τοῦ Κομμόδου ἀνεκέρυξαν αὐτοκράτορα τὸν ὑπερογδοηκοντούτῃ ἑπαρχὸν τῆς πόλεως Ἐλουῖον Περτίνακκα ἄνδρα αὐστηρῶν ἠθῶν, ὅστις ἀπέδειξεν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, καθ' ὃν ἐκυβέρνησεν, ὅτι ἐμελλεν ὡς ὁ Νέρβας νὰ διοικήσῃ καλῶς καὶ συνετῶς. Ἄλλ' ἡ αὐστηρὰ πειθαρχία, εἰς ἣν ὑπέβαλε τοὺς Πραιτωριανούς, προκάλεσε στάσιν αὐτῶν καὶ ἐφονεύθη ἄρξας τρεῖς μῆνας (Μάρτ. 193 μ. Χ.).

Αἰδῖος Σάλβιος Ίουλιανός. — Οἱ Πραιτωριανοὶ μεγάλην ἤδη ἔχοντες ἰσχὺν καὶ κύριοι γενόμενοι τῶν πραγμάτων ἐνεκαίνισαν νέον εἶδος διαδοχῆς τοῦ θρόνου. Ἐξέθησαν δηλ. αὐτὸν εἰς πλειοδοσίαν καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν ἕτερον τῶν παρουσιασθέντων *Αἰδῖον Σάλβιον Ίουλιανόν* προσενεγκόντα 6200 δραχμάς εἰς ἕκαστον τῶν 12000 Πραιτωριανῶν. Οὕτως ὁ θρόνος τῆς Ῥώμης

κατέστη ὄνιος, ἡ δὲ προφητεία τοῦ Ἰουγούρθα ἐκπληροῦται τὴν φορὰν ταύτην ἀκραιῖ (τελ. 107). Ἄλλ' οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις λεγεῶνες μὴ ἀναγνωρίζοντες εἰς τοὺς Πραιτωριανούς τὸ δικαίωμα τῆς διαθέσεως τοῦ θρόνου κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, ἠρνήθησαν νὰ ἀναγνωρίσωσι τὸν Ἰουλιανὸν καὶ ἀνέδειξαν ἕκαστος τὸν ἴδιον στρατηγὸν ὡς αὐτοκράτορα, οἱ μὲν ἐν Βρεττανίᾳ τὸν *Κλαύδιον Ἀλβινον*, οἱ δ' ἐν Συρίᾳ τὸν *Πεσκέτιον Νίγρον* καὶ οἱ ἐν Παννονίᾳ τὸν *Σεπτίμιον Σεβῆρον*. Ἄλλ' ἐκ τούτων μόνος ὁ τελευταῖος εὐρισκόμενος πλησιέστερος εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπέρισχυσε· διαβουκολήσας δὲ τὸν ἐν Βρεττανίᾳ ἀντίπαλόν του διὰ ματαίων ὑποσχέσεων, ὅτι ἔμελλε νὰ λάβῃ αὐτὸν ὡς συνάρχοντα, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ῥώμης, ὅπου ἤδη εἶχε φονευθῆ ὁ Ἰουλιανὸς κατὰ διαταγὴν τῆς Συγκλήτου (Ἰουλ. 193 μ. Χ.), καὶ ἐγένετο κύριος τῆς πόλεως, ἡ δὲ Σύγκλητος καὶ οἱ Πραιτωριανοὶ ἐκ φόβου ἔσπευσαν νὰ χαιρετίσωσιν αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα.

Σεπτίμιος Σεβῆρος. — Ὁ Σεβῆρος ἦν Ἀφρικανὸς τὸ γένος. Ἄμα ἀναρρηθεὶς αὐτοκράτωρ διέλυσε τὴν φρουρὰν τῶν Πραιτωριανῶν, ἀντικαταστήσας αὐτὴν μετὰ τινα χρόνον δι' ἑτέρας ἐκ 50000 ἀνδρῶν ληφθέντων κατ' ἐκλογὴν ἐκ πάντων τῶν ἀπανταχοῦ τοῦ κράτους λεγεῶνων. Εἶτα πρῶτον μὲν κατέβηκε τὸν ἐν Ἀσίᾳ ἀντίπαλον αὐτοῦ Νίγρον νικήσας αὐτὸν ἐπανειλημμένως ἐν Νικαίᾳ καὶ ἐν Ἰσσηῖ καὶ ἐφόνευσεν ἐν Ἀντιοχείᾳ (194 μ. Χ.). Ἄφου δὲ ἐτιμώρησεν ἀπηνῶς πάσας τὰς πόλεις, αἵτινες ἀνεκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ Νίγρου, ἐν αἷς καὶ τὸ *Βυζάντιον*, ὅπερ ἀφ' οὗ κατέσκαψεν ἐχάρισεν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς

ἐν τῇ Προποντίδι *Περίνθου* ('Ηρακλείας) ⁽¹⁾, ἐτράπη εἶτα κατὰ τοῦ ἐν Βρεττανίᾳ ἀντιπάλου 'Αλβίνου, ὃν νικήσας ἐν Λουγδούμφ (Λυών) τῆς Γαλατίας ἠνάγκασε νὰ αὐτοκτονήσῃ (177 μ. Χ.). Μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθεν εἰς 'Ρώμην, ὅπου μεγάλαι ἀπεδόθησαν αὐτῷ τιμαί· ἀλλ' ἐκεῖνος μεγίστην σκληρότητα ἔδειξε φονεύσας πλείονας τῶν 29 Συγκλητικῶν καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς πολίτας, λέγων ὅτι ἐφρόνουν τὰ τοῦ 'Αλβίνου. Εἶτα ὁ Σεβήρος ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Πάρθων καὶ ἠτύχησε νὰ καταβάλλῃ αὐτοὺς κυριεύσας τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν *Κτησιφῶντα* (198 μ. Χ.). Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Βασιανός*, ὁ ἐπικαλούμενος *Καρακάλλας* ἔκ τινος Γαλατικοῦ ἐνδύμκτος, ὃπερ ἠρέσκετο νὰ φέρῃ, κατέστειλεν ἐν Παλαιστίνῃ νέαν στάσιν τῶν 'Ιουδαίων, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐκηρύχθη καὶ πάλιν ἀπηνῆς κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸς καθ' ἅπαν τὸ κράτος διαρκείσας 20 ἔτη, διότι τοὺς χριστιανούς ἐθεώρουν ὡς 'Ιουδαίους αἰρετικούς. Μετὰ τρία ἔτη ὁ Σεβήρος ἐπανῆλθεν εἰς 'Ρώμην καὶ ἀφωσιώθη ἐν ἡσυχίᾳ καὶ μεγίστη φιλεργίᾳ εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καὶ τὴν διόρθωσιν τῶν οἰκονομικῶν, συνεργούς ἔχων τοὺς σοφωτάτους νομομαθεῖς τῆς ἐποχῆς του, τὸν *Παπιριανόν*, τὸν *Ἰούλιον Παῦλον* καὶ τὸν *Οὐλπιανόν*.

Καίπερ δὲ τὴν ἡλικίαν προκεχωρηκῶς καὶ πάσγων ἄ-

(1) Εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὑποτελείας ταύτης λέγεται ὅτι ἐπεκράτησε τὸ ἔθος, ὅπως ὁ μητροπολίτης 'Ηρακλείας ἐγχειρίζῃ τὴν ποιμαντικὴν ράβδον τῷ νέῳ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ ἐγκαθιδρύσει αὐτοῦ.

νέλαβεν αὐτοπροσώπως νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν ἐν Βρετανίᾳ Καληδόνων, τοὺς ὁποίους κατεδίωξε πέραν τῶν ὄριων τῶν αὐτόθι Ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν. Πρὸς πρόληψιν δὲ τῶν ἐπιδρομῶν κατεσκευάσεν ἀπὸ τῆς μιᾶς μέχρι τῆς ἐτέρας θηλάσσης μακρὸν τεῖχος σφῶζον μέχρι τοῦδε τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Δεινωθείσης δὲ αὐτόθι τῆς ἀσθενείας ὑφ' ἧς κατατρίχεται καὶ ἰδίᾳ ἔνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ ἰδίου υἱοῦ Βασιανοῦ ἐξυφανθείσης κατὰ τῆς ζωῆς του συνωμοσίας ἀπέθανεν ἐν Ἐβοράκῳ (Ἰόρκη) κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 211 μ. Χ. παραγγείλας εἰς τοὺς δύο υἱούς του τὸν στρατὸν μόνον νὰ περιποιῶνται, ἐὰν θέλωσι νὰ ἡσυχάζωσιν ἐν τε τῷ ἐσωτερικῷ καὶ τῷ ἐξωτερικῷ, καὶ μηδέποτε νὰ ἀποφεύγωσι τὴν ἐργασίαν. Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο συνέστησε θερμότερον εἰς τοὺς υἱούς του καὶ εἰς πάντας τοὺς παρισταμένους καὶ εἰς αὐτὰς τὰς τελευταίας του στιγμὰς ἀναφωνήσας, ὅτε παρέδιδε τὸ πνεῦμα, *laboremus* (= ἄς ἐργαζώμεθα).

Καρακάλλας. — Ὁ Καρακάλλας ἀνακηρυχθεὶς αὐτοκράτωρ ἔλαβε συνάρχοντα κατὰ διαταγὴν τοῦ πατρὸς του καὶ τὸν ἀδελφὸν *Γαίταρ*, ὃν ὁμως ἐρόνευσε μετὰ ἕν ἔτος ἐν αὐταῖς ταῖς ἀγκάλαις τῆς μητρός· τὸν δὲ φόνον τοῦτον ἐπηκολούθησεν εἶτα δεινοτάτη σφαγὴ 20,000 περίπου ἐπιφανῶν Ῥωμαίων, τῶν πλείστων Συγκλητικῶν, ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀντωνίνων, ὧν τὴν περιουσίαν ἐδήμευσε. Μετὰ ταῦτα ἐπόμενος τῷ παραγγέλματι τοῦ πατρὸς ἐκολάκευσε τὸν στρατὸν διὰ γενναίων ἀμοιβῶν ἐν ταῖς περιουσίαις αὐτοῦ, καὶ βιαζόμενος νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τοὺς Πάρθους ἡγόρασε τὴν εἰρήνην παρὰ τῶν Ἀλαμυρῶν καὶ Γόθων, οἵτινες Γερμανικῆς φυλῆς ὄντες πρώτην φοράν νῦν ἀνα-

φαίνονται ἐν τοῖς βορείοις τοῦ κράτους ὀρίοις βιάσαντες τὰ παραρρήνια ὀχυρώματα. Ἐπιστρέφων δὲ ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς Πάρθους πολέμου ἐφονεύθη παρὰ τὴν Ἐδεσσαρ (217 μ. Χ.) ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου τῶν Πραιτωριανῶν *Μακρίνου*, ὅστις ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ.

Μακρίνος.—Οὗτος ἦν, ὡς καὶ ὁ Σεβῆρος, Ἀφρικανός. Ἐνεκα τῆς αὐστηρᾶς πειθρχίας, εἰς ἣν ἠθέλησε νὰ υποβάλλῃ τὸν στρατὸν ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ στασιάζοντος κατ' αὐτοῦ λεγεῶνος τῆς Συρίας ἐν Χαλκηδόνι (Ἰούλ, 218 μ. Χ.) οὐδὲν ἄλλο πλὴν ἀτυχοῦς τινος ἐστρατείας κατὰ τῶν Πάρθων ποιήσας κατὰ τὴν ἐνιαύσιον ἀρχὴν του.

Ἐλαγάβαλος.—Συνεργία τῆς *Ἰουλίας Μαίσης* θείας τοῦ Καρακάλλα ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὁ δεκαετραέτης τὴν ἡλικίαν ἕγγονος αὐτῆς *Οὐάριος Ἀούτιος*, ὁ ἐπικαλούμενος *Ἐλαγάβαλος* ἢ *Ἡλιογάβαλος*, διότι ἦτο ἱερεὺς τοῦ ἐν Ἐμέσση τῆς Συρίας λατρευομένου Ἡλίου ὑπὸ μορφὴν μέλανος καὶ κωνοειδοῦς λίθου καλουμένου *Ἐλ-γαβὰλ* (=θεὸς τοῦ Ἡλίου). Τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ τούτου συνοδευομένην ἐκάστοτε ὑπὸ αἰσχροτάτων ὀργίων καὶ ἀνθρωποθυσιῶν μετέφερον ὁ Ἐλαγάβαλος μετὰ τοῦ εἰδώλου εἰς Ῥώμην καὶ ὑποκόσμησεν ἐπὶ τούτῳ λαμπρότατον ναόν, ἐν ᾧ κατέθετο τὸ εἶδωλον κεκοσμημένον διὰ πλείστων τιμαλφῶν λίθων. Καίπερ δὲ μικρὸς τὴν ἡλικίαν συνεχεύχθη ἐξ γυναῖκας, ἐν αἷς καὶ μίαν Ἐστιάδα, ἀλλὰ πάσας τὰς ἀπέβαλε. Οὐδέποτε ἠρέσκειτο εἰς δεῖπνα ὀλιγοδάπανα. Το ἔδαφος τοῦ Παλατιοῦ εἶχεν ἐπεστρωμένον διὰ χρυσοῦς καὶ ἀργυρᾶς ἄμμου. Τὰ ἐנדύματα αὐτοῦ ἦσαν κεκοσμημένα διὰ πολυτίμων λίθων, ἀλλ' οὐδέποτε ἐφό-

ρει δις τὸ αὐτὸ ἔνδυμα. Τὸ κράτος ἀφῆκεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀμαξηλάτου, τοῦ μαγεῖρου καὶ τοῦ κουρέως του, οἵτινες ἐκυβέρνησαν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ. Εἰς τὴν Σύγκλητον ἀντεπροσωπεύετο ὑπὸ τῆς μάμμης, ὑπὸ δὲ τὴν προεδρίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ συνήρχοντο αἱ γυναῖκες καὶ συνεσκέπτοντο περὶ διαφόρων γυναικείων ὑποθέσεων.

Ἡ μήτηρ του προβλέπουσα τὸ τέλος τοῦ υἱοῦ ταχὺ συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ υἱοθετήσῃ καὶ ἀναδείξῃ διάδοχον τὸν ἐξάδελφον αὐτοῦ Ἀλεξιάδον ἄγοντα τὸ 13ον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Οὗτος, μετονομασθεὶς βραδύτερον Μάρκος Αὐρήλιος Ἀλέξανδρος, ἔλαμε μεγίστην ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ἐλαγάβαλον ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν διὸ ταχέως ἠγαπήθη ὑπὸ τῶν Πραιτωριανῶν, οἵτινες μισοῦντες ἤδη τὸν αὐτοκράτορα ἐφόνευσαν αὐτὸν καὶ τὴν μητέρα του στασιάσαντες καὶ ἔρριψαν τὰ πτώματα αὐτῶν εἰς τὸν Τιβεριν (Μάρτ. 222 μ. Χ.), ἀτιμώσαντες συγχρόνως τὴν μνήμην αὐτοῦ καὶ ἐκβαλόντες τὸ ὄνομα ἐκ τῶν δημοσίων ἐπιγραφῶν.

Ἀλέξανδρος Σεβῆρος. — Ὁ διάδοχος τοῦ Ἐλαγαβάλου Ἀλέξανδρος, ἐπονομασθεὶς ὑπὸ τῶν Πραιτωριανῶν καὶ Σεβῆρος, λάμπει ὡς ἀδάμας ἐν τῇ μέτῳ τῆς περιόδου ταύτης τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας. Ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μομμαίας καλῶς διαπαιδαγωγηθεὶς καὶ ἔχων συμβούλους τοὺς ἀρίστους τότε ἄνδρας, ἐν οἷς καὶ τὸν νομομαθῆ Οὐλπιάδον, διώρθωσε τὰ οἰκονομικά, ἐπέβαλεν αὐστηρὰν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατὸν καὶ διώκησε λίαν ἐναρέτως καὶ αὐτόχρημα χριστιανικῶς. Ἄνωθεν τῆς θύρας τοῦ Παλατίου ἐπέγραψε τὸ εὐαγγελι-

κὸν ῥητόν : «Ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης» καὶ ἔδειξε μεγίστην ἀνεξιθρησκείαν ἀφήσας ἐλευθέρους τοὺς Χριστιανούς· εἰδῶλον δὲ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶχε μετ' ἄλλων ἐν τῷ εὐκτηρίῳ του οἴκῳ. Ἀπέστειλεν ὀπίσω εἰς Συρίαν τὸ εἰδῶλον τοῦ Ἥλιου καὶ ἀπεδίωξεν ἐκ Ῥώμης πάντας τοὺς ῥαδιούργους, ὑποκριτὰς καὶ εὐνούχους, οἵτινες ἦσαν τὰ ὄργανα τῶν αἰσχρουργιῶν τοῦ Ἐλαγαβάλου.

Οἱ Πραιτωριανοὶ καὶ ὁ λοιπὸς στρατός, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εἶχεν ἐξοκεῖλη εἰς μεγίστην τρυφήν καὶ αὐθαιρεσίαν, δυσηρεστήθησαν, ὡς καὶ ἄλλοτε, ἐκ τῆς αὐστηρᾶς πειθαρχίας εἰς ἣν ὑπ' αὐτοῦ ὑπεβλήθησαν. Ὅθεν ἐσκέφθησαν νὰ ἀπαλλαγῶσιν αὐτοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς μητρὸς του, κατ' εἰσήγησιν τῆς ὁποίας ἐνόμιζον ὅτι ἐνήργει. Καὶ πρῶτον μὲν ἐφόνευσαν ἐν αὐτῷ τῷ Παλατίῳ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Αὐτοκράτορος τὸν εἰς αὐτὸ καταφυγόντα νομομαθῆ Οὐλπιανόν, νεωστὶ τότε διορισθέντα ἑπαρχὸν τῶν Πραιτωριανῶν, ἀνέβαλον δὲ εἰς ἄλλην ἐποχὴν καταλληλοτέραν τὸν φόνον τοῦ αὐτοκράτορος· διότι τότε εἶχεν ἐκστρατεύσει οὗτος κατὰ τῶν *Περσῶν*, οἵτινες εἶχον ἀνασυστήσῃ ὑπὸ τὸν βασιλεῖα Ἀρταξέρξησιν τὸ Περσικὸν κράτος (233 μ. Χ.) καταλύσαντες τὸ Παρθικὸν καὶ εἶχον προσβάλλῃ τὰς Ῥωμαϊκὰς ἑπαρχίας. Ἄλλ' ὅτε ἐπανελθὼν εἰς Ἰταλίαν ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Γερμανικῶν φύλων, ἅτινα καὶ πάλιν νέας εἰσβολὰς εἰς Γαλατίαν ἔκχμον, ὁ στρατὸς στασιάζας ἐφόνευσεν αὐτὸν ἐν Γαλατίᾳ ὄντα καὶ τὴν συνοδεύουσαν αὐτὸν μητέρα (Μάρτ. 235 μ. Χ.).

Μαξιμῖνος. — Εὐθύς ὁ στρατὸς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σεβήρου ἀναγορεύει αὐτοκράτορα τὸν ἐξ εὐτελοῦς γέ-

νοὺς καταγόμενον καὶ ἐν ποιμενικῷ βίῳ τραφέντα Μαξιμίον διακρινόμενον ἐπὶ τῇ μεγάλῃ τοῦ σώματος βώμῃ. Οὗτος εἶχεν ὕψος 8 ποδῶν καὶ μόνος ἔσῦρεν ἄμαξαν δυσκόλως ὑπὸ ζεύγους βοῶν συρομένην. Ἡδύνατο νὰ ἐκρίζωσῃ εὐκόλως δένδρα μεγάλα καὶ δι' ἐνὸς κτυπήματος νὰ θραύσῃ τὸ γόνυ ἵππου κλπ. Ἡ συνήθης τροφή του καθ' ἐκάστην ἦσαν 40 λίτραι κρέατος καὶ 6 μέτρα οἴνου (30 ὀκαδ. περίπου). Ἀναλαβὼν τὸν πρὸς τὰ Γερμανικὰ φύλα πόλεμον, ὃν ἐκληρονόμησε παρὰ τοῦ προκατόχου του, ἀπέκρουσεν αὐτὰ γενναίως· ἀλλ' ἐδείχθη λίαν σκληρὸς πρὸς τοὺς Χριστιανούς, καθ' ὧν εἶχε κηρύξῃ ἀπηνῆ διωγμὸν.

Οἱ ἐν Ἀφρικῇ λεγεῶνες μὴ ἀναγνωρίσαντες τὸν Μαξιμίον ἐστασίασαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν 80οῦτη γέροντα *Γορδιανὸν τὸν Α'*. μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ *Γορδιανοῦ τοῦ Β'*. ἀναγνωρισθέντος καὶ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου. Ἀλλ' ἀμφοτέρων τούτων φονευθέντων ἡ Σύγκλητος ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν *Μάξιμον Πουπιανὸν* καὶ *Κλαύδιον Βαλβίνον*, εἰς οὓς κατ' ἀπαιτήσιν τοῦ λαοῦ προσετέθη καὶ ὁ νεαρὸς ἔγγονος τοῦ Α'. *Γορδιανοῦ Γορδιανὸς ὁ Γ'*. Ὁ στρατὸς ὁμῶς ἀγανακτήσας ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ ταύτῃ παρέδωκε τὴν Ῥώμην εἰς τὸ πῦρ, ταῦτοχρόνως δὲ ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ στασιάσαντος στρατοῦ καὶ οἱ Μαξιμίνοι ἐν τῷ στρατοπέδῳ (238 μ. Χ.). Τρεῖς δὲ μῆνας μετὰ ταῦτα φονεύονται ὑπὸ τῶν Πραιτωριανῶν καὶ οἱ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ἐκλεχθέντες δύο αὐτοκράτορες, ὁ δὲ θρόνος περιῆλθεν εἰς τὸν *Γορδιανὸν Γ'*.

Γορδιανὸς Γ'. — Οὗτος ἦγεν ἡλικίαν 16 ἐτῶν ὅτε ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ· ἔχων δὲ σύμβουλον τὸν δι-

δάσκαλόν του Τιμησίθεον ἠδυνήθη νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Φράγκους μὲν ἐν τῇ Δύσει τοὺς Πέρσας δὲ ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Πρὶν ἐπανέλθῃ ἐκ τῆς πρὸς τοὺς δευτέρους ἐκστρατείας εἰς Ῥώμην ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀραβος Φιλίππου (244 μ. Χ.) ἀναρρηθέντος αὐτοκράτορος.

Φίλιππος. — Ὁ Ἀραψ Φίλιππος ἦτο ἐπαρχος τῶν Πραιτωριανῶν. Ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ ὠνόμασε συνάρχοντα τὸν ἐξέτη υἱὸν αὐτοῦ. Ἀφοῦ δὲ συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν *Σαπώρην*, ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ὅπου ἐώρτασε μεγαλοπρεπῶς τὴν χιλιετηρίδα αὐτῆς ἀπὸ τῆς κτίσεώς της. Τρία δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα πολεμῶν κατὰ τοῦ στασιάσαντος ἐν Ἰλλυρίᾳ καὶ ἀνακηρυχθέντος αὐτοκράτορος *Δεκίου* ἐφονεύθη ἄρξας 5 ἔτη (249 μ. Χ.).

Δέκιος. — Σπουδαιότερον ἐπὶ Δεκίου γεγονός ἐῖναι πρῶτον μὲν ὁ καθολικὸν χαρακτῆρα σχῶν καὶ συστηματικὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸς (250) καὶ δεύτερον ἡ ἐμφάνισις τῶν *Γόθων* εἰς αὐτὰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἦσαν δ' οὗτοι λαὸς ἄγριός κατελθὼν ἀπὸ βορρᾶ, ὅστις εἰσβαλὼν καὶ δηώσας τὴν Δακίαν καὶ Μοισίαν προυχώρησε μέχρι τῆς Φιλιππουπόλεως ἐν Θράκῃ. Πρὸς τοὺς βαρβάρους τούτους πολεμῶν ὁ Δέκιος ἐφονεύθη (Νοέμβρ. 251 μ. Χ.) καὶ ὁ στρατὸς εὐθύς ἀνηγόρευεν αὐτοκράτορα τὸν *Τριβωνιανὸν Γάλλον* ταχθέντα ὑπὸ τοῦ Δεκίου εἰς τὴν φρούρησιν τοῦ Δουνάβειας.

Γάλλος. — Οὗτος, ἵνα ἀπαλλαγῇ τῶν Γόθων, κατέπεισεν αὐτοὺς διὰ χρημάτων νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια, καὶ ἀφήσας τὸν *Αἰμιλιανὸν* ἵνα φυλάττῃ τὰ σύνορα κατὰ

πίσης νέας τῶν βερβάρων τούτων ἐπιδρομῆς, ἦλθεν εἰς Ῥώμην. Ἄλλ' ὁ Αἰμιλιανὸς στασιάσας ἀνηγορεύθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοκράτωρ· ταῦτοχρόνως δὲ καὶ οἱ ἐν Γαλατία λεγεῶνες ἀναγορεύουσιν αὐτοκράτορα τὸν ἴδιον αὐτῶν στρατηγὸν *Οὐαλεριανόν*. Ἦρχον οὕτω τρεῖς αὐτοκράτορες ὑποβλέποντες ἀλλήλους καὶ κηρύξαντες τὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Καὶ πρῶτος μὲν ἔπεσεν ἐν αὐτῷ ὁ Γάλλος (253), εἶτα δὲ ὁ Αἰμιλιανὸς φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ ἰδίου στρατοῦ.

Οὐαλεριανός. — Κατισχύσας τῶν λοιπῶν ὁ Οὐαλεριανὸς ἔλαβε συνάρχοντα καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ *Γαλλιηνόν*. δυστυχῶς ὁμως ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις ἦτο ἱκανὸς νὰ σώσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τῶν δεινῶν τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας, δὲν ἔμεινεν ἡσυχος· διότι ἐν μὲν τῇ Δύσει ἠπειλοῦν τὸ κράτος οἱ Ἀλαμαννοὶ καὶ οἱ Φράγκοι, ἐν δὲ ταῖς παραδουναβίαις χώραις οἱ Γότθοι καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ οἱ Πέρσαι. Καὶ ὁ μὲν Γαλλιηνὸς ἠδυνήθη νὰ ἀσφαλίσῃ τὸ κράτος ἐν τῇ Δύσει ἀπὸ τῶν Ἀλαμαννῶν καὶ Φράγκων, ἀλλ' ὁ Οὐαλεριανὸς ἐστάθη ἀτυχὴς ἐν τῷ πρὸς τοὺς Πέρσας πολέμῳ· διότι συλληφθεὶς αἰχμάλωτος δι' ἐπιβουλῆς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Σαπῶρου ὑπέστη πλείστους προπηλακισμοὺς καὶ τέλος ἐξεδάρη ζῶν (260 μ. Χ.).

Γαλλιηνός. — Ὁ Γαλλιηνὸς μείνας μόνος αὐτοκράτωρ εὐδὲν ἔπραξεν ὅπως ἐκδικήσῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἀλλὰ παρεδόθη εἰς τὴν ἀκολασίαν καὶ τὰς ἡδονάς. Ἐκ τούτου ἐπωφελοῦμενοι οἱ ἀνὰ τὸ κράτος λεγεῶνες ἀνηγόρευσαν ἕκαστος τοὺς ἰδίους στρατηγοὺς αὐτοκράτορας, οἵτινες φέρουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ὄνομα *τριάκοντα τύραννοι*, καὶ τοι

δὲν ὑπερέβαινον τοὺς 19. Μεταξὺ τούτων ἦσαν καὶ δύο γυναῖκες, ἡ *Βικτωρίνα* ἐν Γαλατίᾳ καὶ ἡ *Ζηροβία* ἐν τῷ νεοσυστάτῳ κράτει τῆς Παλμύρας ἐν Ἀσίᾳ, ἣτις ἐξέχει ἰδίᾳ ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀνδρικῇ τόλμῃ. Σύμβουλον ἔχουσα τὸν διδάσκαλον αὐτῆς καὶ σοφιστὴν *Λογγῆνον* κατεδίωξε τοὺς Πέρσας πέραν τοῦ Εὐφράτου καὶ ἀνακηρύξασα ἑαυτὴν τε καὶ τὸ κράτος αὐτῆς αὐτόνομον ἐπέβαλε χεῖρα καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν τῆς Ἀσίας ἐπαρχιῶν. Συγχρόνως δὲ οἱ Γότθοι ἐπιβάντες 500 πλοίων διεπεραιώθησαν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Ἑλλάδα, Θράκην καὶ τὰς λοιπὰς αὐτόθι ἐπαρχίας. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις καὶ ὁ *Αὐριόλος* ἐν Γαλατίᾳ ἐκήρυττεν αὐτὴν ἀνεξάρτητον κράτος ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ. Κατὰ τοῦ τελευταίου τούτου ἐτράπη πρῶτον ὁ Γαλληνός (268), ἀλλ' ἐφρονεύθη ἐν Μιλάνῳ, οἱ δὲ συστράτηγοι τοῦ Αὐριόλου ἀναγορεύουσιν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν *Κλαύδιον*, ἐκποδῶν ἐκείνον ποιήσαντες.

Κλαύδιος Β'. — Εἰρηνευσάσης διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Αὐριόλου τῆς Γαλατίας ὁ Κλαύδιος ἐπεχείρησε νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ κράτος ἀπὸ τοὺς Γότθους. Τφόντι δὲ διὰ τῆς ἐπιμονῆς του ἔφερεν εἰς αἴσιον πέρασ τὸν πόλεμον, ἐξοντώσας τέλεον τοὺς βαρβάρους· ἀλλὰ προσβληθεὶς ὑπὸ λοιμοῦ ἀπέθανε κατὰ Μάρτιον τοῦ 270, ὁ δὲ στρατὸς ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν *Λεύκιον Δομίτιον Αὐρηλιανόν* ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ Σύγκλητος ἐσκόπει νὰ δώσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κλαυδίου.

Αὐρηλιανός. — Εἷς ἐτι ὑπελείπετο ἀντίπαλος ἐν Ἀσίᾳ ὅπως ἐπέλθῃ ἡ ἐνότις τοῦ κράτους, ἡ ἐν Παλμύρα

Ζηνοβία. Ταύτην ὁ Αὐρηλιανὸς ἀφῆκε τελευταίαν, φροντίσας κατὰ πρῶτον νὰ ἀποδιώξῃ ἐκ τῶν ὀρίων τοῦ κράτους τοὺς Γότθους, Βανδάλους καὶ Ἀλαμαννοὺς, καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ διὰ τῆς αὐστηρότητος τὴν τάξιν εἰς τὸν στρατόν. Στρατεύσας δὲ μετὰ ταῦτα κατὰ τῆς Ζηνοβίας ταύτην μὲν ἐνίκησε καὶ ἠχμαλώτισε, τὴν δὲ Παλμύραν κατέσκαψεν ἐκ θεμελίων καὶ παρέδωκεν εἰς τὸ πῦρ. Εἶτα δὲ ἐπανελθὼν εἰς Ῥώμην ἐτέλεσε μεγαλοπρεπέστατον θρίαμβον, ὃν ἐκόσμησεν ἡ Ζηνοβία δεδεμένη χρυσαῖς ἀλύσσει καὶ πεζῇ βαίνουσα παρὰ τῷ ἄροματι τοῦ νικητοῦ. Ἐνῶ δὲ ἠτοιμάζετο νὰ πολεμήσῃ πρὸς τοὺς Πέρσας αἰφνης δολοφονεῖται ὑπὸ τοῦ γραμματέως του (275 μ. Χ.).

Τάκιτος.—Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐρηλιανοῦ οἱ μὲν στρατιῶται ἀνέθεσαν τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῇ Συγκλήτῳ, ἡ δὲ Σύγκλητος τὸναντίον τῶ στρατῷ τέλος δὲ μετὰ ὀκτῶ μῆνας ἐκλέγεται ὁ *Τάκιτος*, ἀνὴρ προβεβηκυίας ἡλικίας, πρῶτος καὶ εὐθύς τὸν χαρρακτῆρα, ὅστις μετὰ ἐπτάμηνον ἀρχὴν ἀπέθανεν ὑπὸ νόσου (Ἀπρ. 276 μ. Χ.).

Μάρκος Αὐρήλιος Πρόβος.—Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τακίτου οἱ μὲν τῆς Δύσεως λεγεῶνες ἐξέλεξαν τὸν ἀδελφὸν ἐκείνου *Φλωριανόν*, οἱ δ' ἐν Ἀσίᾳ τὸν ἀνδρειότατον στρατηγὸν *Μάρκον Αὐρήλιον Πρόβον*, ὃν μετ' ὀλίγον χρόνον ἀναγινωρίζουσι καὶ οἱ ἐν τῇ Δύσει φονεύσαντες τὸν Φλωριανόν. Ὁ Πρόβος ἀνεδείχθη εἷς τῶν ἱκανωτέρων αὐτοκρατόρων καὶ ἀκάματος ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις. Κατὰ μὲν τὰ πρῶτα πέντε ἔτη τῆς ἀρχῆς του ἐξεδίωξε τοὺς Ἀλαμαννοὺς ἐκ Γαλατίας, οἵτινες εἶχον κυ-

ριεύση ἐν αὐτῇ περὶ τὰς 60 πόλεις, καὶ κατώκισεν 160 χιλ. Γερμανοὺς ἐν Βρεττανίᾳ· εἶτα δὲ μεταβὰς εἰς Ἰλλυρίαν κατέβαλε τοὺς *Σαρμάτας*, βερβάρους τῆς μεσημβρινῆς Ῥωσίας, ἐν δὲ τῇ Θράκῃ τοὺς *Γαίτας*, ἐν δὲ τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ τοὺς ληστὰς τῆς Ἰσαυρίας καὶ Παμφυλίας, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ τοὺς *Βλέμμυνας* καὶ τέλος ἐξηνάγκασε τὸν βασιλεία τῆς Περσίας *Ναρσῆν* νὰ συνομολογήσῃ ἔντιμον εἰρήνην. Ἐπανελθὼν εἰς Θράκην κατώκισε πολλαχοῦ περὶ τοὺς 100000 *Βασταρνοὺς* (Γερμανικῆς φυλῆς) καὶ ἱκανοὺς Φράγκους ἐν τῷ Εὐξείνῳ· οἱ τελευταῖοι ὁμως μετὰ τινα χρόνον ἐπανῆλθον εἰς τὰς χώρας των δρώσαντες πάσας τὰς χώρας, δι' ὧν διῆλθον. Ἐπανελθὼν ὁ Πρόδος εἰς Ἰταλίαν ὑπεχρέωτε τοὺς στρατιώτας εἰρήνης εὐστῆς νὰ τραπῶσιν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς· τοῦτο ὁμως παρώργισεν αὐτοὺς καὶ ἡμέραν τινα ἔδολοφόνησαν αὐτὸν εὐρισκόμενον ἐν Παννονίᾳ, ἐκβιάσαντες τὰς θύρας τοῦ πύργου ἐν ᾧ διέμενον (Ὀκτώβρ. 282 μ. Χ.) καὶ ἐχειροτόνησαν αὐτοκράτορα τὸν *Κᾶρον* ἑπάρχον τῶν Πραιτωριανῶν.

Κᾶρος.—Ἐπὶ τῆς βραχείας αὐτοῦ ἀρχῆς ὁ Κᾶρος ἐνίκησε τοὺς Σαρμάτας ἐν Ἰλλυρίᾳ· καὶ τοὺς Πέρσας, ἐφονεύθη δὲ βληθεὶς ὑπὸ κεραυνοῦ, ἢ, ὡς ἄλλοι λέγουσιν, ὑπὸ νόσου (Δεκ. 283 μ. Χ.) καταλιπὼν τὸν θρόνον εἰς τοὺς δύο υἱοὺς του *Νουμεριανὸν* καὶ *Καρῖνον*.

Νουμεριανὸς καὶ Καρῖνος.—Ὁ Καρῖνος εὐρίσκειτο ἐν Ῥώμῃ, ὅτε ἀπέθανεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὁ δὲ Νουμεριανός, ὅστις συνώδευε τὸν πατέρα του ἐν τῇ πρὸς τοὺς Πέρσας ἐκστρατείᾳ, ἄμα ἀναρρηθεὶς αὐτοκράτωρ συνωμο-

λόγησεν εἰρήνην πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ ἐπανήρχετο εἰς Ἰταλίαν. Παθὼν ὁμως ἐξ ὀφθαλμίας ἐπορεύετο ἐγκεκλεισμένος ἐν φορείῳ, ἕως οὗ ἔφθασαν εἰς Χαλκηδόνα. Ἄλλ' ἐκεῖ δυσωδία τις ἐξερχομένη ἐκ τοῦ φορείου διεπίστωσε τὸν πρὸ πολλοῦ γενόμενον θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος, ὃν ἀπέδωκαν εἰς τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Ἄπερον (284). Τότε χειροτονεῖται αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ὁ ἐκ Διοκλείας τῆς Δαλματίας λαβὼν τὸ ὄνομα Διοκλητιανός, ὅστις εὐθὺς ἰδίᾳ χειρὶ φονεῖει τὸν Ἄπερον θέλοντα νὰ ἀπολογηθῆ καὶ ἐτοιμάζεται νὰ ἀντιταχθῆ κατὰ τοῦ Κερίνου ἐπερχομένου κατ' αὐτοῦ. Καὶ ἐνῶ ὁ Διοκλητιανός νικᾶται ἐν Μοισίᾳ, αἰφνης ὁ Κερῖνος δολοφονεῖται ὑπὸ τινος χιλιάρχου καὶ οὕτως ὁ θρόνος περιέρχεται εἰς τὸν Διοκλητιανόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Ἀπόλυτος μοναρχία.

Διοκλητιανός. — Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ κράτος ἠπειλεῖτο πανταχόθεν ὑπὸ ποικίλων ἐθνῶν, ἐν δὲ τῷ ἐσωτερικῷ ὑπὸ δεινῶν στάσεων. Ὅθεν ὁ Διοκλητιανός κρίνας ὅτι ἐν τριαύτῃ καταστάσει πραγμάτων δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ μόνος, ἐξέλεξε τὸ τρίτον ἔτος ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως συνάροντα τὸν Μαξιμιανὸν στρατηγὸν ἐξ Ἰλλυρίας, εἰς ὃν ἐνεπιστεύθη τὴν Ἰταλίαν, Ἀφρικὴν, Ἰσπανίαν, Γαλατίαν καὶ Βρεττανίαν μετὰ πρω-

τευούσης τῶν *Μεδιολάνων*, αὐτὸς δὲ ἐκράτησε τὴν Ἀνατολὴν μετὰ πρωτευούσης τῆς *Νικομηδείας*. Αἱ δύο δὲ αὐταὶ πόλεις ἐξελέγησαν ὡς πρωτεύουσαι, διότι ἔκειντο πλησιέστερον πρὸς τοὺς ἀπειλοῦντας τὸ κράτος βαρβάρους. Βλέπων ὁμως μετ' ὀλίγον χρόνον ὅτι οἱ κίνδυνοι τοῦ κράτους πολὺ ἀπεῖχον τοῦ νὰ ἐλαττωθῶσι, προέβη εἰς τὸν διορισμὸν δύο ἄλλων συναρχόντων, οἵτινες ὑπὸ τὸ ὄνομα *Καίσαρες* ἔμελλον νὰ ὦσι βοηθοὶ τῶν δύο ἐτέρων, καλουμένων πρὸς διάκρισιν *Αὐγούστων*. Εἰς μὲν λοιπὸν τὸν Διοκλητιανὸν προσετέθη ὡς *Καῖσαρ* ὁ ἐξ ἀφανοῦς γένους ἐν *Δακίᾳ* γεννηθεὶς *Γαλέριος*, λαβὼν τὰς παραδουναβίους χώρας, τὴν *Μακεδονίαν*, Ἑλλάδα καὶ Κρήτην μετὰ πρωτευούσης τοῦ *Σιρμιού*, πόλεως κειμένης ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν *Αὐστρουγγαρίαν* συνόρων τῆς *Σερβίας*, εἰς δὲ τὸν *Μαξιμιανὸν* ὁ ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου τῆς *Δαρδανίας* καταγόμενος *Κωνσταντῖος ὁ Χλωρός*, πατὴρ τοῦ μετέπειτα κύτοκράτορος *Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου*, λαβὼν τὴν *Γαλατίαν* καὶ *Βρεττανίαν* μετὰ πρωτευούσης τῆς *Αὐγούστης Τριβηρῶν* καὶ τοῦ ἐν *Βρεττανίᾳ Ἐβοράκου*. Διὰ τῆς συναρχίας ταύτης ἐνεκαινίσθη τὸ σύστημα τῆς *τετραρχίας* (293 μ. Χ.), χωρὶς ὁμως ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ κράτος νὰ ἀπολέσῃ τὴν ἐνότητα αὐτοῦ, διότι ὁ Διοκλητιανὸς ἐθεωρεῖτο ὑπέρτερος πάντων καὶ παρ' αὐτοῦ ἐλαμβάνοντο αἱ διαταγαί. Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ *Σύγκλητος* ὀνόματι μόνον ὑφίστατο, ἀφοῦ ἄλλως ἢ *Ῥώμη* ἔπαισε πλέον οὔσα πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Συγχρόνως δὲ ἡ αὐλὴ τοῦ Διοκλητιανοῦ ἔλαβεν ἀνατολικὴν χροιάν καὶ πομπὴν ἐξωτερικὴν. Ἴερὸν ἐκλήθη τὸ ἄτομον αὐτοῦ

ὡς καὶ πᾶσαι αἱ πράξεις αὐτοῦ, τὸν δὲ στέφανον ἐκ δάφνης ἀντικατέστησε τὸ διάλιθον διάδημα, ἡ δὲ χρυσοῦφαντος ἐσθῆς τὸν στρατιωτικὸν χιτῶνα.

Ὁ σκοπός, δ' ὃν ὁ Διοκλητιανὸς συνέστησε τὴν τετραρχίαν, ἐπήνεγκε τφόντι ἀγαθὰ διὰ τὸ κράτος ἀποτελέσματα· διότι ὁ μὲν Μαξιμιανὸς ἐξεδίωξε τοὺς Γερμανοὺς πέραν τοῦ Ῥήνου καὶ κατέστειλε τὴν στάσιν τῶν ἐν Γαλατίᾳ Βαγαυδῶν, ὁ δὲ Κωνσταντῖος ὁ Χλωρὸς κατενίκησε τοὺς Φράγκους καὶ ἐξεδίωξεν αὐτοὺς ἐκ Γαλατίας, καταβαλὼν ἅμα καὶ τὸν Ἄλεκτον, ὅστις διαδεχθεὶς τὸν Καραύσιον ἐνέμετο ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη τὴν Γαλατίαν ὡς ἡγεμὼν ἀνεξάρτητος· ὁ δὲ Διοκλητιανὸς κατέστειλε τὴν ἐν Αἰγύπτῳ στάσιν καὶ κατεδίωξεν αὐτόθι τοὺς Βλέμμυας μέχρι τῆς Αἰθιοπίας· τέλος ὁ Γαλέριος κατέβαλε πλείστους βαρβάρους παρὰ τὸν Δούναβιν καὶ ἠνάγκασε τοὺς Πέρσας νὰ παραχωρήσωσι πέντε ἐπαρχίας αὐτῶν πέραν τοῦ Τίγρητος. Ἡ δόξα ὁμῶς τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐπὶ τοῖς ἔργοις τούτοις μεγάλως μειοῦται ἐν τῇ ἱστορίᾳ διὰ τοῦ φοβερωτέρου πάντων καὶ τελευταίου κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοῦ, ὃν ἐκήρυξε διὰ διατάγματος ἐκδοθέντος ἐν Νικομηδείᾳ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 303 τῇ εἰσηγήσει τοῦ τραχέος καὶ ὠμοῦ συνάρχοντος αὐτοῦ Γαλερίου. Χιλιάδες ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐμαρτύρησαν κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον, διὸ καὶ αἰῶν τῶν μαρτύρων ὁ αἰὼν οὗτος ἐκλήθη. Πάντες οἱ συνάρχοντες ἐξετέλεσαν τὸ διάταγμα τοῦ διωγμοῦ, μόνος δὲ ὁ Κωνσταντῖος ἐδείχθη ἐπιεικέστερος πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τοὺς κατοικοῦντας ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοῦ διοικουμέναις ἐπαρχίαις. Διήρκεσε δὲ ὁ διωγμὸς οὗτος πέντε ἔτη καὶ κα-

τέπαυσε διὰ διατάγματος τοῦ Γαλερίου ἐτοιμοθανάτου ὄντος.

Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ κατὰ τῶν Χριστιανῶν διατάγματος (305) παρητήθη ὁ Διοκλητιανὸς καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ ἐν Σάλωνι ἀνάκτορά του· τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἐμιμήθη καὶ ὁ Μαξιμιανὸς καθὼς ἐν ἀρχῇ εἶχον συμφωνήσῃ. Τότε ἀνακηρύττονται Αὐγούστοι μὲν ὁ Γαλέριος καὶ Κωνσταντιος ὁ Χλωρός, Καίσαρες δὲ διορίζονται ὑπὸ τοῦ Γαλερίου ὁ Σεβῆρος λαβὼν τὴν Ἰταλίαν καὶ Ἀφρικὴν καὶ ὁ Μαξιμιανὸς λαβὼν τὴν Συρίαν καὶ Αἴγυπτον. Ἄλλ' ὁ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Διοκλητιανοῦ πρὸ πολλοῦ διατρίβων καὶ μεγάλως ὑπ' αὐτοῦ τιμώμενος υἱὸς τοῦ Χλωροῦ Κωνσταντίνος δυσαρεστηθεὶς διὰ τὴν τοιαύτην ἐκλογὴν τῶν Καισάρων φεύγει ἐκ Νικομηδείας πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ ὀλίγον χρόνον μετὰ ταῦτα ἀποθανόντος τοῦ πατρὸς του ἀνακηρύττεται ὑπὸ τοῦ στρατοῦ Αὐγούστος. Ὁ Γαλέριος ὁμῶς μὴ ἀναγνωρίσας αὐτὸν ἀναγορεύει Αὐγούστον τὸν Σεβῆρον, ὁ δὲ Κωνσταντίνος ἠρέσθη ἐπὶ τοῦ παρόντος συνετῶς φερόμενος εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Καίσαρος. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον χρόνον ἡ Ῥώμη βαρέως φέρουσα τὴν ἐγκατάλειψιν αὐτῆς ὡς πρωτεύουσας τοῦ κράτους ἐπανέστησε (306) καὶ ἀνακηρύττει Αὐγούστον τὸν υἱὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ Μαξιέντιον, ὅστις προσλαμβάνει καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ συνάρχοντα. Οὕτω δὲ τὸ κράτος ἔσχε συγχρόνως ἑπτὰ Αὐγούστους, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Διοκλήτιανοῦ ἐγκαινισθὲν σύστημα τῆς τετραρχίας ἐλάμβανε τὸν τύπον φοβεραῶς ἀναρχίας, οἷα ἐσημειώθη ἀνωτέρω ἐπὶ Γαλλιανοῦ (σελ. 204).

Πρῶτος τῶν ἑπτὰ τούτων Αὐγούστων ἐξέλιπεν ὁ Σε-

βῆρος παραδοθείς ὑπὸ τοῦ ἰδίου στρατοῦ τῷ Μαξεντίῳ, καθ' οὐ οὗτος εἶχεν ἐστρατεύσῃ τῇ διαταγῇ τοῦ Γαλερίου (307). ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἐξελέγη ὑπὸ τοῦ Γαλερίου ὁ *Φλάβιος Δικίνιος*. Δεύτερος δ' ἐξέλιπεν ὁ *Μαξιμιανός*, ὅστις ἐρίσας πρὸς τὸν υἱὸν Μαξέντιον ἀπῆλθεν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον γαμβρὸν αὐτοῦ ὄντα ἐπὶ τῇ θυγατρὶ *Φαύστῃ*. ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ἠναγκάσθη μετ' ὀλίγον χρόνον νὰ φονεύσῃ αὐτὸν ἐπιβουλεύσαντα τὴν ζωὴν καὶ τὸν θρόνον τοῦ (310). Τρίτος ἐξέλιπεν ὁ *Γαλέριος* ἀποθανὼν τὸ ἐπόμενον ἔτος (311) ὑπὸ νόσου. Οὕτω πάλιν τὸ κράτος εὑρέθη κυβερνώμενον ὑπὸ τεσσάρων, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστος ὑπέβλεπε τοὺς ἄλλους καὶ ἐκαραδόκει τὴν κατάλληλον στιγμὴν νὰ μείνῃ μονάρχης ἐξαφανίζων τοὺς λοιπούς. Τὴν ἀρχὴν ἐποίησεν ὁ *Μαξέντιος* ἐπιτεθείς κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου ἐν ἔτει 312. Ὁ Κωνσταντῖνος ἔχων στρατὸν ἀφωσιωμένον αὐτῷ καὶ συγκείμενον τὸν πλείστον ὑπὸ Χριστιανῶν, οὓς ἀναφανδὸν ὑπερήσπιζε καὶ ἐπροστάτευε κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πατρὸς καὶ τὰς συμβουλάς τῆς μητρὸς τοῦ *Ἐλένης* οὔσης χριστιανῆς, προλαβὼν τὸν Μαξέντιον κατῆλθεν εἰς Ἰταλίαν καὶ ἔφθασεν ἀκωλύτως εἰς τὰ πρόθυρα τῆς *Ῥώμης*. Ὁ ἀγὼν μεταξὺ Κωνσταντίνου καὶ Μαξεντίου δὲν ἦτο μόνον ἀγὼν περὶ τοῦ θρόνου ἀλλὰ καὶ περὶ κατισχύσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ τῆς εἰδωλολατρείας· διότι ὁ Μαξέντιος ἦν ὑπέρμαχος αὐτῆς καὶ τὸ πλείστον μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ συνέκειτο ἐκ δούλων καὶ εἰδωλολατρῶν ἀνερχομένων εἰς 100000 περίπου τριπλασίῳν κατὰ τὸ πλῆθος τῶν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἔνεκα τῆς μεγάλης ταύτης δυσαναλογίας ὁ Κωνσταντῖ-

νος ἐφαίνετο ἀθυμῶν καὶ σκεπτόμενος περὶ τῆς τύχης τοῦ πολέμου. Ἄλλ' αἰφνης ἐνῶ ἐκάθητο ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ περὶ τὴν μεσημβρίαν βλέπει ἐν τῷ οὐρανῷ φωτεινὸν μετέωρον ἐν σχήματι σταυροῦ μετ' ἐπιγραφῆς· «*Τούτω νικά*» (in hoc vinces). Τὸ μετέωρον τοῦτο ἐγένετο ὄρατὸν ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν στρατοπέδων, χαρὰ δὲ καὶ ἀγαλλίασις καὶ μέγα θάρρος κατέλαβε τὸν στρατὸν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐνῶ δὲ καὶ τὴν νύκτα ἔτι ὁ Κωνσταντίνος διηπόρει περὶ τῆς σημασίας τοῦ φανέντος σημείου, βλέπει κατ' ὄναρ τὸν Ἰ. Χριστὸν φέροντα ἐπ' ὤμων τὸν σταυρὸν καὶ παραγγέλλοντα αὐτῷ νὰ κατασκευάσῃ σημαίαν φέρουσαν τὸ σχῆμα τοῦ ἐν οὐρανῷ φανέντος σημείου καὶ οὕτω θέλει νικήσῃ τὸν ἐχθρόν. Τοῦτο ἐκτελέσας τὴν πρωΐαν ὁ Κωνσταντίνος καὶ ὀνομάσας τὴν σημαίαν ἐκείνην *Λάβαρον* ὤρμησε κατὰ τοῦ Μαξεντίου καὶ ἐνίκησε νίκην τελείαν. Ὁ Μαξέντιος φεύγων καὶ θελήσας νὰ διαβῆ ἔφιππος τὸν Τιβεριν, ὅπως διασωθῆ εἰς Ῥώμην, ἀπεπνίγη ἐν αὐτῷ. Το ἐπόμενον ἔτος κατατροπώνει καὶ ὁ Λικίνιος ἐν Ἀδριανουπόλει τὸν *Μαξιμίνον*, ὅστις μετ' ὀλίγον χρόνον ἀποθνήσκει ἐν Ἀσίᾳ. ἐνῶ παρσκευάζε κατ' αὐτοῦ νέας δυνάμεις.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαξεντίου καὶ Μαξιμίνου ὑπελείφθησαν δύο ἀνταγωνισταί, ὁ Λικίνιος καὶ ὁ Κωνσταντίνος, οἵτινες ἀπεφάσισαν νὰ διανεμηθῶσι τὸ κράτος ὁ μὲν Λικίνιος λαμβάνων τὴν Ἀνατολήν, ὁ δὲ Κωνσταντίνος τὴν Δύσιν· πρὸς πλείονα δὲ τοῦ συνδέσμου τούτου ἀσφάλειαν συνῆψαν καὶ ἐπιγαμίαν λαβόντος τοῦ Λικινίου τὴν ἀδελφὴν τοῦ Κωνσταντίνου *Κωνσταντίαν*. Ἄλλ' ὁ σύνδεσμος

οὗτος δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ. Ἀποβλέποντες ἑκάτερος πρὸς τὴν μοναρχίαν διέρρηξαν τὰς σχέσεις ἐν ἔτει 314, ἀλλὰ τῇ μεσολαβήσῃ τῆς Κωνσταντίας συνεβιάσθησαν καὶ ἦσαν ὁμονοοῦντες μέχρι τοῦ ἔτους 323, ὅτε ἡ φιλία ὀριστικῶς διεσπάσθη. Ἐν τῷ ἐπακολουθήσαντι πολέμῳ μεταξὺ ἀλλήλων ἠτᾶται ὁ Λικίνιος πρῶτον μὲν ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ εἶτα ἐν Χρυσοπόλει· συλληφθεὶς δὲ ἐν Νικομηδεῖα ἐξωρίσθη εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου μετὰ τινα χρόνον ἐθανατώθη τῇ διαταγῇ τοῦ Κωνσταντίνου. Οὕτω τὸ κράτος ὁλόκληρον περιέρχεται εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, ὅστις διὰ τὰς ἐξοχους αὐτοῦ πολιτικὰς ἀρετὰς δικαίως ἐκλήθη *Μέγας*.

Κωνσταντῖνος ὁ μέγας.— Ἐν ἡλικίᾳ 49 ἐτῶν μοναρχήσας ὁ Κωνσταντῖνος ἐπεξέτεινε τὴν προστασίαν αὐτοῦ ἐφ' ἅπαντας τοὺς ἀπανταχοῦ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους Χριστιανούς, παρασχὼν αὐτοῖς διὰ διατάγματος τὸ δικαίωμα τοῦ κτιζεῖν ναοὺς, λαμβάνειν μέρος εἰς τὰ τῆς πολιτείας ἀξιώματα κλπ. Ἄνεγνώρισεν εἰς τοὺς ἐπισκόπους δικαστικὴν ἐξουσίαν ἔν τε τοῖς θρησκευτικοῖς καὶ λοιποῖς πράγμασιν, ὅταν οἱ διάδικοι ποιῶσιν ἔκκλησιν εἰς τὸ φιλοδίκαιον αὐτῶν, καὶ ἀνεγνώρισε τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν μετὰ πάντων τῶν προνομίων ὅσα ἐκέκτηντο οἱ ἐθνικοὶ ἱερεῖς. Χωρὶς δὲ νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τῶν εἰδῶλων ἴστατο μετέωρος μεταξὺ τῶν δύο θρησκευμάτων καὶ μόνον περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἐδέχθη τὸ βάπτισμα. Ἐφρόντιζε δὲ ὅπως ἅπαν τὸ κράτος ἀπολαύῃ καὶ ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης ὡς ἀπῆλαυε τῆς πολιτικῆς· διὰ τοῦτο μετὰ λύπης εἶδε τὴν πρώτην ταραττομένην συνεπίαι

τῆς εἰρετικῆς δοξασίας, ἦν ὁ Ἄρειος πρεσβύτερος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπρέσβευε κηρύττων τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν κτίσμα, γεννηθέντα ὑπὸ τοῦ Πατρὸς πρὸ τῶν λοιπῶν κτισμάτων οὐχὶ δὲ ὁμοούσιον αὐτῷ. Διὸ συνεκάλεσεν ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐν Νικαίᾳ (325), ἧτις ἐκ 318 πατέρων συγκειμένη κατέδικασε καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν Ἄρειον καὶ τοὺς συμφρονοῦντας αὐτῷ καὶ ἐκήρυξεν ὁμοούσιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί. Δυστυχῶς ὁμως ἡ αἵρεσις αὕτη ἐπὶ μακρὸν ἔτι ἐτάραξε τὴν ἐκκλησίαν λαβοῦσα ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μεγάλας διαστάσεις.

Ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον ὁ Μ. Κωνσταντῖνος πεισθεὶς εἰς τὰς εἰσηγήσεις τῆς δευτέρας αὐτοῦ συζύγου Φαύστης ἐφόνευσε τὸν ἐκ τῆς πρώτης συζύγου ἀγαθὸν καὶ ἐνάρετον υἱὸν τοῦ Κρίσπου στερησας οὕτω τὸ κράτος ἀξιωματικῶς διαδοχοῦ. Ἀνακαλύψας ὁμως βραδύτερον ὅτι αἱ κατὰ τοῦ Κρίσπου κατηγορίαι τῆς Φαύστης ἦσαν συκοφανταίαι γενόμεναι ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐξασφαλισθῇ ὁ θρόνος εἰς τοὺς ἰδίους αὐτῆς υἱοὺς ἐφόνευσε τὴν Φαύσταν καὶ τὸν δεκαετῆ ἀνεψιὸν τοῦ Λικινιανὸν υἱὸν τῆς Κωνσταντίας καὶ τοῦ Λικινίου.

Πρὶν δὲ ἀφοσιωθῆ εἰς τὴν τοῦ κράτους διοργάνωσιν, ἐπεχείρησεν ἔργον σπουδαιότατον, τὴν ὀριστικὴν δηλ. μετάρθεσιν τῆς ἑδρας τοῦ κράτους ἀλλαγῆ πρὸς συντονωτέραν ἐπίβλεψιν τῶν ὀρίων αὐτοῦ. Ὡς τοιοῦτον δὲ τόπον ἐξέλεξε κατὰ πρῶτον τὴν τοποθεσίαν τῆς ἀρχαίας Τροίας· ἀλλ' εἶτα ἰδὼν τὴν στρατηγικωτάτην θέσιν τοῦ Βυζαντίου δεσποζόντος τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Προποντίδος ἔκτι-

σε τὴν πόλιν αὐτῆι, περιβαλὼν αὐτὴν διὰ τείχους καὶ κοσμήσας διὰ λαμπρῶν οἰκοδομῶν καὶ ναῶν. Εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἔδωκεν ἅπαντα τὰ προνόμια τῶν τῆς Ῥώμης κατοίκων ὀνομάσας αὐτὴν *νεάν Ῥώμην* καὶ ἐτέλεσεν ἐπισήμως καὶ ἐν πάσῃ μεγαλοπρεπείᾳ καὶ λαμπρότητι τὰ ἐγκαίνια τῇ 11 Μαΐου τοῦ ἔτους 330. Οἱ σύγχρονοι πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ὠνόμασαν τὴν νεάν πόλιν *Κωνσταντινούπολιν*. Ταῦτοχρόνως δὲ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἐλένη εὗρισκε τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἔθετε τὰ θεμέλια τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐπεχείρησε τὴν πολιτικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ κράτους, ἧς βᾶσις ὑπῆρξεν ἡ διάκρισις τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἀρχῆς. Διήρξε τὸ κράτος εἰς τέσσαρας μεγάλας ἐπαρχίας, ὑποδιαιρέσας ἑκάστην εἰς διοικήσεις καὶ ὑποδιοικήσεις. Πρὸς τῷ πολιτικῷ ἐπάρχῳ ἑκάστης ἐπαρχίας ὑπῆρχε καὶ ἰδιαίτερος ἀρχιστράτηγος τῆς ἐν αὐτῇ στρατιωτικῆς δυνάμεως μετὰ ὀκτὼ στρατηγῶν τοῦ ἵππικοῦ καὶ πεζικοῦ στρατοῦ, οὗ μέρος μὲν ἐστάθμευεν ἐν ταῖς κυριωτέραις πόλεσι τῆς ἐπαρχίας καὶ οὗτοι ἑκαλοῦντο *Παλατῖνοι*, μέρος δὲ εἰς τὰ σύνορα καὶ οὗτοι ἑκαλοῦντο *Συνοριακοί*. Μετὰ τοῦτο μετερρύθμισε τὰ τῆς αὐλῆς ἀξήσας τὰ πρόσωπα τῆς αὐλικῆς ὑπηρεσίας, ἀπονείμας αὐτοῖς διαφόρους τίτλους εὐγενείας· τούτων δὲ προϊστάντο ἑπτὰ ἀποτελοῦντες τὸ *ἱερόν συνέδριον*, ὅπερ ἐξήσκει τῇ συνδρομῇ τοῦ Αυτοκράτορος τὸ νομοθετικὸν ἔργον. Ἐνέκα δὲ τῆς ἀξήσεως τῶν δαπανῶν ἠῦξησης τὸν τοῦ ἐπιτηδεύματος φόρον (χρυσάργυρον)

ὡς καὶ τὸν κτηματικὸν ὄρισας νὰ γίνηται νέα ἀπογραφή τῶν κατοίκων κατὰ πᾶν 15 ἔτος, ἐξ οὗ ἡ ἀρχὴ τῶν Ἰγδικτιῶνων, ἣτις τότε ἀντικατέστησε τὴν κατ' Ὀλυμπιάδας χρονολογίαν.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν Γότθων καὶ Σαρματῶν. Ἄλλ' ὅ,τι διὰ μυρίων κόπων καὶ μόχθων καὶ διὰ πολλῆς αἱματοχυσίας κατώρθωσε, τὴν ἐνότητα δηλ. τοῦ κράτους, αὐτὸς οὗτος διέσπασε, διανείμας τὸ κράτος εἰς τοὺς τρεῖς ἐκ τῆς Φαύστης υἱούς του *Κωνσταντῖνον*, *Κωνσταντῖον* καὶ *Κώνσταντα*. Δύο δὲ ἔτη μετὰ τοῦτο παρασκευαζόμενος νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν ἀπέθανεν ἐν Νικομηδείᾳ (21 Μαΐου 337) ἀφοῦ πρῶτον ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Εὐσεβίου. Οἱ υἱοὶ αὐτοῦ μετήνεγκον τὸ σῶμα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν χρυσῇ λάρνακι καὶ ἐτέλεσαν μεγαλοπρεπεστάτην αὐτοῦ κηδείαν. Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν παραβλέπουσα τὰ σφάλματα, εἰς ἃ ἐκ πολιτικῶν λόγων περιέπεσε καὶ ἀποβλέπουσα εἰς τοὺς ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀγῶνας αὐτοῦ κατέταξε μεταξὺ τῶν ἀγίων καὶ πανηγυρίζει τὴν μνήμην αὐτοῦ τε καὶ τῆς μητρὸς του Ἑλένης τὴν 21 Μαΐου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου
καὶ οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες
τοῦ Δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Κωνσταντῖος, Κωνσταντῖνος καὶ Κώνστας.—Οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ ἀνακηρυχθέντες Αὐγούστοι πρῶτον μὲν ἐφόνευσαν τοὺς δύο ἐπιζήσαντας ἀδελφοὺς τοῦ πατρὸς αὐτῶν μεθ' ἀπάντων τῶν τέκνων αὐτῶν πλὴν δύο, τοῦ *Γάλλου* καὶ τοῦ *Ἰουλιανοῦ*, σωθέντων ὑπὸ τινος ἐπισκόπου. Εἶτα δὲ διενεμήθησαν τὸ κράτος πρὸς ἀλλήλους· ἀλλ' ὁ μεγαλείτερος δὲν ἔμεινε τόσον εὐχαριστημένος ἐκ τῆς μερίδος τὴν ὁποίαν ἔλαβε. Διὸ ἐπιτεθείς κατὰ τοῦ Κωνσταντος ἠττάται ἐν Ἀκυληίᾳ καὶ φονεύεται ὑπ' αὐτοῦ (340· τὴν αὐτὴν τύχην ἔλαβε καὶ ὁ Κώνστας (350) πολεμῶν κατὰ τοῦ *Μαγνεντίου* Φράγκου τὸ γένος, ὅστις εἶχε κηρυχθῆ ἐν Γαλατίᾳ Αὐγούστος ἀναγνωρισθεὶς καὶ καὶ ὑφ' ὅλης τῆς Δύσεως. Ὁ Κωνσταντῖος, ὅστις ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ἐπολέμει πρὸς τοὺς Πέρσας, μαθὼν τὴν στάσιν τοῦ Μαγνεντίου καὶ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντος συνδιαλλάττεται πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ σπεύδει εἰς τὴν Δύσιν, ὅπως τιμωρήσῃ τὸν ἀποστάτην. Οἱ δύο στρατοὶ συνητηθήσαν ἐν *Μούρσα* τῆς Παννονίας κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 351, ἐνθα ἠττηθεὶς ὁ Μαγνέντιος ἀπεσύρθη εἰς Ἀκυληίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Γαλατίαν· αὐτόθι δὲ ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν ζωὴν αὐτοῦ γενόμενος αὐτόχειρ (353).

Ὁ Κωνσταντῖος πρὶν ἔτι ἀπέλθῃ ἐξ Ἀνατολῆς ἀφῆκεν

αὐτόθι ἀντικαταστάτην ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ Καίσαρος τὸν ἕτερον τῶν ῥωθέντων ἐξαδέλφων Γάλλον, ἵνα ὑπερασπίζη τὸ κράτος κατὰ τῶν Περσῶν, ἀλλ' ἐκείνος ἀπεστάτησεν. Ὁ Κωνστάντιος τότε καλέσας αὐτὸν ὑπὸ τὸ πρόσχημα συνδιαλλαγῆς ἐφόνευσε διὰ δόλου αὐτόν, ἐξώρισε δὲ καὶ τὸν ἕτερον ἀδελφὸν Ἰουλιανὸν εἰς Ἀθήνας. Αὐτόθι δὲ ὁ Ἰουλιανὸς ἐπέκυψεν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας ἀναστρεφόμενος πάντοτε μετὰ φιλοσόφων τὸ αὐτό, ὡς ἐκείνοι, ἰμάτιον ἐνδεδυμένος καὶ τρέφων ἀτημέλητον καὶ μακρὸν πώγωνα. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ὁ Κωνστάντιος πειθόμενος εἰς τὰς προτροπὰς τῆς συζύγου του *Εὐσεβίας* ἀνεκάλεσεν αὐτὸν καὶ τῷ ἀνέθηκε τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὁρίων τοῦ κράτους κατὰ τῶν Φράγκων, Σαξόνων καὶ Ἀλαμαννῶν, οἵτινες εἰς πολλὰς χιλιάδας ἀνερχόμενοι διέβησαν τὴν Ῥῆνον καὶ ἠρήμωσαν τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Γαλατίας. Ὁ Ἰουλιανὸς 24έτης μόλις τὴν ἡλικίαν καὶ μέχρι τοῦδε εἰς φιλοσοφικὰς μόνον μελέτας ἀσχοληθεὶς ἠδυνήθη εὐφυέστατος ὢν ἐντὸς ἑξαμήνου διαστήματος οὐ μόνον τὴν τακτικὴν τοῦ πολέμου νὰ μάθῃ, ἀλλὰ καὶ πολλῶν στρατηγῶν ὑπέρτερος νὰ ἀναδειχθῇ, κατατροπώσας τοὺς βαρβάρους καὶ ἀπαλλάξας τὴν Γαλατίαν τῆς παρουσίας αὐτῶν καὶ καταστήσας πάλιν τὸν Ῥῆνον ὄριον τοῦ κράτους. Τὰ τρόπαια ταῦτα δὲν ἀφῆκαν τὸν Κωνστάντιον ἡσυχον· διὸ ἐσκέφθη καὶ τοῦ ἐξαδελφου τούτου νὰ ἀπαλλαγῇ μεταχειριζόμενος τὸν δόλον, ὃν καὶ διὰ τὸν Γάλλον μετεχειρίσθη. Ὅθεν ἀνακαλεῖ αὐτὸν ἐκ Γαλατίας μετὰ τοῦ ἡμίσεος στρατοῦ του ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἔχει ἀνάγκην αὐτοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, καθ' ὧν τότε

ἐπολέμει. Ἄλλ' ὁ στρατὸς ἀρνήθεις νὰ ὑπακούσῃ ἀναγορεύει τὸν Ἰουλιανὸν Αὐγούστον (360)· τότε δὲ ὁ Κωνσταντῖος συνομολογήσας εἰρήνην πρὸς τοὺς Πέρσας παρεσκευάσθη νὰ ἐπέλθῃ, κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ· ἀλλ' ὁ θάνατος ἐπελθὼν (Ὀκτ. 361) ἀπήλλαξεν αὐτὸν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.

Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης.—Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίου ἀναγνωρίζεται καὶ ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν λεγεῶνων ὁ Ἰουλιανὸς αὐτοκράτωρ καὶ γίνεσθαι ἐν Κωνσταντινουπόλει δεκτὸς μετὰ μεγάλων τιμῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος φέρει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ὄνομα παραβάτης καὶ ἀποστάτης, διότι καίπερ ἐκ γονέων Χριστιανῶν γεννηθεὶς καὶ ἐν τῇ Χριστιανικῇ πίστει ἀνατραφεὶς, ὅμως κατελήφθη ὑπὸ ζωηροῦ ἔρωτος πρὸς τὴν λατρείαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν ἐν Ἀθήναις διατρίβων· γενόμενος δὲ νῦν αὐτοκράτωρ ἐπεχείρησε τὴν ἀνασύστασιν τῆς λατρείας αὐτῶν καὶ ἐκήρυξε τὴν εἰδωλολατρείαν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τοῦ κράτους. Πάντες ὅσοι μετ' αὐτοῦ ἔθυον τῷ Διὶ καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ καὶ τοῖς λοιποῖς τοῦ Ὀλύμπου θεοῖς ἐτύγχανον παρ' αὐτοῦ μεγίστης εὐνοίας καὶ ἀξιομάτων, τούναντίον δὲ οἱ Χριστιανοὶ ἀπώλεσαν τὰς ἐν τῷ στρατῷ καὶ τῇ πολιτείᾳ θέσεις των καὶ παντοιοτρόπως κατεφρονούντο καλούμενοι πρὸς ἐμπαιγμὸν *Γαλλιλαῖοι* καὶ *Ναζωραῖοι*. Ἀπηγόρευεν αὐτοῖς τὴν σπουδὴν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης, δὲν ἐκήρυξεν ὅμως κατ' αὐτῶν συστηματικὸν διωγμὸν ὅμοιον πρὸς τοὺς προγεγεσμένους, ἀφήσας αὐτοὺς ἐλευθέρους νὰ προσέλθωσιν οἰκείᾳ θελήσει εἰς τὴν ἔθνικὴν λατρείαν ἀναγνωρίσαντες τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς θρησκείας ταύτης, ἣν ἐ-

νεκαίνιζε διὰ διατάγματος. Ἄλλ' εὐτυχῶς δὲν ἔζησε πολὺν χρόνον ὅπως ἴδη συντελούμενον τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ἀναγκασθεὶς νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐπὶ τοὺς Πέρσας ἠγωνίσθη μὲν γενναίως καὶ ἐνίκησεν αὐτούς, ἀλλ' ἐτραυματίσθη βαρέως καὶ ἀπέθανεν (Ἰούν. 363). Λέγεται δὲ ὅτι ἀποθνήσκων ἔλαβεν αἷμα ἐκ τῆς πληγῆς αὐτοῦ καὶ σκορπίσας αὐτὸ πρὸς τὸν ἀέρα ἀνέκραξε· «*Νενίκηκας Χριστέ, κορέσθητι Ναζωραΐε!*» Μετὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐκλείπει καὶ ἡ γενεὰ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

Ἰοβιανός.—Ὁ στρατὸς εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀναγορεύει αὐτοκράτορα τὸν Ἰοβιανὸν ἓνα τῶν ἀξιωματικῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, ὅστις συνωμολόγησεν αἰσχρὰν πρὸς τοὺς Πέρσας εἰρήνην καὶ ἀνεκάλεσε τὰ περὶ Χριστιανῶν διατάγματα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς ἀχρηστίαν περιελθόντα ἐπὶ Ἰουλιανοῦ. Ἄλλ' ἐνῶ ἐπανήρχετο εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπέθανεν ἐν Βιθυνίᾳ (Φεβρ. 364), ὁ δὲ στρατὸς προσήνεγκε τὸν θρόνον εἰς τὸν γενναῖον στρατηγὸν *Σαλλούστιον Σεκοῦνδον*, ὅστις μὴ δεχθεὶς ὑπέδειξε τὸν ἐκ Παννονίας *Οὐάλεντινιανὸν*, ὃν ἀνευφήμησεν ὁ στρατὸς Αὐγουστον ἐν Νικαίᾳ.

Οὐάλεντινιανός καὶ **Οὐάλης.**—Ὁ Οὐάλεντινιανός ἐξ ἀφανοῦς γένους καταγόμενος μετὰ ἓνα μῆνα ἀνέδειξε συναύγουστον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ *Οὐάλερτα* ἀναθεὶς αὐτῷ τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς μετὰ πρωτεύουσας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αὐτὸς κρατήσας τὴν Δύσιν μετὰ πρωτεύουσας τῶν Μεδιολάνων. Αὕτη δὲ εἶναι ἡ πρώτη ὀριστικὴ διαίρεσις τοῦ κράτους εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν συνεπαγαγοῦσα ἤδη καὶ τὴν διάκρισιν ἰδίων

συμφερόντων καὶ ἰδίας ἱστορίας ἐν τῷ μέλλοντι, διασπασθείσης ἐντελῶς τῆς ἐνότητος. Εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην προέβη ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἕνεκα τῶν κινδύνων, οὓς τὸ κράτος διέτρεχε προσβαλλόμενον πανταχόθεν ὑπὸ ποικιλῶν βαρβάρων, καθ' ὧν ἅπαντα τὸν βίον αὐτῶν ἀμφοτέροι κατανάλωσαν. Καὶ ἐν μὲν τῇ Δύσει ὁ Οὐαλεντινιανὸς διεξήγαγεν ἐπὶ 12 ἔτη κατὰ συνέχειαν πολέμους κατὰ τῶν Φράγκων, Ἀλαμαννῶν, Βουργουνδίων, Πίκτων, Σκώτων, Κουάδων καὶ Σαρματῶν, ἐν δὲ τῇ Ἀφρικῇ κατὰ τῶν Μαυριτανῶν διὰ τοῦ στρατηγοῦ Θεοδοσίου πατρὸς τοῦ βραδύτερον μοναρχήσαντος Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου. Διὰ τῆς γενναιότητος καὶ τῆς στρατηγικῆς αὐτοῦ τέχνης ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἠδυνήθη ἀληθῶς νὰ προσυλλάξῃ ἀκέραια τὰ ὅρια τοῦ κράτους καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ προσωρινῶς τὴν ἡσυχίαν. Ἐπελθούσης ὁμως αὐτῷ ἀφθόνου αἱμορραγίας ἐξ ὑπερβολικῆς ὀργῆς ἀπέθανε (Νοέμβρ. 375) καὶ κατὰ συνέπειαν τὸ σχέδιον αὐτοῦ τοῦ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀρχαίαν αἰγλὴν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ὀνόματος μεταξὺ τῶν γειτόνων λαῶν ἐματαιώθη. Ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ ὁ Οὐάλης εἶχε νὰ ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τοὺς Γότθους, οἵτινες εἰσώρμησαν εἰς τὸ Ἀνατολικὸν κράτος διωκόμενον ὑπὸ τῶν πολλῶν φοβερωτέρων αὐτῶν *Οὐγγῶν*, οἵτινες κατὰ μυριάδας ἐξορμήσαντες ἀπὸ τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῶν ποταμῶν Βόλγα καὶ Οὐράλη ἐτράπησαν πρὸς τὴν Δύσιν, τὸν φόρον καὶ τὸν τρόπον ἐνσπείροντες πᾶσι τοῖς λαοῖς διὰ τῆς χώρας τῶν ὁποίων διήρχοντο. Πρῶτοι δὲ οἱ Γότθοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑπομείνωσι τὴν ἐπιδρομὴν αὐτῶν κατοικοῦντες ἐν *Σαρματία* (τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσίᾳ)

εἰς δύο μοίρας ὄντες διηρημένοι, ὧν οἱ μὲν ἐκεῖθεν τοῦ Δνει-
στέρου ποταμοῦ κατοικοῦντες ἐκαλοῦντο *᾽Οστρογόθιοι* οἱ
δ' ἐντεῦθεν *Βησιγόθιοι*. Ἐκ τούτων οἱ Βησιγόθιοι ἐζήτη-
σαν ἄσυλον ἐν τῷ Ἀνατολικῷ κράτει παρὰ τοῦ Οὐάλεντος
ὅστις δεχθεὶς κατώκισεν αὐτοὺς ἐν Θράκῃ ἐπὶ τῷ ὄρῳ νὰ
ἀσπασθῶσι τὸν Ἀρειανισμόν, ὃν αὐτὸς ἐπρέσβευε καὶ ἐ-
προστάτευεν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον χρόνον πιεζόμενοι δεινῶς
ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπάρχων ἐπανεστήσαν καὶ ἐνίκησαν τὸν
κατ' αὐτῶν ἐπελθόντα Οὐάλεντα παρὰ τὴν Ἀδριανού-
πολιν κατὰ κράτος, φονεύσαντες καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον καύ-
σαντες τὴν καλύβην εἰς ἣν εἶχε καταφύγη (378).

Θεοδόσιος ὁ μέγας. — Ὁ ἐν τῇ Δύσει μετὰ τὸν τοῦ
θάνατον Οὐαλεντινιανοῦ ἀναρρηθεὶς Αὐγούστος *Γρατιανὸς*
μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ *Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ Β'* ἀνηγό-
ρευσε Αὐγούστον τῆς Ἀνατολῆς τὸν *Θεοδόσιον* υἱὸν τοῦ
προμνημονευθέντος γηραιοῦ στρατηγοῦ Θεοδοσίου. Οὗτος
ὀρμώμενος ἐκ Θεσσαλονίκης ἐξηκολούθησε τὸν κατὰ τῶν
Βησιγόθων πόλεμον καὶ περιήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὸσαύτην
στενοχωρίαν, ὥστε ἐζήτησαν εἰρήνην ὑποσχόμενοι εἰς τὸ
ἐξῆς τὴν φιλίαν καὶ συμμαχίαν αὐτῶν κατοικήσαντες ἐν
Θράκῃ καὶ ἐν Μοισίᾳ. Ἐκλιπόντων δὲ μετὰ τινα ἔτη τῶν
ἐν τῇ Δύσει αὐτοκρατόρων *Γρατιανοῦ* καὶ *Οὐαλεντινιανοῦ*
τοῦ *Β'* τοῦ μὲν φονευθέντος ὑπὸ τοῦ ἐν Βρεττανίᾳ ἀπο-
στάντος *Μαξίμου* ἐν ἡλικίᾳ 24 ἐτῶν (Αὐγ. 383), τοῦ δὲ
ὑπὸ τοῦ ἐν Γαλατίᾳ στρατηγοῦ Ἀρβογάστου ἐν ἡλικίᾳ
21 ἐτῶν (395), περιῆλθε πάλιν, ἀλλ' ἐπ' ὀλίγον χρόνον,
ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἡ Δύσις ὑπὸ τὸ σκῆπτρον ἑνὸς μονάρχου,

τοῦ Θεοδοσίου, ὅστις ἐκλήθη καὶ *Μέγας* διὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ κατὰ τῶν βαρβάρων ἀγῶνας.

Ὁ Μ. Θεοδοσίος εἶχεν ἀσπασθῆ τὸν Χριστιανισμὸν ἐνωρίτατα καὶ ἐπροστάτευσεν αὐτὸν οὐ μόνον κατὰ τῶν ἐθνικῶν ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν Ἀρειανῶν, καταργήσας διὰ διατάγματος ἐπὶ ποινῇ θανάτου τὰς θυσίας τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ πάσας τὰς ἐθνικὰς ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις, ἐν αἷς καὶ τοὺς μέχρι τῶν χρόνων τούτων τελουμένους Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας (394). Ἀφῆρσεν ἀπὸ τῶν Ἀρειανῶν πάσας τὰς ἐκκλησίας καὶ λοιπὰ ἱερὰ τεμένη, ἅτινα ὁ Ἀρειανίζων Οὐάλης εἶχεν ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν ὀρθοδόξων συμπαραστατούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ τότε ἐπὶ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως καθημένου *Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ*. Ὁ Θεοδοσίος ὑπῆρξε καὶ ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ ὁ ὑποβλήθεις εἰς ἐκκλησιαστικὴν ποινὴν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῶν Μεδιολάνων *Ἀμβροσίου* ἕνεκα τῆς διὰ διατάγματος αὐτοῦ γενομένης ἐν Θεσσαλονίκῃ σφαγῆς 7000 κατοίκων διὰ στάσιν. Δὲν ἐπετράπη δηλ. αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου νὰ κοινωνήσῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων, εἰμὴ ἀφοῦ πρῶτον δημοσίᾳ ἐνώπιον πολλοῦ λαοῦ κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Χριστουγέννων μετενόησε καὶ ἔλαβε τὴν ἄφεσιν τοῦ ἁμαρτήματος.

Ὁ Μέγας Θεοδοσίος ἀπέθανεν ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐν τῇ Δύσει αὐτοκράτορος Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ Β'. ἐν Μεδιολάνοις ἐξ ὑδρωπος (Ἰαν. 395). Καλεῖται δὲ ὑπὸ τινων ἱστορικῶν ὁ ἔσχατος αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων, διότι μετ' αὐτοῦ παύει καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Δυ-

τικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἄρχεται ἡ ἱστορία τῆς καταλύσεως καὶ ὑποδουλώσεως αὐτοῦ εἰς τοὺς βαρβάρους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Κατάλυσις τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Ὀγδοήκοντα καὶ ἕν ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου κατελύετο ὀριστικῶς τὸ δυτικόν Ῥωμαϊκὸν κράτος. Παρῆλλον δὲ τὰ ἔτη ταῦτα ἐν διηνεκεῖ πάλῃ κατὰ τῶν βορείων λαῶν, οἵτινες κατελάμβανον ἀνὰ μίαν τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους καὶ ἐγκαθιδρύνοντο ἐν αὐταῖς ὡς κυρίαρχοι. Καὶ ὅτε μὲν ἀπέθνησκεν ἐν τῇ Δύσει ὁ τοῦ Θεοδοσίου υἱὸς Ὀνώριος (423), πέντε κράτη ἦσαν ἰδρυμένα ἐν Βρεττανίᾳ, Γαλατίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Ῥώμη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ὑπέστη τριήμερον λεηλασίαν ὑπὸ τῶν Γότθων ἡγουμένου τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ἀλαρίχου, ὅστις πρὸ τούτου εἶχεν ἐπιχειρήσῃ δεινὴν μετ' αὐτῶν λεηλασίαν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, Θεσσαλίαν καὶ Θράκην ἐπωφεληθεὶς ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρείου στρατηγοῦ τοῦ Ὀνωρίου Στιλίχωνος.

Ὀλίγα δὲ ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὀνωρίου ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ οἱ μὲν Βάνδαλοι τῆς Ἰσπανίας ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Γιζέριχον ἰδρυσαν ἐν Ἀφρικῇ τὸ Βαρδαλικὸν κράτος (429), οἱ δὲ Οὔννοι ὑπὸ τὸν Ἀτίλαν,

ὅστις ἐκάλει ἑαυτὸν *θείαν μάστιγα*, καταδιωχθέντες ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ καὶ βραδύτερον αὐτοκράτορος *Μαρκιανοῦ* διέβησαν τὸν Ῥήνον, δηώσαντες τὴν Γερμανίαν, Ἑλβετίαν καὶ Γαλατίαν. Καίπερ δὲ ἡττηθέντες ἐν τοῖς *Καταλανικοῖς πεδίοις* (451) ἐπῆλθον ὁμως τὸ ἐπόμενον ἔτος κατὰ τῆς Ἰταλίας καὶ λεηλατήσαντες αὐτὴν μόλις ἐπέισθησαν ὑπὸ τοῦ Λέοντος πάπα Ῥώμης διὰ πολλῶν πρκαλήσεων καὶ χρυσίου νὰ μὴ προσβάλωσι τὴν Ῥώμην. Ὅτε δὲ ὀλίγον χρόνον μετὰ ταῦτα (455) ἀποθνήσκοντος τοῦ Ἀττίλᾶ διεσκορπίθησαν οἱ Οὐννοι, οἱ μὲν Ὀστρογόθοι κατέλαβον ὀριστικῶς τὴν Παννονίαν, οἱ δὲ Γεπίδοι τὴν Δακίαν, οἱ Ἀλαμαννοὶ καὶ Βρυαροὶ τὰς μεταξὺ τοῦ Ἰστρου καὶ τῶν Ἰταλικῶν Ἄλπεων ἐπαρχίας, δὲν ὑπελείπετο εἰς τοὺς τελευταίους αὐτοκράτορας τῆς Δύσεως πρὸς μόνην ἢ Ἰταλίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ οἱ βάρβαροι λαοὶ ἦγον καὶ ἔφερον τοὺς αὐτοκράτορας. Ἀξιομνημόνευτος δὲ εἶναι ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους γενομένη ἄλωσις καὶ δεκατετραήμερος λεηλασία τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν Βυρδάλων τῆς Ἀφρικῆς, οἵτινες κατέστρεψαν ἅπαντα τὰ καλλιτεχνήματα αὐτῆς (Βυρδαλισμὸς) καὶ ἀπῆλθον εἰς Ἀφρικὴν συναποκομίζοντες πλῆθος αἰχμαλώτων καὶ καλλιτεχνημάτων. Ἡγωνίσθησαν μὲν οἱ αὐτοκράτορες τῶν τελευταίων χρόνων νὰ διασώσωσι τὰ ὀλίγα ἐναπομεινάντα λειψύων τοῦ κράτους, ἀλλ' οἱ ἀγῶνες αὐτῶν ὑπῆρξαν ἀνωφελεῖς. Ὁ τελευταῖος δεκαπενταέτης αὐτοκράτωρ *Ῥωμύλος Αὐγουστούλος* καθρέθη κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 476 ὑπὸ τῶν Γερμανῶν μισθοφόρων στρατιωτῶν καὶ ἀνεβίβασαν εἰς τὸν

θρόνον τῆς Ῥώμης τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Ὀδοακρον ὑπὸ
τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως καὶ ἱδρυσαν τὸ μετὰ ταῦτα ἀ-
κμάσαν ἐν Ἰταλίᾳ Γοτθικὸν κράτος.

ΤΕΛΟΣ.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

<i>Ἐν</i>	<i>σελ.</i>	<i>στίχ.</i>	<i>ἀντὶ</i>	<i>ἀνάγνωθι</i>
»	39	19	<i>ε-ξήγειρε</i>	<i>ἐξ-ήγειρε</i>
»	92	24	<i>κατῆλθον</i>	<i>κατῆλθεν</i>
»	95	1	<i>Μούμμιος</i>	<i>Μόμμιος</i>
»	»	27	<i>τῆς</i>	<i>τῶν</i>
»	97	1	<i>τοῦ Καρχ.</i>	<i>τοῦ γ'. Καρχ.</i>
»	»	3	<i>αὐτῶν</i>	<i>αὐτῶν</i>
»	117	1	<i>Δ'. Μιθριδ.</i>	<i>Α'. Μιθρ.</i>
»	119	27	<i>δούλος</i>	<i>δοῦλος</i>
»	120	25	<i>τοῦ Σύλλαν</i>	<i>τοῦ Σύλλα</i>
»	130	23	<i>ἄς</i>	<i>ἄς</i>
»	173	17	<i>συνωμία</i>	<i>συνωμοσία</i>

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000082914

ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΔΕΛΦ. Σ. ΝΟΤΑΡΗ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΑΙ ΚΑΙ ΕΚΔΟΤΑΙ.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΣΕΡΓΙΑΔΟΥ Γ. δ.φ. Γραμματική τεύχος Α'	Τρ.	3
" " " " " Β'	"	5
ΣΕΡΓΙΑΔΟΥ Γ. Γεω. Ιστορία ε'ιδ. Β'	"	1 50
" " " " " Β'	"	2 50
" " " " " Γ'	"	3
ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ Γ. Γεωγρ. ε'ιδ. Β' τεύχ. Α'	"	3
ΠΕΤΣΟΠΟΥΛΟΥ Δ. ΛΥΓΙΑ Μ. ΚΑΡΑΤΣΑ Γ. Β' τεύχ. Α'	"	3
" " " " " Β'	"	5
ΒΕΛΛΗ ΕΜ. Γεωγραφία ε'ιδ. Β'	"	5
ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ Α. ΒΑΦΕΙΑΔΟΥ Ν. Γεωγρ. τεύχ. Α'	"	3
" " " " " Β'	"	4
" " " " " Γ'	"	5
ΓΕΝΙΔΟΥΝΙΑ Ι. Καλλιγραφία ε'ιδ. Β'	"	3
" " Χαρακ. Καλλιγραφία	"	2
ΒΑΡΒΕΡΗ Α. Καλλιγραφία		

ΧΑΡΤΗΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Δ. Γραμματική		
" " Γεωγρ. ε'ιδ. Β' τεύχ. Α'		
ΜΑΝΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Γραμματική		
ΚΟΛΟΚΟΤΣΑ Α. Ορθόδοξος Κατήχησις		
ΛΥΓΙΑ Μ. ΠΕΤΣΟΠΟΥΛΟΥ Δ. Οδηγός συνθέσεων	Τρ.	6
ΖΗΚΙΔΟΥ Γ. Γραμμ. διδακτική	"	6
ΒΑΦΕΙΑΔΟΥ Ν. Καλλιγραφία	"	4

ΤΙΜΑΤΑΙ ΑΔΕΤΟΝ ΓΡ. ΑΡΓ. 6.